פון דער וועלט און יענער

פון

יהואש

יהואש

פון דער וועלט און יענער

ניו יאָרק
פערלאַג „יהואש"
1913.

Of This World and The Other

by

YEHOASH

Yehoash Publication Society
85 Canal Street
New York.

Copyright 1913, by S. Bloomgarden, New York.

ייִדישע פֿאָלקס ביבליאָטעק טאָראָנטאָ
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

אינהאַלט

אַרום שוהל־הויף

קינדער 5
דער זיידע זלמן........................ 11
פריהע עלטער........................ 21
צו חומש־זאָגען 29
הייליגע מאָהן 37
צו דרייצעהן יאָהר........................ 45
אַ חלק לעולם הבא 54
צום שלימזל........................ 61

צדיקים

קידוש השם 71
דער איבערגעשראָגענער בית עולם 77

שווארץ און ווייס

זונדעל 89
קאמעראדען 97
שטומע קאָנקורענטען 102
דער פּראַקטישער מענש 111
„הענעסי" 116
אַ פּאַסירונג 125

גייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד 133
די נשמה פון דער גרויסער גלאָק 147

מעשה'לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל 159
דער טעלעגראַף־סלופּ 163
דער אַקאַציענבוים 166
דער מוסטער־גאָרטען 169
דער שטערן 172
אַ הונד 174
פייער־פליעגען 176
דער גלגול 178
דאָס קרויט־בלאַט 179
דער זומער־פאָדעם 180
די אונגעריכטע נסיעה 182
וואָס איך דערצעהל זיך אַליין 183

מיין פריינד דער מענשענקענער

וועער ער איז 191
ג ע ה י ו מ נ י ס 198
טראַכטען און רוידען 204
א י י נ ז אַ מ ק י י ט 210
נ אָ כ אַ ה מ ו נ ג 217
דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט 223
געבורט און ענטוויקלונג פון געדאַנקען 228
די נייע צייט־רעכענונג 233
מ י ט ל י י ד 238
ג ע נ י 245

פערשיעדענעס

אונזערע שדים 253
קרח׳ס ביאָגראַפיע 258
כבוד פאַר רעדוצירטע פרייזען 263
חשבון הנפש 267
„לייבאָר־דעי“ 273
ד אַ נ ק ג ע ב ו נ ג 277
זמן חרותנו 281
„עס לעבע דאָס לעבען !“ 286

שפליטער

ש פ ל י ט ע ר 295

פון דער וועלט
און יענער

אַרום שוהל־הויף

קינדער

מען האָט געהאַלטען ביים ענדיגען דאַוונען מעריב, או פון פערשיעדענע ווינקלען פון דער האַלב־בעלויכטע־נער קלויז האָבען זיך איינציגווייז אַרויסגערוקט אַ האַלב דוצען קליינע אינגלעך און זיך אַרומגעשטעלט אַרום עמוד — גרייט צו זאָגען קדיש... איטליכער האָט געזוכט צו פערכאַפּען דעם בעסטען פּלאַץ — וואָס אַם נעהנטסטען צו דעם בעל תפלה, און די קליינע מחנה פון יתומים האָט זיך געשטופּט און געשטויסען.

פון אַ זייטיגער באַנק האָט זיך אויפגעהויבען אַן אַלטער איינגעבויגענער איד, מיט רויטע אויגען און אַ גרויען האַלב־אויסגעקראָכענעם בערדעל, און האָט צוגע־פיהרט פאַר דער האַנד אַ קליין מיידעלע פון אַ יאָהר אַכט מיט העלע לאַכענדיגע אויגלעך, און בלאָנדע הערע־לעך וועלכע זיינען געווען פערפלאָכטען אויף הינטען אין אַ קליינעם צעפּעל און זיך געענדיגט מיט אַ גרויסען בלויען שלייף.

די קליינע האָט שטיל און אָפּגעבראָכען געלאַכט,

און זיך שעמעוודיג געטוליעט צו דער לאנגער פערשמאָל־צענער קאפאָטע פון דעם אַלטען.

נעבען עמוד, האָט דער אַלטער אויפגעעפענט א סדור מיט גרויסע אותיות, און געהייסען דער מיידעלע איהם האַלטען פעסט מיט ביידע הענטלעך, כדי ער זאָל ניט ארויספאַלען.

— אַט דאָ זאָג — האָט ער איהר אָנגעוויזען אויפ'ן קדיש, און האָט זיך דערביי אַראָפגעבויגען אזוי טיעף אז ער איז כמעט געווען מיט איהר אין איין הויך — אַט דאָ, יתגדל ויתקדש...

די אינגלעך אַרום עמוד האָבען מיט גרויסע אויגען אָנגעקוקט די נייע קאָנקורענטקע און די שטויסעריי האָט אויפגעהערט.

יחיאל'קע, דער עלטסטער און שטאַרקסטער פון זיי אַלעמען, א אינגעל א יאָהר ניין מיט שוואַרצע קרויזינע הערלעך און ברוינע לעבעדיגע אויגען, וועלכער האָט שוין בעוויזען פערכאַפּען דעם אויבען־אָן, און האָט מיט זיינע אָבגעברענטע רונדע הענטלעך זיך געקלאַמערט אָן דעם עמוד — האָט געוואָרפען א קרומען אונצופרידענעם בליק אויף דער נייער קדיש־זאָגערקע.

ער האָט בכלל פיינט געהאַט מיידלעך און פלעגט זיינע אינגערע שוועסטער אָנטהאָן געברענטע ליידען ווען זיי פלעגען זיך שפּיעלען מיט זייערע חבר'טעס. ער פלעגט זיך שפּיעלען בלויז מיט אינגלעך.

אז מיידלעך קענען אויך זאָגען קדיש, גלייך ווי אינגלעך, האָט ער קיינמאָל ניט גערעכענט. זיין שטאָלץ — דער שטאָלץ פון א קליינעם יתום וואָס זאָגט קדיש

פאר'ן עמוד און גרויסע אידען מיט בערד מוזען איהם ענטפערען „אמן" — האָט זיך געפיהלט שטארק גע־קרענקט.

ער האָט די נייע קדיש־זאָגערקע בעקוקט פון קאָפּ ביז די פיס און האָט זיך אָפּגעשטעלט אויף דעם בלויען שלייף אין איהר בלאָנדען צעפּעל, וועלכער איז איהם שטארק געפעלען.

די קליינע האָט נאָך אַלץ געלאַכט און זיך נאָך מעהר געשעהמט און געטוליעט מיט איהר קליינעם קערפּער'ל צו דעם אַלטען אידען וואָס איז נעבען איהר געשטאַנען.

— וואָס פאר א שעהן שלייפעל זי טראָגט — האָט יחיאל'קע געטראַכט, און דאַן האָט ער זיך אַרויסגערוקט אַהינטער, און האָט געזאָגט, איהר אָפּטרעטענדיג זיין פּלאַץ:

— קום, שטעל זיך דאָ. — ער האָט זיך געשטעלט סאַמע הינטער איהר און זאָגענדיג אַליין זיין קדיש אויס־ווענינ, צוזאַמען מיט די איבעריגע אינגלעך, האָט ער גע־האַלטען זיינע אויגען אויף דעם סדור פון זיין שכנה און איהר צוגעטייטעלט מיט זיין פינגער, כדי זי זאָל זיך ניט צומישען.

נאָכ'ן קדיש, ווען זיי זיינען אַרויס אויפ'ן שוהל־הויף, אין דעם שטילען זומער־אָבענד, האָט זי יחיאל'קע גע־פרעגט:

— ווי רופט מען דיך?

— חנה'לע.

— ווערסט אַלע טאָג קומען?

— דער פעטער זאָגט, אַלע טאָג — האָט זי אָנגעצייגט אויף דעם אידען מיט די רויטע אויגען וועלכער איז גע־גאַנגען פּאַראויס מיט נאָך איינינע בעלי־בתים.

— איך וועל דיר אַלע טאָג לאָזען שטעהן נאָהנט צום עמוד — האָט יחיאל׳קע גרויסמוטהיג זיך אָנגעשלאָגען — אָבער דו מוזט זאָגען אויף אויסוועניג. די אינגלעך לאַכען ווען מען זאָגט פון סדור...

חנה׳לע האָט איהם אָנגעקוקט מיט איהרע לאַכענדיגע אויגען:

— אָבער איך קען ניט...

— ווערסט זיך אויסלערנען... איך האָב אויך ניט גע־קענט, האָב איך געקוקט אין סדור און ווען איך האָב איין שורה געוואוסט האָב איך די אויגען צוגעמאַכט, אָט אַזוי — דערביי האָט ער צוגעדריקט די אויגען — און נישט געקוקט אין סדור ביז איך האָב זיך אויסגעלערנט צו זאָגען ווי א וואַסער... איך קען אפילו „רבנן־קדיש" אויך... אָבער דו דאַרפסט ניט „רבנן־קדיש", דאָס איז נאָר פאַר מאַנסבילען — האָט ער צוגעלעגט מיט א גע־מיש פון שטאָלץ און רחמנות.

די קליינע האָט איהם אָנגעקוקט מיט ערנסטער בע־וואונדערונג.

יחיאל׳קע האָט הפנים געשפּירט אז אין דער מיי־דעל׳ס אויגען איז ער א געוואַלדיגער העלד און האָט בע־שלאָסען ארויסצו־ווייזען זיך פאַר איהר אין זיין גאַנצער גרויסקייט:

— איך מאַך פּייפּלעך אויך — האָט ער געזאָגט, און באַלד האָט ער ארויסגענומען פון זיין הויזען־קעשענע א

קליין פייפעל געמאכט פון גרינע ווערבע און געטהאָן א הילכיגען פייף.

חנה'לעס אויגען האָבען געשטראהלט פון ענטציקונג.

דער פייף האָט צוגעצויגען די איבעריגע קליינע קדיש־זאָגער וועלכע זיינען נאָכגעגאנגען א פּאָר טריט הינטער זיי, זיך צוהערענדיג צו דעם געשפּרעך און ניט ארונטער־נעהמענדיג די אויגען פון חנה'לע. א קלייניגקער רונדינ־קער אינגעלע פון א יאָהר זיבען מיט רויטינקע בעקלעך און געלע האָר האָט זיך דערנעהנטערט צו דער קליינער :

— איך האָב א מעסער'ל מיט פיער קלינגלעך און איך קען שווימען — האָט ער געזוכט איבערצושטייגען יחיאל'־קען.

— איך האָב צוואנציג פּערלמוטערנע קנעפּלעך, און איך האָב אין דערהיים א קליין וועגעלע אויף פיהרען זאמד — האָט דער אינגסטער פון דער גרופּע זיך גע־ריהמט.

חנה'לע איז קיינמאָל ניט געווען אין אזעלכע קאמע־ראדשאפטליכע בעציהונגען מיט אינגלעך. זי האָט תמיד פאר זיי מורא געהאט. זייער שכן'ס אַן אינגעל, איצקע, פלעגט זי שטענדיג רייסען פאר'ן צעפּעל, צואווארפען איהרע זאמדענע חלות און זי רופען „חנה די פּאנע" — וואָס האָט זי געערגערט ביז'ן טויט. זי האָט דארום שטארק זיך געפיהלט געשמייכעלט מיט איהרע נייע בעקאנט־שאפטען, און געכאפּט התפּעלות פון זייערע גרויסע עשירות'ן און העלדישקייטען...

און אין הארצען האָט זי בעשלאָסען צו ווערען גלייך מיט אלע אינגלעך. דערהויפּט אויסלערנען קדיש אויף

אויסוועניג, און אפילו א „רבנן־קדיש" אויך — הגם זי האָט אייגענטליך ניט קלאָר געוואוסט אויב א „רבנן קדיש" איז אויך א מין קדיש, אָדער א זאָרט „גמרא", דאָס וואָס איהר טאַטע פלעגט שטענדיג לערנען...

זי איז געגאַנגען אין מיטען און ארום איהר די זעקס נייע פריינד איהרע, און איהר קליין קינדערש הערצעל איז געווען אָנגעפילט מיט גליק...

די אינגלעך זיינען אַלע געווען אויפגעראַמט און האָבען קענטיג אויך אָנגעקוואָלען פון זייער נייער חבר'טע.

זיי האָבען אַלע גערעדט אויפ'ן קול און איטליכער האָט געזוכט וואָס מעהר נושא חן צו זיין ביי דער קליינער קדיש־זאָגערקע...

די פראָצעסיאָן האָט געדויערט ביז דעם הויז וואו דער אַלטער איד און דאָס מיידעלע האָבען געוואָהנט...

און די זומערדיגע נאַכט פון דעם קליינעם שטעדטעל איז אזוי ווי פּאַרפומירט געוואָרען מיט וואונדערליכע בשמים ארום דער קליינער גרופּע.

ווען די קליינע איז שוין געווען אין פירהויז האָט זי געהערט ווי יחיאל'קע שרייט איהר נאָך:

— איך וועל דיך מאָרגען אויך לאָזען שטעהן נעבען עמוד...

.1911

דער זיידע זלמן

ווען איך בין געבאָרען געוואָרען, איז שוין מיין זיידע זלמן געווען אויפ'ן עולם האמת. והראיה, אז איך הייס נאָך איהם א נאָמען. קיין בילד איז פון איהם ניט געבליבען. אין יענער צייט האָט מען נאָך אין אונזערע מקומות פון קיין פאָטאָגראַפיעס ניט געוואוסט. און וואָלט מען אפילו יא געוואוסט, וואָלט מיין זיידע בשום אופן ניט מסכים געווען זיך צו לאָזען „אראָפּנעהמען". אפילו דער טאטע זכרונו לברכה, פלעגט זאָגען, אז א פאָטאָגראַפיע נעהמט אוועק א זעכציגטעל פון דעם מענשען'ס לעבען.

און דאָך זעה איך מיין זיידען פאר מיינע אויגען, אזוי ווי איך וואָלט איהם פערזענליך געקענט. די מאמע און דער פעטער און אלע אונזערע קרובים פלעגען זיך אזוי פיעל פון איהם אָנדערצעהלען און איהם אזוי אָפּשילדערען מיט אלע זיינע מינעס און תנועות, אז זיין פּרצוף פּנים און זיין אויסזעהן האָבען זיך טיעף איינגעקריצט ביי מיר אין מח אויף תמיד.

ער איז געווען א שטארק־געבויטער, הויך־געוואק־סענער איד — „משכמו ומעלה גבוה מכל העם“, ווי דער טאטע פלעגט זאגען — מיט א גערדיכטער, ניט איבריגס לאנגער נאר דערפאר א זעהר ברייטער בארד, מיט ברע־מען ווי קוסטעס און א פאאר שווארצע אויגען וואס האָ־בען געשאָסען פונקען פייער, און א קול האט ער געהאט פון א לייב.

ער איז געווען דער נגיד פון שטעדטיל, האט געהאט אייגענע צוויי מויערען, מיט א גרויסער שניט־קראם און איז אויסגעפאָהרען א וועלט צוליעב זיינע געשעפטען, דערצו איז ער געווען וואס מען רופט א „גרונטאָוונער“ למדן. אויף לומדות, מעלדט אייך, איז דאן ביי אונז אין שטעדטעל קיין יקרות ניט געוועזען. וואס איהם האט אָבער יא אויסגעצייכענט פון אלע בעלי בתים, איז געווען, זיין קענען גוט רעדען פויליש און רוסיש. אין יענער צייט — גלייך נאך דעם צווייטען פוילישען מיא־טעזש — איז רוסיש געווען אין אונזער געגענד כמעט אין גאנצען אונבעקאנט. און מיט די קאזאקען וואס זיינען איינגעשטאנען אין שטעדטיל, פלעגט מען זיך צוזאמענ־ריידען האלב אויפ׳ן וואונק און האלב אויף געבראָכענעם פויליש. דערביי האט די נאגאיקע פון דעם קאזאק זעהר פיעל אויסגעהאָלפען אלס אן אויסגעצייכענטער דאָל־מעטשער.

און טאקי צוליעב די דאָזיגע קאזאקען איז דער זיידע זלמן געווען דער „מלאך המושיע“ פון אונזער שטעדטיל.

כמעט יעדען טאג פלעגט זיך דעם זיידענ׳ס שטוב־טהיר עפענען און אימעצער פלעגט אריינקומען מיט דעם

נוסח וועלכען דער זיידע האָט שוין געקענט אויסוועניג:—

— רב זלמן, פריהער גאָט און נאָכדעם איהר... קאָזאקען האָבען מיך בע׳גנב׳עט. געהט אריבער, לעבעןֹ זאָלט איהר, און רעדט מיט׳ן קאַפּיטאַן...

און דער זיידע פלעגט אָנטהאָן די לינגערע און דאָס שטריימעל און נעהמען דעם דיקען שטעקען מיט דעם מאסיווען בעגולדטען קעפּיל, און פלעגט אוועק זיך שתדל׳ען.

דערפאַר איז דער קאַפּיטאַן געווען ביי דעם זיידען א גאַנצער בן־בית. שבת צו פיש איז שוין געשטאַנען אָנגעגרייט פאַר איהם א זילבערנער טאַץ מיט א טעלער פיש און א פלעשעל „פּייסאָחאָווקאַ” מיט אלערליי איינגעמאַכטסען...

פאַר „זאַלמאַן׳ען” וואָלט ניקיטין קיין צעהן זעק ציבעלע ניט גענומען. ער האָט פּשוט געבענקט נאָך א רוסישען וואָרט און דער זיידע איז געווען דער איינציגער וואָס האָט צו איהם גערעדט ניט אויף דער „הינטישער שפּראך פון די מיאַטעזשניקעס”.

אין דער אמת׳ן איז דער זיידע זלמן אויך געווען א שטיקעל מיאַטעזשניק, הגם ניט קיין פּאָליטישער.

אין קהל־שטיבעל, וואו ער איז געווען איינער פון די גרויסע בעלי־דעות, האָט ער שטענדיג געהאַט מאָדנע רעוואָלוציאָנערע געדאַנקען בנוגע צו די התחיבות׳ען פון די רייכע בעלי־בתים צו די אָרימע... און פלעגט קומען צו אן הערכה פאַר מעות חטים אָדער פאַר אן אנדער צדקה, פלעגט דער זיידע זלמן זעהר אָפט זיך אויפשטעלען און זאָגען, אז אויף דעם און יענעם האָט מען ניט ארויפגע־

ספריה עממית בפורים
ווידיש
מאָנט ב

לעגט גענוג און אז ער איז ניט חולה צו געבען מעהר, און א טבע האָט ער געהאט צו קלאפּען מיט'ן שטעקען איבער דעם טיש מיט אזא רציחה אז אויף אלעמען פלעגט א פּחד אָנפאלען. און אויסגעפיהרט האָט תמיד ער.

א גוטען ביישפּיעל פלעגט געבען זיין אייגענע נדבה, וועלכע איז אלע מאָל געווען די ערשטע און די סאמע גרעסטע.

ער האָט געהאט א שטאָדט אויבען־אָן אין דעם גרוי־סען בית מדרש, אָבער אליין האָט ער געדאַווענט אין דער שוסטער־קלויז וואו ער פלעגט יעדען אין־דער־פריה זאָגען פאר די בעלי מלאכות חיי־אדם און יעדען פאר־נאכט, עין־יעקב.

געדאַווענט אין בית מדרש האָט ער בלויז פרייטאג־צו־נאכט, און דאָס האָט ער געטהאָן מיט א בעשטימטען פּלאָן. אהינצו פלעגען געוועהנליך קומען די אָרימע לייט פון די ארומיגע שטעדט, וועלכע מע האָט געדארפט בע־זאָרגען מיט א פּלאַץ צום עסען...

פאר די אורחים נכבדים אָדער „זיידענע טאָרבעס", ווי ער פלעגט זאָגען, האָט איהם וועניג געאַרט. אויף זיי וועלען זיך שוין געפינען בעלנים. דאָס האָט ער גע־וואוסט. ער האָט זיך בלויז געקימערט וועגען יענע צו־ריסענע עם הארצים און פראָסטאקעס, וועלכע זיינען ניט געווען קיין גאנגבארע סחורה אפילו פרייטאג צו נאכט, ווען כמעט יעדער איד וויל האָבען א פרעמדען ביים טיש.

קוים האָט מען געענדיגט דאַווענען מעריב און דער עולם האָט גענומען זאָגען איינער דעם אנדערען „גוט שבת", איז שוין דער זיידע געווען הינטער דער בימה,

און האָט איבערגעקוקט מיט דעם געניטען אויג פון א פּראָוויאַנט־מייסטער, די צאָהל פון דער הונגעריגער מחנה.

אויף צ ו ו י י האָט ער אַליין געהאַט א חזקה און זיי האָט ער באַלד אָפּגעזונדערט אין א ווינקעל און גע־הייסען וואַרטען א ווײלע ביז ער וועט פאַרטיג ווערען מיט די איבריגע, און דאַן האָט ער גענומען קאָמאַנ־דעווען:

— איהר, זייט מוחל, געהט נאָך אָט יענעם בעל־הבית, מיט דער גלאַנציגער קאַפּאָטע, און זאָגט רב זלמן האָט אייך געשיקט...

— און איהר, רב אורח, געהט מיט'ן שמש ביז עק מאַרק און געהט אַריין אין דער ערשטער טהיר פון דעם ציגעלנעם מויער, און זאָגט אַז רב זלמן האָט אייך גע־שיקט...

— און איהר — זיך וועגדענדיג צו א גרויסען אידען מיט א קענטיג מורא'דיגען אַפּעטיט — געהט אַריבער צו שמואל דעם קצב אויפ'ן ראָג פון דער ברייטער גאַס.

און אַזוי האָט ער יעדען צושיקט אויף זיין פּלאַץ.

ער האָט גוט געקענט די בעלי בתים צו וועלכע ער פלעגט שיקען זיינע קעסטניקעס און ער האָט געוואוסט אַז מ'ע וועט זיי אומעטום צונעהמען. יעדענפאַלס, ווער וועט עס וואַגען אָפּזאָגען ווען „רב זלמן שיקט" ?

איינמאָל, ערב פּסח, זיינען אין שטעדטעל אָנגעקומען אַזוי פיעל אָרימע לייט, אַז לאַנג נאָכדעם ווי דער עולם איז שוין צוגאַנגען פון דעם גרויסען בית מדרש, איז נאָך דעם זיידען אַלץ ניט געלונגען אַלעמען איינצוקוואַטירען.

זיך אליין האָט ער שוין געמוזט מוסיף זיין נאָך איינעם. שטאט זיינע געוועהנליכע צוויי, האָט ער דאָס מאָל גענומען דריי. אָבער עטליכע זיינען נאָך אויסען געבליבען, און די ליסטע פון דעם זיידענ'ס קונדען איז שוין געוועזן אויסגעשעפּט...

לאַנג קלעהרען האָט מען ניט געקענט. איז ביי דעם זיידען געבליבען, שיקען אויף גאָט'ס בעראָט, צו אַזעלכע וואָס האָבען געוועהנליך אַן אָרימאַן אויפ'ן שוועל ניט ארויפגעלאָזען.

— נישקשה—האָט ער געטראַכט—היינט איז דער ערשטער סדר, און וועלכער איד וועט עס האָבען אַ הארץ צוריקצושיקען אַן אורח ?

— זייט מוחל — האָט ער זיך געקעהרט צו אַ הויכען און אַ דאַרען מיט אַן ארויסגעסטאַרטשעטען גרגרת — און שפּרייזט אַריבער פון יענער זייט שוהל־הויף צו שמעון דעם קאַלכער און זאָגט אַז איך האָב געשיקט...

אין אַ האַלבע שעה אַרום איז שוין איטליכער גע־גאַנגען וואוהין דער זיידע האָט אָנגעוויזען און דער זיידע אליין האָט מאַרשירט בראש פון זיינע דריי אורחים, צו זיך אַ היים...

אין שטוב האָט מען שוין געוואַרט.

דער זיידע איז אַריין מיט אַ ברייטען באַסאָווען „גוט יום טוב", און נאָכדעם ווי ער האָט צוזעצט די אורחים רעכטס און לינקס פון זיך, האָט ער גענומען אָפּ־ריכטען דעם סדר.

די דריי פּאָאַר גרויסע זילבערנע לייכטער האָבען זיך געשפּיגעלט אין די רויטע כוסות, וואָס דער זיידע

האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק געבראַכט פון לייפּציג, די געזיכטער פון אַלעמען זיינען געווען אויסגערויטעלט און יום־טוב׳דיג און אין הויז האָט געקלונגען אַ געמיש פון קינדער־, פרויען־ און מענער־שטימען וואָס האָבען גע־זאָגט די הגדה מיט אַ פרעהליכען אימפּעט...

ס׳האָט זיך געהערט אַ .קלאַפּ. אימיצער האָט גע־עפענט די פאָרהויז־טהיר.

דער זיידע און אַלע ביי׳ן טיש האָבען האַלב־פער־וואונדערט, און האַלב צושראָקען אָפּגעבראָכען אין מיטען זאָגען...

אין אַ מינוט אַרום איז אין עס־צימער אַריין דער הויכער איד מיט דעם אויסגעסטאַרטשעטען גרגרת. ער האָט זיך אוועקגעשטעלט נעבען דער טהיר, אין דער גע־וועהנליכער פּאָזע פון אַן אומגעהער איבער די הייזער און אין זיינע אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען...

— רב זלמן — האָט ער געזאָגט מיט אַן אַראָפּגעלאָ־זענעם קאָפּ — זיי האָבען מיך צוריקגעשיקט...

— ווער ? — האָט דער זיידע געפרעגט. ער האָט אויף דעם מאָמענט פערגעסען וואוהין ער האָט דעם דאַ־רען איינגעקוואַטירט.

— אָט דאָרט, פון יענער זייט שוהל־הויף, וואו איהר האָט מיך געהייסען געהן... זיי זאָגען זיי ווילען קיין זאַ־קוצניקעס ניט האָבען...

דער זיידע איז צוערשט רויט געוואָרען, דאַן איז ער געוואָרען משונה בלייך און האָט פערביסען די אונטער־שטע ליפּ מיט אַ שטיק באָרד.

— זאָל עס אייער לעצטע דאגה זיין — האָט ער גע־זאָגט מיט א געצוואונגענעם שמייכעל צו דעם אורח — מיר דארפען טאקי נאָך איינעם. ס'וועט זיין פרעהליכער, און קניידלאָך וועט איהר עסען, אשר לא קניידלונו אבותינו...

ווען דער אורח איז שוין געזעסען אויף דעם פּלאַץ וואָס מע האָט איהם פאר געמאכט, האָט דער זיידע זיך אויפגעהויבען פון היסב־בעט, שנעל אויסגעטהאָן דעם קיטעל און אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ זיין שטריימעל, און זיך געווענדעט צו אלעמען:

— זאָגט אייך, קינדער, די הגדה, און ווארט ניט אויף מיך. איך וועל באלד צוריק זיין. איך מוז פערריכטען א דבר מצוה....

און איידער אימעצער האָט געקענט פרעגען אָדער איינוועגדען, איז ער שוין געווען אויף דער גאס און האָט געשפּאנט מיט גרויסע טריט צו דעם קאפּיטאן פון די קאָזאקען.

ניקיטין האָט רחבות'דיג געטרונקען טהעע און איז געווען שטארק איבערראשט צו זעהן „זאלמאן'עז" איז דער ערשטער נאכט פון דער אידישער פּאסחא, ווען אלע אידען „מאליען זיך און טרינקען מעד", הינטער טהיר און טויער.

— וואָס איז, זאלמאן — האָט ער געלאכט — האָט עמיצער דיינע מצות גע'גנב'עט?

— גאָספּאָדין קאפּיטאן — האָט דער זיידע גע־ענטפערט — אויב דו ביסט מיר א גוטער פריינד, שיק

אריבער צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלבער, און לאָזען זיי דאָרט שטעהן אין קוואַרטיר.

אַזעלכע מיני איינקוואַרטירונגען, גלאַט אַזוי דיר נישט מיר נישט, זיינען אין יענער צייט ניט געווען קיין זעלטענהייט.

ניקיטין האָט באַלד געהאַט געבען זיך דעם וואַכ־מייסטער און איהם איבערגעגעבען דעם בעפעהל צו שיקען צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלבער „ביז ווייטערע בעפעהלען".

ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען, האָט מען נאָר וואָס געענדיגט די הגדה און זיך גענומען צום עסען.

אַלע האָבען געוואָלט וואַרטען, אָבער דער זיידע האָט געהייסען אַלעמען עסען און ער אַליין האָט גענומען אָנ־זאָגען די ניט־דערזאָגטע הגדה. אין זיין קול, האָט זיך אויסער דער יום־טוב'דיגער אויפגעראַמטקייט, געשפּירט אַ בייקלאַנג פון נצחון און זיינע אויגען האָבען מאָדנע געשטראַהלט...

ער האָט נאָך ניט בעוויזען צו ענדיגען, ווי עס איז אריינגעלאָפען שמעון דער קאַלבער, ברעכענדיג די הענד.

— סטייטש, רב זלמן, וואָס האָט איהר פון מיר גע־וואָלט ? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַז איין איד זאָל דעם צווייטען אַזוי אָפּטהאָן ?...

דער זיידע האָט געלאָזט שמעון'ען וואַרטען און האָט געענדיגט זאָגען די הגדה.

דאַן האָט ער זיך אויפגעשטעלט, און זיינע דיקע ברעמען זיינען געוואָרען פינסטער און בייז.

— שעהמען מעגט איהר זיך אין אייער ווייטען האַלז

— האָט ער שמעון׳ען אריינגעשריען אין געזיכט — איהר זייט א איד אָן עושר און קינדער האָט איהר ניט, און אַז אורח קומט ביי אייך אויפ׳ן שוועל קיין מאָל ניט ארויף, און אַז איך שיק אַן אָרימאַן, זייט איהר איהם שופך דמים און זאָגט איהר ווילט קיין זאקוצניקעס ניט האָבען...
זעהט איהר אָבער, אָט דער א י י ן אָרימאַן — דאָ האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם דארען מיט דעם גרגרת וואָס האָט געשוויצט איבער א גרויסען קניידעל — איז ביי מיר ווערטה צוויי קאָזאַקען, הגם ביי אייך איז ער אזא בילי־גער ארטיקעל...
די געשיכטע, ווי איהר קענט זיך מעלדען, האָט זיך געענדיגט מיט דעם, וואָס דער זיידע האָט זיך געמוזט נאָך אמאָל מטריח זיין צום קאַפּיטאַן...
אָבער פון יענעם טאג אָן אַז דער זיידע פלעגט שיקען אַן אורח אפילו צו יונה דעם פּראָצענטניק, פלעגט ער איהם צונעהמען באהבה רבה...

.1912

פריהע עלטער

אונזער שטעדטעל איז געווען אויפגעראַמט און אַלע האָבען זיך מכין געווען צו אַ גרויסער שמחה.

חברה ש"ס האָט געזאָלט האָבען היינט ביי נאַכט איהר סיום.

אַזאַ שמחה האָט בלויז פּאַסירט איין מאָל אין זיבען יאָהר, און פלעגט זיך אָנהויבען מיט אַ גרויסאַרטיגער סעודה און אָנהאַלטען דערנאָך אַ גאַנצע וואָך.

מיין טאַטע איז געווען דער גבאי און פלעגט יעדען טאָג זאָגען „אַ בלאַט" פאַר חברה. אויסער דעם האָבען מיר געהאַט אַ גרויס הויז. איז געבליבען אַז די ערשטע מאָהלצייט זאָל זיין ביי אונז.

איינינגע טעג איידער דעם בעשטימטען אבענד האָט מען שוין ביי אונז אין הויז געבאַקען לאַנגליכע פּיער־קאַנטיגע קיכלעך מיט מאָהן, און געפּרעגעלט ברוינע טייגלאַך און בוריקעס־איינגעמאַכטס מיט מאַנדלען.

מיין מאַמע, מיינע דריי שוועסטערס און חנה דעם שמש'ס ווייב האָבען געאַרבייט און געשוויצט ביז שפּעט אין דער נאַכט און פון צייט צו צייט, פלעגט דער טאַטע אָדער אַזוי אַ בעל־הבית אַ חברה־ש"ס'ניק, אַריינקומען

אין קיך און זיך ערקונדיגען אויב די געבעקסען זיינען געראָטען.

— זעה נאָר אז עס זאָל זיין געגוג — פלעגט דער טאטע זאָגען צו דער מאמע'ן, ארויסגעהענדיג מיט א צו־פרידענעם שמייכעל פון דער קיך — ניש־קשה, מיר מע־גען זיך פרעהען, אזא שמחה טרעפט ניט אלע טאָג.

אין דעם טאָג פון דער הוליאנקע, האָט זיך אָנגע־הויבען שוין פון פארטאָג, א סדרה פון בראָטען און קאָ־כען. מע האָט געזאָלט האָבען פיש אין זויערען מיט ראָ־זינקעס, קרעפלעך־זופּ, רייז־קאַשע און א פערטעל גע־בראָטענע גאנז פאר יעדען פארשוין. אזוי איז בעשטימט געוואָרען אויף דער לעצטער אסיפה.

דעם רב'ס איידעם וואָס האָט געהאט א שם פאר א חריף, האָט אפילו געפרופט שטעלען א קלאָץ־קשיא. דאָס איז אלץ רעכט — האָט ער געזונגען מיט א גמרא־נגון — אויב אלע געגז וועלען זיין גלייך. ווי איז אָבער געווען, אז איין גאנז וועט זיין קלענער און איינע גרעסער ? —

— איז ת י ק ו — האָט געענטפערט משה דער סופר, דער וויצלינג פון חברה ש"ס. און דער עולם האָט געלאכט ניט אזוי פון דעם ענטפער ווי אין דער אנגע־נעהמער האָפנונג וואָס איטליכער האָט געהאט אז איהם וועט אָנקומען א פערטיל דוקא פון א גרויסער גאנז.

מיינע חברים אין חדר האָבען מיך שטארק מקנא גע־ווען. איך בין געווען איינער פון די בעלי־שמחה, א בע־ווייז : וואָס איך בין געקומען מיט צוויי גרויסע מאָהן־קיכלעך סטארטשענדיג פון מיין קעשענע.

פאַרנאַכט, ווען איך בין געקומען צוריק פון חדר, האָט מען שוין ביי אונז אין שטוב געדעקט די טישען, און טוּדרוס דער שמש מיט משה דעם סופר האָבען געשלעפּט ביינק פון בית מדרש און ארומגעשטעלט ארום די טישען.

נאָך מעריב איז דאָס הויז געוואָרען פול. אָנגעהויבען האָט זיך די הוליאַנקע מיט א „הדרן" וואָס דער רב האָט געזאָגט און פון וועלכען אַלע האָבען די פינגער געלעקט. דער טאַטע איז די גאַנצע צייט געזעסען מיט אַן אַראָפּ־געלאָזטען קאָפּ און מיט די פינגער שטיל געקלאַפּט אויף זיין זילבערנער טאַבאַק־פּושקע. דאָס זיינען געוועהנליך געווען סמנים אַז ער הערט מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט.

איך בין געווען דער איינציגער אינגעל וואָס האָט געהאַט די זכיה צו זיין אויף דער סעודה. דאָס איז גע־ווען אַ פּריווילעגיע וואָס בלויז דער גבאי האָט זיך געמעגט נעהמען. איך בין געזעסען צווישען דעם טאַטען און דעם רב.

דער לעצטער האָט מיך בעמערקט און מיט דיזעלביגע צוויי פינגער וואָס ער האָט נאָר־וואָס געברויכט פאַר א לאַנגען שמעק טאַבאַק, האָט ער מיר געגעבען אַ קניפּ אין באַק.

איך האָב זיך דערפיהלט אין זיבעטען הימעל...

— קענסטו עפּעס לערנען ? — האָט ער זיך אַ קעהר געטהאָן צו מיר.

— איך לערן „ארבעה אבות נזיקין" — האָב איך שטאָלץ געענטפערט און בין שוין געווען גרייט זיך צו לאָזען פערהערען פון איהם.

ער האָט מיך נאָך אמאָל א קניפּ געטהאָן, און האָט זיך געווענדעט צו מיין פאָטער:

— רב אלי, פאר וואָס קויפט איהר איהם ניט איין פאר א שמש אין אונזער חברה? —

— אדרבה, רב אלי, פאר וואָס טאקי ניט? — האָבען מעהרערע שטימען צוגעבאמקעט.

— דו הערסט, יונגאטש — האָט דער טאטע געזאָגט צו מיר — מע וויל דיך מאכען פאר א שמש אין חברה ש״ס, אָבער דו מוזט זיין א וואויל אינגעל פון היינט אָן און לערנען מיט התמדה. זאָגסטו צו?...

איך האָב דערשפּירט מיט אמאָל אז איך ווער א גרויסער, א דערוואקסענער. ארום טיש זיצען א פּאָר מנינים אידען, אלע אלטע אָדער עלטערע מענשען און איך, ערשט זיבען יאָהר סך־הכל, ווער דערהויבען צו ווע־רען איינער פון זיי. וואָס א שמש פון א חברה ש״ס איז, האָב איך קלאָר ניט פערשטאנען, אָבער אז דאָס איז א גרויסער כבוד פאר מיר, האָב איך געקענט זעהן פון דעם טאטען׳ס צופרידענהייט.

דער עולם איז געווען פרעהליך און אויפגערעמט און אלע האָבען געוואָלט זייער גבאי פערשאפען א נחת רוח. ס׳איז דעריבער געבליבען אז תיכף נאָך דער סעודה, זאָל מען בריינגען דער חברה׳ס פּנקס און מיך פערשרייבען פאר א שמש.

דער פּנקס איז געווען א לאנגער און א שווערער און איינגעבונדען אין גראָהען פּארמעט. טודרוס האָט גע־בראכט א רונדען פלאכען טינטער מיט א גענזענע פע־דער, און דער הויכער געל־בערדיגער רב שמואל דער טוף־

קרעמער, וואָס איז געווען דער חברה'שער שרייבער, האָט מיט גרויס הכנות געעפּענט דאָס בוך פון וועלכען עס האָט אַ יאָג געטהאָן אַ פּייכטער געריך ווי פון אַ לאַנג ניט געעפּענטען קעלער. און נאָך דעם ווי ער האָט אָנגעטהאָן אַ פּאָר גרויסע שפּאַקולען מיט שווארצע רעהמלאך, און אויסגעשנייצט די נאָז אין אַ ברייטער רויטער פּאַטשייל־קע, האָט ער איינגעטונקט די פעדער, שטורכענדיג מעה־רערע מאָל אין טינטער און גענומען שרייבען.

ס'איז געוואָרען שטיל אין צימער און אַלע האָבען צוגעהערט ווי די פעדער סקריפּעט איבער'ן פּאַפּיער...

אין טהיר איז געשטאַנען די מאַמע און איהר פּנים

האָט געלויכטען. הינטער איהר האָט זיך געטוליעט מיין עלטסטע שוועסטער און האָט איבער איהרע פּלייצעס גע־כאַפּט אַ קוק אויף מיר, אויפ'ן טאַטען און אויף רב שמואל'ן...

רב שמואל איז געווען אַ כתבא רבא און געשריבען האָט ער צאַצקעדיג, מיט אַלערליי קונציגע דרעהדלאך, און די אַרבייט איז אָנגעגאַנגען לאַנגזאַם...

ווען ער האָט געענדיגט, האָט ער אָפּגעבויגען זיין קאָפּ אָן אַ זייט און בעטראַכט זיין קונסטווערק מיט אַ מינע פון זעלבסטצופרידענהייט. דאַן האָט ער אָנגעהויבען לייענען:

„בעזה"ש, ח' טבת יום ג' פרשה ויגש תר...
„דער אברך מר שלמה בן להרב מהור"ר אליהו
„נ"י, איז פערשריבען געוואָרען אַלס אַ שמש צו

„דער חברה ש״ס דק״ק... און בעבור זה האָט
„זיין פאָטער מנדב געווען ח״י גילדען לקופת
„החברה. גאָט זאָל געבען אז זיין זוהן זאָל אויפ־
„וואקסען לתורה ולחופה ולמעשים טובים, און ער
„זאָל מקים זיין דעם פסוק : „והגית בה יומם
„ולילה״.

„און דערויף האָבען זיך גע׳חתמ׳עט : נאום...
„ונאום...״

— מזל טוב, רב אלי — איהר זאָלט זוכה זיין צו האָ־
בען נחת פון איהם — האָט מען געוואונשען פון אַלע
זייטען.

הערסט, דו שטיפער איינער ? — האָט דער טאַטע
זיך אומגעדרעהט צו מיר, און זיינע אויגען האָבען גע־
גלאַנצט.

דאָ האָט זיך די מאַמע בעוויזען מיט אַ גרויסער
פלאַש ווישניאַק, וואָס איז אייגענטליך אויפ׳ן פראָגראַם
ניט געווען. די פלאַש האָט מען ארויפגעבראַכט נאָר־וואָס
פון קעלער און זי איז געווען בעדעקט מיט אַ דיקען
שטויב, אויסער דאָרט וואו צוויי וואַסערדיגע פּאַסיקלאַך
זיינען לאַנגזאַם אַראָפּגערונען פון׳ם העלזעל... צוויי
טרעהרען פון אַ מאַמע׳ס אויג זיינען דאָרט אַראָפּגע־
פאַלען.

אויף מאָרגען, ווען איך בין געקומען אין חדר, האָב
איך זיך געהאַלטען פון דערווייט צו מיינע קליינע חברים.

אלס שמש פון חברה ש״ס, בין איך שוין געווען א דערוואקסענער עלטערער איד, און איך האָב געמוזט מיין ראָלע אויפהאַלטען...

די גאנצע צייט פון לערנען האָב איך לויטער געקוקט אויף אונזער רבי'ן, און האָב, זיך וויגענדיג איבער דער גמרא, נאָכגעמאכט ווי ווייט איך האָב געקענט, אַלע זיינע תנועות און בעוועגונגען...

איך בין אָבער געקומען צום בעשלוס, אז זיין אַן אַלטער מאַן קען מען ניט אנדערס, סיידען מע זאָל שמעקען טאבאַק. דער טאַטע שמעקט, דער אַלטער רב שמעקט און מיין רבי שמעקט... הפנים, אָהן דעם געהט ניט.

נאָך וואַרעמעס, ווען די מאַמע האָט מיר געגעבען צוויי קאָפּיקעס, האָב איך ניט געקויפט קאַרשען אָדער אויבס, ווי איך פלעג געוועהנליך טהאָן, נאָר איך בין אוועק אין מארק און האָב איינגעהאַנדעלט פאַר דאָס געלט א קאָרענע טאבאַק־פּושקע. כאָטש א ליידיגע — האָב איך געקלערט — אָבער דאָך א טאבאַקערקע.

ווען איך האָב ניט געלערנט, פלעג איך נעהמען די פּושקע אין דער האַנד, געבען צווערשט א קלאַפּ אַקוראַט ווי דער רבי פלעגט טהאָן, דאַן אָננעהמען דאָס ריעמענדעל פון'ם דעקעל, אויפעפענען און אריינשטעקען מיינע צוויי פינגער און כלומר'שט אָנשעפּען א גרויסען, גרויסען שמעק טאבאַק, און דערמיט אָנפּילען מיינע נאָזלעכער, צומאַכענדיג דערביי איין אויג, און מיט דעם אַנדערען קוקענדיג צום פּולאָפּ — אזוי ווי דער רבי, מיט אַלע קליפּערלעך...

מיר האָט נאָך געפעהלט א רויטע נאָז־פּאטשיילקע אזוי ווי דער רבי האָט, און איך האָב בעשלאָסען צו פועל'ן ביי דער מאמע'ן זי זאָל מיר אזא קויפען.

דען איך האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו זיין אין אלע פּרטים אַן אַלטער מאַן...

.1912

צו חומש זאָגען

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט, זיצט דער טאַטע דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף דער לינקער האַנד, די גאָלדענע שפּאַקולען אַרויפגערוקט אויפ'ן שטערן, און די אויגען פערמאַכט... און האַלב דרעמלענדיג וואַרט ער מע זאָל איהם, ווי יעדען פרייטאָג־צו־נאַכט, קומען רופען צו זאָ־גען חומש אין דער הילצערנער קלויז.

דאַוונען דאַוונט דער טאַטע אין גרויסען בית־מדרש וואו ער האָט אַן איינענע שטאָדט אויבען־אָן. אָבער אויף זיין חומש זאָגען האָבען די פּראָסטע אידען פון דעם קלויז אַ חזקה שוין פון יאָהרען און יאָהרען...

די טהיר גיט זיך אַן עפען־אויף און יקותיאל דער אונטער־שמש קומט אַריין און ברענגט אַריין מיט זיך אַ געדוך פון קעלט.

— גוט שבת, רב אלי, אַלע שוין דאָ. מע וואַרט...

דער טאַטע הויבט זיך אויף פון טיש, טהוט אָן דאָס שבת'דיגע היטעל אויף דער יאַרמולקע און גאַרטעלט זיך אַרום מיט דער רויטער נאָז־פּאַטשיילקע.. די מאַמע דער־לאַנגט דעם פּעענעם פּעלץ מיט דעם באָברענעם קראַגען,

און קותיאל שפּרייט איהם פאַנאַנדער און האַלט איהם צו ביז דער טאַטע שטעקט הינטערוועלאַכטס אריין די הענד אין די ברייטע ארבעל. מיר וויקעלט מיין עלטערע שוועסטער ארום א פאַטשיילע אויפ׳ן האַלז און אויפ׳ן קאָפּ ביז מעהר ווי מיין נאָז און אויגען זעהען זיך ניט ארוים. און זאַלבע־דריט לאָזען מיר זיך געהן דורך די איינגעפראָרענע געסלעך ביז צו דער קלויז.

אינוועניג איז ווארעם א מחיה. נעבען דעם גרויסען קאַכלע־אויווען שטעהען צוזאַמענגעשטעלט צוויי לאַנגע דעמבאָווע טישען, בעלויכטען פון א בליך־לאָמפּ וואָס הענגט ארונטער אויף א דראָט פון דער סטעליע, און ארום די טישען זיצט אַן עולם פון אידען שבת׳דיג אָנגעטהאָן און אויסגערויטיגט פון דער שבת׳דיגער מאָהלצייט, און מע שמועסט... דער עונג שבת איז אויסגעגאָסען אויף די גראָבע פערוואַקסענע געזיכטער און אויף די פערהאַרטע־וועטע הענד...

ווען דער טאַטע קומט אריין גיבען זיך אַלע א שטעל.

— גוט שבת, ר׳ אלי.

— גוט שבת. א ביסעל א ברענענדיגער פראָסט !...

עס הויבט זיך אָן א רוקעריי פון אַלע זייטען צו מאַ־כען פּלאַץ פאַר׳ן טאַטען סאַמע אויבען־אָן, ד. ה. סאַמע אַנטקעגען דער ווארעמסטער קאַכלע. דעם טאַטען׳ס זכות געניס איך אויך און זיץ צווישען איהם און שילם דעם ברויער, א הויכען, משונה־שטאַרקען אידען, וואָס צומישט זיך תמיד אין מיין קינדערשען געדאַנקען מיט די ריעזען פון וועלכע דער רבי האָט אונז דערצעהלט אז זיי האָבען נאָכגעבראָדזשעט נאָך דער תיבה אין דער צייט פון מבול.

און שילם גיט א זאָג מיט א גראָבער ברוסט־שטים, וואָס פּאסט זיך לחלוטין ניט צו דער הייליגער שטימונג פון ארום : —

— קותיאל, ברינג די חומשים..

דער טאטע ווישט לאנגזאם אראָפּ די פּראָסט־פּארע פון די ברילען און דער עולם מישט די חומשים. שילם'ס האָאָריגע און אומגעלומפּערטע פינגער בלעטערען מיט מעהר רעש ווי אלע, אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען : מי־שטיינס געזאָגט, אויך מיר א שווערע ארבייט... אָט א צעהן־פּודיגער זאק גערשטען דאָס איז נאָך עפּעס, אָבער א בלעטעל אויפמאכען ? אויך מיר א גבורה !

מרדכי דער שניידער רוקט ארוים אין סאמע מיטען טיש די גרויסע פּושקע געקויפט פאר קהל'ש געלט און אָנ־געפילט מיט טאבאק מן המובחר... צוערשט נעהמט דער טאטע א שמעק און דערנאָך געהט די טאבאקערקע ארום טיש און דער עולם נעהמט און טהוט זיך וואויל...

עס ווערט שטיל... די בעוואקסענע אידען קוקען אין די חומשים און דער טאטע, וואָס האָט זיין אייגענעם חומש מיט פיער און צוואנציג פּירושים, הויבט אָן :

„ויצא יעקב, און יעקב איז ארויסגעגאנגען
„פון באר־שבע און איז געגאנגען קיין חרן און ער
„האָט אָנגעטראָפען א פּלאַץ און ער איז דאָרט פער־
„בליבען אויף נאכטלעגער, וואָרום די זונן איז שוין
„געווען אונטערגעגאנגען. און ער האָט גענומען פון
„די שטיינער פון דעם פּלאַץ און ער האָט זיי
„אוועקגעלעגט צוקאָפּענס און ער האָט גענעכטיגט
„אין דעם דאָזיגען פּלאַץ. און ער האָט געזעהן אין

„חלום ווי עס שטעהט א לייטער אויף דער ערד און
„זיין שפיץ גרייכט ביז'ן הימעל..."

דער רעשט פון דעם בית מדרש איז פינסטער. בע־זונדערס געדיכט איז די פינסטערנים ארום דעם ארון קודש און דעם עמוד און די מזרח־וואנד...

און דער טאטע און זיינע צוהערער זיצען אין דעם קליינעם ליכטיגען ווינקעל, און עס דאכט זיך אזוי ווי זיי וואלטען בדרך נס שווימען אויף א ליכטיגען אינ־זעל אין מיטען פון א שווארצען אוקינוס...

פון אימעצען האט זיך ניט ווילענדיג א זיפץ ארויסגעכאפט און ס'איז ווידער שטיל געווארען און דער טאטע לייענט ווייטער: —

„און מיט אמאל זעהט ער ווי מלאכים פון גאט
„שטייגען ארויף און נידערען ארונטער אויף איהם,
„און ער זעהט ווי גאט שטעהט איבער איהם און
„זאגט צו איהם: איך בין גאט, דער הארר פון
„אברהם דיין פאטער און דער הארר פון יצחק'ן.
„די ערד וואס דו ליעגסט אויף איהר וועל איך
„אוועקשענקען צו דיר און צו דיינע קינדער און
„דיינע קינדער וועלען זיין ווי זאמד אן ערד און דו
„וועסט זיך צושפרייטען אין מערב און אין מזרח,
„אין צפון און אין דרום..."

דער טאטע שטעלט זיך אפ.

איצט וועלען קומען די שעהנע מעשה'לאך פון מדרש, אויף וועלכע די פערהארעוועטע אידען האבען א גאנצע

וואָך געוואַרט און צוליעב וועלכעס איך, ערשט אכט יאָהר אַלט, היט אַזוי אָפּ צו געהן הערען דעם טאַטענ׳ס חומש־זאָגען...

און דער טאַטע דערצעהלט און אַלעמענס אויגען זייי־נען ווי צוגעקלעפּט צו זיינע ליפּען, און די שאָטענס פון ארון קודש און פון עמוד ציהען זיך און שטרעקען זיך אַהין צו דעם ליכטיגען ווינקעל וואו גאָט רעדט צו יעקב׳ן, און ווילען כאַפּען אַ וואָרט...

און דער טאַטע און אַרום די אידען זיינען ניט מעהר אין דער אַלטער הילצענער קלויז... עס הערט זיך דאָס מע׳קען פון סטאַדעס שאָף, און אין מיטען פון די שאָף איז אַ גרויסער ברונען און אויפ׳ן ברונען איז אַ שווערער שטיין... און די פּאַסטוכער שטעהען און קוקען אויס אויף יעקב׳ן, האַלטענדיג די הענד איבער די אויגען זיך צו שיצען פאַר דער ליכטיגער זונן... און יעקב קומט אָן פון דער ווייט, און דאַן קומט רחל מיט אַ פּאַסטוך־שטעקען אין דער האַנד, און יעקב לויפט־צו צו דעם ברונען און קייקעלט אַרונטער דעם שווערען שטיין, און דאָס קאַלטע וואַסער פינקעלט און בליצט אין די שטראַהלען, און עס הערט זיך ווי די לעמער און ציגען ציהען און זופּען אַריין דאָס וואַסער... און רחל שמייכעלט פערשעמט קוקענדיג אויף יעקב׳ן...

אַ פּויזע... און שילם לאָזט אַרויס אַ משונה׳דיגען ברום...

דאָס אַראָפּהויבען פון שטיין געפעלט איהם מעהר ווי אַלצדינג.

א ביסעל אָפּגערוהט זיך, הויבט אָן דער טאַטע ווי־דער דערצעהלען די מעשה מיט יעקב'ן און רחל'ן, און וואָס פאַר א רמאי און שווינדלער לבן איז געווען.

שילם אָטהעמט שווער און זיינע אויגען זיינען ווי ביי א גזלן. ער איז בטבע א דימענטענער מענש און האָט א שם אין שטעדטיל פאַר זיין גוטהערציגקייט. אזא עולה קען ער אָבער ניט פערטראָגען.

ווען ער האָט איצט לבן'ען צווישען זיינע הענד, וואָלט ער איהם צוריבען אויף אַש... ער קען אַזש הערען ווי לבן'ס ריפּען קנאַקען אין זיינע פויסטען. ער וואָלט איהם שוין אָנגעלערנט ווי צו נאַררען אזא טהייערען אידען ווי יעקב'ן...

און ווייטער דערצעהלט דער טאַטע, וואָס פאַר א וואונדערליכע יפת־תואר רחל איז געווען און וואָס פאַר א זעלטענע צנועה... א דופט פון „דודאים" וועהט דורך דער הילצערנער קלויז... און איך און דער טאַטע און שילם דער ברויער און מרדכי דער שניידער און קותיאל, ליגען אויסגעצויגען אויפ'ן גראָז נעבען דער שטאָדט שכם... און נעבען אונז פּאַשען זיך אונזערע קעמלען און שטשיפּען די פעלד־געוויקסען מיט די צייהן... און די זונן גלימצערט דורך די פּאַלמענבוימער...

ווען דער טאַטע ענדיגט כאַפּט זיך דער עולם אויף ווי פון חלום און אַלע זעהען אויס ווי זיי וואָלטען זיך אָקאָרשט אומגעקעהרט פון א ווייטע נסיעה אין א כשופ־דיג־שעהנעם לאַנד...

קותיאל נעהמט צו די חומשים און די טאבאקערקע און פערשליסט זיי ערגעץ־וואו.

איך בין שלעפעריג און שילם שלאָגט זיך אָן מיך צו טראָגנען אויף די הענד, און גיט מיך א נעהם עפּעס אזוי ווי איך וואָלט געווען ניט שווערער ווי קותיאל׳ס טאַ־באקערקע...

דרויסען ברענט דער פראָסט און דער שנעע קרעכצט און סקריפּעט אונטער די שווערע טריט.

מע געהט, ניט רעדענדיג א וואָרט...

אַלע ווײַלע הערט זיך „א גוטען שבת״ און אימעצער פון עולם ווערט נעלם אין א פירהויז אָדער אין א זייטיגען געסעל.

דער פראָסט שטעכט מיר אין די אויגען און דעם נאָז, און איך גראָב זיך אין שילם׳ס ברייטען נאקען...

און שילם דיכעט שווער און קרעכצט אונטער, קענ־טיג אז איהם ליעגט עפּעס אויף דער צונג וואָס ער וויל ארויסזאָגען...

ווען מיר קומען נאָהנט צום הויז, קען זיך שוין שילם ניט איינהאַלטען :

— וויפיעל, אן ערך, רב אלי, קלערט איהר האָט אזא שטיין געקענט וועגען ?...

דער טאַטע כאפּט ניט גלייך וואָס ער מיינט.

— איך מיין אָט־אָ דער שטיין וואָס יעקב האָט ארונטערגעקייקעלט.

דער טאַטע שמייכעלט:

— זעהר אַ שווערער שטיין, שילם, דו זעהסט דאָך אַז אַלע פּאַסטוכער צוזאַמען האָבען איהם ניט גע־קענט ריהרען פון אָרט...

— אָט דאָס הייסט אַ גבור — סאָפּעט שילם, און שטעלט מיך אַראָפּ ביים שוועל.

.1912

היילִיגע מאָהן

איך בין געווען א בן־יחיד און די מאמע האָט אַלע איהרע האָפנונגען ארויפגעלעגט אויף מיר. ריכטיגער געזאָגט, איז דאָס בלויז געווען איין גרויסע האָפנונג, וואָס האָט פאר איהר כולל געווען דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע וואָס א ילוד־אשה קען ערדרייכען אויף דער וועלט: זי האָט געוואָלט איך זאָל זיין א רב. ביי'ם טאַטען, וואָלט אפשר רעכט געווען איך זאָל זיין גלאַט א בעל־הבתישער למדן. די מאמע אָבער איז מיט ווייניגער ווי רבנות, נישט געווען צופריעדען.

פערשטעהט זיך, ממילא, אז מיין בר־מצוה איז פאר איהר געווען א וויכטיגע פּאַסירונג. שוין א האַלב יאָהר פאר דעם טאָג ווען איך האָב געזאָלט ווערען דרייצעהן יאָהר, האָט מען ביי אונז אין הויז דערפון גערעדט פון פריה ביז שפּעט. דער מאמע'ס א ברודער וואָס איז שוין פון כמה יאָהרען געווען אין ארץ ישראל, האָט שוין בעצייטען צוגעשיקט א תפלין־זעקעל אויף וועלכען עס איז געווען פון איין זייט אויסגעדרוקט דער כותל מערבי, מיט

עהלבערטען און טייטעלבוימען וואָס האָבען ארויסגע־שפּראָצט סאַמע פון מיטען די שטיינער. פון דער אנדער זייט איז געווען די ברכה וואָס מע מאַכט ביי׳ם לעגען תפלין.

איינענטליך האָט מיין עלטערע שוועסטער אָנגעהויבען אויסשטיקען פאַר מיר אַ סאַמעטענעם תפלין־בייטעל מיט אַ גאָלדענעם מגן־דוד און מיט די ראשי תיבות פון מיין נאָמען. אָבער געבליבען איז, איך זאָל געברויכען דעם פעטער׳ס. טאַקי פון פּראָסטען קאַטון, אָבער דאָך פון ארץ ישראל.

קיין תפלין האָט מען נאָך ניט איינגעקויפט. און דאָס טאַקי האָט פערשאַפט דער מאַמען גרויסע זאָרג.

ס׳איז בעשלאָסען געוואָרען מע זאָל פאַר מיר קויפען אַ פּאָר געשליפענע. דער טאַטע אליין האָט זיי שוין גע־האַט אויסגעקליבען ביים סופר, און בעדונגען דעם מקח פינף רובל. קיין דוחק אין געלד איז ביי אונז אין הויז ניט געווען, און הפשיטא נאָך פאַר אזא הייליגען און ליעבען צוועק.

האָט אָבער די מאַמע זיך איינגע׳עקשנ׳ט אַז מיינע תפלין מוזען געקויפט ווערען פאַר „אמת כשר געלט״, כדי איך זאָל אויפוואַקסען אַן אמת כשר׳ער איד.

מיר האָבען געהאַט אַן אייזען־קראָם, און איין גאָט וויים, אַז די מאַמע וואָס איז געווען די עקרת הבית, האָט געאַרבייט שווער און ביטער אויף יעדען גילדען וואָס איז אריינגעקומען אין טיש־קעסטעל. אָבער די מאַמע האָט ערקלערט אַז געלט פון מסחור איז ניט כשר.

— אין מסחור — האָט זי געזאָגט — זאָגט מען ליגען און מען נארט אָפּט דעם קונה. אָבער דיינע תפלין, מיין זוהן, מוזען זיין הייליג, כדי אז דו וועסט דאַווגען אין זיי זאָלען דיר קומען הייליגע און ריינע מחשבות אין זינען, און אז דו וועסט אויפוואקסען און ווערען א גרויסער רב, און איך וועל שוין זיין געשטאָרבען, וועט מיר אויך דיין זכות ביישטעהן אויף יענער וועלט...

דער טאַטע האָט מיט דער מאַמען געפּרופּט איינ־טענה'ן און איהר ערקלערען אז מסחור איז א כשר'ע זאך, דען ווי באַלד אז גאָט האָט געמאַכט זיין אויסערוועהלט פאָלק פאַר סוחרים, מסתמא איז דאָך דעריין קיין פּסול ניטאָ, און בפרט נאָך אזא מסחור ווי אייזען וואו מע מוז אָפּט שלעפּען שווערע שטאַנגען, אז עס רייסט זיך אוש אונטער דאָס האַרץ.

אָבער די מאַמע איז בעשטאַנען אויף איהרס, אז מסחור־געלט איז טריף.

— ווער ווייס — האָט זי געזיפצט — אויב מע נעהמט ניט אמאָל צו די לעצטע קאָפּיקע פון דעם ארימען שכן ? אפשר שילט ער דעם בעל הבית און א טהייל פון זיין קללה קלעפּט זיך־אָן אָן דעם געלט ? און מיין קינד'ס תפלין מוזען זיין ריין און הייליג...

עס איז ערשט געווען חול המועד פּסח און בר־מצוה האָב איך געזאָלט ווערען אַרום סוכות־צייט. אָבער די מאַמע האָט שוין נעבכט ניט געקענט שלאָפען, ברעכענדיג דעם מח ווי צו קריגען פינף אמת־כשר'ע רובל פאַר מיינע תפלין.

מוצאי יום־טוב האָט מען דעם טאַטען אָפּגעאַכט אין א דערבייאיגען שטעדטעל אויף בוררות אין א סכסוך צווישען צוויי שותפים. ווען דער טאַטע איז אויף מאָרגען צוריקגעקומען האָט ער מיט א שמייכעל דערלאַנגט דער מאַמען א קנאַקעדיגען צעהן־רובעלדיגען און געזאָגט:

— אָט האָסטו כשר געלט... זיי האָבען עס מיר גע־געבען מיט דאַנק און זיינען ביידע געווען גליקליך וואָס דער ענין איז אזוי שנעל געענדיגט געוואָרען.

די מאַמע האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געקוקט בעטריבט אויף דער בומאַזשקע.

— עס איז ניט כשר גענוג פאַר מיין קינד'ס תפלין — האָט זי ענדליך שטיל ארויסגערעדט.

דאָ איז שוין דער טאַטע געוואָרען אביסעל אין כעס.

זיינע בוררות־געלט ניט כשר?

— דאָס געלט, מיין מאַן, איז אודאי כשר פאַר דיך און פאַר מיך — האָט די מאַמע איהם געזוכט צו פער־גיטיגען — אָבער ווער וויים אויב אין דעם אָפּמאַך האָט זיך איין שותף, אליין ניט וויסענדיג דערפון, ניט אָפּגע־נאַרט אָדער געקריגען וועניגער ווי ער האָט בעדאַרפט קריגען? דו ביזט דאָך מעהר ניט ווי א מענש, און זיי זיינען ניט מעהר ווי מענשען... אָבער אין מיין קינד'ס תפלין טאָר ניט זיין אפילו דער מינדסטער שטויב פון אונעהרליכקייט.

דער טאַטע האָט אונטערגעברומט אין זיין באָרד עפּעס וואָס האָט געקלונגען ווי „נאַרישע אידענע" און איז אוועק אין בית־מדרש דאַווענען מעריב.

איין מאָל אין אַ ליכטיגען נאָך־פּסח טאָג, איז די מאַמע אויפגעשטאַנען גאַנץ בעגינען און אויף איהר אויפ־געראַמטען געזיכט איז געווען צו זעהן אַז זי האָט געפונען דאָס וואָס זי האָט אַזוי פיעל וואָכען געזוכט...

צו פריהשטיק האָט אונז די מאַמע אויסגעזאָגט דעם סוד.

—דאָס כשר׳סטע געלט — האָט זי געזאָגט, שטראַה־לענדיג פון איהר ענטדעקונג, — איז דאָס וואָס קומט פון דער ערד דורך דעם מענשענ׳ס מיה און דורך גאָט׳ס ברכה... מיר וועלען הינטער׳ן הויז צוגראָבען אַ פּאָר בייי־טען און מיר וועלען דאָרט איינפלאַנצען מאָהן... און סוף זומער ווען מע וועט די זאַמען פערקויפען וועט מען פאַר דאָס געלט קויפען אַ פּאָר תפלין, און דו מיין זוהן — האָט זי מיט פייכטע אויגען זיך געקעהרט צו מיר—וועסט טראָ־גען אויף דיינע הענד און אויף דיין קאָפּ דיין מאַמע׳ס עהרליכע פּראַצע און די בענשונג פון הימעל...

מיר האָבען אַלע געקוקט אויף דער מאַמע אַזוי ווי זי וואָלט נאָר־וואָס אַרונטערגעקומען עפּעס פון אַ ריינערער לויטערער וועלט, און איהרע ווערטער האָבען געקלונגען אַזוי ווי פון אימעצען ווייט, ווייט איבער אונז...

דער טאַטע האָט געשמייכעלט, אָבער אין זיינע אויגען האָט זיך געשפּיעגעלט דרך ארץ פאַר דער אידענע׳ס רייד...

דעמזעלביגען נאָכמיטאַג האָבען זיך די מאַמע און מיין עלטערע שוועסטער גענומען צו דער אַרבייט. קיין גוי

דינגען האָט די מאַמע בשום אופן ניט געלאָזט, און מיך מיט דעם טאַטען האָט מען ניט צוגעלאָזט.

— אזא ארבייט איז ניט פאר מאַנסבילען — האָט די מאַמע גע׳פסק׳עט — איהרביידע געהט אין בית מדרש לערנען, און מיר ביידע וועלען שוין פארטיג ווערען.

אין א פּאָר טעג ארום איז די מאָהן געווען פארזייהט, און דער מאַמע׳ס הארץ איז געווען בערוהיגט.

אויפשטעהענדיג בעגינען, פלעגט יעדער פון אונז, אפילו דער טאַטע אליין, גלייך צושפרינגען צום פענסטער און א קוק טהאָן אויף די בייטען, און ווען עס האָבען זיך בעוויזען די ערשטע קליינע גרינע פינטעלעך, איז די מאַמע און מיר אלע געווען מלא שמחה...

ביסלעכוויין זיינען פון די פינטעלעך געוואָרען גרעזעלעך און די גרעזעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען און זיינען געוואָרען שטענגעלעך, ביז די בייטען זיינען געוואָרען געדיכט פערוואקסען מיט הויכע מאָהן־שטעקלאך. ביי די שפּיצען האָבען זיך געוויזען מאַט־גרינע קנאָספּען און אין די קנאָספּען האָבען געשלומערט די שפּראָצונגען פון מיינע ערשטע תפלין...

שבת פארנאכט, ווען די מאַמע פלעגט אויפמאכען איהר גרויסען קרבן־מנחה סדור און נעהמען זאָגען תהלים מיט א וויינענדיגער מעלאָדיע, פלעגט זי זיך אוועקזעצען נעבען פענסטער סאַמע אקעגען די מאָהן־בייטען און איהרע פערוויינטע אויגען האָבען געוואנדערט פונ׳ם תהלים אויף די מאָהן און פון די מאָהן אויפ׳ן תהלים...

ארום שבועות האָבען זיך די מאָהן־שטענגלעך צו־בליהט, און אונזער גערטעל איז פול געוואָרען ווי מיט ווייסע בלאָה־בעפלעקטע זומער־פייגלעך...

ביי טאָג ווען די זונן האָט בעשפּריצט דעם שינדעל־דאַך פון אונזער שטאַל, און דער הימעל איז געווען אזוי בלאָה ווי דער בלאָהער תפלין־זעקעל וואָס מיין שוועסטער האָט מיר געוואָלט מאַכען, און ביענען און קליינע זשו־קעס זיינען אומגעפלויגען אין דער לופט ווי קינדער וואָס מע לאָזט ערשט ארויס פון חדר — פלעג איך האָלט האָ־בען צו געהן צווישען די בייטען, און האַלטען צווישען מיינע פינגער די זיידענע גלאַטע בלעטלעך פון די מאָהן־קווייטען, אָדער אריינקוקען אין די בעכערלעך און זעהן ווי אַ פליגעלע נאַשט פון דאָרט, אזוי ווי איך פלעג אמאָל נאַשען פון די טעפּלעך איינגעמאַכטס ווען די מאַמע פלעגט ניט זעהן...

אמאָל פלעג איך צוהערען ווי די מאָהן־קעפּלעך שטוי־סען און שושקען זיך איינס מיט דעם אנדערען אין דעם לינדען נאָכמיטאָג־ווינדטעל, און איך פלעג ניט אנדערש טראַכטען ווי אז זיי רעדען נאָר פון מיר און פון מיינע תפלין...

אין מיינע אויגען האָבען זיי דאַן אויסגעזעהן ווי אַ גרויס געזעמעל פון קליינע פרומע אידען מיט ווייסע יאַר־מולקעלעך אויף די קעפּ.

בעזונדערס אָנגעצויגען האָט מיך איין גרויסער מאָהן, דער העכסטער פון אַלע. דאָס איז מסתמא דער רב צווישען זיי — האָב איך געטראַכט. און ווען ער פלעגט זיך אַ

בייג טהאָן צו מיר, בין איך געוועזן זיכער אז דאָס מוסר'ט
ער מיך : —

—זעה כאָטש ווי מיר וואַקסען און טהוען אונזערס...
דיינע תפלין וועלען זיין אזוי ריין ווי אונזערע בלעמלעך,
און אזוי עהרליך ווי אונזערע זאָמען, און אז ד ו וועסט
אויפוואַקסען זאָלסטו אויך זיין א פרומער איד, כּדי דיין
גוטע מאמע זאָל פון דיר אין גן־עדן אָנקוועלען...

דער טאטע פלעגט אויך אמאָל אדיינשפּאַצירען אין
גערטעל, האלטענדיג די הענד פערלעגט אויף הינטען, און
האלב־ליצנות'דיג האלב־ערנסט זאָגען : -

— לאָמיך אָקאָרשט זעהן וואָס מאַכען דער מאַמע'ס
ה י י ל י ג ע מ אַ ה ן...

.1912

צו דרייצעהן יאָהר

ווען איך בין אַלט געווען דרייצעהן יאָהר, האָט מען מיך אין אונזער שטעדטעל געהאַלטען פאַר אַן עלוי.

דער אַלטער רב האָט געזאָגט אַז איך וואקס אַ גדול, און ווען איך פלעג דורכגעהן דאָס שמאָלע געסעל פון אונזער הויז צום בית מדרש, וואו איך פלעג לערנען, פלעגען די ווייבער פערלעגען די הענד איבער'ן פאַרטוך, און זיך ווינשען אין הארצען אַז זייערע קינדער זאָלען זיין ווי איך.

איך האָב זיך אַליין גענומען בעטראַכטען פאַר אַ גרויסען, הגם איך בין געווען ניט הויך געוואקסען. מיט קינדער פון מיינע יאָהרען האָב איך קיין מחזקות ניט געהאַט, און פלעג זיך ארומפיהרען מיט די עלטערע פּרושים און די יונגע בעלי הבית'לעך וואָס פלעגען ווי איך, לער־נען אין בית מדרש. מיך האָט נאָר פערדראָסען וואָס אַלע רופען מיך נאָך אַלץ שלמה'קע.

דערפאַר האָב איך געהאַט אַ שטאַרקען נחת רוח ווען אונזער שכן, לייבע דער שוסטער, פלעגט מיך אין דער

פריה ווען מיר פלעגען זיך בעגעגענען אויפ'ן שול־הויף — ער קומענדיג צום ערשטען מנין און איך געהענדיג צום צווייטען — זאָגען „גוט מאָרגען רב שלמה".

א זיס געפיהל פלעגט זיך מיר צוגיסען אין הארצען ווען ער פלעגט מיך אזוי אדרעסירען, און בעזונדערס ווען ער פלעגט רעדענדיג מיט מיר אמאָל, מיך „איהר־צען", און איך האָב לייבען אמת ליעב געקראָגען.

ער איז געווען א איד, א יאָהר פופציג, א הויכער און א שטארקער מיט א געדיכטער טאבאק־ברוינער באָרד און מיט דיקע ברעמען וואָס זיינען געהאנגען איבער די שווארצע תמיד־בעטריבטע אויגען. זיין עם־הארצות איז ביי אונז אין שטעדטעל געווען א שם דבר און חיים דער סופר פלעגט אויף זיין חשבון אויסטראכטען אלערליי המצאות. און ווען חיים פלעגט אָפּשילדערען ווי לייבע ריכט אָפּ דעם סדר אָדער איבערזאָגען לייבע'ס עברי ווען ער מאכט קדוש, פלעגט מען זיך פּשוט האלטען ביי די זייטען.

מיך פלעגען די המצאות פערדריסען. מיר וואָלט זיך דוקא געוואָלט אז לייבע זאָל בעטראכט ווערען פאר אן איש נכבד, און איך פלעג זיך פאר איהם אָננעהמען, גע־ברויכענדיג אלס געגען־וואפען לייבע'ס עהרליכקייט וועל־כע האָט נאָך אריבערגעשטיגען זיין עם הארצות...

נאָך מעריב אין די ווינטער־מאָנאַטען ווען דער עולם האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז צוגעהן פון בית מדרש, און איך האָב אויסגעשפּרייט מיין גמרא אויף דעם סטענדער און האָב פארצויגען מיין ערשטען נגון, פלעגט לייבע צו־געהן און זאָגען :

„אַ גוטע נאַכט אײַך, רב שלמה".

איך וואָלט איהם דערפאַר געקענט געבען אַ קוש אויף זײַן בעוואַקסענער באַק. נאָך זײַן אװעקגעהן האָט זיך גאָר געלערנט מיט מעהר געשמאַק, און פאַרהילכענדיג דעם האַלב טונקעלען בית־מדרש מיט מײַן גמרא־נגון, האָב איך געהערט אַזוי ווי פון יעדער ווינקעל וואָלט לײַבע'ס שטים געזאָגט „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה".

צו יענער צײַט האָט פון ערגעץ־וואו געגומען פּיקען בײַ מיר אין מח אַ שלעכטער געדאַנקען... ווי אַזוי דאָס איז געקומען געדענק איך ניט מעהר, אָבער איך עראינער זיך קלאָר אַז דער דאָזיגער בײַזער געדאַנקען האָט מיך אָפּט געהאַלטען וואַך גאַנצע נעכט, פלעגט זיך דרעהען ווי אַן אומרײַנע שלאַנג דורך מײַן דאַוונען און מײַן לערנען און פלעגט מיך שרעקליך פּײַניגען.

איך האָב אָנגעהויבען צווײַפלען...

איך האָב געזוכט צו פערטומלען מײַן גאָטלאָזע מחשבה מיט דעם וואָס איך פלעג לערנען אויף אַ העכערען קול און מיט מעהר התמדה ווי געוועהנליך. אַמאָל פלעגט עס מיר געלינגען. אָבער איך האָב תמיד געשפּירט אַז ווי נאָר איך הער אויף צו לערנען וועט די שלאַנג ווידער נעהמען בײַסען...

איך האָב געוואוסט אַז איך בעגעה אַ זינד, און אַז איך מוז מיט אַלע כוחות אויסראָטען אַזעלכע זינדיגע רעיונות פון זיך, אָבער אַזוי ווי אויף צו להכעיס זײַנען זיי מיר געקראָכען אין זינען...

אָפּטמאָל פלעגט פּאַסירען אַז שטעהענדיג שמונה עשרה צו דער ברכה „ברוך אתה יהוה מחיה המתים" איז

א שוידער דורכגעלאָפען מיין קליינעם קערפּער און איך האָב זיך געמוזט אָנהאַלטען איך זאָל ניט אַנידערפאַלען.

— טאָמער איז ניטאָ קיין תחית המתים און קיין יענע וועלט ? — האָט ווי א טייוועל געמורמעלט.

מיין צווייפעל האָט זיך איבערהויפּט געדרעהט אַרום עולם הבא און תחית המתים. אַז דער מענש זאָל ווערען בעגראָבען און ווערים זאָלען איהם אויפעסען און קיין זכר זאָל פון איהם ניט בלייבען און קיין עולם הבא זאָל ער אויך ניט האָבען — דאָס איז געווען די שרעקליכסטע זייט פון דעם געדאַנקען, אַז עס איז קיין גאָט ניטאָ...

איך האָב געטראַכט אָן מיין מאַמען, וועלכע איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבען, און וועלכע איך האָב אָפּט אָפּט געזעהן אין חלום, און מיין צווייפעל האָט זי אַזוי ווי פון דאָס ניי אוועקגענומען פון מיר...

פיעל מאָל האָב איך געוואָלט אוועקגעהן צו אונזער אַלטען רב, ר׳ זוסע׳ן. ער האָט מיך זעהר ליעב געהאַט, און פאַר איהם האָב איך געוואָלט קומען, און פרעגען א מיטעל ווי לויז צו ווערען פון מיינע זינדיגע געדאַנקען — דען אַז מען מוז פון זיי לויז ווערען בין איך געווען איבער־ציינגט. אָבער יעדעס מאָל וואָס איך האָב זיך מכין געווען צו געהן — פלעג איך זיך דערשרעקען. איך האָב שוין פאָראויס געזעהן ווי ער וועט אויסשטעלען זיינע רויטע אויגען און זאָגען „אפּיקורוס, אַרויס פון מיין שטוב !”

איך האָב פערלאָרען מיין געוועהנליכע מונטערקייט און האָב זיך אַליין פעראַכטעט פון טיעפען האַרצען. איך האָב געשפּירט אַז איך פעראונרייניג דעם בית מדרש ווען איך קום אַהין אַריין.

אמאָל בין איך גראד געקומען אין בית מדרש ווען דער עולם האָט זיך צוגעגרייט צו דאווענען מנחה. איך בין געווען דער צעהנטער און ווי נאָר איך בין אריין האָט דער בעל תפלה גענומען זאָגען „אשרי". איך האָב געוואָלט אנטלויפען, פיהלענדיג אין הארצען אז מען טאָר מיך צום מנין נים צורעכענען.

איך בין געוואָרען בלייכער פון טאָג צו טאָג און מיין עלטערע שוועסטער, וועלכע האָט פערטרעטען די מאַמען נאָך דער לעצטערערם טויט, איז געוואָרען אונרוהיג.

— שלמה'לע — פלעגט זי זיך בעטען — לערן נים אזוי שפּעט ביינאַכט. אז מען וויל דיענען גאָט מוז מען זיין שטארק און געזונד. און ווען דו ווערסט דאָנערשטאָג נים אויפזיין א גאַנצע נאַכט, וועט דיר גאָט אויך מוחל זיין — דו טהוסט דאָך אזוי פיעל פון זיינעטוועגען.

איך האָב אויסגעפּלאַצט אין א געוויין. ווען מיין שוועסטער זאָל וויסען וואָס פאַר זינדיגע געדאנקען איך טראָג ארום? — האָב איך געקלערט, — וואָלט זי מיר אין געזיכט אריינגעשפּיגען.

א קליינער צופאַל, האָט מיך דאן — אם ווענינסטען אויף א צייט — ארויסגעראַטעוועט פון מיין שרעקליכען צושטאנד...

עס איז געווען ארום צעהן א זייגער ביינאַכט, דרויסען האָט זיך א שנעע־שטורם געדרעהט ארום די קליינע הייזלעך און ארום דעם ווייסען קלויסטער אין עק מארק. דער בית מדרש איז געווען פּוסט און פינסטער אויסער דער ווינקעל לעבען ארון קודש וואו איך האָב געלערנט. אויף מיין סטענדער איז געווען צוגעקלעפּט א האלב־אָב־

געברענט סטעארין־ליכט און האָט פערשפרייט א קליינעם ליכטיגען קרייז ארום מיר, פארכאפענדיג פון איין זייט א טהייל פון דעם גרינעם פרוכת און פון דער אנדערער זייט — א ליידיגען סטענדער מיט א צוגעמאכטער גמרא. איך האָב געלערנט מיט א ברען אזוי ווי אריבערצושטייגען דאָס סוויסטשען פון דעם ווינד וואָס איז אריין דורך דער ווייבערשער שוהל.

די טהיר האָט זיך געעפענט און מיט א לאנטערנע אין דער האנד איז אריינגעקומען אונזער שכן לייבע.

ער האָט אָבגעטרייסעלט דעם שנעע פון זיך, אוועקגעשטעלט די לאנטערנע לעבען כיור און איז צוגעגאנגען צו מיר ווי פערשעהמט :

— גוט נ'אָבענד, רב שלמה.

גוט נ'אָבענד רב לייבע — האָב איך איהם פערוואונדערט אָנגעקוקט. — אזוי שפעט ?

ער האָט נים תיכף געענטפערט. דאן האָט ער גענומען שטאמלען :·

— רב שלמה, איהר זייט דער איינציגער... אליין, ווי איהר ווייסט, איז מען א פראָסטער מענש... איהר זייט דאָך עפּעס א געלערנטער... וועט איהר מיך קענען לערנען... ווייזען א וועג...

זיין קאָפּ האָט ער געהאלטען אראָפּגעלאָזט ווי איינער וואָס וויל זיך מתודה זיין אויף א מאָרד וואָס ער האָט אויפ'ן געוויסען... און זיינע ליפּען האָבען געציטערט...

איך האָב איהם אָנגעקוקט מיט שרעק.

לייבע האָט געוואָרפען א בליק פון מורא אויף דעם ארון קודש און אויף דעם אלמער ספרים אזוי ווי ער וואָלט

ניט געוואָלט זיי זאָלען זיך צוהערען צו וואָס ער זאָגט און שטילערהייד האָט ער גענומען פערטרויען :

— איהר ווייסט דאָך, מעהר ווי תהלים קען איך ניט. מיין טאַטע האָט מיך מעהר ניט געלערנט... א גאַנצען טאָג זיצט מען איבער'ן וואַרשטאַט, און ווען מען זיצט אזוי, פּלאָנטערען זיך אַלערליי געדאַנקען... אָבער די לעצ־טע צייט... — ער האָט זיך פערהאַקט און נאָך א פּויזע ווידער אָנגעהויבען — די לעצטע צייט קריכען מיר עפּעס אזעלכע זינדיגע זאַכען אין קאָפּ... אָט הויב איך אָן טראַכ־טען, וואָס איז א מענש און וואָס איז א בהמה, און ווי די וועלט פיהרט זיך... און ווער מיט אמאָל אָפּהענדיג... הענד און פיס הויבען מיר אָן ציטערן... טאָמער... טאָמער איז טאַקי גאָרנישט ?...

איך בין געוואָרען בלייך. איך האָב איהם פערשטאַנען נאָך איידער ער האָט זיך געקענט אויסטאָלמאַטשען ריכ־טיג...

לייבע'ס אויגען זיינען געוואָרען פייכט.

— רב שלמה — האָט ער געשלוכצט—איהר ווייסט דאָך אַלצדינג... איהר האָט דאָך אַלע ספרים אויסגעלע־רענט... וואָס זאָל איך טהאָן ?... מיר פעהלט אמונה...

זיין טאָן פון בקשה און זיין פנים וואָס האָט אויסגע־דריקט די הילפלאָזיגקייט פון א פעראורטהיילטען וואָס בעט בעגנאַדיגונג שטעהענדיג אויף דער תליה — האָבען ארויסגערופען מיין טיעפסטען מיטלייד... איך האָב בלויז געטראַכט פון די יסורים וואָס ער ליידעט און אז איך בין דער איינציגער צו וועלכען ער איז געקומען, און דער איינציגער וואָס מוז דעם אָרימען מענשען העלפען...

איך האָב צו איהם געגומען רײדען הארציג, און מיט הײסער איבערצײיגטער אמונה אין יעדען װאָרט... איך האָב איהם דערצעהלט אז פריהער שפּעטער מוזען אַלע דורכמאַכען אזא מין צושטאַנד. אז דאָס איז בלויז דער שטן װאָס װיל אָראָפּפיהרען פון גלײכען װעג און אז מען מוז זיך שטאַרקען און גלויבען און אַלע זינדיגע מחשבות װעלען פערשװאונדען װערען װי אַ נעבעל... און רעדענ־דיג זײנען מיר געקומען ליכטיגע און טרײסטפולע װער־טער פון װעלכע איך האָב קײנמאָל פריהער ניט גע־טראַכט. איך האָב איהם געװיזען װי דער מענשליכער שכל איז מחיב אז עס מוז זײן אַ גאָט און אַ יענע װעלט, און אַ שכר ועונש...

מײן רחמנות צו דעם געפּײניגטען שוסטער האָט אויפגעעפענט װי אַ נײ קעמערעל אין מײן אײגענער נשמה, און פון דעם קעמערעל איז ארויס אַ פעסטער זי־כערער און איבערצײינענדער גלויבען.

און לײבע איז געזעסען און האָט געשלונגען יעדעס װאָרט װאָס איז ארויס פון מײן מויל, און זײנע אויגען האָבען זיך אַלץ מעהר און מעהר אויפגעקלעהרט... אַ שמײכעל װי פון אײנעם װאָס איז נאָר װאָס נצול געװאָ־רען פון טויט האָט זיך בעװיזען אויף זײן גראָבען פּנים...

עס איז שוין געװען עלף אַ זײגער װען מיר זײנען בײדע צוריקגעגאַנגען אַ הײם. דער שטורעם האָט אונטער־דעסען אויפגעהערט און דער הימעל איז געװאָרען אָנ־געפּיקעװעט מיט קאַלטע העלע שטערען.

אויפ'ן װעג האָבען מיר אַ װאָרט ניט גערעדט. און

דורך׳ן שטילען געסעל האָט אָפּגעהילכט דער שווערער טריט פון לייבע׳ם שטיוועל אויפ׳ן שנעע.

ער האָט מיך צוגעפיהרט צו אונזער הויז און געזאָגט : „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה, זאָל אייך גאָט שטאַרקען ווי איהר האָט מיך געשטאַרקט״.

און מערקווירדיג, פון יענעם טאָג אָן און ביז אַ לאַנגער צייט איז זיין ברכה מקוים געוואָרען...

אויף מאָרגען ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפּט, האָבען געקלונגען אין מיין אויער די ווערטער פול מיט איבערצייגונג און גלויבען וועלכע איך האָב געהערט צו לייבע׳דעם שוסטער, און געקלונגען האָבען זיי אַזוי ווי אימעצער אַן אַנדערער וואָלט זיי צו מיר גערעדט.

מיין מח איז געוועזען אויסגעלייטערט אַזוי ווי נאָך אַ שווערען געוויטער און מיין הארץ איז געווען רוהיג...

און די שלאַנג פון צווייפעל האָט מיר געגעבען אַ לאַנגען אורלויב, וועלכער האָט זיך ערשט געענדיגט מיט פיעל יאָהרען שפּעטער...

.1912

אַ חלק לעולם הבּא

דער אָפּיציעלער אפיקורוס, אָהן וועלכען אַ אידישע קהלה האָט זיך אמאָל געקענט אזוי ווענינ בענעהן, ווי אָהן אַ מרחץ, אַ שטאָדט־באָק אָדער אַ משוגע׳נעם — איז ביי אונז אין שטעדטעל געוועזן ראבינאָוויטש דער אַפּ־טייקער, אַן אַלטער בחור פון אַ יאָהר פינף און פערציג.

זיין אַפּטייק איז געוועזן סאַמע אקעגען שוהל־הויף, און ווען דער עולם פלעגט ארויסגעהן פון שוהל פרייטאג־צו־נאכט, האָבען זיי געזעהן ווי דער מומר־להכעיס זיצט ביי זיך אויפ׳ן גאַנעק און רויכערט אַ ציגאַר. וואָלט ער כאָטש געשוויגען — האָט ער אָבער דוקא ארונטערגע־שריען צו די בעלי־הבתים אַ ברייטען, פרעהליכען „גוט־שבת״, וואָס האָט געשטאָכען אַלעמען ביז׳ן זיבעטען ריפּ.

אַן אַנדערען אויף זיין פּלאַץ וואָלט מען אין חרם אריינגעלעגט. אָבער, ראשית איז ער געוועזן דער איינצי־גער אַפּטייקער, און אַ גרויסער מומחה. אַ סברא אַז ער האָט פערשטאַנען מעהר ווי דער אויעזדנער דאָקטאָר, און דערצו איז ער געוועזן אַ גאָלדענער מענש. צו מעות חטים איז ער געוועזן דער ערשטער, און ווער עס האָט אויסגע־

שטרעקט א האנד, דעם האָט ער געגעבען, הגם ער פלעגט דערביי אָנזידלען גוט און רופען וואָס אין קאָרט שטעהט. אָרעמע לייט האָבען געהאַט א חזקה אז זיי דאַרפען אין זיין אַפטייק קריגען מעדיצין אומזיסט.

פלעגט מען איהם אין הארצען שילטען מיט טויטע קללות, און אין די אויגען פלעגט מען אָראָפּנעהמען פאַר איהם דאָס היטעל און רופען „פּאַני ראַבינאָוויטש".

אַן אָפטע איינגעהערקע צו איהם איז געווען די אַלטע גיטע נעשע, אַן איינגעבויגענע קליינע דאַרע אידענע פון א יאָהר זיבעציג, וואָס האָט שטענדיג פאַר עמיצען אָדער פאַר עפּעס „געקליבען"... איהרע קינדער זיינען געווען אין אַמעריקא און האָבען איהר געשיקט אַכט רובעל א מאָנאַט, מיט וועלכע זי האָט געלעבט אין רחבות. עס איז איהר נאָך געבליבען געווען צו געבען העשעל דעם בטלן יעדע וואָך אויף באַד־געלט און קויפען די ישיבה־בחורים איינמאָל א וואָך הייסע באָב. אָבער געקליבען האָט זי נאָכאַנאַנד, דאָ פאַר א קימפּעטאָרין, דאָ פאַר אַן אָרימע כלה, דאָ גלאַט אַזוי „מע טאָר ניט זאָגען פאַר וועמען". און מע פלעגט דער אַלטער געבען איהר נדבה און נאָך צו־ווינשען:

— איהר זאָלט זוכה זיין ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

— מיין אויסשטייער האָב איך שוין — פלעגט גיטע נעשע שמייכלען — און ווען זיין ווילען וועט זיין בין איך פאַרטיג. מיט אויסשטייער האָט זי געמיינט דעם גאַרני־טור תכריכים, וועלכע זי האָט נאָך מיט צעהן יאָהר צוריק זיך אויפגענעהט, און וועלכען זי פלעגט יעדען ערב ראש־

חדש ארויסנעהמען פון איהר קופערט און גוט איבער־לופטערען.

פון ראבינאָוויטש'ען צו וועלכען זי פלעגט כמעט יע־דען טאָג קומען נאָך א נדבה, פלעגט זי מוזען אויס־שטעהן אַלערליי יסורים. אמאָל פלעגט ער איהר געבען א האַלבען רובעל מיט דעם בעדינג אז זי זאָל אויסמעסטען פאר איהם דעם גוי'עשען מאַגילעק און מאַכען דערפון ליכט פאר'ן בית מדרש, און אמאָל פלעגט ער גאָר פרע־גען אויב מע מעג שלאָגען כפרות מיט א בושעל. דערביי פלעגט ער קייכען פון געלעכטער.

— גוואַלד, פאַני ראבינאָוויטש — פלעגט איהם די אַלטע מוסר'ן — האָט גאָט אין הארצען... וואָס וועט איהר טהאָן, ווען עס וועט קומען דער יום הדין ?...

און ראבינאָוויטש פלעגט זיך נאָך מעהר צולאַכען ביז די אַלטע פלעגט מיט א שווערען געמיטה ארויסגעהן פון זיין אַפּטייק... ער האָט איהר זעהר באַנג געטהאָן. אזא דימענטענער מענש און דאָך אזא פושע ישראל...

די עגמת נפש וואָס גיטע נעשע פלעגט האָבען פון איהם איז איבערגעגאַנגען אין אַן אמת'ן ווערהטאָג ווען איין טאָג האָט זיך פערשפּרייט אין שטעדטעל די שרעק־ליכע נייעס אז ראבינאָוויטש האָט מחלל השם געווען אויף א זעהר מיאוס'ען אופן.

בערעל דער ליכטציהער האָט דערצעהלט, אז ער איז גראָד געגאַנגען קויפען ריצענאויל פאר זיין פּעשקע'ן און איז דערביי געשטאַנען ווען ראבינאָוויטש האָט פער־קויפט דעם גלח זיין גאַנצען חלק עולם הבא פאר צוויי רובל...

דער עולם איז געווען אויפגעקאָכט איבער דער נבלה, און דער רב האָט קריעה געריסען...

גיטע נעשע האָט געפיהלט אזוי ווי א דונער וואָלט איהר א זעץ געגעבען אין קאָפּ... און צו דער צייט וואָס די בעלי־בתים פון שטעדטעל האָבען געליארעמט איבער דעם חלול השם וואָס איז בעגאַנגען געוואָרען, האָט דאָס הארץ פון דער אַלטער געבלוטעט פון א טיעפען רחמנות־געפיהל...

סטייטש, וואָס וועט ע ר איצט טהאָן אָהן א ברע־קעל עולם הבא?

זיך פלעגט זי טרייסטען אז דער זכות פון זיינע נדבות וועט איהם ביישטעהן... און איצט, האָט ער דאָס לעצטע אויך וואָס ער האָט געקענט דופען אויף יענער וועלט, אוועקגעגעבען פאַר צוויי רובעל...

זי האָט א גאַנצען טאָג געוויינט און געבראָכען מיט די הענד... אין הארצען האָט זי דעם אפיקורס תמיד ליעב געהאָט.

ביי נאַכט האָבען זיך איהר גע׳חלום׳ט שרעקליכע חלומות.

דאָ האָט זי געזעהן ווי ראבינאָוויטש, אָנגעטהאָן אין תכריכים צאַפּעלט זיך אונטער דער רוטה פון דעם מלאך הדומה וואָס זעהט אויס ווי סאַוויצקי דער גלח... און מיט אַמאָל האָט זיך אימעצער פונאַנדערגעלאַכט און זי זעהט ווי דער אַפּטייקער שטעהט אויף דעם שפּיץ פון קלויסטער מיט א בושעל אין דער האַנד און זאָגט „זה כפרתי", און דאַכט זיך, ס׳איז גאָרניט קיין בושעל, ס׳איז גאָר העשעל דער בטלן...

זי האָט זיך אויפגעכאַפּט אַ צובראָכענע און קוים וואָס זי האָט געקענט פון איהר בעט אַרונטער, אָבער אין איהר הארצען איז געוואַקסען אַ העלדישער בעשלוס...

זי וועט דעם אונגליקליכען אַפּטייקער ראַטעווען פון כף־הקלע...

זי אַליין איז געווען מרוצה איהם אָפּצוגעבען אַ צעהנ־טעל פון איהר אייגענעם עולם הבא. וואו נעהמט מען אָבער נ אָ ך ? . . .

— גוטע מענשען וועלען זיך געפינען, און איך וועל צוזאַמענקלייבען — האָט די זקנה געקלערט.

און פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהויבען איהר אַר־בייט פון קלייבען עולם הבא...

מע פלעגט זיך לכתחלה פון איהר אויסלאַכען. ווער האָט אַזוי וואָס געהערט ? עולם הבא עמיצען שענקען ? און בפרט נאָך אַזאַ טריפ'ניאַק ווי ראַבינאָוויטש'ען. און דאָן, אין דער אמת גערעדט, האָט מען אַליין ניט צו־פיעל, און דאָ נאָך אָפּגעבען אַ טהייל ?

אָבער גיטע נעשע פלעגט אַזוי לאַנג רעדען און וויינען און שילדערען איהרע חלומות צו וועלכע זי פלעגט נאָך צולעגען אַ סך אַנדערע שרעקליכע בילדער וואָס זי האָט זיך אַליין פאָרגעשטעלט, ביז אַ שטיין האָט געקענט גערירט ווערען, און מע האָט מנדב געווען, ווער אַ הונדערט־חלק, ווער אפילו נאָר אַ טויזענד־חלק... מיט ליידיגען פלעגט מען זי ניט אַרויסלאָזען.

און גיטע נעשע האָט אָנגעפיהרט איהר אַרבייט גע־דולדיג און אָהן אָפּרוה. אַ רונדען יאָהר נאָכאַנאַנד. און צו דעם יאָהרצייט פון דער שרעקליכער קאַטאַסטראָפע,

האָט זי נאָך א געגויען חשבון אויסגעפונען, מיט א שטראַהלענדען געזיכט, אז זי האָט א פּאַרציע עולם הבא מיט וועלכער דער שעהנסטער בעל הבית דאַרף זיך ניט שעהמען...

די גאַנצע צייט פון איהר קלייבען האָט זי ראַבי־נאָוויטש'ען א וואָרט פון איהר פּלאַן ניט אויסגעזאָגט. זי האָט איהם אויסגעמיעדען ווי ווייט זי האָט געקענט... ווען זי וועט קומען צו איהם וועט זי קומען מיט א מתנה און וועט איהם ברענגען א פרעהליכע איבעררַאשונג...

ווען דער טאָג איז געקומען, איז גיטע נעשע אויפ־געשטאַנען, לייכטענדיג פון איהר אינערליכען גליק, און איהרע אַלטע פּים האָבען זי פלינק, מיט כמעט מיידעל־שע טריט, געבראַכט צו דער אַפּטייק...

זי האָט מיט אימפּעט אויפגעריסען די טהיר. איהר הארץ האָט געקלאַפּט ווי א האַמער אונטער איהרע אויס־געדאַרטע ריפּען, און זי איז מעהר אריינגעפאַלען ווי אריינגעגאַנגען אין דער אַפּטייק.

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי ארויסגעסאָפּעט — איך קען אייך אָפּגעבען „מזל טוב"...

— מיר ? — האָט דער לץ געשמייכעלט — אדרבה, וואו איז די כלה ?

גיטע נעשע האָט צומאָל ניט געהערט זיין פראַגע. זי האָט געטראָגען דעם גורל פון א מענשען אין איהר האנד...

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי געזאָגט — איך האָב א יאָהר נאָכאַנאַנד געאַרבייט און געקליבען און גוטע

מענשען האָבען רחמנות געהאַט און יעדער איינער האָט געשאָנקען פיעל ער האָט געקענט פון אייערטוועגען...

— פון מיינעטוועגען ? — האָט איהר ראבינאָוויטש אָנגעקוקט, ווי מען קוקט אַן א וואהנזיניגען.

— יא, פון אייערטוועגען... אידען זיינען א בארעמ־הערציג פאָלק און קיינער האָט זיך ניט אָפּגעזאָגט, ביז איך האָב צונויפגעזאַמעלט פאר אייך א גאַנצען חלק לעולם הבא...

ראבינאָוויטש האָט אויסגעשאָסען אין א ווילדען געלעכטער וואָס האָט אָנגעהאַלטען פינף מינוטען כסדר...

— וואָס... הייסט ?... איהר, הייסט עס... — האָט די אַלטע ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

ראבינאָוויטש האָט זיך ווידער צולאָזען אין א געלעכטער ביז טרעהרען זיינען איהם אזש גערונען פון די אויגען...

די אַלטע האָט פארבראָכען מיט די הענד, אזוי ווי איהר בן־יחיד וואָלט נאָר וואָס פאר איהרע אויגען געשטאָרבען און איז וויינענדיג ארויס פון אַפּטייק...

.1912

צום שלימזל

שוין מיט דעם ערשטען שפּראָץ אויף טאָג איז קותיאל דער אונטער־שמש געווען אויף די פים. די חתונה ביי די מאירזאָהן׳ס האָט איהם געהאַלטען אַ גאַנצע נאַכט וואַך, און ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און גערעכענט די רוחים וואָס ער וועט דערביי מאַכען.

קותיאל איז געווען אַ קליין דאַר אידעל מיט שווארצע ליפּעדיגע אויגלעך און אַ שפּיציגען בערדעל, וואָס האָט געהאַט אַ היבשע צאָהל פּרנסות מיט וועלכע צו ערנעהרען אַ פאַמיליע פון „אכט פרעסערס" — ווי ער האָט גערופען זיין ווייב און זיינע זיבען קינדער. קודם איז ער געווען דער אונטער־שמש פון דער קצב׳ישער שוהל, דערצו האָט ער אַביסעל אונטערגעשוסטערט. מאַכען אַ פּאָר נייע שיך האָט מען איהם ניט אָנגעטרויט, ער וואָלט זיך גאָר ניט אונטערגענומען דאָס צו טהאָן. אָבער אויף לאַטעס איז ער געווען אַ מאַדים. אַ שוך אין זיין לעצטער גסיסה האָט בלויז געדאַרפט אָנקומען אין זיינע הענד און ער איז אַרויס ווי אַ שפּאָגעל־נייער. קותיאל׳ס עובדא איז אויף

געוועזן אָנצוצינדען די פּאַנאַרען יעדען פּאַרנאַכט. דער־פאַר האָט ער געקריגען פון שטאָדט צעהן רובעל אַ יאָהר.

דער הויפּט־טאַלענט אָבער פון קותיאל'ן האָט זיך אַרויסגעוויזען אויף חתונות. קותיאל האָט געשאָבען די פיש, געפּליקט די גענז, אָוועקגעטראָגען דאָס געבראָטענס צום בעקער, געוועלגערט בולקעס, געשניטען קרעפּכען, מיט אַזאַ מהירות אַז די אַרבייט האָט פּשוט געברענט אונטער זיינע הענד. און ערשט ביינאַכט צו דער סעודה האָט מען אָהן קותיאל'ן זיך בשום אופן ניט געקענט בעגעהן.

זיין אויסרופען דרשה־געשאַנק איז געווען אַ שם־דבר פאַר מיילען אַרום.

ווען קותיאל פלעגט אַרויסזינגען „הרבני המופלג ר' זרח פון דער כלה'ס צד האָט געגעבען אַ פינף־און־צוואַנ־ציגער מתנה לדרשה", און האָט טאַקע דערביי פאַנאַנדער־געשפּרייט אויפ'ן טעלער אַ קנאַקעדיגען פּאַפּירענעם ר ו־ב ע ל — איז דאָס געווען אַ פרייד צו זעהן.

דערצו האָבען אַלע געוואוסט אַז קותיאל איז עהרליך ווי דער טאָג. מע האָט געמענט פאַר איהם גאָלד אָוועק־לעגען. קוים וואָס ער פלעגט עפּעס צו זיך אין מויל נעה־מען. ער איז געווען צופיעל פערטהאָן מיט זיין אַרבייט. און בעצאָהלען פלעגט מען איהם טאַקע נאָך זיין ווערטה — צעהן גילדען און אַ מאָל טאַקע די גאַנצע פופצעהן.

קותיאל'ס עהרליכקייט האָט אָבער אין דער אמת'ן געהאַט איהר שוואַרצען פלעק. אָבער דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט אויסער זיין ווייב און זיינע קינדער וועלכע פלעגען פון אַלע זיינע פּרנסות אַרומגעהן קרוע־ובלוע און זעלטען עסען צו־זאַט.

דער אונטער־שמש האָט נעבאך געהאט אשוואכקייט, יעדעס מאָל וואָס ער פלעגט אוועקגעהן פון א חתונה, א כאפ געבען אין קיך שטילערהייד, א פערטעל גאנז, א געשמאָרט שטיקעל פלייש, א פופאָק, א פאפערקע, א געפילט העלזעל — וואָס עס האָט זיך איהם געמאכט צו דער האנד, און האסטיג אריינוואַרפען אין א טיעפער לאנגער קעשענע וואָס ער האָט געהאט אין זיין בגד. דאָס איז געווען פאר די „אכט פרעסערס", וואָס פלעגען שוין אויסקוקען אויף זיין צוריקקומען.

א סברא אז די קעשענע איז לכתחלה געמאכט געוואָרען פאר אזעלכע רויבערישע צוועקען.

ווי אזוי דער זאָנסט עהרליכער קותיאל האָט אזא מין גנבה רעכט געמאכט פאר זיין געוויסען איז שווער צו זאָגען. קיין עקספראָפּריאַטאָר אָדער קאָמוניסט איז ער קיינמאָל פון דער נאטור ניט געווען. פאר קאפיטאל און פאר זיינע פאָרשטעהער, אזוי ווי, שמואל דער טוך־קרע־מער און שמעון דער האָלצהענדלער, האָט ער געהאט דעם גרעסטען אָפּשיי אין זיין טיעפסטען הארצען. אָבער דער אונטערשלאג פון דעם אונטער־שמש'ס געדאנקען זיינען תמיד געווען די „אכט פרעסערס", און ער האָט געוואוסט אז דאָרטען, עק שטעדטעל,ווארטען זיי אויף דער לאנגער קעשענע.

און דארום טאקי האָט קותיאל געטראָגען אויף זיין געזיכט אזא געהיימניספולען שמייכעל ביים שאָבען די העכט, ביים פאנאנדערשטעלען די טישען אָדער ביים אָנ־צינדען די סטעארין־ליכט אין די זילבערנע לייכטער.

ער האָט געטראַכט אָן דער הוליאַנקע שפּעטער ביי זיך אין דערהיים, ווען דאָ וועט שוין זיין אַלצדינג שטיל...

ווען קותיאל איז אוועק פון די מאירזאָהן׳ם איז שוין געווען צוויי אַ זייגער נאָך האַלבע נאַכט. ס׳איז געווען אַ קאַלטע פינסטערע חשוון־נאַכט און אַ נאַסער ווינד האָט איהם געבלאָזען אין געזיכט. ער אליין איז געווען הונגעריג ווי אַ הונד. פון גרוים האווענים האָט ער אפילו אַ ביסען אין מויל ניט גענומען פון אין דער פריה אָן. קוים אַ שנאַפּס געמאַכט.

זיין זלאַטע ה ב איהם אפילו יאַ מיטגעגעבען אַ ווייכע גאָמעלקע, האָט ער צומאָל קיין צייט ניט געהאַט זי צו עסען. דערפאַר אָבער האָט ער אין אַ בייטעלע געטראָגען צוויי גאַנצע קאַרבאָנצעס, וואָס האָבען געמיינט צוויי וועגען טאָרף אויף ווינטער. און די לאַנגע קעשענע איז געווען פול. פון איילעניס האָט ער אפילו ניט אוספּעיעט זעהן וואָס איהם איז אין דער האַנד געקומען. די קעבין האָט זיך גראַד אונטערגעדרעהט, אָבער זיין ערפאַהרענער חוש־המישוש האָט איהם געזאָגט, אַז ער האָט אַ הינטער־שטע פערטעל גאַנז, צוויי העלזלעך, אַ לעבערעל, מיט אַ פאָלקע אַלס צוגאָב. זיי זיינען נאָך געווען וואַרעם און האָבען דורך דעם דינעם אונטערשלאַג פון זיין בגד פּאַר־שפּרייט זייער אַנגענעהמע פעטע וואַרעמקייט איבער זיין גאַנצען קערפּער...

ער איז געגאַנגען און געקלערט ווי ער וועט עס אָן עפען טהאָן די טהיר, און ווי זלאַטע, אַ פערשלאָפענע

וועט זיך אויפכאפען פון דער באנק געבען אויוועו, אוואו זי האָט זיך צוגעשפארט אַנגעטהאָן אין אַלעמען, און ווי איינציגווייז וועלען אראָפשפרינגען פון די גלעגערס די איבעריגע „פרעסערס", און ווי ער וועט עס געבען א זאָג מיט דעם טאָן פון גדלות:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון דער כלה'ס צד גיט א געבראָטענעם "פופאק מתנה לדרשה", און טאקי תיכף וועט ער אויספעקלען א פעטען פופאק, פון וועלכען עס וועט זיך גיסען די שמאלץ. און דאן:

„הרבני המופלג רב קותיאל פון חתן'ס צד, גיט „א פערטעל גאנז מתנה לדרשה", און עס וועט זיך בעווייזען אויפ'ן טיש א ברוין שטיקעל גאנז, וואָס דער קייזער אליין וואָלט געמעגט דערפון די פינגער לעקען.

פון דער ווייט האָט ער געזעהן א קליין ליכטעל, וואָס האָט געזשיפּטשעט דורך א פענסטער. דאָרט איז געווען זיין „פאלאץ", ווי ער פלעגט אָפט רופען די חורבה וואו ער האָט געוואוינט זינט נאָך זיין חתונה.

דער ווינד האָט געשלעפט זיינע פאָלעס, און עס האָט אָנגעהויבען צו זיפען א רעגען. קותיאל האָט גע־שטעלט האסטיגע טריט און האָט דערגרייכט זיין הייזעל.

ער האָט א קוק געטהאָן דורכ'ן פענסטער און גע־זעהן ווי זלאטע ליעגט אויף דער באנק און בלאָזט שלאָ־פעדיג מיט'ן מויל, און זיין הארץ האָט זיך אָנגעפילט מיט א גרויסען רחמנות צו איהר...

גאָט ווייס צי זי האָט עפּעס געגעסען... מעהר ווי א גילדען האָט ער איהר ניט געלאָזען און קעראָסין האָט זי אויך געמוזט קויפען, און מילך פאר די קינדער...

ער האָט אויפגעמאַכט די טהיר און אַרויסגעשריען אַזאַ הויכען „גוט־נ׳אַבענד!“ אַז זלאַטע איז ניט טויט ניט לעבעדיג אויפגעשפּרונגען.

— „קותיאל?“ — האָט זי געריבען די אויגען.

— איך, דער גרויסער קותיאל, אַט ווי דו זעהסט מיך — האָט ער געענטפערט, און האָט דערביי געשפּירט אַז דער גליקליכער מאָמענט איז געקומען.

באַלד זיינען אַלע קינדער, נאַקעטע און האַלב־נאַקעטע געוועזען אַרום איהם.

און די צערעמאָניע פון אויסרופען דרשה־געשאַנק האָט זיך אָנגעהויבען.

זלאַטע האָט אָוועקגעשטעלט דאָס רויכערדיגע לעמ־פּעל אויפ׳ן טיש און קותיאל האָט גענומען אויסליידיגען זיינע פּראָוויאַנט...

די קינדער האָבען געקוקט מיט הונגעריגע אויגען און האָבען געשלונגען די שפּייעכץ און זיך בעלעקט די ליפּען.

די מאַמע האָט צוערשט געמוזט מאַכען די חלוקה.

— גזלן, וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט פּלוצלונג זלאַטע אַ בראָך געטהאָן מיט די הענד און איז געוואָרען בלייך ווי קרייד.

איהרע אויגען האָבען געקוקט שטאַר אויף די אָנגע־לעגטע שפּייזען און אויף איהר פּנים האָט זיך פערשפּרייט אַ פינסטערע פערצווייפלונג...

קותיאל האָט אַ קוק געטהאָן און איז געוואָרען נאָך בלייכער פון זיין ווייב...

אויף דעם פּופּאָק און אויף די העלזלעך זיינען גע־ווען צוגעקלעפּט שטיקלעך פון עפּעס ווייס און ווייך.

— א פינסטער יאָהר אויף דיר, ימח־שמו׳ניק — האָט זלאַטע געשאָלטען און טרעהרען זיינען איהר גערונען איבער די באַקען — האָסט זיך אליין אָנגעפרעסען און וואָס געהען דיר אָן ווייב און קינדער ?... וואָלסט זיך בעסער א האנד אויסגעלונקען איידער דו האָסט די גאַ־מעלקע גענומען...

קותיאל איז געשטאַנען ווי א פערזאורטהיילטער און האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי אזוי די גאָמעלקע וואָס זלאַטע האָט איהם אין דער פריה מיט־געגעבען, קומט אין זיין פליישיגער קעשענע...

און אין שטוב האָט אויסגעבראָכען א יללה פון די „אכט פרעסערס״ וואָס זיינען געשטאַנען הונגעריגע נע־בען א טיש בעלאָדען מיט כל טוב, און זיך ניט געטאָרט צוריהרען...

.1912

צדיקים

קידוש השם

א בלוטיגע האַנד האָט זיך אויסגעשטרעקט און ארויסגעפּליקט די עלף ליכטיגע שטערען, וועלכע האָבען דעם וועג געוויזען צו רוהיגער גאָטספאַרכטיגקייט, צו פעסטען בטחון אין דעם גאָט פון אברהם, צו מסירת נפש פאַר זיין תורה...

טראַכטענדיג אָן זיי, האָט א פאָטער מיט א שמייס־כעל זיין אייגענע טאָכטער געקוילעט, און אליין מיט א צושניטענעם האַלז זיין לעצטען „שמע ישראל״ ארויס־געכאָרכעלט... מיט זייער נאָמען אויף די ליפּען האָבען זיך טויזענדער טייטען געלאָזט איידער זייער גאָט צו לעסטערען...

אין א פינסטערער תפיסה האָט מען די עלף אייגגע־שפּארט, זייערע פיס און הענד אין שווערע קייטען גע־שמידט, און פון הינטער דער דיקער וואַנד האָבען זיי געקענט הערען דעם דומפּפען קלאַפּ פון דעם האַלץ וואָס מע האָט פאַר זייער שייטערהויפען געהאַקט...

קיינער פון זיי האָט ניט אַ טהרער פערגאַסען, קיינער האָט ניט אַ קרעכץ ארויסגעלאָזען: אין אַ קרייז אויף דער פייכטער ערד זיינען זיי געזעסען — דער גרייז־גראָער גאון רב אשר אין דער מיט, און אַרום איהם די צעהן זיהן זיינע, און האָבען תורה געלערנט... פון ער־געץ אַ ווינקעל האָבען זיך קליינע אויגלעך בעוויזען און זיינען שנעל פערשוואונדען צוריק אין זייער לאָך... אַ גרויסע שפּינן איז געהאנגען אין דער מיטען פון איהר גראָער נעץ און האָט געהאָרכט...

דער טאָג איז פערגאַנגען און די נאַכט האָט זיך אָנ־גערוקט, איינער האָט דעם צווייטען ניט מעהר געזעהן, און דער אַלטער פאָטער האָט זיך נאָך אַלץ מפלפל געווען מיט זיינע קינדער, און ווען אימעצער איז איהם מיט אַ סברה בייגעקומען, האָט דער פּנים ביי איהם אויפגע־שטראַהלט...

מאָרגען פריה וועלען די קלויסטער־גלאָקען קלינגען און רופען צו דעם גרויסען יום טוב, דעם אויטאָ־דאַ־פע פון עלף פערזינדיגטע נפשות, און ביי די פערזינדיגטע נפשות איז געווען נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, און אַ גרע־סערע פרייד — די פרייד פון פערוואָגעלטע ים־וואַנ־דערער, וועלכע ריכטען זיך באַלד אין דעם רוהיגען האַפען צו זיין...

אַ פּאָאר שעה פאר טאָג זיינען זייערע שטימען איינציגווייז שטום געוואָרען. מיט די ווערטער פון ויג־תורה אויף זייער צונג זיינען די פעראורטהיילטע איינ־געשלאָפען — דער גרייז־גראָער רב אשר אין מיטען און אַרום איהם זיינע צעהן זיהן...

א הייזעריגער סקריפּ האָט זיך געהערט, און די שווערע אייזערנע טהיר האָט זיך גענומען דרעהען אויף איהרע פאַרראָסטע זאווייעסעם. א קאַלטער ווינד האָט אריינגעבלאָזען און א הויכער מאַן מיט לאַנגע ווייסע האָאר־קרויזען, אין א ווייסען אטלאסענעם מאנטעל און א ווייסען מיט־גאָלד־געשטיקטען שטריימעל, איז שטיל אריין. קיין שאָרך האָט זיך ניט געהערט, אזוי לייכט איז זיין טריט געווען. צו דעם שלאָפּענדען רב אשר האָט ער זיך ארונטערגעבויגען און איהם זאנפט פון זיין שלומער געוועקט: —

„מאָרגען וועט איהר אויף קידוש השם שטארבען...
„אזוי איז דער גזר. אָבער איינער פון אייך זאָל אנט־
„רונען ווערען. איידער דער מאָרגען ברעכט ארוים וועט
„ער אויסער דער תפיסה זיין, און זייגע פיס וועלען איהם
„טראָגען וואו ער וועט קענען לעבען רוהיג און דיענען
„גאָט...״

„קלייבט אוים דעם איינעם וואָס זאָל אנטרונען
„ווערען...״

מיט א געשריי האָט זיך דער אלטער גאון אויפגע־כאפּט... פינסטער איז געווען אין דער פייכטער געפענק־ניס, און טאפּענדיג האָט ער זיך אָן דער פעסט־פער־ריגעלטער טהיר אָנגעקלאפּט... קיין שפור פון דעם ווייסען אורח איז ניט געווען.

פון דעם גרייז' געשריי האָבען זיך אלע צעהן זיהן אויפגעטרייסעלט. ביי איינעם פון זיי איז נאָך געלעגען אויפ'ן געזיכט דער אָפּגלאַנץ פון א גרויסען הימלישען חלום... ער האָט געטרוימט פון די הרוגי מלכות וואָס ער

האָט געזעהן אַנגעטהאָן אין טהייערע קרוינען און לעבּ־
נעדיג תורה פון כביכול׳ס מויל אליין...

„פאָטער אונזערער, וואָס איז דיר ?״ — האָבען
אלע צעהן מיט א צושראָקענעם קול געפרעגט.

אין דעם חשך האָט געקלונגען דעם זקן׳ס ציטערנדע
שטים : —

„איינער פון אונז זאָל אנטרונען ווערען... עס איז
„דער ווילען פון גאָט, קלייבט איהם אוים צווישען אייך...״

„דו, די קרוין פון אונז אלעמען, זאָלסט זיך רעטען,
„און מיר וועלען שטארבען״ — האָבען זיי האסטיג גע־
געבען א תשובה.

דער אלטער גאון האָט געוויגט זיין גרויסען קאָפּ
הין און הער, און זיי האָבען געהערט ווי די קייטען בראָז־
גען און קרעכצען. דאן האָט ער געזאָגט : —

„א גאַנץ לעבען האָב איך געזוכט אוואו נאָר איך
„האָב געקענט, די מינדעסטע מצוה מקים צו זיין. פון דער
„רגע וואָס איך האָב מיין מודה אני געזאָגט ביז איך האָב
„קריאת שמע אויף מיין געלעגער געלייענט, זיינען מיינע
„גליעדער און מיינע מחשבות געווען גרייט צו דיענען
„דעם הארר פון אלע וועלטען... און איצט ווען איך בין
„שוואך און אלט און האָב בלויז א הייפעל טעג צו לע־
„בען, און איך קען דאָס דאָזיגע הייפעל איהם שענקען
„פאר א לעצטען קרבן, פאר א מנחת־עני — ווילט איהר
„איך זאָל לעבען בלייבען ?...״

די קינדער האָבען געשוויגען, קיינער האָט ניט געזוכט
איינצואווענדען...

און דער גרייז האָט ווייטער גערעדט און זיין שטים האָט געציטערט ווי די תפלה פון א מאַמען איבער דעם וויעג פון איהר גוסס׳ען קינד: —

„וואַרפט גורל צווישען אייך...״

לאַנג האָבען אַלע געשוויגען ביז דער עלטסטער האָט געוואַגט צו ענטפערען:

„דער שטן קען זיך אין גורל אַריינמישען, און אַנט־רונען ווערען וועט ניט דער ריכטיגער...״

די פעראַנטוואָרטליכקייט זיינען אין א שווערען שווייגען פערזונקען און געוואַרט דער אַלטער גאון זאָל ענטשיידען...

פון דער ווייטען האָט זיך געהערט דער מאַטער אָפּקלאַנג פון א קלויסטער־גלאָק...

„מיר וועלען אויסקלייבען״ — האָט רב אשר שטיל אַרויסגערעדט.

צעהן הערצער האָבען האַסטיג געקלאַפּט אין דער פינסטער, און איטליכער האָט א שטומע תפלה צום הי־מעל געווענדעט: —

„רבונו של עולם, פערשטויס מיך ניט, פערשעהם מיך ניט...״

„מיר וועלען אויסקלייבען״ — האָט דער גרייז אי־בער גע׳חזר׳ט.

„יוסף״ — האָט ער דעם עלטסטען געפרעגט — „האַסטו שוין דיין ספר שרייבען געענדיגט?״

„יא, טאַטע״. —

„זאב״ — האָט ער ווייטער געפרעגט — „האַסטו דיין פּירוש אויף דער תורה פאַרטיג?״

„יאָ, טאַטע.״ —

„יצחק, האָסטו דיינע חדושים אויף ש״ס שוין אויף פּאַפּיער געבראַכט?"

„יאָ, טאַטע." —

און אזוי האָט ער איטליכען נאָך דער רייה פון עלטער געפרעגט ביז ער איז צום אינגסטען געקומען.

„יעקב, מיין קינד, האָסטו דיין ביאור אויף חומש שוין אָנגעשריבען ביז צום סוף?" —

„נאָך ניט, אָבער..."

דער גרייז האָט איהם ניט געלאָזט דערררעדען: —

„דו מוזט ניצול ווערען, דו זאָלסט דיין ארבייט ענדיגען..."

שטיל איז ווידער געוואָרען. נאָר עמיצער האָט אין דער פינסטערנים א שלוכץ פערשטיקט... און א זיפץ האָט זיך ארויסגעריסען פון די ניין, וועלכע האָבען זייער צעהנ־טען ברודער בעדויערט....

און אין א פּאָאר מינוטען ארום ווען דער אלטער האָט געפרעגט אין דער פינסטער: —

„יעקב, ביסטו נאָך דאָ?"

איז קיין ענטפער מעהר ניט געקומען... ס'האָט זיך געהערט בלויז דאָס שטילע וויינען פון די ניין וואָס האָבען דעם אנטרונענעם בעקלאָגט...

1911.

דער איבערגעטראגענער בית־עולם

אן ערך א האלב וויארסט פון שטעדטעל, ליעגט דער בית עולם, בעוואקסען רונד ארום מיט הויכע געדיכטע בוימער, און ארומגעצאהמט מיט שווארצע שפיציגע שטאכעטען. פאזע בית עולם ציהט זיך א גרויסער שליאך און דרעהט זיך א וועג ביז פארביי דעם גוי'אישען מאַ־גילעק, פון דארטען שלענגעלט ער זיך וויטער ביז דער געגראבענער פעסטונג, און לאזט זיך דערנאך אוועק אין מרחקים.

ארום דער פעסטונג, ניט ווייט פון דעם טראקט, גע־העןן ארום סאי טאג סאי נאכט סאלדאטען מיט געלאדענע ביקסען. ביי טאג געהען זיי איינציגווייז אפגעזונדערט איינער פון דעם אנדערען אויף א גרויסען שטח. ביי נאכט געהען זיי צו צוויי און צו דריי צוזאמען. פאלט אן די פינסטערנים, ווערט א סאלדאט ניט בלייבען איינער אליין ווען מען זאל איהם אפילו מיט ריטער סטראשען. אמאל האט זיך איינער איינגעפונען, וואס האט זיך דערוואגען,

און צומאַרגענס האָט מען איהם געפונען מיט אויסגע־
גלאָצטע אויגען אַנגעשפּארט אויף זיין ביקס... ער איז
געווען טויט.

דער קאָמענדאַנט איז געווען אַן אויפגעקלעהרטער מענש. יונגערהייד האָט ער געלעזען וואָלטער און אין שדים און רוחות האָט ער לחלוטין ניט געגלויבט. דערצו האָט ער שטאָלצירט מיט די דריי מעדאַלען וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיין מונדיר „פאַר טאַפּפערקייט און אונ־ערשראָקענהייט", און ער האָט בעשלאָסען אליין אויפצוזיין אַ נאַכט אויפ'ן פּאָסט מיט די סאָלדאַטען... אָבער פארטאָג איז ער געקומען צו דער ווייב בלייך ווי קרייד און ציטע־רענדיג פון שרעק. ער האָט אליין געזעהן מיט זיינע אויגען, ווי מיט'ן טראַקט זיינען אָנגעקומען אַ מחנה מתים און זיינען איינציגווייז נעלם געוואָרען אין דער פעסטונג.

די סאָלדאַטען האָבען עס שוין לאַנג צוריק געוואוסט, און יעדע נאַכט פלעגט אויף זיי אָנפאַלען אַן אימת מות.

פון די אידישע איינוואָהנער איז אָפּגערעדט. קוים פלעגט ווערען דונקעל, האָט מען אַ נפש ניט געזעהן, געהענדיג נעבען דעם פאָרט.

האָט אַ סוחר אָדער אַזוי אַן אורח, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט אין שטעדטעל, געוואָלט אַרויספאָהרען ביי נאַכט, פלעגט איהם דער בעל אכסניא מיט אַן ערנסטען געזיכט געבען אַ התראה, אַז ער שטעלט זיין לעבען אין געפאַהר. און דערביי פלעגט ער איהם דערצעהלען די פאָל־גענדע געשיכטע:

מיט א יאָהר הונדערט צוריק האָט דער קייזער מיט ייִנע מיניסטאָרען בעשלאָסען צו בויען ארום יענער גע־גענד א גרויסע פעסטונג. אינזשענירען זיינען אראָפּגע־קומען און האָבען געמאָסטען און געקוקט אין שפּאַקטי־ווען און געצייכענט און דאַן ווידער געמאָסטען און ווידער געצייכענט. זיי האָבען ניט אויסגעלאָזען איין שטיקעל ערד אין דער סביבה. און דער פּועל יוצא איז געווען, אז ס'איז ביי זיי אלעמען געבליבען אז דער בעסטער פּלאַץ וואו צו בויען די פעסטונג איז דאָרט וואו ס'איז אין יענער צייט געשטאַנען א גרויסער אידישער בית עולם.

קהל, ווי ס'פערשטעהט זיך, האָט געקראָגען אַ אוקאַז וואָס שנעלער אריבערצוטראָגען די מתים — אויף דעם נייעם בית עולם וואָס די רעגירונג האָט בעשטימט. אין שטעדטעל איז געוואָרען אַ איבערקעהרעניש. דער רב האָט גוזר תענית געווען, און קינד און קייט זיינען אָפּגעשטאַנען אין שוהל א גאַנצען טאָג און הימלען געריסען... אָבער דער גזר איז געבליבען.

מען האָט פּרובירט שוחד, און ווייבער האָבען זייערע אויבלען פּאַרזעצט, אבי די מתים דעם בזיון ניט צוצולאָ־זען... אָבער מלוכה האָט זיך איינגע'עקשנ'ט, ניט אנדערש אויפ'ן בית עולם. אָט אזוי וויל זי... און בלויז איין וואָך צייט האָט מען געגעבען אויף אריבערפּעקלען.

מיט ביטערע און בלוטיגע הערצער האָט מען גענומען קרויסקען די טויטע... דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען אויפ'ן בית עולם. יעדע משפּחה האָט געזוכט איהרע. דער חזן איז געגאַנגען פון איין קבר צום צווייטען און גע־

מאכט „אל מלא רחמים” און אלע האבן זיך בעגאסען מיט טרעהרען.

די וואס זיינען שוין לאנג צוריק נפטר געווארען אדער אזעלכע וואס האבן קיין קרובים ניט געהאט, האט מען לויט דער מצבה אויסגעפונען... אין ערטער א הילצערן ברעטעל פון רעגען האלב־אפגעוואשען, און דער נאמען קוים קוים צו דערקענען... און אין דעם חזן׳ס אזכרה, האט דער טויטען׳ס אייגענער נאמען אדער דער נאמען פון זיין טאטען געפעלט...

דער רב האט אין נאמען פון אלעמען ביי די מתים מחילה געבעטען, זיי זאלען ניט פאר אומגוט נעהמען וואס מען איז זיי מביש און מען איז זייערע הייליגע ביי־נער פון דעם ניי מטריח צו וואגלען אויף א נייעם בית־חיים... און בעזונדערס האט ער זיך צו יענע געווענדעט וואס מען האט זיי אפילו אן „אל מלא” ווי עס דארף צו זיין, ניט מאכען געקענט...

ווען דער מגיד האט געענדיגט מאכען זיין הספד, איי־דער מע האט די ארונות ארויסגעפיהרט, האט אויסגע־בראכען אזא יללה, אז א שטיין האט געמעגט צוגעהן. און די סאלדאטען וואס זיינען ארום געשטאנען, האבן גע־כליפעט ווי קליינע קינדער...

מע איז שוין געווען גרייט צו פערלאזען דעם בית עולם. אלע קברים זיינען געוועזען לעדיג, און מע האט זיך געאיילט וואס גיכער די בר־מינן׳ס ברענגען צו זייער נייער היים.

האט זיך איינער פון די אלטע לייט דערמאהנט אן דעם למד־וואו׳ניק. אבער וואס מען האט ניט צוגראבען און

צו־אקערט, האָט מען בשום אופן זיינע ביינער ניט געקענט געפינען. איין אלטען מאן האָט זיך אָפּגעדוכט אז ער ליעגט ערגעץ אונטער דעם גרויסען בוים, וואו עס איז פערוואקסען מיט קוסטעס, אַ צווייטער האָט געזאָגט, אז ער ליעגט נעבען דעם רונדען שטיין. אַ דריטער האָט גע־קלערט אז ער ליעגט גאָר ביים עק פון בית עולם. מע האָט די ערד אויסגעגראָבען אומעטום אָבער געפונען האָט מען גאָר ניט. דען קיין מצבה אויף דעם למר־ואָו׳ניק׳ס קבר איז קיין מאָל ניט געשטעלט געוואָרען...

און דאָ קומט די מעשה מיט׳ן למר־ואָו׳ניק :

מיט פיעל, פיעל יאָהרען צוריק איידער ס׳איז ארויס דער אוקאז צו מאכען די פעסטונג, איז אין שטעדטעל געקומען אַ הויכער מגושם׳דיגער איד וואָס האָט צוגע־הונקען אויף איין פוס. ער איז געווען אָנגעטהאָן אין אַ גראָבען לייווענטענעם כאלאט ארומגעבונדען מיט אַ שטריק, און האָט געטראָגען גרויסע פארטריקענטע און צוריסענע שטיוועל. ער איז גלייך אוועק אין בית מדרש. דאָרט האָט ער געבעטען דעם שמש, ער זאָל איהם לאָזען נעכטיגען הינטער׳ן אויווען. קאנדידאטען אויף דעם פּלאַץ זיינען געווען מעהרערע, ווייל דרויסען איז געווען אַ שטארקער ווינטער און הינטער׳ן אויווען איז געווען וואַ־רעם. האָט איהם דער שמש ערלויבט, בתנאי ער זאָל יעָ־דען טאָג איינהייצען דעם אויווען און אָנטראָגען וואסער פאר׳ן כיור. דער איד אין לייווענט האָט זעהר בעדאנקט : אדרבה ואדרבה. ער האָט זיך נאָך אָנגענומען אָפּצו־

שייערען די הענגלייכטער יעדען פרייטאג, און אויסקעהרען דעם בית מדרש, ווען מע דאַרף.

דער איד איז געבליבען אין בית־מדרש.

פריה בעגינען, ווען דער שמש איז געקומען אין בית מדרש איז שוין דער אויוועז געווען איינגעהייצט און דער כיור פול ווי אן אויג מיט וואסער. נאָכ'ן דאווענען, פלעגט דער איד ארויס, און געהן פון הויז צו הויז פרעגען אויב עס איז ניטאָ פאר איהם אן ארבייט, אזוי ווי למשל, צו האקען אביסעל האָלץ, אָפּהאקען דעם אייז פון א בריקעל. קיין געלד האָט ער ניט פערלאנגט. ער פלעגט בלויז נעהמען פאר זיין שכר־טרחה א שטיק ברויט, און פלעגט עס ארייגלעגען צו זיך אין כאלאט. געגעסען האָט ער הינטער'ן אויוועז.

דער שמש איז געווען א בייזער איד. ביים אויסטהיילען די חלב'נע ליכט צו די ישיבה־בחורים פלעגען איהם די הענד ציטערען. אזא רשע איז דאָס געווען. אָבער אפילו אין זיינע אויגען האָט דער הינקעדיגער איד נושא חן געווען.

פרייטאג איז דער איד געווען מעהר פערטהאָן ווי תמיד. א חוץ אויסרייניגען די לייכטער און אויסקעהרען דעם בית מדרש, האָט ער געמוזט פערדיענען גענוג פאר זיך אויף שבת. אן עקסטרא שטיק ברויט און — א הערינג, דאָס איז געווען זיין עונג שבת.

דער שמש האָט אמאָל אוועקגענומען די האנד פון הארצען און איהם גערופען צו זיך פרייטאג־צו־נאכט, אָבער דער איד איז בשום אופן ניט געגאנגען.

דער שמש האָט זיך תיכף אָנגעשטויסען פאַרוואָס ער ווייל ניט אָננעהמען די איינלאַדונג. ער האָט שוין פון פריהער געקלערט אַז דער איד איז אַ גרויסער עם הארץ. אפילו מיט אַ תהלים אין האַנד האָט מען איהם קיין מאָל ניט געזעהן. געהן צו איהם פרייטאג־צו־נאַכט האָט ער קענטיג ניט געוואָלט, ווייל ער האָט מורא געהאַט ער זאָל ניט נכשל ווערען אין די „עברי" ביי קדוש מאַכען אָדער בענשען...

ווען ס'איז געקומען דער שבת פון תוכחה, האָט דער שמש גאָר ניט פרעגענדיג אויפגערופען דעם אידען פון הינטער'ן אויווען. און דאָס איז שוין געבליבען אַ חזקה אויף ווייטער.

אַזוי האָט דער הינקעדיגער אָפגעלעבט אין בית־מדרש צוואַנציג יאָהר כסדר ביז ער האָט איין פריה־מאָרגען דערפיהלט אַז ער קען זיך ניט אויפהויבען פון זיין געלעגער. הינטער'ן אויווען איז געווען וואַרעם ווי אין אַ אויער אָבער איהם האָט געקלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן און ער האָט זיך געטוליעט אין זיין צוריסענעם בגד, וואָס פלעגט ביינאַכט איהם דיענען פאַר אַ קאָלדרע.

אַ טאָג איז אוועק און דער איד איז געוואָרען שלאַף. דער שמש האָט לכתחלה געוואָלט ברענגען דעם רופא, אָבער דער הינקעדיגער האָט איהם שטאַט דעם געבעטען ער זאָל רופען דעם רב...

געזונדערהייט וואָלט עס געווען אַ חוצפה, אָבער אַ גוסס.. נו, איז דער רב געקומען תיכף צו געהן...

און ווען דער רב איז אָנגעקומען, האָט שוין דער גוסס קוים געקענט רעדען, אָבער פּלוצים האָט ער זיך

אויפגעזעצט, עפּעס ווי אַ נייע נשמה וואָלט אין איהם אריין און זיין פּנים האָט גענומען שיינען מיט אַן אונ־געוועהנליכען גלאַנץ. די אויגען האָבען געקוקט העל אין דעם געזיכט פון דעם רב, און ער האָט געזאָגט מיט אַ קלאָרער שטים:

— רבי, איידער איך שטאַרב האָב איך אייך צוויי זאַכען צו זאָגען... דעם אַנדערען טאָג האָב איך געהערט ווי איהר האָט זיך אָפּגעשטעלט אין סנהדרין אויף דעם תוספות... און ס'איז אייך געבליבען הארב... איך וויל עס אייך פערענטפערען...

דער רב האָט אָנגעשטעלט די אויערען, און זיינע פּיס האָבען גענומען ציטערען פון אימה...

און דער הינקעדיגער איד האָט פערענטפערט דעם תוספות מיט אַזאַ גאונות, אַז דער רב האָט זיך צו־וויינט...

— און צווייטענס — האָט דער שטערבענדער געבעט־טען — מוזט איהר מיר צוזאָגען אַז איהר וועט ערפילען מיין לעצטע בקשה... זאָגט קיינעם ניט ווער איך בין, זאָגט אַ י ה ר קדיש נאָך מיר, ווארום איהר זייט אַן עהרליכער איד, אַן אַ מ ת עהרליכער איד, — האָט ער צוגעלעגט — און לאָזט אויך ניט קיין מצבה אָדער צייכען שטעלען אויף מיין קבר... איך וויל ליעגען אויפ'ן בית עולם, ווי איך בין דאָ אין בית מדרש געלעגען...

דעם טויטען'ס בקשה איז ערפילט געוואָרען און קיין מצבה האָט מען ניט געשטעלט און קיין ברעטעל אפילו ניט אריינגעשטעקט. דער רב האָט ניט געלאָזען.

דער קבר איז מיט דער צייט פערוואַקסען געוואָרען. און ווען דער רב איז מיט אַ יאָהר פערציג שפּעטער גע־

שטאַרבען, האָט שוין קיינער אפילו ניט געוואוסט בע־שטימט וואו דער קבר איז...

אויף זיין טויטען־בעט האָט דער אַלטער רב די מעשה דערצעהלט, און די אַלטע לייט געדענקען זי נאָך.

איצט האָט מען זיין קבר בשום אופן ניט געקענט גע־פינען. און דער מגיד האָט וויינענדיג זיך צו דעם פער־באָרגענעם נפטר געווענדעט...

— רבי, איהר זייט אין לעבען פערשעהמט געוואָרען און איצט זייט אונז מוחל וואָס מיר פעשעהמען ניט־ווילענדיג אייערע ביינער נאָכ'ן טויט...

און דער עולם האָט שטיל געוויינט און זיך מיט דעם למד־ואָו'ניק געזעגענט...

דער פּאָרט איז געבויט געוואָרען. און דער צדיק איז געבליבען אַליין, ערגעץ אין דער ערד אונטער דעם פּאָרט, און קיינמאָל איבער זיך ניט א הייליג וואָרט געהערט...

און די מתים אין דעם נייעם מקום מנוחה שפּירען דעם ביוש וואָס מע האָט דעם הייליגען מאַן אָנגעטהאָן...

ווי נאָר ס'ווערט פינסטער הויבען זיך די קברים אָן צו עפענען, און מע געהט אזוי ווי צו תשליך דעם למד־ואָו'ניק מחילה בעטען...

צוערשט געהען די ערשטע שורות אין טליתים און קיטלען איבער די תכריכים, און פאָראויס געהט דער רב

וואָס האָט דעם למד־וואָו'ניק די אויגען געשלאָסען. ער איז דער וועג־ווייזער, דען ער ווייס וואו דער קבר איז...

דערנאָך ציהען זיך אויפ'ן שליאַך, די מתים פון די הינטערשטע שורות... צו פיער און צו פינף פארברייט... נאָך זיי קומען די ווייבער, און לסוף קימפעטאָרינס וואָס טראָגען די עופ'עלעך אויף די הענד, און חדר־אינגלעך...

אפילו דער מסור וואָס ליעגט הינטער'ן פארקאן געהט אויך... מיט דעם עולם טאָר ער זיך ניט מישען, געהט ער אליין, דער לעצטער...

אלע טראָגען זיי די שערבלעך אויף די אויגען, און אין דעם שיין פון דער לבנה שימערען די שערבלעך אזוי ווי שפאקולען...

אין דעם פאָרט ווערען זיי פערשוואונדען, דאָרט וואו דער אלטער רב ווייזט אָן...

פארטאָג וואנדערען זיי צוריק און דער צדיק בלייבט ווידער אליין, אין דער ערד אונטער דער פעסטונג, וואו קיינמאָל הערט ער ניט א הייליג וואָרט.

.1913

שוואַרץ און ווייס

זונדעל

(פון גיו יאָרקער לעבען).

דער לעצטער גלגול צו וועלכען זונדעל איז געקומען אין אמעריקא איז געווען, צו שטעהן ביי אַן עק גאַס אויף גרענד סטריט מיט אַ קליינעם לאַנגליכען קעסטעל אָנגעפילט מיט רויטע, בלאָע און גרינע צעטעלעך. אויף דעם קעסטעל איז געשטאַנען אַ קליין געל פויגעלע ציטערענדיג און נורענדיג דאָס שנעבעלע צווישען איהרע פליגעלעך. דאָס פויגעלע איז געווען זונדעל׳ס ברויט־געבער.

ניט דער בעל־הבית און ניט זיין פיצינקער שקלאַף האָבען בייטאָג געהאַט וואָס צו טהאָן. און זונדעל פלעגט שטעהן שטונדענלאַנג אָנגעשפאַרט אָן דעם קעסטעל, קנ־קענדיג אויף זיין געלינקען מפרנס און טראַכטען צו וואָס אַ מענש קען קומען. ווען אימעצער וואָלט מיט אַ יאָהר צעהן צוריק אין דעם קליינעם שטעדטעל ביים ניעמאַן, געזאָגט זונדעל דעם רב׳ס אז ער וועט ווערען אַ פערקויפער פון „מזל", וואָלט ער איהם אין געזיכט אַריינגעשפיגען. איבריגענס האָט עס גענומען לאַנג, לאַנג ביז

ער, אפילו נאָך אַלע צרות וואָס ער איז דאָ אויסגעשטאַנען, האָט זיך אויף אַזוי־וואָס בעשלאָסען... צוערשט האָט ער געפּרופט לערנען מיט קינדער, דערנאָך האָט ער געפּעדעלט מיט ספרים, שפּעטער איז ער געוואָרען אַ פּרעסער ביי הויזען, און ערשט ווען ער האָט אָנגעהויבען הוסטען, האָט ער פערדרעהט דעם קאַפּעלוש און זיך גענומען צו דער איצטיגער פּרנסה...

ער בעט נאָר גאָט אַ גאַנצען טאָג אז ערגעץ אַ לאַנדס־מאַן זאָל זיך ניט אונטערדרעהען און איהם זעהן ביי זיין נייעם „געשעפט"...

פאַרנאַכט ווען די פאַבריקען הויבען אָן ארויסשפּייען אויסגעמוטשעטע בלייכע מחנות אויף דער וויסער וועלט און אויף די טראָטוארען ציהט זיך אַ געדיכטע שוואַרצע פּראָצעסיע — ווערט זונדעל „ביזי" (פערהאַוועט). האַל־טענדיג אַ הילצערנעם טייטעל אין דער האַנד שטעהט ער און רופט מיט אַ נגון וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן דעם נגון פון „צדקה תציל ממות" :

— אייער מזל פאַר איין סענט ! פּראָבירט אייער מזל פאַר איין סענט ! אייער מזל אויף אידיש אָדער ענגליש בלויז איין סענט !

דאָס פויגעלע קוקט מיט האַלב־פערמאַכטע אויגלעך ווי זי וואָלט צוגעבאַמקעט :

— גיט א ו נ ז עפּעס צו פערדינען...

דער עולם איילט זיך. דער שטראָם פון געלבליך־בלייכע געזיכטער און פיבעריש־מאַטע אויגען, פליצט און פליצט מיט ראַשען אימפּעט. יעדער וויל וואָס שנעלער

קומען אהיים. און זונדעל קוקט רעכטס און לינקס און מאכט מיט דעם טייטעל און זינגט תחנונים'דיג:

— בלויז איין סענט! מיידלעך, ווייבלעך, כלות, חתנים, פרופט אייער מזל פאר בלויז איין סענט!

פון דעם געדראנג געהט ארויס א בלייכע מיידעל שוין ניט זעהר יונג, עפענט אויף איהר פארטמאנע און נעהמט ארויס א סענט.

דער אויסרופער גיט א שטילען געהיימניספולען קלאפ מיט זיין העלצעל און דער קליינער ברויטגעבער כאפט ארויס זיין שנעבעלע פון די ווארעמע פעדערלעך, פיקט און פיקט איבער די סענטיגע „שיקזאלען", און ציהט ארויס א בלא אדער א רויט צעטעלע... דאס מיידעל כאפט עס האסטיג צו.

און זונדעל ק ל א ג ט ווייטער:

— בלויז פאר איין סענט! אייער מזל פאר איין סענט!

צעהן א זייגער ביי דער נאכט צעהלט זונדעל איבער זיין פדיון, שיט די קופערנע מטבעות אריין אין א קליי־נעם בייטעלע און לעגט דאס בייטעלע אריין אין דער בוזעם קעשענע פון זיין וועסט, זיפצט אפ און טהוט א זאג צו דעם פויגעלע:

— איצט וועלען מיר געהן א היים...

דאס פויגעלע האט שוין הפנים לאנג געווארט ער זאל עס זאגען, און קארטשעט זיך אין דער קאלטער נאכט־לופט אז עס איז א צער צו זעהן.

ווען זונדעל קומט מיט זיינע כלי מכשירין אהיים אין לודלאוו סטריט, איז זיין ערשטע עובדא ארונטערצו־

שטעלען דאָס קעסטעל בחפזון אונטער׳ן בעט און דאָס פויגעלע פעררוקען אין א ווינקעל וואו מען קען עס קוים זעהן.

זיין ווייב געפינט ער געוועהנליך דרעמלענדיג אין קיך און ווארטענדיג אויף איהם. בעסעלע שלאָפט שוין דאמאָלס אין איהר בעטעל.

דעם מזל־פערקויפער טהוט הנאה וואָס זיין בת־יחידה׳לע שלאָפט. אמאָל ווען ער איז נאָך געווען א פרע־סער און איהם איז אויסגעקומען צו ארבייטען שפּעט און ער איז געקומען אהיים און געפונען בעסעלען אין בעט — האָט זיך איהם דאָס הארץ פערגאָסען מיט בלוט. דאָס עסען פלעגט איהם ניט איינגעהן און ער פלעגט שטעהן און קוקען אויף איהר שלאָפעדיגען פּנים׳ל און וועלען זי אויפ־וועקען, זי נעהמען אויפ׳ן שויס און זיך שפּיעלען מיט איהר, אָבער עס איז געווען א רחמנות. וואָס איז דאָס קינד שולדיג וואָס איהר טאַטע איז א פינסטערער ביג־לער ?... ער פלעגט אוועק פון איהר געלעגער און שילטען אין הארצען זיין באָס מיט גאנץ אמעריקא צוזאמען...

זינט ער איז אין זיין נייער ביזנעס דאנקט ער גאָט וואָס בעסעלע זעהט איהם ניט, ניט ווען ער קומט ביי נאכט אהיים און ניט ווען ער געהט אוועק.

אין דער פריה שטעהט ער אויף כמעט מיט טאָג צו־גלייך און צוזאמענגעהמענדיג זיין „קרעמעל" געהט ער ארויס אויף די שפּיץ פינגער, און אין הארצען בעט ער גאָט בעסעלע זאָל זיך נאָר ניט אויפכאַפּען. ער האָט מורא אפילו איהר א קוש צו טהאָן, טאָמער וועט ער זי אויפ־וועקען...

— וואָס איז אויף דיר דאָס איילעניס וואָלט איך וועלען וויסען — פרעגט איהם דאָס ווייב זיך צוכענדיג פון שלאָף — מען וואָלט מיינען אז דיינע געשעפטען ברענען און דו מאכסט מי יודע וויפיעל ביי דיינע צעטעלעך.

ביי דעם וואָרט „צעטעלעך" ווערט זונדעל אָן אויפגעציטערטער און בלייבט שטעהן מיט דער האנד אויפ'ן טהיר־הענטעל.

— וואָלסט כאָטש ווארטען ביז דאָס קינד וועט אויפשטעהן — מוסר'ט דאָס ווייב ווייטער.

זונדעל זאָגט גאָרניט, נאָר ער קוקט מיט שטומער ביטערקייט אויף דעם קעסטעלע און דעם פויגעל.

— און אז זי וועט זעהן איז וואָס ? — צושרייט זיך דאָס ווייב אין ענטפער אויף דעם דאָזיגען קוק — קעקערע לייט פון דיר האָבען עס געטהאָן און קיין זאך איז קיין שאנד ניט ווען מען וויל מאכען א „לעבען"...

זונדעל שפירט אז איהם שטיקט אין דער קעהל. איהם ווילט זיך א שליידער טהאָן דאָס קעסטעל אָן דער ערד, אָבער ער האלט זיך איין און שרייט אוים : —

— איך וויל ניט אז זי זאָל דערפון וויסען... דו הערסט ? דו רעד זיך אָקאָרשט מיט דיין לאנגער צונג ניט אַרוים פאר'ן קינד וואָס איך טהו...

ער איז פול מיט גאַל און דער כעס ווערגט איהם, אָבער ער האקט אָפּ אין מיטען. זיין ווייב לעקט נעבאך אויך קיין האָניג ניט און ווען ניט די ארבייט וואָס זי נעהטמ אהיים וואָלט דער „מזל'דיגער" עסק קוים אויף א האלבע הוצאה געסטאיעט.

און זונדעל גיט א האק מיט דער טהיר און אנטלויפט, הגם ער ווייס גאנץ גוט אז אין דער פריה לייזט ער קיין מאל ניט א סענט.

איינמאל ווען ער איז געקומען אהיים ביינאכט און זיך געאיילט ווי תמיד בעהאלטען דאס קעסטעלע אונטער'ן בעט, האט ער דערהערט די שטימע פון זיין טעכטערל :

— א פויגעלע ! א פויגעלע ! ציפ־ציפ־ציפ, פוי־געלע ! . .

און איידער זונדעל האט בעוויזען צו פעררוקען דאס פויגעלע אין א ווינקעל איז שוין בעסעלע אראפגעשפרונ־גען אין איין העמדעל פון בעט און האט פון זיין האנד געריסען דעם קליינעם שטייג.

זונדעל איז געווארען בלייך און רויט און איז געשטאנ־נען א צומישטער ווי איינער וואס מע האט איהם נאר וואס געכאפט ביי א גנבה...

— איך וועל זיך מיט איהם שפיעלען, פאפא — האט בעסעלע ארומגעטאנצט ארום דעם שטייגעל — מערי דעם „דזשעניטאר'ס" (הויז־אויפפאסערס) האט אויך א פויגע־לע, און איך וועל אויך האבען. — די קליינע האט לוסטיג געפאטשט מיט די הענטלעך.

זונדעל האט אוועקגענומען דאס שטייגעל פון איהר און די הענד האבען איהם געציטערט. ער האט מורא גע־האט צו קוקען אויפ'ן קינד און מיט אראפגעלאזטע אויי־גען געזאגט :

— בעסעלע מיין נאלד, דאס פויגעלע איז ניט צום שפיעלען...

— איך וועל איהם גאר ניט טהאן, פאפא דארלינג — האט זיך דאס קינד געבעטען פערשטעהענדיג גאנץ אנ־דערס די כונה פון זיינע ווערטער — איך וועל איהם ניט אנריהרען אפילו, אבער ער וועט זינגען... און עס וועט זיין אזוי ווי אין פארק... ציפ־ציפ־ציפ...

זי האט צוזאמענגעראלט איהרע ליפען ווי א רעהרעל און געפייפט צו דעם פויגעל: —

— ציפ־ציפ־ציפ...

— בעסעלע, ער קען ניט זינגען — האט זונדעל גע־שטאמעלט.

— צו וואס, פאפא, האסטו געקויפט א פויגעל וואס קען ניט זינגען? דעם דזשעניטאר'ס זינגט אזוי שעהן אלע אין דער פריה — איז בעסעלע געוועזן ענטטוישט.

— חנה, נעהם צו דאס קינד פון מיר — האט זונדעל אויסער זיך געשריען צו זיין ווייב, וועלכע האט פאר איהם געדעקט דעם טיש אין דעם צווייטען צימער.

בעסעלע האט זיך אונטערדעסען אנגעטשעפעט אן דעם שטייגעל און געבעטען פאפא זאל איהר לאזען כאטש נאך א קוק געבען אויף דעם פויגעלע.

זונדעל'ס פינגער האבען קאנוואולסיוו ארויסגעריסען דאס שטייגעל פון דעם קינד'ס הענד, און די קליינע האט זיך ביטער צו־וויינט.

חנה איז אריינגעלאפען ניט טויט ניט לעבעדיג.

— פא־פא וויל מיך ניט לא־זען קו־קען אויפ'ן פיי־גע־לע — האט דאס קינד געשלוכצט און זיך געריבען די אויגען אין עבט־קינדערשער פערצווייפלונג.

— וואָס האָסטו זיך אַזוי צעוויזשעט, משוגע'נער —
האָט חנה זיך אַ קעהר געגעבען צו זונדל'ען נאָכדעם ווי
זי האָט בעסעלען גענומען צו זיך אויף די הענד — דאָס
אָרעם קינד וויל זיך שפּיעלען מיט'ן פויגעלע, איז מה
רעש? גרויסע פּערגעניגענס האָט זי ביי דיר, און דער
עסק קאָסט דיר טהייער... קום אוועק פון דעם וואַלד־גזלן
— האָט זי זיך געווענדעט צו בעסעלען — זאָל ער זיך
האַלטען מיט זיינע פויגעלעך און זיינע צעטעלעך...

ביידע, אי די מאַמע אי דאָס קינד האָבען געקוקט
אויף זונדל'ען מיט בייזע בליקען...

זונדל האָט זיך געזעצט אויפ'ן בעט און האָט פערדעקט מיט ביידע הענד דאָס געזיכט און זיך צוכליפּעט...

1912.

קאמעראדען

(א בילד).

אין דער פריה ווען די זונן איז ערשט האלב וועגס צום מיטען הימעל, און די הויכע בערג זיינען בעצויגען מיט א קיהלען בלאָען טול — פערקלייבען זיך די פאַציענטען אויף דער ברייטער ווערענדא פון דעם סאַניטאריום און באָדען זייערע אָפגעמאטערטע גליעדער אין דעם ווארעמען קוויקענדען ליכט...

גרופען בילדען זיך אין פערשיעדענע ווינקלען, און געשפרעכען דורכגעריסען ווען ניט ווען פון א הוסט, הערען זיך פון אלע זייטען.

די אינטערעסען פון לעבען הילכען אָפ מיט א שוואַכען ווידערקלאנג אין דעם טהאָל פון טויט... געזינגונגס־גענאָסען טרעפען זיך צוזאמען, מייגונגען ווערען אויסגעביטען, פראגען ווערען דיסקוטירט און וואו ניט וואו

גליהט אויף אין אן אויג א שטראהל — א רעשט פון געזונדע צייטען...

איינזאם אין א ווינקעל נאר זיצט דער „זיידע” און בלעטערט זיין אידישע צייטונג אדער קוקט אריין עפעס אין א קליינעם ספר מיט רש”י־אותיות...

צווישען די יונגע קרבנות פיהלט ער זיך ניט היימיש...

אלע שפירען אז ער געהערט ניט דא. און געהט מען איהם פערביי, דאכט זיך איהם ווי מע וואלט זאגען:

„אין א בית מושב זקנים האסטו געזאלט זיין... דו האסט דיינע יאהרען אויסגעלעבט און האסט געמעגט פון זקנה שטארבען... דא קומט מען בלויז שטארבען אדער גוסס'ען פ א ר דער צייט... דאס סאניטאריום איז פאר א ו נ ז, די יונגע...”

און דעם אלטען בענקט זיך מעהר ווי תמיד נאך זיין יוגענד... וואלט ער דא געקומען שטארבען יונגערהייד, וואלט מען איהם אין געזעמעל אריינגענומען...

א שמייכעל בעוויזט זיך נאר אויף זיין צוקנייטשטען פנים, ווען די „בייבי” (עופ'עלע) קומט צו איהם.

זי איז די אינגסטע פאציענטקע — קוים פינף יאהר אלט, און זי זוכט אומזיסט מיט וועמען זיך צו שפיעלען...

געהט זי פון איין גרופע צו דער אנדערער און איהרע גרויסע בלאע אויגען קוקען ארויף פון איהר דארען פנים'ל, צו די דערוואקסענע, און איהרע אויערלעך הארכען זיך איין צו ווערטער וועלכע זי פערשטעהט ניט און זי זעהט אויס ווי א פעבלאנדזשעט ציגעלע...

דאָ און דאָרט שטעקט אימעצער אויס אַ האַנד און גיט איהר אַ גלעט איבער'ן קעפּעל. מע וואָלט איהר גערן צוקערקעס געגעבען. איז עס אָבער שטרענג פערוועהרט...

קומט זי צו דעם אַלטען, נעהמט ער זי אַרויף אויף זיין שויס און רעדט צו איהר און די קליינע טוליעט זיך צו זיין לאַנגער ווייסער באָרד...

אָפּט זעצט זי זיך אַראָפּ אויף דער פּאַדלאָגע פון דער וועראַנדאַ, שפּאַרט צו איהר קליינע מאָרדעצקע צי זיינע קניע, און קוקט איהם אַריין אין די אויגען. דאַן הויבט אָן דער אַלטער איהר דערצעהלען מעשות, און דערצעהלט אַזוי לאַנג ביז זי ווערט אַנטשלאָפען און די וואַרטס־פרוי קומט און טראָגט זי אַוועק....

צו איהם געהט זי גיכער ווי צו אַלעמען. און מע רופט זיי ביידען „דער זיידע מיט'ן אייניקעל".

זי געהערט דאָ אויך ניט...

חבר'ן זיי זיך ביידע און ווערען צוגעבונדענער פון טאָג צו טאָג. ווען דער אַלטער זעצט זיך אַוועק אין זיין ווינקעל קוקט ער אַרום זיך און וואַרט אויף דער קליינער — זיין איינציגער קאָמפּאַניאָנקע...

איין טאָג האָט ער געזוכט צווישען זיינע זאַכען, אפשר וועט ער פאַר איהר עפּעס אַ שפּיעלצייג געפינען. אָבער וואו האָט אַן אַלטער איד צאַצקעס פאַר קינדער? וואָלט ער כאָטש אַ בלאַנק קנעפּעל געפונען — האָט ער דאָס אויך ניט געהאַט.

דערפרעהט האָט ער זיך ווען ער האָט אַרויסגעפּישט פון זיין קופערט אַ פּאָר ליידיגע שאַכטלעך פון פּיללען. מיט זיי האָט ער זיין קליינע חבר'טע בעשאָנקען.

א גאנצען טאָג איז זי געזעסען און זיך געשפּיעלט מיט די שאַכטעלעך, געבען זיינע פּיס.

שפּעטער האָט ער ערגעץ־וואו דערטאַפּט א פּאָר לייי־דיגע פלעשלעך פון רפואות, און דאָס מיידעלע איז געווען איבערגליקליך מיט דער נייער מתנה...

אויף די פלעשלעך זיינען נאָך די צעטעלעך געווען אָנגעקלעפּט. אויף איינעם פון זיי איז געשטאַנען מיט רויי־טע בוכשטאַבען „ג י פ ט"... די רויטע אותיות האָבען געהאַט א בעזונדערען חן אין די אויגען פון דער קליינער...

און דער אַלטער האָט טרויעריג געשמייכעלט.

אָבער דאָס אייניקעל איז יעדען טאָג געוואָרען אַלץ דינער און גרינגער ווען דער אַלטער פלעגט זי אויפהויבען, ביז זי איז געווען לייכט ווי א פעדערל...

און געקומען איז דער טאָג ווען זי איז ניט מעהר אַליין אַרויסגעקומען אויף דער ווערענדא.

אויף א בעטעלע האָט מען זי אַרויסגעטראָגען, און אויף דעם קינד'ס בקשה האָט מען דאָס בעטעלע נעבען דעם „זיידען" אוועקגעשטעלט. און דער אַלטער האָט גע־נומען אין זיין צוקנייטשטער געלער האַנד, איהר קליין דורכזיכטיג הענדטעל און איהר צום הונדערטען מאָל גע־נומען דערצעהלען די מעשה מיט דעם רב און דער רבי'צין און די זיבען קליינע קינדערלעך...

אויף דער קאָלדרע זיינען געלעגען איהרע שפּיעלצייג —די פּיללען־שאַכטלעך מיט די פלעשעלעך, און סאַמע אין מיטען האָט געפונקעלט איהר ליעבלינג — דאָס פלעשעלע מיט דעם וואָרט „גיפט"...

וואָכען כסדר האָט מען זי אזוי ארויסגעטראָגען, און דער אַלטער איז פון איהר בעטעל ניט אָפּגעטראָטען...

פלעגט דאָס קינד איינשלאָפען, פלעגט דער אלטער שטילערהייד זאָגען תהלים, און קוקען אויף איהר אזוי לאַנג ביז א גרויסע טהרער פלעגט זיך אַריינקייקלען אין זיין באָרד...

איין מאָרגען האָט מען דאָס בעטעלע ניט ארויסגע־טראָגען און דער אַלטער האָט אויסגעבראָכען אין א היפּ־טערישען יאָמער...

זיין איינציגע חבר'טע איז געשטאָרבען...

.1912

שטומע קאָנקורענטען

ווען עס זיינען געוואָרען צעהן יאָהר זינט ער האָט אָנגעהויבען ארבייטען אין שאָפּ אלס פּרעסער, האָט זעליג זאלקינד געפּייערט זיין ארבייטס־יובילעאום, אויף זעהר אַן אָריגינעלען אופן. ער האָט, נעמליך געקריגען א בלוט־שטורץ פון די לונגען, און א קלינגעדיגער רווישיגער אמבו־לאנס האָט דעם יובילִיאר אוועקגעפיהרט אין האָספּיטאל.

זעליג איז געווען א געזונדער שטארקער בחור פון דער היים, און דער זכות פון די אמאָליגע כחות איז איהם אזוי ווייט בייגעשטאנען, אז פון האָספּיטאל איז ער ווי עס איז ארוים א לעבעדיגער.

אָבער פון ארבייטען ווידער אין שאָפּ איז געווען אָפּ־גערעדט. ער האָט קוים געהאט כח געגנוג ארויסצוגעהן, און די מורא פון א נייען בלוט־שטורץ איז געהאנגען אי־בער איהם ווי א שטענדיגער „חרב המתהפכת"...

דאָ האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה פון געהן אין „דיספּענסערי" (פּרייער קליניק). לאנדסלייט האָבען איהם פערשאפט זייערע אומזיסטע פעראיין־דאָקטוירים, און יעדער איינער, אזוי ווי די פראגע וואָלט געשטאנען

ערגעץ־וואו אין דעם מעדיצינישען שולחן־ערוך, האט קודם כל זעליג'ן א פרעג געטהאן מכח זיינע מיטלען. ווען עס האט זיך ארויסגעצייגט אז זאלקינד איז ניט פון די ניין מיליאן מענשען וואס האבען, לויט סטאטיסטיק, געלט אין שפאר־באנקען, און איז א קבצן וואס האט תמיד געלעבט פון האנד צום מויל — איז געווען איט־ליכען'ס עצה אז ער מוז תיכף פאהרען קיין קאלארא.

אפשר ווען זאלקינד וואלט ניט געווען אזוי גע־בראכען, וואלט זיך דאך אימעצער געפונען, וואס וואלט געדענקט אז א דאקטאר'ס הילף, קען א סך אויפטהאן אפילו אין ניו יארק, געהייסען קומען אויף א צווייטע אונטערזוכונג א. ז. וו. אבער זאלקינד איז געקומען מיט א צעטעלע פון א פעראיין־מיטגליעד, און ס'האט ניט גענומען לאנג צו בעשליסען, אז ער מוז ניט אנדערש בייטען דעם קלימאט און — פערלאזען ניו יארק.

קרובים, לאנדסלייט און אמאליגע מיט־ארבייטער פון שאפ האבען זיך צוזאמענגעלעגט, און א „טיקעט" ביז דענווער מיט א פאאר דאלאר דערצו זיינען בעשאפען געווארען. אן הבטחה איז איהם געגעבען געווארען אז מען וועט איהם ניט פערלאזען, און אין א פאר טעג ארום האבען זאלקינד'ס לונגען זוכה געווען צו אטהעמען די שארפע מחיה'דינע בארג־לופט פון קאלאראדא.

א פאאר וואכען איז אויף זאלקינד'ן געווען א נייע הויט און א נייער פנים. מיט דעם דורשט פון איינעם, וואס האט זיך צעהן יאהר נאכאנאנד געשטיקט אין דער פערשטיקטער ענגשאפט פון פאבריק, האט ער זיך ניט געקענט געגוג אנזופען מיט דעם קיהלען קלאהרען קרעפ־

טיגענדרען אויר, ניט נעקענט זיך זאט אָנקוקען אויפ'ן ריינעם, לויטערען הימעל און אויף די זונן־בעגאָסענע טרוקענע גאַסען. ער האָט גענומען פיהלען בעסער און פרישע האָפנונגען האָבען זיך צושפּיעלט אין זיין שווינד־זיכטיגער ברוסט.

אָבער זאלקינד האָט זיין נסיעה אביסעל פערשפּעטיגט. ער האָט זי געזאָלט מאכען א פּאָאר יאָהר פריהער. דאָס ביסעל לונג וואָס איז איהם איצט געבליבען, האָט ניט מעהר געסטאַיעט אויפצוהאַלטען זיינע שווינדענדע קרעפטען און מעהר ווי א קורצע קוויקונג האָט איהם דער בערג־קלימאט ניט געקענט פערשאַפען.

און זעליג זאלקינד האָט זיך גענומען פיהלען ערגער און שלאַפער פון טאָג, און זיין איינציגער געדאַנק איצט, איז געווען: ווי קומט מען צוריק נאָך ניו יאָרק, אוים־לעבען די צייט וואָס איז איהם נאָך בעשערט, צווישען איינענע מענשען?

וואו נעהמט מען אויף א „טיקעט" ? — איז געווען די איינציגע פראגע וואָס איהם האָט בעשעפטיגט. זיינע פריינד און לאנדסלייט וועלען איהם שוין ווי־עס־איז אויסהאַלטען דאָרטען. זיי פלעגען איהם דאָ אויך צושיקען די פּאָאר דאָלאר א וואָך וואָס ער האָט נויטהיג געהאַט צו בעצאָהלען פאר עסען און לאָזשי. אָבער צי וועלען זיי ארויסנעהמען אויף איין מאָל אַן אפּותיקא פון פערציג־פופציג דאָלאר און איהם שיקען אויף רייזע־הוצאות ?

ווי קומט מען שוין אמאָל אין ניו יאָרק ? — האָט גענאָגט און געעגבערט זעליג'ען פון פריהען מאָרגען ביז

שפעט אין דער נאכט. און אין שלאפלאזע נעכט וועלכע זיינען קיין נאווינע ניט אין דעם לעבען פון א שווינד־זיכטיגען, ווען זיין בליק פלעגט שטארען פערצווייפעלט אין דעם חשך פון זיין קליינעם שלאף־צימער, דאן פלעגט זיך די דאזיגע פראגע מאהלען מיט פייערדיגע אותיות אין דער פינסטערניס...

און גראד אזוי שטארק און נאך שטארקער, ווי זיין אונגעדולד אמאל צו קומען קיין דענווער, איז איצט געווען זיין בייגקעניס נאך ניו יארק...

איין טאג האט זעליג אויסגעפונען אז ער איז ניט דער איינציגער וואס חלומ'ט און בייגקט נאך ניו יארק. אין דאס הויז וואו ער איז איינגעשטאנען, האט זיך אריינ־געקליבען א הויכער, דארער, הייזעריגער יונגער מאן וואס האט אויך געהאלטען אין איין שילטען קאלאראדא.

— טא פאר וואס פאהרט איהר ניט אוועק ? — האט זאלקינד געפרעגט.

— ניט מיר די נויטהיגע ממתקים און איך וועל אפילו ניט ווארטען ביז מיינע זאכען זיינען פערפאקט — האט דער הייזעריגער קווארטיראנט ארויסגעסאפעט — הלואי וואלט קאלאראדא ניט ע ר פ ו נ ד ע ן געווא־רען, און מיר וואלט זיך א פוס אויסגעבראכען איידער איך זאל זיך דא פערשלעפען.לעבען אדער שטארבען, א סוף אנ'עק, אבי זיין צווישען אייגענע.

דער הייזעריעגר האט זיך פערקייכט אין א שטילען כריפענדען הוסט. נאכדעם ווי ער האט אפגעכאפט דעם אטהעם האט ער צוגעלעגט מיט כעס :

— אַט האָב איך פריינד און בעקאַנטע אין ניו יאָרק וואָס וואָלטען טהאָן פאַר מיר אַלצדינג ווען איך בין אין ניו יאָרק. שיקען מיר אַבער אַ טיקעט אויף צו קומען צוריק, דאָס וועלען זיי ניט טהאָן. דערמאָהן איך זיי וועגען קומען צוריק, הויבען זיי מיר אָן געבען אַלערליי טענות : ס׳טייטש, דו ביסט אין גן־עדן און ווילסט זיך אומקעהרען אין גיהנום... בלייב, האָב געדולד, אפשר וועסטו זיך צוגעוואוינען... און נאָך און נאָך אַזעלכע טענות, און דאַ שפּיר איך אַז מיינע טעג זיינען געצעהלטע . . . זעהט איהר, ווען איך זאָל דאָ שטאַרבען, וואָלטען זיי מיר אודאי וועלען האָבען אויף אַ ניו יאָרקער בית עולם. טאַ שיקט זשע מיר אויף אַ טיקעט ווען איך לעב נאָך — ניין, דאָס דוקא ניט. און ווייסט איהר, מיר איז קאָלאָראַדאָ אַזוי נמאס געוואָרען אַז מיר שמיקט די לופט אפילו.

— אַט דאָס שריי איך דאָך — האָט זעליג צוגעבאמקעט.

און גאַנצענע טעג פלעגען דיביידע אַפּזיצען און שיטען פעך און שוועבעל אויף קאָלאָראַדאָ און אויף די דאָקטוירים וואָס האָבען זיי אַהער געשיקט. און ענדיגען פלעגט זיך תמיד דער געשפּרעך מיט דעם דועט : וואו נעהמט מען אויף אַ טיקעט ?

פרעגענדיג, שמעקענדיג אומעטום און זיך עצה׳נדיג מיט וועמען ער האָט נאָר בעגעגנט, איז זעליג דערגאַנגען אַ נייס וואָס האָט אויף אַ רגע פערגאָסען זיינע איינגעדאַרטע באַקען מיט אַ רוימקייט פון פרייד.

ס'האָט איהם עמיצער דערצעהלט, אז ווען מען וויל שיקען א טויטען קערפּער פּאר בעערדיגונג, קיין ניו יאָרק אָדער ערגעץ אַנדערסוואו, מוז מען בעצאָהלען דעם דאָפּעלטען פּרייז פון א טיקעט. דערפאר אָבער קען מיט דעם בר־מנן מיטפאָהרען איין פּאסאזשיר פריי.

— מען בעדאַרף בלויז — האָט זעליג'ס יועץ גע־זאָגט — אויסגעפינען ווען און ווער עס שטארבט, און ניט איינער האָט שוין געכאַפּט אַן אומזיסטע רייזע אויף אזא'ן אופן.

אין אָבענד האָט זעליג דעם נייעם קוואַרטיראַנט דערצעהלט פון זיין ענטדעקונג.

די נייס האָט געהאַט א מאָדנע ווירקונג אויף חיים מוטשניק — אזוי האָט דער נייער קוואַרטיראַנט געהייסען. אין זיינע תמיד האַלב־פערלאָשענע, יאוש־פולע אוי־גען, האָט אויפגעבליצט עפּעס א מין משונה'דיגער פונק... ער האָט א קוק געטהאָן אויף זאַלקינד'ן, אויף זיין פּנים, אויף זיינע ביינערדיגע באַקען, אויף די איינגעבויגענע פּלייצעס און אויף די בגדים וואָס זיינען אויף איהם לויז געהאַנגען...

חיים מוטשניק האָט געמאָסטען זאַלקינד'ן מיט די אויגען ווי מען מעסט א בר־מנן אויף תכריכים...

א ווילדען פּלאָנטער פון געדאַנקען האָט זאַלקינד'ס בשורה אריינגעבראַכט אין חיים'ס מח. א וואָלקען פון אונבעשטימטע האָפנונגען און ערוואַרטונגען האָט פער־צויגען זיין געוואוינליך שאַרפע און פערביטערטע פער־צווייפלונג. ווי דורך א נעבעל האָט ער געזעהן א פּאַ־סאזשיר־צוג... אין איינעם פון די וואַגאָנעס איז געזעסען

ער, חיים, און אין א צווייטען איז געלעגען א ווייסער גלאט־ארומגעהובעלטער ארון און אין דעם ארון איז געלעגען זאלקינד...

פון דאמאלס אן פלעגט זיך חיים נאכפרעגען עפטער און מיט מעהר אינטערעס, וועגען זאלקינד׳ס צושטאנד...

און ווען זאלקינד פלעגט איהם דערצעהלען אז ער פערלירט אין וואג, אז די קליידער ווערען וואס א טאג אלץ לויזער אויף איהם, פלעגט אין חיים׳ס אויגען ווידער אויפלעבען יענער משוגה׳דיגער פונק, וואס האט זיך בעוויזען אין זיינע שווינדזיכטיגע אויגען ווען זאלקינד האט איהם צוערסט דערצעהלט זיין ענטדעקונג.

איין מאל האט זיך זאלקינד אויפגעכאפט אין מיטען נאכט, פון זיין חבר׳ס הוסטען, און פלוצלינג האבען זיך זיינע אויגען צוגליהט אין דער פינסטערנים, און האבען וועלפיש געקוקט אהין וואו דער הוסטענדער האט גע־קייכט און זיך געווארגען... און דאן האט זיך זאלקינד פערשעמט און האט זיך איינגענורעט אין דער קאלדרע אזוי ווי ער וואלט פרובירט מיט איהר פערדעקען די סטראשנע מחשבה... אבער איינשלאפען האט ער מעהר ניט געקענט. און אונטער דער קאלדרע האט אין זיין מח ארומגעטאנצט די פראגע:

— און ווי אז ע ר זאל שטארבען און זיינע קרובים וועלען איהם וועלען האבען אויף א ניו יארקער בית עולם?

א גאנצע נאכט האט זיך זעליג געווארפען אויף אלע זייטען, און גאנץ פריה איז ער אויפגעשטאנען, און צו־געהענדיג צו יענעם׳ס בעטעל האט ער זיין חבר מיט

אמת'ן אויפריכטיגען מיטגעפיהל געפרעגט ווי ער פיהלט זיך...

דאָס מיטגעפיהל וואָס ער האָט ארויסגעוויזען צו דעם הייזעריגען קאַמעראַד, האָט איהם אַליין הפנים גוטס געטהאָן . . . זעליג'ס פריינדליכע צערטליכע ווערטער צום חולה האָבען ווי אָפּגעשווייַנקט עפּעס שמוציגעס פון זעליג'ס נשמה, און די נאַכט־געדאַנקען זיינען אויף אַ ווייַלע אין גאַנצען פערגעסען געוואָרען...

אָבער שפּעטער האָט דער געדאַנקען ווידער ארויס־געשפּראָצט, ווי אַ גיפטיגע קרייטעכץ וואָס מען האָט ניט אין גאַנצען אויסגעוואָרצעלט... און אין די פאָלגענדע טעג איז דער געדאַנקען געקומען אַלץ עפטער און געוואָרען אַלץ צודרינגליכער, און זעליג האָט זיך מיט איהם צו־געוואוינט...

זייט יענעם טאָג האָבען די ביידע שכנים אויפגע־הערט אין גאַנצען צו ריידען מכח דעם ראָזיגען ענין — מכח אַ טויטען וואָס די קרובים ווילען האָבען אין ניו יאָרק פאַר בעערדיגונג.

און ווען זיי פלעגען זיצען בייטאָג פאַר'ן הויז און וואַרעמען די קראַנקע גליעדער אין דער מחיה'דיגער קאַ־לאָראַדאָ־זונן, פלעגען זיי ניט מעהר שמועסען פון זייער שותפות'דיגער האָפנונג, ווי אין אמאָליגע צייטען... יעדער האָט געטראַכט פאַר זיך, יעדער האָט געהאַט זיינע חשבונות.

שטונדען לאַנג פלעגען זיי אַזוי אָפּזיצען, ניט ריי־דענדיג אַ וואָרט, און פון העלערהייד, אַזוי ווי זיך פלוצ־לינג אָן עפּעס דערמאָנענדיג, פלעגט זעליג אַ פרעג טהאָן:

— נו, און אייער האלז וואָס מאכט ? האָט עפּעס געהאָלפען די איינשפּריצונג ?

— ווי א טויטען באנקעם — איז געווען חיים'ם קורצע תשובה, און ווידער פלעגט עם ווערען שטיל אויף א לאַנגער צייט, ביז דער הייזעריגער חיים פלעגט, אזוי ווי סתם אין דער וועלט אריין ארויסכריפּען : —

— האָט איהר זיך ווידער געוואויגען ? וויפיעל וועגט איהר היינט ?

— ניט מעהר זאָל וועגען דער פּעראיין־דאָקטאָר וואָס האָט מיך אהער געשיקט — פלעגט זעליג א מאַך טהאָן מיט דער האנד.

און אזוי איז מען געזעסען טאָג פאר טאָג און גע־פיהרט א שטומע קאָנקורענץ.

1910.

דער פּראַקטישער מענש

(הומאָרעסקע).

עס עפענט זיך אויף די טהיר און עס קומט אריין צו מיר א איד פון א יאָהר פינף און פערציג, וועלכען איך דערקען גלייך אלס א בעל־הבתי'שען משכיל פון דער היים וואָס איז אין „קאָלומבוס' מדינה" מגולגל געוואָרען ענט־ וועדער אין א שנאַפּס־פּעדלער אָדער א „קאָלעקטאָר" פאַר א תלמוד תורה.

— איהר קענט מיך ניט—זאָגט ער—אָבער איך קען אייך. מיין זוהן קומט אָפט אריין צו אייך. מיין נאָמען איז יאשפּע, חיים יאשפּע. און טאקי צוליעב מיין זוהן בין איך דאָס געקומען צו אייך — פרעגען אַן עצה און פאַראיינס בעטען א טובה...

איך קען זיין זוהן. דאָס איז א יונגער מאַן פון א יאָהר אכצעהן וואָס ברינגט מיר פון צייט צו צייט ווייזען זיינע ליטעראַרישע פּראָדוקטען, מעהרסטענטהיילס לאַנגע

עפּישע געדיכטע, און פייניגט מיך אָפּ גאַנצע שטונדען אומזיסט...

— איך וועל אייך אַלצדינג דערצעהלען, ווי פאַר אַן אייגענעם פאָטער — רעדט דער איד ווייטער און קוקט מיך אָן מיט רחמנות'דיגע אויגען — אין דערהיים בין איך געווען א בעל־הבית א סוחר און האָב מיינע קינדער געגעבען לערנען אין די בעסטע חדרים. פאַר מיין עלטערען, דעם וואָס איהר קענט, האָב איך געדונגען לעהרערס פאַר רוסיש און דייטש אויך. פאַר פינף יאָהרען צוריק זיינען מיר געקומען אין אמעריקא, און זינט דעם פלאָגט מען זיך... איך אַליין האָב שוין דורכגעמאַכט אַלע „שבעה מדורי גיהנום", שוין געהאַט א „סטענד" פון סאָדאַ־וואַ־סער, געפעדעלט מיט ספרים, געווען א חזן אויף ימים־נוראים. אפילו שדכנות האָב איך שוין אויך פּרובירט... איצט בין איך א קאָלעקטאָר פאַר די תלמוד תורה „שערי תורה" אין בראָנזוויל. דערפון אַליין אפילו קען מען נאָך קיין לעבען ניט מאַכען, האָב איך צוויי אינגלעך זאָלען לעבען און געזונד זיין, פערקויפען זיי צייטונגען, און ווי עס איז קומט מען שוין דורך און מען איז מיט לייטען גלייך.

רב חיים יאַשפע דערקענט הפּנים נאָך מיין געזיכט אַז איך ווער אונגעדולדיג און קומט צום סאַמע ענין :

— איך וואָלט שוין צופרידען געווען. איהר ווייסט דאָך, מען פּאַסט זיך צו... ליגט מיר אָבער מיין עלטערער זוהן ווי א מיהלשטיין אויפ'ן קאָפּ. איך קלער, וואָס וועט פון אַזעלכען ווערען דער תכלית ?...

— וואס וואלט איהר כדומה געוואלט עס זאל ווערען פון איהם ? — בין איך טשיקאווע צו וויסען.

— איך וואלט געוואלט ער זאל ווערען א פראקטישער מענש... אט איז מיט מיר צוזאמען אויפ׳ן זעלבען שיף אריבערגעקומען מיינער א שכן פון דער היים — איז זיין זוהן שוין אין א סטאר און פערדיענט זיינע צוועלף דאלאר א וואך, און מיט דער צייט וועט ער ווערען א ביזנעססמאן. איך זאג צו מיינעם, ווילסט קיין ביזנעססמאן ניט זיין ? טא שטודיר עפעס. גלויבט מיר, איך, מיין ווייב און מיינע קינדער וואלטען פון אונזער לעצטען ביסען אפגעריסען, אבי ער זאל קענען שטודירען און זיך צו עפעס דערשלאגען. האט ער זיך אבער איינגענומען אין קאפ נארישקייטען און קיינער קען איהם בשום אופן ניט איבעררעדען... ער זאגט ער איז א פאעט, און גאנצענע טעג, רק דאס זיצט און דאס שרייבט...

— איך טענה צו איהם, דא איז א פראקטישע לאנד און יעדער מוז ווערען א פראקטישער מענש, און ער זאגט : טאטע, דו פערשטעהסט ניט אויף אזעלכע זאכען, און פערקלאפט זיך ווידער אין שלאף צימער און שרייבט גאנצע מגלות...

אין דעם אידען׳ס אויגען זיינען געשטאנען טרעהרען, און מיר האט פערקלעמט ביי׳ן הארצען. וואלט איך איהם כאטש געקענט פערזיכערען, אז זיין זוהן וואקסט א גדול... איך האב זיך אבער גראד דערמאנט אן דעם לעצ־טען פאעמא וואס דער יונגער יאשפע האט מיר נעכטען געוויזען, און איך האב סימפאטיזירט מיט׳ן אלטען.

— איך בעט אייך, ווי גאָט איז אייך ליעב — האָט מיך דער קאָלעקטאָר אָנגענומען ביי דער האַנד — רעדט מיט איהם איבער... ער האַלט פון אייך אַן עולם ומלואו, און וואָס איהר וועט זאָגען וועט ווירקען. פועל'ט ביי איהם ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און אוועק־וואַרפען זיינע חלומות צו ווערען אַ מחבר...

איך האָב דעם אַלטען צוגעזאָגט אַז איך וועל זיך שתדל'ען, הגם איך האָב פאָראויס געוואוסט אַז דאָס איז ניט קיין גרינגע אויפגאַבע.

ער האָט מיך שטאַרק בעדאַנקט און געזאָגט אַז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פערגעסען.

— און אַז איך בין שוין דאָ — זאָגט ער צו מיר, אַרויסנעהמענדיג פון בוזעם־קעשענע אַ פּעקעל געלע גע־דיכט־בעשריעבענע בלעטער — וואָלט איך אייך געוואָלט עפּעס ווייזען...

איך האָב זיך אָנגעשטויסען אַז דאָס וויל ער מיר גע־בען איבערלייענען זיין זוהן'ס כתבים און האָב זיך שוין מכין געווען איהם צו דערקלערען אַז אַלץ וואָס דער יונגער יאשפע האָט געדיכטעט קען איך שוין פון פריהער, אָבער דער אַלטער האָט מיך פערכאַפּט...

— דאָס זיינען מיינע אייגענע — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכעל — דאָס איז אַ פּירוש אויפ'ן זוהר געשריבען לויט דעם היינטיגען גייסט... איך אַרבייט שוין אויף דעם אַ יאָהר צוואַנציג און דענק מיט גאָטעס הילף, דאָס אַמאָל אָפּצודרוקען... איך וויים אַז איהר וועט דערפון אַנ־קוועלען...

איך האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט...

— ווי איך זעה — זאָגט ער צו מיר מיט שטראַה־לענדע אויגען — האָט איהר הפּנים געמיינט אז איך בין אַן עם הארץ און איהר וואונדערט זיך ווי קומט דאָס צו מיר‥ איך האָב נאָך מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צו־ריק, געשריבען אַן אַרטיקעל אין „המליץ״ — „על החנוך״ האָט עס געהייסען און עס האָט אָנגעמאַכט אַ רעש‥ אָבער צו מיין אַרבייט אויפ׳ן זוהר קומט עס ניט. איהר לעזט עס דורך...

ער האָט געזעהן מיין שטומען פּראָטעסט און האָט צוגעלעגט :

— איך מיין ניט דוקא איצט אויף דער מינוט... אָבער שפּעטער לעזט עס דורך און זאָגט מיר אייער מיינונג. איך וועל אריינקומען צו אייך מאָרגען...

איך האָב איהם צוגעזאָגט...

ער האָט זיך אָפּגעזעגענט, אָבער שוין שטעהענדיג אין טהיר האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט און געזאָגט :

— אָבער למען השם, פערגעסט ניט איבערצורעדען מיט מיין זוהן ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און אַוועקוואַרפען זיינע שרייבערייען...

.1912

„העניסי"

ווען „העניסי" האָט צום ערשטען מאָל אויפגעמאַכט זיינע צוגעקלעפּטע אויגלעך, האָט זיך גאָט'ס שעהנע וועלט פאַר איהם אַנטפּלעקט, אין דער געשטאַלט פון אַ בערגעל מיסט אויף דעם הינטער־הויף פון אַ ביער־שענק, און אויף דעם דאָזיגען בערגעל איז ער געלעגען — אַליין.

„העניסי" איז נאָך געווען צו יונג צו פילאָזאָפירען, און אַ חוץ דעם איז ער געווען אַ הונד — וואָס איז בכלל ניט מסוגל צו פילאָזאָפירען. ער האָט אפילו ניט פערשטאַנען אַז על פּי יושר, האָט ער איצט געזאָלט האָבען נעבען זיך אַ מאַמען.

לויפען אָדער אפילו געהן געהעריג האָט ער ניט געקענט, און הונגעריג איז ער געווען, איז ער אומגעקראָכען און געסקאַוואוטשעט, ניט כדי אַנצוציהען אימעצען'ס אויפמערקזאַמקייט, נאָר פּשוט ווייל איהם האָט וועה גע־טהאָן.

ווי לאַנג ער איז אַזוי אַרומגעקראָכען, איז שווער צו זאָגען. אין דעם לעבען פון הינט האָט צייט לחלוטין קיין

ווערטה ניט, און אויף אזא קלייניגקייט שטעלט מען זיך ניט אָפּ, ווען מע שרייבט די ביאָגראַפיע פון א מאַפּס אָדער א פּודעל.

פּאַרנאַכט, ווען „הענעסי" האָט דערשפּירט אין זיין דונקעלען מח, אז דער סוף פון א קליינעם הינדטעל וואָס האָט קיין בעל־הבית ניט, איז — אויסצוגעהן פון הונ־גער, האָט זיך א רויטער בעוואַקסנער פּנים ארונטערגע־בויגען צו איהם און א דיקע שווערע האַנד האָט איהם א נעהם געטהאָן און ערגעץ וואו געטראָגען.

מיט א פּאָר מינוטען שפּעטער איז „הענעסי" געווען אין „דזשים'ס סאַלון" (שענק), דער צענטער פון א טוץ שכור'ע און האַלב־שכור'ע „אַלטע קונדען", וואָס האָבען געהאַלטען א מיטינג איבער איהם, ריכטיגער געזאָגט, וועגען א פּאַסיגען נאָמען פאר איהם.

און דאָ האָט זיך ארויסגעוויזען ווי שטרענג אינדי־ווידועל עס איז געווען דער געשמאַק פון דזשים'ס קונדען. די מיינונגען זיינען געווען פערשיעדען.

דער „גרויסער טאָם" האָט אויסגעקליבען דעם נאָ־מען „ביג סקונער" (גרויסע ביער־גלאָז), וועלכער האָט אויסגעדריקט דעם העכסטען אידעאַל לויט טאָם'ס לע־בענס־אנזיכט... דער „הינקעדיגער סמיטה", וואָס פער־קויפט א גאַנצען טאָג שוך־בענדלעך, איז מעהר נוטה גע־ווען צו דעם ממשות'דיגען „פּרי־לאָנטש" (פרייער צו־בייסען), און האָט געקלערט, אז אזא נאָמען וועט זיין מזל'דיג, און „דיק דער הויקער" האָט געוואָלט פעראיי־ביגען זיין ליעבלינגס־שנאַפּס „אָלד־קענטאָקי" און האָט געוואָלט דערמיט מזכה זיין דעם נייע־געפונענעם.

ווען אימעצער האָט געהאט די חוצפה פאַרצולעגען, אז מע זאָל דעם יתום רופען „טשו טאַבעקאַ" ((קיי טאַ־באַק), איז דער „באַרטענדער" (שענק־קעלנער) ערשיע־נען אויף דער סצענע און האָט אונטערבראָכען די קאָנ־פערענץ. א נאָמען געבען — האָט ער יזרקלערט — דאַרף קיין אַנדערער ניט ווי ער. און הייסען וועט דער הונד — „הענעסי", א בראַנפען וואָס האָט ניט זיין גלייכען, פון אַלאַסקאַ ביז מעקסיקאָ. זיין מיינונגס־ערקלערונג איז געווען אַן אולטימאַטום, באַם לאו האָט ער געסטראַשעט איטליכען און אַלעמען צושטעלען בחנם א „פּאָר בלאָע שפּאַקולען", וואָס האָט אויף דער שפּראַך פון געוועהנליכע בשר־ודם'ס געהייסען א פּאָר סיניאַקעס אונטער די אויגען.

דער באַרטענדער איז געווען א מי שהיה „פּרייז־פּיי־טער" (פּראָפעסיאָנעלער ראַנגלער), און א חוץ דעם האָט איהם זיין „אָמט" געגעבען גענוג ווירדע, אַז זיין וואָרט זאָל רעספּעקטירט ווערען.

נאָכ'ן נאָמען געבען האָט מען פון ערגעץ־וואו גע־שאַפען א ביסעל מילך און דער קליינער „הענעסי" האָט גענומען קלערען וואָס פאַר א טהייערע זאַך עס איז צו זיין א הונד.

און פון דאַמאָלס אָן איז „הענעסי" געוואָרען א מיטגליעד פון דזשים'ס קאָלאָניע, צוגלייך מיט דעם „גרוי־סען טאָם'ען" און דעם „הויקערדיגען דיק". ער איז נאָך געווען א גרעסערער תושב פון זיי. זיי פלעגען מוזען דעם דאָזיגען טרינק־גן־עדן פערלאָזען איינס ביי נאַכט, אויב ניט פלעגט דער געוועזענער „פּייטער" אָנכאַפּען

פאר׳ן קאָלנער און אַרויסוואַרפען. לאַפוקי „הענעסי״ — ער האָט אין סאַלון געגעכטיגט אויך.

ער האָט זיך פון טאָג צו טאָג געפיהלט אַלץ מעהר היימיש. קיין יחוס האָט מען דאָ ניט געדאַרפט און קיין דרך ארץ האָט זיך ניט געפאָדערט. וואָס מע האָט יאָ גע־דאַרפט איז געווען, צו קענען פערטראָגען דעם ריח פון טאַבאַק און אויסגעוועפּטע ביער, און דאָס איז דעם מיסט־געבאָרענעם ניט שווער אָנגעקומען.

עסען איז געווען פיעל דאָס הארץ געלוסט. דערויף האָבען געקלעקט די שיריים פון דע „פרי לאָנטש״, טהאָן האָט ער קיין זאך ניט געדאַרפט. איז „הענעסי״ געוואַקסען און איז געוואָרען אַ גרויסער און קלוגער הונד.

ער איז געווען אויסגעבונדען מיט אַלע בעזוכער פון דעם שענק. ער האָט איטליכען גענוי געקענט און פלעגט זיך די טהיר עפענען און אַ פנים חדשות איז געקומען, פלעגט „הענעסי״ זיך אַזוי לאַנג רייבען אַרום דעם באַר־טונדער׳ס קניע, ביז יענער האָט איהם פאַרגעשטעלט... אויב ניט פלעגט ער בילען מיט אַ שטילער קלאָגעדיגער שטים.

און דער באַרטענדער פלעגט כמעט תמיד זיין בע־געהר ערפילען...

ווען עס פלעגען ניט זיין קיין קונדען פלעגט דער באַרטענדער אָנפיהרען מיט איהם לאַנגע געשפרעכען. אז „הענעסי״ האָט זיי אַלע גוט פערשטאַנען האָט מען גע־קענט זעהן פון דעם וואָס ער פלעגט די גאַנצע צייט פון דעם שמועס ניט אַראָפּנעהמען די אויגען פון זיין ג׳פאַטער. אָפט פלעגט איהם דער באַרטענדער לערנען „טריקס״,

(קונצען). קיין גרויסער מאדים אויף קאָמעדיאַנטסקע שטיק איז איינגענטליך „העגעסי" ניט געווען, אָבער שטעהן אויף די הינטערשטע פיס האָט ער צו שטאַנד געבראַכט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז געשמיגען.

פון סאַלון פלעגט „העגעסי" זעלטען־ווען ארויסגעהן. די דרויסענדיגע וועלט האָט געהאַט פאַר איהם אַ קנאַפּען חן. אָפט פלעגט ער צוגעהן צו דעם נידעריגען שוי־פענ־סטער און ארויסקוקען און זעהן די טראַמוויים און די וועגען און די אויטאָמאָבילען, ווי זיי לויפען ראַשיג הין און הער. איהם פלעגט נעהמען שווינדלען אין די אויגען. ער איז געווען צופריעדען וואָס ער קען זיין אינווייניג און דאַרף זיך ניט אומטרייבען צווישען דעם דאַזיגען טומעל.

איין מאָל האָט זיך איהם פאַרוועלט מאַכען אַ שפּאַ־ציער. ער איז מיט אַמאָל נעלם געוואָרען אויף אַ גאַנצען טאָג, און שפּעט ביינאַכט ווען ער איז צוריקגעקומען איז ער געווען אַ פערבלוטיגטער און אַ צושלאָגענער.

פון דעם טאָג אָן האָט ער ניט געוואַגט אַ פוס ארויס־צו שטעלען ווייטער ווי דער טראָטואַר פאַר'ן סאַלון.

„העגעסי" האָט געוואוסט אַז ער איז אַ הפקר־הונד. אַנדערע הינט האָבען געטראָגען קאָלנערס מיט בלעכלעך אָנגעהאַנגען אויף די העלזער. ער האָט ניט געהאַט, ניט קיין קאָלנער און ניט קיין בלעכעל.

ווען „העגעסי" איז אַלט געווען דריי יאָהר האָט ער געהאַט זיין ערשטען אמת'ן שרעק.

ער האָט זיך גראַד געוואַרעמט נעבען דעם סאַלון ווען דער „הונד־וואָגען" איז אָנגעפאָהרען, און איידער ער האָט זיך נאָך ארומגעזעהן איז שוין „העגעסי" געלעגען

אין אַן ענגען שטייג, צוזאַמען מיט אַ גאַנצען ערב־רב פון אַזעלכע הפקר־הינד ווי ער. „הענעסי" האָט ארויסגעלאָ־
זען אַ וואָי וואָס האָט דערגרייכט אַזש אין סאַלון אריין.

אויף זיין הילף־רוף זיינען געקומען קודם דער באַר־
טענדער און הינטער איהם די „אַלטע קונדען". דער היני־
קעדיגער סמיטה" האָט זיך דער ערשטער אויסגערופען מיט אַ פינף־סענטיגען, און מטבעות זיינען געקומען פון אַלע זייטען ביז עס איז געוואָרען דער האַלבער דאָלער פאַר וועלכען מען האָט „הענעסי'ן" אויסגעקויפט פון דעם הונד־כאַפּער...

אריינגעפיהרט צוריק אין סאַלון האָט מען איהם מיט גרויס פּאַראַד און עס איז געוואָרען אַ שמחה...

דעם טאָג האָט דזשים'ס סאַלון געטהאָן גלענצענדע געשעפטען. מע האָט זיך געפרעהט וואָס „הענעסי" איז נצול געוואָרען, און מע האָט געטרונקען לכבוד איהם מעהר ווי געוועהנליך.

אין יענעם זעלביגען טאָג, האָט דער באַרטענדער גע־
געבען הענעסי'ן די ערשטע לעקציע ווי צו טרינקען ביער און האַלטען אַן אָנגעצונדענע ליולקע אין מויל...

לכתחלה זיינען דיביידע עובדות אָנגעקומען הע־
נעסי'ן זעהר שווער. אָבער סוף־כל־סוף האָט ער זיך דאָך אויסגעלערענט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז נאָך מעהר געוואַקסען.

דער קאָשמאַר וואָס האָט איהם געדריקט איז נאָר גע־
וועזען דער „הונד־וואָגען". אָפט ווען ער פלעגט ליעגען אין אַ ווינקעל און דרעמלען נאָך אַ געשמאַקער סעודה, פלעגט ער זיך אויפכאַפּען מיט אַ שפּרונג, און נעהמען

וואָיען : ער האָט געזעהן אַ „הונד־וואָגען" אין חלום...

אַלע פּאָר מאָנאַט פלעגט זיין שרעק בעשטעטיגט ווע־רען. קוים פלעגט ער זיך אַמאָל אַרויסכאַפּען אויף אַ מינוט, פלעגט אַזוי ווי פון אונטער דער ערד אַרויסוואַקסען דער „וואָגען" און אימעצער פלעגט אַראָפּשפּרינגען און איהם אַריינשליידערען צווישען אַ כאָפּטע פון בילענדע און זיך צאַפּלענדע בעשעפעניסען...

און יעדעס מאָל פלעגט ער אַרויסלאָזען אַ לאַנגען וואָי, און דער באַרטענדער מיט די „אַלטע קונדען" פלעגען אַרויסלויפען. דאָס געלט פלעגט צוזאַמענגעקליבען ווערען און ער איז געווען אָן אויסגעלייזטע...

ביסלעכווייז האָט „הענעסי" פערלאָרען דעם גאַנצען פּחד.

— נישקשה — האָט ער געקלערט — מיך וועט מען ניט נעהמען... איך האָב פריינד וואָס זיינען פּאַר מיר שטאָל און אייזען. און „הענעסי" איז געוואָרען אַ זקן אין דזשים'ס סאַלון. קיין רויהע פלייש אפילו האָט ער שוין ניט געקענט איינבייסען, געקאָכטע האָט ער געמוזט האָבען.

די „קונצען" זיינען ניט מעהר געגאַנגען. ער האָט פּרו־בירט איינמאָל זיך שטעלען אויף די הינטערשטע פיס איז ער מיאוס אַנידערגעפאַלען. און וואָס דער באַרטענדער האָט ניט צורעדט און צוטהאָן, די ליולקע פלעגט זיך בשום אופן ניט איינהאַלטען אין „הענעסי'ס" מויל...

אָבער דער באַרטענדער האָט צו גוט געקענט „הע־נעסי'ס" בערייטוויליגקייט צו טהאָן זיין רצון, און האָט

פערשטאַנען אַז ערוואַרטען פון „הענעסי׳ן" אויף דער על־טער, די קונצען פון זיין יוגענד, דאַרף מען ניט. און „הע־נעסי" איז געוואָרען אויסגעדיענט. מיט די בעזוכער פון סאַלון האָט ער זיך ניט מעהר גע׳חבר׳ט. איז אימעצער אַ נייער געקומען, איז ער איהם געווען גאַנץ גלייכגילטיג, זיינע אויגען זיינען געווען מיעד און פערפלושט, און גאַנצענע טעג פלעגט ער ליגען נעבען דעם טאַמבאַנק פון דעם „פרי לאַנטש", און שלאָפען.

איין מאָל אין אָנהויב פריהלינג, ווען אין סאַלון איז דורך אַ פענסטער אריינגעפאַלען אַ ברייטער פאַס פון ליכט און האָט בעגילט אי דעם באַרטענדער אי די פּאָאַר אָפּגעריסענע תושבים וואָס האָבען געטרונקען זייערע „סקונערס" — איז „הענעסי" ארויסגעקראָכען פון זיין ווינקעל און איז מיט לאַנגזאַמע שלעפּעדיגע טריט ארויס אויף דער גאַס נעבען דעם סאַלון. אָבער איידער ער האָט נאָך בעוויזען איינצואַטהעמען אַ פּאָר זופּען פון דער פריי־שער פריהלינג־לופט, איז אָנגעקומען דער פּאַטאַלער וואַ־גען...

„הענעסי" האָט מיט די לעצטע כחות ארויסגעלאָזען אַ לאַנגען הייזעריגען וואָי, און האָט געוואַרט...

דער באַרטענדער איז ניט געקומען, און אַ פּאָר שכורים זיינען געשטאַנען און האָבען געלאַכט.

„הענעסי" האָט געוואָיעט מיט מסירת נפש. אפשר האָט דער באַרטענדער ניט געהערט ?...

און ווען דער באַרטענדער איז ענדליך ארויס, האָט „הענעסי" ארויסגעשטעקט צו איהם אַ לאַפּע דורכ׳ן שטייג.

אבער דער בארטענדער האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געערדט צו איהם: —

— „הענעסי" ברודער, מיר קענען מעהר קיין געלד אויף דיר ניט אויסגעבען. ביסט צו אַלט, ברודער...

דער וואַגען איז אָפּגעפאָהרען לאַנגזאַם און דורך די גראַטעס האָט „הענעסי" געקוקט תחנונים'דיג אויפ'ן באַר־טענדער און געוואַיעט...

1912.

אַ פּאַסירונג

די זונן האָט זיך הינטער די בערג אויף איהר נאַכט־געלעגער אראָפּגעלאָזען, אָבער אַ האַלבער הימעל האָט נאָך געגליהט פון איהר אַנדענק... אַלע ווײַלע האָט זיך אַ נײַע פאַרב בעוויזען און קוים האָט זיך דאָס אויג מיט איהר אָנגעקוויקט, האָט שוין אַ צווייטע איהר פּלאַץ פערנומען... צאַרטער און מאַטער און בענקענדער איז דער מערב געוואָרען, ביז דער טאָג איז געוועזען פערמעקט און צווישען די צווייגען האָט דער ווינד זיין אָבענד־קלאָג אָנגעהויבען...

איך בין געזעסען אין אַ פעררוקטען ווינקעל פון דער וועראַנדאַ און האָב זיך דערמאָנט: —

איך פאָהר דורך אַ לאַנגער וויסטע. רונד און אַרום די נאַקעטע גראָע פּרעירי און זעלטען ווען אַ פּאָר הייזלעך... דער צוג לויפט און דער לאָקאָמאָטיוו ווארפט מיט פערראַכטונג שטיקער רויך אין דער ווילדערנים אַריין... די רעדער קלאַפּען פערביטערט־מאָנאָטאָן אויף די רעלסען... איך קוק אַרויס אויפ׳ן הימעל — וואָלקענס, שווערע און בלייערנע, פּויזען פון איין ברעג צו דעם אַנדערען און

לאָזען אַ שטראַהל פון דער זונן ניט דורך... אין וואַגאָן זיצען מענשען, מיעדע, פערמוטשעטע פון דער טויזענד־מייליגער נסיעה. די פּנים׳ער זיינען געל, פערשלאָפען און מיאוס...

דער צוג ווערט מיט אמאָל אָפּהעגדיג. אַ שרעקליכער פערצווייפעלטער סוויסטש, און דער לאָקאָמאָטיוו סאָפּעט ווי אַ פערד נאָך אַ שווערען געלאָף... די וואַגאָנעס קריכען און קריכען... אַ טרייסעל הינטערוועלאָך, און זיי האָבען זיך אין גאַנצען אָפּגעשטעלט.

מיר זיינען ביי אַ קליינער סטאַנציע אין מיטען פון אַ מדבר. די דאַמפּף־חיה דאַרף זיך מיט וואַסער אָנטרינ־קען, און דאַן וועלען מיר ווידער פאָהרען און פאָהרען...

איך שטרעק אַרוים דעם קאָפּ דורך׳ן פענסטער און זעה —

ווי קומט זי דאָ ? וואָס טהוט זי דאָ ? שלאָף איך נאָך אַלץ און זעה זי אין חלום ?

אויפ׳ן וואָקזאַל נעבען דעם אָרעמען בעאַמטען שטעהט אַ נימפע ערשט פון אַ ליעדער־בוך אַרוים...

דער ווינד וואַרפט איהרע גאָלדענע האָאר אויף דעם פרישען לויטערען פּנים... און די גרויסע בלאָע אויגען קוקען מיך אָן שמייכלענדיג...

די באַקען רויטלען זיך ווען זי דערזעהט מיין נייגיריגען בליק, און די פאַנאַנדערגעעפענטע אָבער שטומע ליפּען, דאַכט זיך זאָגען : —

קום אַרונטער און בלייב דאָ...

אַ סוויסטש, און מיר פֿאָהרען שוין ווידער... דאָס מיידעל פּאַכט, שעמעוודיג און לאַבענדיג, מיט איהר טאַשענטוך, און מיינע אויגען ציהען און ציהען זיך צו איהר ביז זי ווערט פערשוואונדען ווייט, ווייט הינטער אונז...

אָבער איהר בילד האָב איך... דאָס וועל איך קיינמאָל אין לעבען ניט פערגעסען... אייביג זאָל עס פערבלייבען ביי מיר אין זכרון. מיין הארץ איז פול מיט דערמיט...

איך מאַך צו די אויגען... אַט זעה איך זי מיט איטליכען שטריך פון געזיכט... אַט זעה איך די גרויסע ליבטיגע אויגען איהרע, די הענד מיט די ווייסע לאַנגע פינגער, די ברוסט, די לענדען...

איך מוז עס תמיד געדענקען...

די אויגען זיינען מיר מיעד און שלעפעריג, אָבער איך האָב מורא אז דער איינדרוק וועט פערגעהן, איך מוז וואך זיין ביז איך וועל איהר געשטאַלט איינברענגען אין געדעכטנים...

איך וועל אפילו די צייטונג ניט לייענען... קודם מוז איך זיכער זיין אז איך האָב אַלע איהרע שטריכען...

מיר פֿאָהרען און פֿאָהרען...

איצט ווייס איך שוין אז זי איז אויף אייביג איינגעדריקט אין מיין געדאנקען...

אַ דאַמע ניט ווייט פון מיר וויל ביי מיר אויסגעפינען ווי ווייט מיר האָבען נאָך ביז שיקאַגאָ... איך ענטפער האסטיג, איך וויל ווידער טראַכטען פון י ע נ ע ר...

אָבער ווי שרעקליך !...

אַט נאָר וואָס האָב איך דאָך איהרע פינגער געזעהן אַזוי דייטליך, און שוין קען איך זיך ניט עראינערען ווי זיי האָבען אויסגעקוקט אַקוראַט...

אין וואגאָן האָט אימעצער זיך צולאַכט אויפ׳ן קול... ער שטערט מיך.

ווי האָט ז י געמאַכט מיט דעם טאַשענטוך ?...

אַ געבעל האָט זיך פערצויגען איבער איהר אָרעם און איך קען בשום אופן ניט אויסמאָלען זיך דעם עלענבויגען...

דערפאַר די פיגור, זי וועל איך פעסטהאַלטען...

דער צוג האָט זיך ווידער אָפּגעשטעלט. מענשען קומען אַריין, קעגען מיר האָט זיך אַוועקגעזעצט אַ פאַרמער מיט אַ באָרד, וועלכע הויבט זיך ערשט אָן אונטער דער מאָרדע... פאַר וואָס האָט ער זיך גראַד געזעצט מיר אַקעגען ?...

איך קעהר זיך אָפּ צום פענסטער און נעהם אויס־מאָלען פון דאָס ניי ווי ז י האָט זיך אויסגעבויגען ווען דער צוג האָט אָנגעהויבען געהן...

אָבער איהר בוזעם איז מיר פון העלער הויט נעלם געוואָרען...

איך ראַנגעל זיך מיט נעבלען וואָס ציהען דאַכט זיך פון אַלע זייטען און פערטונקען, פערטונקען ביסלעכווייז איהר קערפּער...

אָבער דער פּנים... ווי ליכטיג ער שיינט אַרויס פון די אַלע נעבלען, די ווייסע דופּטיגע באַקען, די גרויסע לאַזורנע אויגען, די האַלב־צועפּענטע ליפּען, דער שלאַנקער האַלז...

דער קאָנדוקטאָר איז אַריין איבערצוקוקען די בי־לעטען. וואָס איז דאָס פאַר אַן אָנשיקעניס ?

נו, אַ דאַנק גאָט ער איז שוין ווידער אַוועק. איצט זעה איך ווידער דעם פּנים, די אויגען, די ליפּען, דעם... ניין, דעם האַלז קען איך בשום אופן ניט דערמאָנען... איך פּרוביר, אָבער עס געהט ניט...

גאָט מיינער, די באַקען ווערען אויך מטושטש... איך מאַך אַ געוואַלדיגע אָנשטרענגונג. עס העלפט ניט, פערפאַלען...

בלויז רויטע ליפּען שמייכלען צו מיר און זאָגען צו מיר: —

קום דאָ אַראָפּ און פערבלייב מיט מיר...

אימיצער פרעגט ווער עס וויל אַפּעלסינען קויפען. איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ „ניין". דער פאַרמער פּאַרקעט זיך אין קאַרב און זוכט אַ גרויסען אַפּעלסין און נעהמט איהם שיילען מיט אַ דאַרפישען מעסערל...

איך מאַך צו די אויגען...

וואו זיינען די ליפּען ?...

פון דעם נעבעל זעהען זיך נאָר קנוילען גאָלדענע האָאר און גרויסע בלאָע אויגען...

ז י י געדענק איך אַקוראַט...

איך האַלט צוגעדריקט די ברעמען און טראַכט פון זיי...

ווי לאַנג האָב איך געשלאָפען ?... קענטיג אַ לאַנגע צייט. מיר שטעהען נעבען אַ גרויסער סטאַנציע. אויפ'ן וואקזאַל שלעפּט מען קאַסטענס און טשעמאָדאַנעס... גע־

שרייען און געלאַף... אַ דינער רעגען הויבט אָן צו טריפּען,
עס איז קענטיג שפּעט אין דער נאַכט...

איך וועל ווידער טראַכטען פון איהר...

איך טוליע זיך איין אין אַ ווינקעל.

אָבער צו שפּעט... דאָס מיידעל איז פערגאַנגען.

איך קען זיך אויף קיין פאַל ניט דערמאָנען ווי די
אויגען האָבען אויסגעזעהן...

פערלאָרען, פערלאָרען אויף אייביג...

.1912

נייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד

.1

אמאָהל מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק, האָט גע־לעבט א קינסטלער וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער וועלט מיט א קוס פון גאָט און מיט א קללה פון דעם אשמדאי. דער קוס איז געווען די גאבע צו קענען מאָהלען שעהנע בילדער און דער פלוך איז געווען — אָרעמקייט.

און די מתנה פון גאָט האָט געלאכט פון דעם טייפעל׳ס ממשלה, און פון יאָהר צו יאָהר איז זי געוואקסען און האָט זיך פונאנדערגעבליהט אלץ מעהר. אזעלכע פאַרבען און אזעלכע געזיכטער ווי דער יונגער מאַהלער האָט געפינזעלט האָט נאָך די וועלט ניט געזעהן, און דער גרויסער ראַפאַעלאָ האָט ענדליך א יורש געפונען וואָס האָט איהם אַריבערגעשטיגען...

דורך די ענגע פענסטער פון דעם שמוציגען גיבעל־שטיבעל, אַוואו דער מאַהלער האָט געוואוינט און גע־ארבייט, פלעגט אַריינשטראָמען גענוג ליכט ער זאָל זיינע גרויסע זעהונגען קענען אויפ׳ן ליינוואַנט ברענגען, און אין

זיין הארצען האָט ער געהאַט דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען וואו דאָס לעבען איז געווען לויטער שעהנהייט און גלאַנץ, און זיין קאָפּ איז געווען אַ קעניגרייך פון געטער און העלדען און נימפען און ווייס־לייביגע פרויען...

א שטיקעל ברויט מיט אַ ביסעל מילך פאַר זיין נאָה־רונג און לייווענט און פאַרב פאַר זיין ארבייט — דאָס איז אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט.

האָט ער אַ מייסטערווערק פאַרטיג געמאַכט — האָט ער אָנגעטהאָן זיין אָפּגעריבענעם אויבער־בגד און האָט עס אוועקגעטראָגען ערגעץ אין אַ קליינער גאַס וואו ער האָט דערפאַר געגוג געקראָגען צו דערהאַלטען זיין גוף. און ווען ער איז געגאַנגען צוריק אַהיים מיט די זילבער־מטבעות אין קעשענע און אָהן זיין בילד, האָט ער גע־טראַכט:

דאָס בילד איז מיינס, און וואו עס זאָל ניט זיין און ווער עס זאָל עס ניט בעזיצען — מ י י נ ס וועט עס תמיד בלייבען...

און אזוי טראַכטענדיג האָט ער געשמייכעלט און זיך גענומען צו אַ צווייטען בילד...

.2

די וועלט האָט געוואַרט אויף זיין טויט אום איהם זיין לאָרבער צו געבען. ער האָט עס געוואוסט, און ער האָט געטראַכט אז אזוי דאַרף עס זיין... אַ קורצעס מענ־שען־לעבען, אַלס אַ פּרייז פאַר לאַנגע אונשטערבליכקייט,

איז געווען ביליג. און ער איז געווען מרוצה צו בעצאָהלען אזא קליינעם מקח...

ער האָט צופיעל האָלר געהאַט זיין ארבייט צו האַסען די וועלט — די וועלט וועלכע האָט איהם ניט אנערקענט. און אזוי לאנג ווי די זונן האָט איהם געשאָנקען גענוג שטראַהלען פאַר זיין מאָהל־ברעט, און ברויט האָט ער גע־האַט און יונג איז ער געווען, איז ער געווען גליקליך און האָט געלאַכט צו זיך אליין, מיט ווייסע געזונדע צייהנער, וועלכע זיינען פון פלייש־עסען קיין מאָל ניט קאַליע גע־וואָרען...

פאַרנאַכט פלעגט ער אליין שפּאַצירען דורך די דונ־קעלע אלעען פון פּארק און אריינציהען די זיסע אבענד־לופט מיט דעם בעוואוסטזיין פון איינעם וואָס האָט זיין טאָג־ארבייט עהרליך פערריכט און מיט דעם אנגענעהמען געפיהל אז ער איז אַן עושר, און האָט אוצרות וואָס דער רייכסטער פערמאָגט ניט.

.3

אָבער דער אשמדאי האָט געפּאָדערט די ערפילונג פון זיין פלוך...

איין אבענד שפּאַצירענדיג אין פּארק, האָט דער נאָט־געקוסטער קינסטלער, דערזעהן א פרויען־געשטאַלט וואָס האָט לויז־געלאָזט טויזענד ווילדע געלוסטען אין זיין האַר־צען... פון אלע חלומות איז געוואָרען איינער און דער איינער האָט איהם בעגלייט סאַי טאָג, סאַי נאַכט.

זי איז געווען פון אַן אַנדער וועלט און ניט פון זיין שטאַנד. בלויז אַרויפקוקען האָט ער צו איהר געקענט, און טרינקען איהר שעהנהייט ווי ער פלעגט טרינקען די שעהנהייט פון דעם ראָזאָווען מאָרגען — פון וויטען...

ער האָט געהאַט צופיעל שטאָלץ נאָכצוגעהן און דרינ־גען און אויסבעטלען גנאַדען־ליעבע... און עס וואָלט אויך ניט געהאָלפען.

צום ערשטען מאָל אין לעבען האָט אַ ביטערקייט אַרויסגעקוואָלען פון אַ שוואַרצען ווינקעל אין זיין נשמה, און ער האָט גענומען פיינט האָבען צוערשט זיין אָרעמקייט און דאַן די וועלט, וועלכע ער האָט אין זיין אָרעמקייט בעשולדיגט...

איבער זיין גייסט האָט זיך פּאַמעלעך פערצויגען אַ דיקע כמאַרע און אין סאַמע מיטען פון דער כמאַרע האָט געשוואומען אַ ליכטיג בילד — דאָס בילד פון דער גע־ליעבטער...

דען די ליעבע פון דעם אָרעמען מאָהלער האָט זיך געטונקט אין האַס, ווי אַ קליין רעטונגס־שיפעל טונקט זיך אין אַ נאַכטיגען שטורעמדיגען אָקיַנוס...

.4

די פרייד פון זיין שאַפען איז ביסלעכווייז אַוועק און דאָס שוואַרצע ברויט וואָס ער פלעגט פריהער מיט יונגע צייהנער ווי קעניג־שפּייז צוקייען, פלעגט איהם אין האַלז שטעקען בלייבען...

די זונן — האָט ער בעמערקט — האָט איהם ניט ליכט געגונג פאַרגונען. ער האָט געוואוסט, אַז זי דרעהט זיך אומיסנע אוועק פון זיין דאַך־דירה, און מיט עקעל האָט ער איין טאָג זיין פּינזעל אוועקגעוואָרפען.

— איך וויל ניט מעהר מאָהלען — האָט ער קריצענדיג מיט די צייהן געשריען צו די ווענד פון זיין קאַמער און האָט זיך פערמאָסטען מיט צוזאַמענגעדריקטע פויסטען אקעגען דער גרויסער פעררויכערטער שטאָדט...

און דאַן האָט ער אַ פייער געמאַכט און האָט פער־ברענט אַלע זיינע בילדער און צייכנונגען...

5.

טעג נאָכאַנאַנד איז ער אין זיין צימער געלעגען אויף דער צוריסענער זאָפאַ, מיט דעם געזיכט צום באַלקען, די אויגען געשלאָסען, און האָט זיך צוגעהערט צו דעם געמיש פון קולות וואָס האָט זיך אריינגעטראָגען פון דעם רוישיגען בבל, און אונטער זיינע צוגעמאַכטע ברעמען האָט זיך פאַר איהם געטראָגען די שטאָלצע פרויען־גע־שטאַלט...

איטליך קנייטשעל פון איהר פּנים האָט ער געזעהן און בעזונדערס דאָס קליינע קרייזעלע אַרום די ליפּען וואָס האָט געזאָגט :

— איך בין שעהן, די שענסטע פון אַלע פרויען, און דער וואָס וויל מיך האָבען, דאַרף זיין רייך און בעריהמט, און דו ביזט אָרעם און אַן אונבעקאַנטער שמירער...

און דאַן האָט זיך דאָס בילד געביטען.

איהר קערפּער און איהר פּנים זיינען געוואָרען איין זיסער רוף צו איהם... זי האָט געלאַכט און געוואונקען מיט אזוי פיעל גליהענדע פערשפּרעכונגען, אז איהם האָט דאָס בלוט ארויפגעזידט צום מארך...

און אין מיטען האָט זיך איהר בליק ווידער געענדערט און האָט געגלאַנצט ווי דער קאַלטער שטאָל פון א קינזשאַל און איהם געשטאָכען מיט פערראַכטונג און שפּאָט...

— דו ביזט א בעטלער און איך בין פון ארעלשטאַנד...

6.

דאָס צימער האָט איהם געגומען שטיקען, ער האָט געוואָלט אנטלויפען פון איהר בילד און איהם האָט זיך געדאַכט אז דאָס וועט איהם געלינגען, ווען ער וועט פערלאָזען זיין צימער...

א הונגעריגער, א צושויבערטער, איז ער געלאָפען דורך די גאַסען, אָבער דאָס בילד האָט געגליהט און גע־ברענט... דער שעלמיש־פערראַכטענדער בליק אין די אויגען האָט איהם געשפּיזעלט דעם מח...

מיט ווייסטע שטאַרע אויגען פלעגט ער זיך פערקוקען אויף די שוי־פענסטער און דאַן פלעגט ער ווי א וואהנ־זיניגער צוריקשפּרינגען.

זי האָט אויך פון דאָרטען ארויסגעקוקט און געשמיי־כעלט קאָקעטיש־שפּאָטיש:

— דו ביזט יונג, און איך וואָלט דיך געליעבט... דיינע גליעדער זיינען שטאַרק און פול מיט יוגענד־זאַפט און דייז

נשמה איז א נעסט פון וואונדערבארע חלומות, אבער דו ביזט ארעם... דו ביזט א צוריסענער בעטלער...

און ער פלעגט מיט ווילדער האסט לויפען און לוי־פען, ביז ער פלעגט קומען אויסען שטאדט, און דארט זיך א ווארף טהאן אויפ'ן פעלד און וויינען, מיט דעם קאפ איינגעגנורעט אין זאמד..

.7

אזוי איז אוועק באלד א וואך. טעג שוין ווי ער האט אויסער וואסער אויף זיינע ליפען ניט געהאט, אבער ער האט אן זיין הונגער פערגעסען און געלעבט אויף זיין וועהטאג און אויף זיין ליעבע, און אויף דעם גיפט פון זיין געליעבטער'ס שפאט...

ביז איינמאל לויפענדיג דורך דעם געדראנג פון די פוס־געהער, האט א ליכט אויפגעבליצט אין זיינע האלב־פערלאשענע אויגען...

— מאלען מוז איך זי — האט ער געשריען צו זיך.

און ווען ער האט די ווערטער ארויסגעלאזט האט ער שוין געזעהן א געמעלד, פאלשטענדיג מיט איטליכען פעל־דעלע פון געזיכט, מיט איטליכער שאטירונג פון די האאר...

— און פערקויפען וועל איך דאס בילד ניט — האט ער צוזאמענדריקענדיג די ליפען געטראכט — מיין הונגער זאל ניט מיט דעם פרייז פון איהר בילד געזעטיגט ווע־רען...

— און איך וועל איהר שטאלצען פנים אויפ'ן מאל־ברעט קענען שטאלץ אקעגען קוקען און זאגען :

— „איך הונגער, אָבער דיין בילד וועל איך ניט פערקויפען...“

ער האָט זיך דערמאָנט אז ער האָט קיין שטיקעל לייווענט ניט ביי זיך אין ארבייטס־צימער, און זיין לעצטער סו איז שוין לאנג צוריק געווען אויסגעגעבען...

פערצווייפעלט איז ער פערבייגעגאנגען איין מאָל און נאָך אמאָל די קראָמען וואו מען פערקויפט מאָהל־מא־טעריאלען. אין אייניגע פון זיי איז ער אריין און איז באלד צוריק ארויסגעלאָפען. מען וואָלט איהם ניט געבאָרגט און עס וואָלט געווען אומזיסט דאָס בעטען...

.8

אין זיינע שלייפען האָט געשלאָגען ווי מיט א האַ־מער. זיינע פינגער זיינען געווען אונגעדולדיג צו האָבען דעם פינזעל אין דער האנד און נעהמען ארבייטען. און דאָס געמעלד איז איהם פאר די אויגען געשטאנען און האָט איהם שפּאָטיש געזאָגט: —

— דו ביזט צו אָרעם אפילו א שטיקעל לייווענט צו קענען קויפען...

און זיינע ליפּען האָבען זיך ביז בלוט אין איינאנדער אריינגעביסען און אין מיטען דער גאס האָט ער ארויסגע־שריען, ענטפערענדיג דעם געמעלד:

— איך בין רייך גענוג דיך פאר געלד ניט צו פער־קויפען, און אליין צו פערהונגערען...

אָבער וואו קריגט מען דאָס לייווענט?...

ער האָט זיך עראינערט פּלוצים, אז ער האָט א בעקאַנטען ארמען מאהלער וואָס וואויהנט ערגעץ ווייט אין אן אנדער שטאָדט־פיערטעל און איז אהין אוועק...

זיין בעקאַנטער איז ניט געווען אין צימער און די בעל־הבית׳טע וועלכע האָט איהם געקענט האָט איהם געלאָזען אויפּווארטען, ביז זיין פריינד וועט קומען...

ער האָט געווארט... און דאן האָט ער אָנגעהויבען זיך שרעקען פאר זיין חבר׳ס קומען...

ווי וועט ער עס איהם בעטען א שטיקעל לייוועגט, וואָס בעטרעפט סך הכל צעהן סו ?

עפּעס אזוי ווי א פלעדערמויז איז דורכגעפלויגען זיינע געדאַנקען.

פארוואָס זאָל ער בעטען ? פארוואָס זיך אזוי ערנידעריגען ?

מיט אימפּעט האָט ער א כאַפּ געטהאָן א שטיקעל לייוועגט וואָס איז געלעגען גרייט אויפצוציהען, שנעל האָט ער עס צוזאמענגעוויקעלט און איז ארוים...

.9

צוויי טעג איז ער פון זיין גיבעל־שטיבעל ניט ארוים, און געמאָלט האָט ער די שטאָלצע פרויען־געשטאַלט... זיינע געדאַנקען זיינען געווען א כאַאָס פון פייער... דאָס קאָקעטישע בילד האָט זיך געטונקט ארויף און ארונטער, אין דער פלאַמענדיגער פליסיגקייט, און ארום דעם בילד האָט זיך געקרייזט אזוי ווי א שלאַנג...

די שלאַנג, דאָס איז געווען די גנבה פון דעם לײַ־װענט...

דאָס בילד איז געוואָרען קלערער און בולט׳ער... זײַנע הענד האָבען פון הונגער און פיבער געציטערט אָבער דער פּינזעל איז געפלויגען גיך, ווילד, פייערדיג...

און אין מיטען דערינגען פלענט דער פּינזעל אַרויס־פאַלען פון די הייסע פינגער און דאָס צימער האָט גע־הילכט פון אַן אונמענשליכען געלעכטער...

דאָס האָט דער אשמדאי געלאַכט דורך דעם קינסט־לער׳ס מויל...

— אַ שטיקעל לייווענט פאַר צעהן סו האָסטו גנב׳־ען געמוזט, דו, דער נאַט־געקוסטער...

.10

און דער מאָהלער האָט געמאָלט מיט צוויי נשמות. אין איינער האָט זיך געשפּיגעלט זיין ליעבע, אין דער צווייטער האָט זיך געקנוילט אַ פלוך...

איך בין אַ גנב — האָט ער מאָלענדיג געטראַכט — און מיין לעצטעס, מיין מייסטערווערק איז אויף אַ גנבה געשאַפען...

געשאַפען האָט ער ווי עס האָט נאָך קיינער אויף דער וועלט ניט געשאַפען ביז איהם.

און צוגלייך האָט ער אַריינגעמאָלט אין יעדען שטריך זיין שאַנד און זיין וועהטאָג — זיין גנבה...

געזיכט־צוגען האָבען אַרויסגעבליהט מיט איין ריהר פון זיין פּינזעל, אַזוי ווי עס בליהען אַרויס רויזען אין איין

מאָמענט דורך דער צופלאַצטער קנאָספּע... אָבער אין די שאַטירונגען ערגעץ וואו, אין די פאַלדען פון דעם קלייד און אין די פלעכטען פון די האָאַר זייַנען געלעגען גע־דאַנקען פון גנבה...

.11

אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען דעם קינסטלער געפונען טויט — פון הונגער... און דאָס בילד האָט אימיצער פון די שכנים אוועקגע'גנב'עט...

דער קונסט־קענער צו וועלכען דאָס בילד איז גע־בראַכט געוואָרען, האָט בעצאָהלט דעם פּרייז — פינף פראַנק, און דערנאָך האָט ער זיך אייַנגעשלאָסען מיט זייַן מציאה בחדרי חדרים און האָט עס בעקוקט פאַר דעם ליכט...

ס'איז געווען אַ יונגע פרוי פון אַ יאָהר פינף און צוואַנציג, מיט ברוינע צולאָזטע האָאַר, און ווייכע צער־טליכע אויגען, אָבער אַרום די צוזאַמענגעפּרעסטע ליפּען איז געווען אַ קרייזעלע אין וועלכען עס איז געווען אַן אָפּגרונד פון שטאָלצער פעראַכטונג...

דער קונסט־קענער האָט זייַנע הענד געריבען, ער האָט פאַר בלויז פינף פראַנק אַ „שע־ד'עוור" געקריגען.

האָט ער דאָס בילד געהאַלטען פערשלאָסען אין זייַן קאַבינעט און דעם שליסעל האָט ער ביי זיך געהאַלטען. קיינעם האָט ער ניט געטרויט...

אָבער איין פריה מאָרגען האָט זיך דער קונסט־קענער די האָאַר געריסען פון שמערץ : דאָס בילד איז פער־

שוואונדען געוואָרען. אויפ'ן טיש איז געלעגען אַ קעס־טעל מיט שמוקזאכען, וואָס דער גנב האָט ניט בעריהרט. בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.12

מיט יאָהרען שפּעטער איז דאָס בילד פערקויפט געוואָרען אין ווענעדיג, דאָס מאָל פאַר צעהן טויזענד לירעס, צו אַ רייכען סוחר, וועלכער האָט זיינע אינטימע פריינד איינ־געלאַדען דאָס בילד אָנצוקוקען...

מענשען האָבען די אויגען ניט אָפּרייסען געקענט, ארטיקלען און ביכער גאַנצע זיינען איבער דעם וואונדער־באַרען בילד געשריבען געוואָרען, און אַ לעגענדע האָט גע־נומען ארומגעהן אַז דאָס האָט געמאָלט מעפיסטאָפעלעס אליין.

ווען דער סוחר איז איינמאָל געקומען צוריק פון זיין לאַנגער רייזע אין מזרח־לאַנד, האָט ער געפונען זיין הויז־געזינד אין שרעק און טרויער.

אימיצער איז די נאַכט פריהער אריין דורך דער קע־לער־טהיר, און האָט אויסגעשניטען דאָס בילד פון דער ראַהם...

ווערטהזאַכען זיינען רונד ארום געלעגען, אַ גרויסע סומע געלד איז געווען אין דעם אָפענעם שראַנק.

דער גנב האָט זיי אפילו ניט אָנגעריהרט און בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.13

און דאָס בילד האָט זיך קיינמאָל ניט איינגעהאַלטען לאַנג אויף אַ פּלאַץ.

פון לאַנד צו לאַנד איז עס טראַנספּאָרטירט געוואָרען, און דער פּרייז איז תמיד געשטיגען. אָבער דעם גנב׳ס האַנד פלעגט קוים ערלויבען דעם איינענטהימער זיך מיט זיין קונסט אוצר אָנצופרעהען...

פריהער שפּעטער פלעגט עס פערשוואונדען ווערען...

ענדליך נאָך הונדערטער יאָהרען און נאָך אַלערליי גלגולים איז דאָס בילד אָנגעקומען אין דעם מוזעאום פון לאָנדאָן און דער מקח איז געוועזן צעהן מיליאָן פראַנק.

אפילו ד אָ ס, האָבען מבינים געזאָגט, איז ביליג...

אין אַ בעזונדערן צימער האָט מען עס אַריינגעשטעלט און שומרים ביי די טהירען האָבען געהאַלטען וואך און אַ בעזונדערע ערלויבנים האָט מען געדאַרפט קריגען פון דעם מוזעאום־אויפזעהער דאָס בילד צו זעהן...

און פון פריה ביז שפּעט זיינען מענשען געשטאַנען מיט גלאַנציגע אויגען און האָבען געקוקט אויף דער פרוי מיט דעם זיסען בליק אין די אויגען און דעם שפּאָטישען קרייזעלע אַרום די ליפּען. פאַרנאַכט פלעגען די היטערס מוזען מיט געוואַלד דעם לעצטען בעזוכער אַרויספיהרען.

.14

איין טאָג איז דאָס גאַנצע לאַנד אויפגעטרייסעלט געוואָרען פון דער שרעקליכער נאַכריכט אז דאָס בעריהמטע בילד איז גע׳גנב׳עט געוואָרען פון מוזעאום.

א בעלוינונג פון צעהן טויזענד פונט איז אנגעבאטען געווארען און דעטעקטיווס פון אלע לענדער האבען זייערע מוחות געשארפט...

מיט מאנאטען שפעטער האט מען דעם גנב געפונען און דאס איז קיין אנדערער ניט געווען ווי דער אלטער עהרווירדיגער פראפעסאר וואס איז געווען זייט דרייסיג יאהר קוראטאר פון מוזעאום...

ער האט מיט טרעהרען אין זיינע אלטע אויגען זיך מודה געווען אין זיין פערברעכען אבער ער האט בשום אופן ניט געקענט ערקלערען צו וואס ער האט עס גע־טהאן...

— ער וויים בלויז — האט ער ביי דער אויספארשונג דערצעהלט — אז קוקענדיג אויפ'ן בילד זיינען איהם גע־קומען געדאנקען פון גנבה אין קאפ וועלכע האבען איהם קיין רוה ניט געגעבען ביז ער האט דאס בילד, איין מאל ביי דער נאכט, מיט זיינע אייגענע אלטע הענד, ארויס־גענומען פון ראהם און האט עס בעהאלטען ביי זיך אין צימער... א טייפעלשער דראנג האט איהם געטריבען צו דער גנבה...

— — — — — — — — — — — — — — —

דאס איז די געשיכטע פון דעם בילד וואס א גרויסער קינסטלער האט געמוזט מאלען אויף א גע'גנב'עטען שטיקעל לייווענט...

.1912

די נשמה פון דער גרויסער גלאָק

(פון לאַפקאַדיאָ האָירן׳ס כינעזישע לעגענדען. — איבערזעצט פון ענגליש).

דער וואסער־זייגער ווייזט אָן די שטונד אין דעם „טהורעם פון דער גרויסער גלאָק”. איצט הויבט זיך אויף דער האמער און קלאַפּט אויף די ליפּען פון דער מעטאַלענער ריעזין — אויף די משונה־ברייטע ליפּען וואָס זיינען בעשריבען מיט הייליגע פּסוקים פון בודהאַ.

און די גרויסע גלאָק ענטפערט מיט א מעכטיגען קול:

— קאָ—נ׳געה !...

די קליינע געשניצטע שלאַנגען אויף די רינעס פון דעם גרינעם דאַך, ציטערען אזש ביז זייערע בעגולדטע עקען, אונטער די טיעפע וועלען פון דעם דאָזיגען קלאַנג ; די פּארצעלייענע פּערזעהעניסען שוידערען אויף זייערע געטאָקטע געשטעלען ; און די הונדערט קליינע גלעקלעך פון די פּאַגאָדאָס שאָקלען זיך אזוי ווי זיי וואָלטען מיטריידען געוואָלט.

— קאָ—נ׳געה !...

און די גרין־און־גאָלד געפּארבטע ראכפאנען פון דעם טעמפּעל בעוועגען זיך ; די הילצערנע פישלעך איבער זיי, קנוילען זיך קעגען דעם הימעל ; און דער גאנץ פּאָ טרייסעלט, דורך דעם בלויען ווייהרויך־נעבעל, זיין אויס־געשטרעקטען פינגער, אויף זיינע פרומע דיענער.

— קאָ—נ׳געה !...

וואָס פאר א דונער־טאָן דאָס איז ! די לאקירטע טייוואָלים אויף דעם געזימס פון דעם פּאלאץ דרעהען זיי־ערע פייערדיגע צונגען ; און נאָך יעדען מורא׳דיגען קלאפּ, ווי וואונדערבאר איז דאָס פיעלפאכע עכאָ, און דער גרויסער גאָלדענער יאָמער־קלאנג און גאר צום סוף, דאָס שלוכצענדע שיפען וואָס שומעט אין די אויערען, ווען דער ריעזיגער טאָן חלש׳ט אוועק אין געבראָכענע זילבער־זיפ־צען, אזוי ווי א פרויענצימער וואָלט געשעפּטשעט : „האי־עי !"

אָט אזוי האָט די גרויסע גלאָק געקלונגען, טאָג פאר טאָג אין א משך פון קארגע פינף הונדערט יאָהר.

— קאָ—נ׳געה !...

צוערשט מיט א מורא׳דיגען שטארקען קלונג, דאן מיט א טיעפען גאָלדענעם יאָמער און דאן מיט א זילבערנעם שושק : —

— האי־עי !

און עס איז ניטאָ א קינד אין די גאסען פון דער אלטער כינעזישער שטאָדט, וואָס וויים ניט די מעשה מיט דער גרויסער גלאָק און וואָס קען אייך ניט דערצעהלען ווארום די גרויסע גלאָק זאָגט „קאָ—נ׳געה" און „האי־עי".

און דאָס איז די געשיכטע פון דער גרויסער גלאָק ווי זי ווערט בעשריבען אין דעם ספר „פי־האיאָ־טור־טשואי” פון דעם געלעהרטען „יוא־פאָא־טשען” : —

ארום פינף הונדערט יאָהר צוריק, האָט דער זוהן פון הימעל, דער גרויסער „יאָנג־לאָ” פון דער קעניגליכער משפחה „מינג”, בעפויהלען דעם ווירדיגען מאַדארין „קואן יו” אז ער זאָל לאָזען מאכען א גלאָק וואָס זאָל זיין אזוי גרויס אז איהר קלאנג זאָל זיך הערען פאר הונדערט „לי”. אויך האָט ער איהם אָנגעזאָגט אז די שטים פון דער גלאָק זאָל געמאכט ווערען שטארק דורך קופער, און טיעף דורך גאָלד, און זיס דורך זילבער, און אז אויף איהר פּנים און אויף איהרע ברייטע ליפּען זאָלען אויסגעקריצט ווערען געוויסע פּסוקים פון די הייליגע ספרים, און אויפהענגען זאָל מען זי אין סאמע מיטען פון דער רעזידענץ־שטאָדט, כדי זי זאָל הילכען דורך אלע גאסען פון פּע־קינג.

און דער ווירדיגער מאנדארין „קואן־יו” האָט צו זיך גערופען די גרעסטע מעטאל־גיסערס און די בעריהמ־טעסטע גלאָקען־מאכער פון דעם גאנצען קעניגרייך, און אלע די וואָס האָבען געהאט א שם פאר זייער קונסט אין שמעלצ־ארבייט. און זיי האָבען אויסגעקליבען מיט א מאָס, די מאטעריאלען וואָס האָבען געזאָלט אריינקומען אין דעם געמיש, און זיי צוזאמענגעשטעלט מיט גרויס גענויטקייט, און זיי האָבען צוגעגרייט די פורעמס, און דאָס פייער, און די געצייג און דעם משונה־גרויסען טאָפּ אין וועלכען צו קאָכען די מעטאלען. און זיי האָבען געארבייט פלייסיג ווי ריעזען, זיך ניט פערגינענדיג קיין שלאָף און קיין רוה צו מאָל, און האָבען געהאָרעוועט טאָג און נאכט צו טהאָן

דעם רצון פון „קואַן־יו" און צו ערפילען אין יעדען פרט דעם בעפעהל פון דעם זוהן פון הימעל.

אָבער ווען מע האָט דעם מעטאַל אויסגעגאָסען, און מע האָט ארונטערגענומען דעם ערדענעם פורעם פון דער הייסער מאַסע, האָט זיך ארויסגעוויזען, אַז כאָטש זיי האָבען אַזוי שווער געאַרבייט און אַזוי גענוי אויפגע־פּאַסט, איז דער רעזולטאַט געווען אָהן אַ שום ווערטה. דען די מעטאַלען האָבען ווידערשפּעניגט איינער אָן דעם אַנדערען. דאָס גאָלד האָט זיך ניט געוועלט מתחתן זיין מיט דעם קופּער, און דאָס זילבער האָט זיך ניט געוועלט משדך זיין מיט דעם צושמאָלצענעם אייזען.

און נאָך אַמאָל האָט מען געמוזט צוגרייטען די פּור־רעמס, אָנצינדען די פייערען, און צוריקשמעלצען דעם מעטאַל און איבער'חזר'ען מיט געדולד און מיט שווערע מיה, די גאַנצע ארבייט.

דער זוהן פון הימעל האָט זיך דערפון דערוואוסט און ער איז געוואָרען דערצאָרענט, אָבער ער האָט אַ וואָרט נישט גערעדט.

צום צווייטען מאָל האָט מען די גלאָק אויסגעגאָסען. און דער פּועל יוצא איז נאָך אָן ערגערער געווען. די מע־טאַלען האָבען זיך איינגע'עקשנ'ט און ניט געוואָלט זיך צוזאַמענשמעלצען, און עס איז קיין אחדות ניט געווען און דער גלאָק און איהרע זייטען זיינען געווען צופּלאַצט און די ליפּען איהרע זיינען געווען פונאַנדערגעלאָפען און צושפּאָלטען.

און צום דריטען מאָל האָט מען זיך געמוזט נעהמען

צו דער ארבייט — צו דעם גרויסען הארצוועהטאָג פון „קואן־יו".

ווען דער זוהן פון הימעל האָט געהערט די געשיכטע איז ער געוואָרען נאָך צאָרניגער ווי פריהער און ער האָט געשיקט שלוחים צו „קואן־יו" מיט א בריעף, געשריבען אויף ציטראָן־געלען זייד און פער'חתמ'ט מיט דעם „זי־געל פון דער שלאנג" און אין דעם בריעף זיינען געשטאנען די פאָלגענדע ווערטער:

„פון דעם מעכטיגען „יאָנג־לאָ, דעם ליכטיגען און „דעם הימלישען, וואָס שטאמט פון דער פאמיליע „מינג", „צו „קואן־יו" : —

„צוויי מאָל שוין האָסטו פעררַאטהען דעם צוטרוי, „וועלכע מיר, אין אונזער לייטזעליגקייט, האָבען דיר גע־„שאָנקען. אויב דו ווערסט דאָס דריטע מאָל ניט ערפילען „אונזער בעפעהל, זאָל דיין קאָפ אָפגעשניטען ווערען פון „דיין נאקען. ציטער און געהאָרך".

„קואן־יו" האָט געהאט א טאָכטער, א זעלטענע יפת תואר, וואָס איהר נאָמען — „קאָ־נ'געה" — איז געווען אויף די ליפען פון אלע דיכטער און איהר הארץ איז נאָך געווען שעהנער פון איהר געזיכט. קאָ־נ'געה האָט איהר פאָטער אזוי שטארק ליעב געהאט, אז זי האָט אָפגעזאָגט הונדערט געהויבענע חתנים, כדי זי זאָל ניט דארפען אוועקגעהן פון איהם און דערמיט פערוויסטען זיין לעבען.

ווען זי האָט געזעהן דעם געלען בריעף פער'חתמ'ט מיט דעם זיגעל פון שלאנג, איז זי געפאלען אין אונ־

מאכט, ציטערנדיג פאר איהר פּאַטער'ס שיקזאַל. און נאָכדעם ווי זי איז געקומען צו זיך, האָט זי ניט גערוהט און ניט געשלאָפען און נאָכאנאנד געטראכט פון דער געפאהר אין וועלכער איהר פּאַטער געפינט זיך, ביז זי האָט אין געהיים פערקויפט איינינגע פון איהרע דימענטען און מיט דעם געלט איז זי אוועק צו א שטערענזעהער און האָט איהם בעצאָהלט א גרויסע סומע, כדי ער זאָל איהר געבען אַן עצה ווי צו ראטעווען איהר פּאַטער פון דער סכנה וואָס איז איבער איהם געהאנגען. און דער שטערענ־זעהער האָט בעטראכט דעם גאַנג פון די שטערען און האָט נאָכגעזעהן אין די געהיימע ביכער פון די אַלכעמיקער, און נאָך א לאַנגער שטילקייט האָט ער איהר א תשובה געגעבען און געזאָגט :

— גאָלד און קופּער וועלען זיך קיינמאָל ניט פערד קנאַסען, זילבער און אייזען וועלען זיך קיינמאָל ניט ארומנעהמען, סיידען דאָס פלייש פון א מיידעל זאָל אריינ־געשמאָלצען ווערען אין דעם אויווען, און דאָס בלוט פון א יונגפרוי זאָל זיך צונויפגיסען מיט דעם געמיש פון די מעטאַלען...

און „קאָ־נ'געה" האָט זיך אומגעקעהרט א היים מיט א בעטריבטען הארצען, אָבער זי האָט געהאלטען בסוד דאָס וואָס זי האָט געהערט און האָט קיינעם ניט דער־צעהלט וואָס זי האָט געטהאָן.

ענדליך איז געקומען דער שרעקליכער טאָג ווען א דריטע און לעצטע פּראָבע האָט געזאָלט געמאכט ווערען,

צו גיסען די גרויסע גלאָק. „קאַ־נ׳געה" צוזאַמען מיט איהר קאַמערמיידעל האָט איהר פאָטער בעגלייט ביז צו דעם שמעלץ־אויווען, און זיי האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויף א הילצערנעם געשטעל פון וועלכען זיי האָבען צו־געקוקט ווי די גיסערס ארבייטען און ווי עס פליסט דער שטראָם פון דעם צושמאָלצענעם מעטאַל. די ארבייטער האָבען שווייגענדיג געטהאָן זייער ארבייט. קיין קלאַנג האָט מען ניט געהערט, אויסער דעם מורמעל פון די פייערען, און דער מורמעל איז ביסלעכווייז געוואָרען א ברום, אזוי ווי דער ברום פון א קומענדען שטורעם, און דאָס בלוט־רויטע טייך פון מעטאַל איז לאַנגזאַם געוואָרען העל, ווי דער פורפור פון דעם זונענאויפגאַנג, און דער פורפור איז איבערגעגאַנגען אין גליהענדען גאָלד, און דאָס גאָלד איז געוואָרען בלענדענדיג־ווייס אזוי ווי דער זילבער־פנים פון א פולער לבנה.

דאַן ערשט האָבען די ארבייטער אויפגעהערט צו פי־טערען די וואַהנזיניגע פלאַמען, און אלע האָבען זייערע אויגען געווענדעט אויף די אויגען פון „קואַן־יו", און „קואַן־יו" האָט זיך מכין געווען צו געבען דעם סיגנאַל מע זאָל נעהמען גיסען.

אָבער איידער ער האָט נאָך אויפגעהויבען זיין פינגער, האָט א ווילדער געשריי איהם געצוואונגען אומצודרעהען זיין קאָפּ, און אלע האָבען געהערט די שטים פון „קאַ־נ׳געה", וואָס קלינגט שארף און זיס ווי דער טרעל פון א פויגעל, איבער דעם דונער פון די פייערען: —

„פון דיינעט וועגען, פאָטער ליעבער..."

און אזוי שנעל ווי זי האָט עס אַרויסגעשריען איז זי אַריינגעשפּרונגען אין דעם ווייסען מעטאַלענעם פּלוס, און די לאַווע פון דעם שמעלץ־קעסעל האָט זי ברוויזענדיג מקבל פּנים געווען, האָט געשפּריצט מיט גרויסע פלאַקערדיגע שטיקער ביז צום דאַך, איז אַריבערגעלאָפען איבער דעם ערדענעם קראַטער, און האָט אַרויסגעשליידערט אַ ווירבעלענדען פאַנטאַן פון פאַרביגע פייערען. דאַן איז זי צוריקגעפאַלען מיט בליצען און דונער־קנאַלען און מיט בייזע מורמלערייען...

דער פאָטער פון „קאַ־נ׳געה", אין דער משוגעת פון זיין שמערץ, האָט געוואָלט נאָכשפּרינגען נאָך איהר, אָבער שטאַרקע מענער האָבען איהם פעסט צוגעהאַלטען ביז ער איז אין חלשות געפאַלען און זיי האָבען איהם ווי אַ טויטען אוועקגעטראָגען אַ היים. און דאָס קאַמער־מיידעל פון „קאַ־נ׳געה" איז שטום און צומישט געשטאַנען פאַר דעם שמעלץ־אויווען, האַלטענדיג אין דער האַנד אַ קליינעם שוך אויסגעשטיקט מיט פערל און דימענטען. ווען „קאַ־נ׳געה" האָט געמאַכט דאָס שפּרונג האָט דאָס מיידעל זי פאַר׳ן פוס אָנכאַפּען געוואָלט און געבליבען איז אין איהרע הענד בלויז דער שעהנער שוך, אויף וועלכען זי האָט נאָך אַלץ געגלאָצט ווי אַ משוגע׳נע...

ניט קוקענדיג אויף די אַלע זאַכען, האָט דער בעפעהל פון דעם ליכטיגען הערשער געמוזט אויסגעפיהרט ווערען, און די מעטאַל־גיסער האָבען געמוזט ענדיגען זייער ווערק, ווי שלעכט עס זאָל ניט אַרויסקומען.

אָבער ארויסגעשטעלט האָט זיך, אז דער גלאַנץ פון דעם מעטאַל איז געוועזען ווייסער און רייגער ווי פריה־ער, און קיין סימן איז ניט געווען צו זעהן פון דעם שעהנעם קערפּער וואָס איז אין איהם געלעגען בעגראָבען.

די גיסונג איז געמאַכט געוואָרען. און מערקוויר־דיג ! ווען דער מעטאַל האָט זיך אָפּגעקיהלט האָט מען דערזעהן, אז די גלאָק איז געווען א פרייד אָנצוקוקען, און שעהנער אין געשטאַלט, און פּרעכטיגער אין איהרע קאָלירען פון אַלע אנדערע גלאָקען.

פון „קאָ־נ׳געה׳ס" לייב איז קיין זכר ניט געווען צו בעמערקען. זי איז אין גאַנצען איינגעזוייגען געוואָרען אין דעם מעטאַלענעם געמיש און האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט דעם בונד פון קופּער און גאָלד און מיט דער פּער־בּרידערונג פון זילבער און אייזען.

און ווען מע האָט געקלונגען מיט דער גלאָק, זיינען איהרע טענער געווען טיעפער, און ווייכער און מעכטיגער ווי די טענער פון אַלע אנדערע גלאָקען, און געגרייכט האָ־בען זיי נאָך ווייטער ווי הונדערט „לי". און געהילכט האָ־בען זיי ווי דאָס קנאַלען פון א זומערדיגען דונער. און דערביי האָט זיך געהערט ווי א גרויסע שטים וואָלט ארויסגעקלונגען דעם נאָמען פון א פרויענצימער — דעם נאָמען „קאָ־נ׳געה"...

אָבער עד היום צווישען איין מעכטיגען קלאַפּ און דעם צווייטען הערט זיך א לאַנגער דומפּפער יאָמער, און דער יאָמער ענדיגט זיך תמיד אין א שלוכץ — אזוי ווי

א פּרוויִנציִמער וואַלט געוויינט און געשושקעט „האי־עי"...
און עד היום ווען עס לאָזט זיך הערען דער גרויסער גאָלדענער יאָמער שוויִיגען אַלע. אָבער ווען דער שאַרפער זיסער שוידער ציטערט דורך דער לופט, און דער שלוכץ „האי־עי" — דאַן שושקען אַלע בינעזישע מאַמעס, אין אַלע גאַסען פון פּע־קינג, צו זייערע קינדער : —

— הערט זיך איין ! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וועלכע וויינט נאָך איהר שוך ! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וואָס בעט איהר שוך !...

.1912

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל

ערגעץ ווייט־ווייט, הינטער בערג און טהאָלען, איז געשטאַנען אַ געדיכטער וואלד.

ווינטער־צייט האָט ער זיך איינגעגנורעט אונטער אַ ווייסען קיטעל און איז געווען טויט פאר דער וועלט. מיט זיינע מיליאָנען וואָרצלען אָבער האָט ער דער־ווייל פון די טיעפעניסען געצויגען און געזויגען און אָנ־געגרייט זאַפטען...

ווען דער פריהלינג האָט אַ הויך געטהאָן, האָט ער דעם שנעע־קיטעל אַראָפּגעטרייסעלט, האָט זיך אויפגע־צוכעט ווי פון אַ היהנער־פּלעט, און זיינע זאַפטען האָבען אָנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער ווייסער וועלט מיט קליינע נאַאיווע אויגלעך... דאָס זיינען געווען קנאָספּען.

פון זיי זיינען געוואָרען זיידענע קווייטען, און סאַ־מעטענע בלעטער, און דער וואלד איז געוואָרען איין גריי־נער ים פון עק צו עק.

אַ גאַנצען טאָג איז ער געשטאַנען און מיט זיינע העכסטע שפּיצען געקוקט אויפ'ן בלאָען הימעל, און אויף די לופטיגע וואָלקענדלעך, און ביי נאַכט האָט ער גע־

זעהן ווי די שטערען פינטלען און פינקלען פון גאָט ווייס ווי ווייט...

און אין וואַלד האָבען זיך א סך חלומות אָנגעזאַמעלט, און איהם האָט זיך געוועלט זיי ארויסריידען.

אָבער איהם האָט א שפּראַך געפעהלט...

אויפ'ן ווינד האָט ער וואַרטען געמוזט... און איז דער ווינד געקומען, פלעגט דער וואַלד שושקען בלויז אָדער קרעכצען...

אָבער דער וואַלד האָט ר ע ד ע ן און, מעהר נאָך, ז י נ ג ע ן געוועלט — פון די שטערען וואָס ער האָט ביי דער נאַכט געזעהן, און פון די ווייסע וואָלקענדלעך וואָס האָבען צו איהם ביי טאָג פון הימעל אראָפּגעשמייכעלט...

איז דער וואַלד געווען שטאַרק מרה־שחורה'דיג, און איינמאָל אין א פינסטערער נאַכט, האָט ער פון בענקענים און פערדרוס, זיין הארץ ארויסגעשפּיגען...

דאָס הארץ איז תיכף א נאַכטיגאַל געוואָרען, און דער וואַלד, האָט א שפּראַך געקריגען...

דורך די מיליאָנען וואָרצלען זיינען אַלע סודות פון די טיעפעניסען, און פון די בוים־שפּיצען זיינען אַלע געהיימניסען פון די שטערען, אריינגערונען אין דער קעהל פון דער נאַכטיגאַל...

דען זי איז געווען דאָס הארץ פון וואַלד...

און פארהילכט איז געוואָרען דער גרינער ים מיט זיסע טרעלען, און מיט מעלאָדיען, צו וועלכע אפילו דער בעמאָכטער שטיין איז ניט קאַלטבליטיג געבליבען...

איינמאָל איז דורכגעגאַנגען דורכ'ן וואַלד אַ בייזער מכשף, וואָס האָט פיינד געהאַט אַלצדינג וואָס איז שעהן און גוט. ווען ער האָט געהערט דעם זיסען געזאַנג פון דער נאַכטיגאַל, איז ער שיִער ניט געפּאַלען אין חלשות, און ער האָט דעם פויגעל פאַרשאָלטען צו ווערען אַ פּאַ־פּוגאַי. דערנאָך האָט ער זיך צולאַכט און איז אַוועק.

אויף מאָרגען איז אַ יעגער געקומען אויף דעם זעל־ביגען אָרט, און דערזעהענדיג דעם קאָלירטען פּאַפּוגאַי, האָט ער איהם תיכף געפאַנגען און אַוועקגעטראָגען אַ היים.

דאָרט האָט ער און זיין ווייב און זיינע קינדער געלערענט פון פריה ביז שפּעט דעם שעהנעם פויגעל, ווי נאָכצוזאָגען ווערטער און זאַצען...

דער פויגעל האָט זיך איינגענורעט אין זיינע פּעַ־דערלעך און האָט געשוויגען. דען ער איז געווען דאָס האַרץ פון וואַלד און האָט געבענקט.

אין אַ פּאָאַר טעג אַרום זיינען געקומען געסט צו דעם יעגער, און ער האָט דעם פויגעל אַריינגעטראָגען אין זאַאַל, זיינע חכמות צו ווייזען.

און דער פויגעל האָט געהאַט זיין ערשטען שרעק: אַריינקוקענדיג אין וואַנד־שפּיגעל האָט ער דערזעהן אַז ער איז גאָר אַ פּאָפּוגאַי, און ניט קיין נאַכטיגאַל.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ וועה־געשריי, און האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקען:

ער האָט בלויז נ אָ כ ג ע ר ע ד ט די ווערטער און די זאַצען וואָס מע האָט איהם איינגעלערנט...

און אפשר — האָט ער זיך געטרייסט — ווען איך וועל א ל י י ן זיין, וועל איך צוריק מיינע טרעלען קריגען...

און ער האָט געוואַרט ביז אַלע זיינען אַוועק, און דאַן האָט ער דערשפירט ווי פון מיליאָנען וואָרצלען און בוימשפיצען, רינען אריין אין זיין קעהל טרעלען און ליעדער...

און דאָס האַרץ פון וואַלד האָט געצאַפּעלט פון פרייד און אונגעדולד...

אָבער ווען דער פויגעל האָט אַ קול ארויסגעלאָזען, איז איהם אַ פּחד בעפאַלען, אַזוי ווי ער וואָלט זיך אַליין געזעהן אַ טויטען: —

איצט אויך, אין דער איינזאַמקייט, ווען אַרום איז געווען אַזוי שטיל, און ווען א י ן איהם האָט געקוואָלען און געשטראָמט, דאָס ליעד פון די טיעפעניסען און די שטערען — איצט אויך, זיינען פון זיין קעהל ארויס בלויז די פ ר ע מ ד ע, א י ב ע ר ג ע׳ ח ז ר׳ ט ע קלאַנגען...

איז דער פויגעל געלעגען אין אַ ווינקעל און האָט געוויינט...

קרעכצען האָט ער מורא געהאַט... ער האָט געוואוסט אַז ער וועט בלויז יענע פ ר ע מ ד ע קלאַנגען איבער־קרימען...

האָט ער שטיל אין זיך געוויינט...

.1913

דער טעלעגראַף־סלופּ

שטעהט אַן אַלטער טאָפּאָל־בוים ביי דעם עק פון גאַס און חלומ'ט פון די בעסערע צייטען, ווען אַרום זייי־נען נאָך געווען לאַנקעס און זומפּען און ווילדע קאַטשקעס מיט גלאַנציג־בלאָע פליגלען... און רעכטס און לינקס אַן ערדה מיט בוימער...

אַקעגען־איבער פאַלט זיין אויג אויף אַן אָפּגעהאַק־טען שטאַם... אַלץ וואָס איז געבליבען פון דעם אַלטען קאַלטענעוואַטען זקן וואָס פלעגט אין זומער־נעכט דער־צעהלען אַזעלכע שעהנע מעשות פון רויטע אינדיאַנער און פון הירשען...

און אַרום פלעגען די יונגע בוימלעך און ער בתוכם, האָרכען מיט אַזאַ דרך־ארץ...

און איצט איז ער דער זקן, און וואָלט אויך קענען מעשות דערצעהלען, אָבער ס'איז פּשוט ניטאָ פאַר וועמען... שטעהט ער און חלומ'ט...

איין טאָג קריגט דער טאָפּאָל־בוים אַ שכן — אַן אייזערנעם טעלעגראַף־שטאַנג.

חדוש'ט זיך דער אלטער און שטעלט אוים א האלב־פארטריקענטען צווייג : —

— שלום עליכם, פון וואנען איז א בוים ?

— איך בין ניט קיין בוים.

— וואס הייסט, ניט קיין בוים ?

— איך בין אן אייזערנער שטאנג.

— און ווארצלען האסטו ?

— אן אייזערנער שטאנג דארף ניט קיין ווארצלען.

דער טאפאל־בוים הויבט ניט אן צו פארשטעהן...

דער אויפטהו געפעלט איהם אפילו זעהר, אבער בעטריבט איז ער דאך...

שפעטער הערט ער ווי דער אורח זינגט :

— זזזזזזז...

— וואס איז דאס ? ביענען ?

לאכט דער חברה־מאן :

— דאס זיינען ניט קיין ביענען, זיידע.

— וואס דען ?

— דאס טעלעגראפירט מען דורך מיר.

— און דו אליין ?

— איך שטעה...

— וואס הייסט, דו שטעהסט ?...

— איך בין אן אייזערנער סלופ, און שטעה...

— א ליץ ! — מורמעלט דער טאפאל־בוים, און בעשליסט מעהר ניט צו פרעגען.

און ווען ער הערט איהם מאכען :

— זזזזזזז...

קלעהרט ער:

— פשוט משוגע! אָהן וואָרצלען, אָהן בלעטער און רק דאָס זינגט.

די ערקלערונג פון „מע טעלעגראַפּירט" לעגט זיך דעם טאַפּאָל ניט אויפ'ן שכל, און ביי איהם איז ברוק ומנוסה, אז דאָס זינגט ער.

מיט דער צייט קריגט ער ליעב זיין שכן... און שפּעטער וויקעלט ער ארום איהם זיינע צווייגען: —

— עט, לאָז דאַכטען, ער איז אויך אַ בוים... אַ נאַקעטער נעבאַך...

און ווען דער סלופּ הויבט אָן הוזשען:

— זזזזזזזז...

מאַכט ער איהם שטיפעריש נאָך, און רוישט מיט אַלע זיינע בלעטער:

— שששששששש...

1910.

דער אַקאַציענבוים

ער איז געווען דער סאַמע ערשטער תושב פון דער לאַנקע, און אויפגעוואַקסען מיט דעם אַנגענעהמען גע־פיהל, אז ער איז א בן־יחיד, און דער שיינדעל פון זיין סביבה. פון יאָהר צו יאָהר האָט ער געשפרייט זיינע צווייַ־גען און זיין קוק איז געווען דער הימעל...אויב ניט דער־גרייכען, איז כאָטש וואָס נעהנטער צו איהם קומען...

אונטען ארום זיינע פיס האָבען גראָזען אָהן א צאָהל געשפראָצט, און אין דער לופט האָט געזוממט און געזונגען. דאָס אַלץ האָט ער בעטראַכט ווי זיין ממשלה...

איז אימעצער געקומען און האָט איינגעפלאַנצט ארום איהם, רייהען און רייהען פון דינע נידעריגע שטעק־לעך... דער אקאַציענבוים האָט געלאַכט מיט א גדלות'־דיגען געלעכטער און זיינע בלעטער האָבען געכיכעט און גערוישט מיט מילדען גוטמוטהיגען שפּאָט, פון די נאַ־קעטע שטענגלעך...

ווען די נייַ־איינגעפלאַנצטע האָבען אָנגעהויבען ווע־רען גרין, האָט זיך דער בוים לכתחלה געערגערט:

— א חוצפה פון אזעלכע...

שפּעטער האָט ער זיך אַליין גע'מוסר'ט:

— אַ ריעז ווי איך, אַ שטאַרקער, אַ הויכער און דאָס שיינדעל פון דער לאָנקע, דאַרף זיין גרויסמוטהיג... און וואָס אין דער אמת געהט דאָס קליינוואַרג מיך אָן? מיינס וועלען זיי ניט אוועקנעהמען. דער עיקר בין איך, און וועל עס תמיד בלייבען...

אָבער די עזות־פּנים'ער האָבען זיך געהויבען אַלץ מעהר און מעהר, און שוין אויף דעם דריטען זומער, האָט דער בוים זיך געכאַפּט אַז אונטען, צו זיין שטאַם, קומט אַ קאַפּ זונענשיין ניט צו...

— מע וועט זיך מוזען אַ הויב טהאָן העכער — קלערט דער אַקאַציענבוים — און אָנלערנען די חברה־לייט דרך־ארץ...

האָט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפּעט געצויגען צום הימעל...

— אַזוי הויך וועלען זיי שוין ניט דערגרייכען — שמייכעלט ער.

איז אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר. און אַרום איהם איז שוין געשטאַנען אַ המון פון הויכע ביימער פון אַלערליי מינים...

מעהר ווי מיט'ן שפּיץ האָט ער שוין דעם הימעל ניט געזעהן... אין די צווייגען איז געוואָרען קאַלטלעך... דער ערב־רב האָט איהם פון אַלע זייטען דאָס ליכט פאַר־שטעלט...

דער אַלטער האָט זיין גדלות פאַרלאָרען.

— קינדער, איך דאַרף אויך לעבען — פלעגט ער זיך בעטען, — לאָזט מיר אַביסעל זונענשיין איבער...

איצט האָבען ז י י געמאַכט הוכאַ־וטלולאַ.

און דער „ערשטער תושב” האָט געטריקענט. מיט יע־דען זומער איז ער געוואָרען שווארצער און נאַקעטער און דאַרער, ביז ער איז געבליבען שטעהן צווישען זיי — אַן עראינערונג פון אמאָל, אַ „מי־שהיה־בוים”.

פארנאַכט פלעגען זיך די שכנים ארום שושקען און דערצעהלען מעשות וועגען איהם — דעם אַ פּ ג ע־ל ע ב ט ע ן.

געלאַכט האָבען זיי ניט מעהר...

ביי דעם אקאַציענבוים אונטער דער קאָרע האָט אָבער נאָך געלעבט א י י ן פארלאַנג...

אויף אַ דונער האָט ער מתפלל געווען...

אפשר פאַלענדיג וועט ער אַ פּאָאר פון זיינע שכנים מיטברעכען, און דאָס וועט זיין זיין נקמה...

.1912

דער מוסטער־גאָרטען

אין א ווינקעל פון דעם גרויסען פארק געפינט זיך דער גאָרטען פאר געקליבענע פלאנצען און בלומען. איט־ליכע איז א פער פון איהר מין און דער טרוים און פרייד פון יעדען באָטאניקער...

הינטער יעדער ליעגט א רייה יאָהרען פון פראָבעם— געלונגענע און ניט־געלונגענע, און פון יגיעות אָהן א שיעור, און דער תמצית פון די אלע פראָבעם איז זי... בעסער איז שוין ניט געגאנגען...

דאָ שטעהען רויזען־קוסטעס וואָס זיינען זיך מקדים צו בליהען מיט א מאָנאט פריהער, און זייערע רויטע, אָדער ווייסע זייד־בלעטלעך ווארעמען זיך שוין פאר דער זונן ווען פשוט'ע רויזען קריכען ערשט מיט מאטער־ניס ארויס פון די קנאָספען.

דאָ ווינען זיך ליליען, וואָס זייער ציכטיגע שלאנק־קייט פארשעמט אלע וואָכעדיגע ליליען — אמת'ע ווייסע בת־מלכה'ס, ווייזענדיג צניעות'דיג זייער נאקעטען חן...

און דאָ זיינען די ענגלישע פיילכען, מיט א בעזונ־דערם זיסען ריח, וואָס אונטערשיידעט זיי אלס א יחוס־משפחה, צווישען די פיילכען פון פראָסטערען שניט...

לויטער געקליבענע און געהויבענע... אפילו די צי־בעלע וואָס וואַקסט דאָ איז דער תכלית השלימות פון דער ציבעלע־וועלט.

דער פרייז פון יעדער איז מיט גאָלד צוגלייך און דער בעל הבית ווערט נתעשר זיי פארקויפענדיג צו קונדען אין אַלע טהיילען פון דער וועלט...

קומט א בעשטעלונג ערגעץ פון א ווייטען מקום, פליקט מען אוים די בלום אָדער די פלאַנצונג, לעגט מען זי אריין מיט ליעבשאפט אין א קליינעם קעסטעלע, פאַקט זי פון אונטען ארום מיט ווייכער שווארצער ערד, און אויף דעם קעסטעלע קלעפט מען אויף א גאַנצע מגלה ווי מע זאָל זיך מיט דעם טהייערען געוועקס בעגעהן... ניט צופיעל זונן, ניט צופיעל נאַסקייט, למעה"ש, הזהר והזהר... דען מפונקים זיינען אַלע וואָס וואַקסען דאָ...

איז מען די פער פון א מין מעג מען זיך פאר־פיעסטען... פילוועט מען זיי און מע איז צופריעדען, דען איטליכער פון זיי וועט אין זיין נייעם אָרט ווערען א זיידע פון א גאַנצען גזע היחס, פון דורות און דורות אריסטאָקראַטישע שפּראָצונגען...

פריהער שפּעטער וועט דאָס זיין דער גורל פון די אַלע וואָס וואַקסען אין דעם מוסטער־גאָרטען און איט־ליכער פון זיי ווייס עס...

דערווייל שטעהט מען באגודה אחת, ניטאָ וואָס מקנא צו זיין און מיט וואָס פאר'ן שכן זיך צו ריהמען. ווער דאָ איז דאָ, איז דער בחיר פון מיליאָנען... יעדער האָט זיין „מורנו"... דער זיין פארב, דער אנדערער זיין

ריח, דער דריטער די לענג פון זיינע בלעטלעך, און א פיערטער די פרוכטבארקייט פון זיינע זאָמען...

קומט אריין דער גערטנער און רייסט ארויס די „בעשטעלטע", קוקען אלע און שווייגען, אָבער דער עולם טראכט: געה וואוהין דו געהסט און זאָל דיר דיין גדולה וואויל בעקומען, אָבער א מוסטער און א כבוד זאָלסטו זיין... פון דיר דארפען שעהנע קינדער ארויסקומען...

ווען דאָס לעצטע וואָרצעל־פעדעמעל פארלאָזט די בייט, און מע טראָגט די אויסגעפליקטע אוועק, הויבט זי אָן שפּירען איהר אריסטאָקראטיע...

ד א זיינען אלע מושלמים... אָבער דאָרט וואוהין מע פיהרט זי וועט זי זיין די בת יחידה, די געהויבענסטע...

איהר שטאָלץ וואקסט, און ווען זי איז שוין פאר־פלאנצט אין דעם נייעם גאָרטען, ווארפט זי א קוק פון ביטול אויף די ארומיגע...

„אָן ערב־רב... אָבער איך?..."

דאָס שושקעט זי צו דעם ווינד, וואָס גלעט זי, דאכט זיך, אויך מיט מעהר דרך־ ארץ ווי איהרע שכנ'טעס. ער ווייס די נפקא מינה... אמאָל זאָגט זי עס צו דער ביען...

אָבער וואָכען ארום ווען זי ווערט אביסעל מעהר מקורב מיט דער ביען, טרעפט אז זי פארטרויט איהר:—

— אָבער דו ווייסט, קליינצינקע? דאָרטען ביי אונז איז ד אָ ך געווען שעהנער... קיין כבוד איז ניט געוועו — אלע גלייך. אָבער אלע א ז ע ל כ ע ג ע־ ה ו י ב ע נ ע געוועו...

.1912

דער שטערן

מיט ווילדען אימפעט טראָגט זיך א גרויסער שטע־רען ערגעץ אין רוים — טויזענד מייל א סעקונד, טויזענד מייל א סעקונד... לויפט און לויפט דער שטערן, און כאַפּט אויף זיין האסטיגער נסיעה, א קוק דאָ, א קוק דאָרט...

זעהט ער רעכטס און לינקס, ווייט־ווייט אוועק, פונקען, גרויסע און קליינע, געלע און ווייסע...

„מסתמא אויך שטערן" — קלערט ער.

בענקט ער און וויל אריבערשרייען צו זיי:

— „ווי געהט עס, קאמעראדען ?"

אָבער וואו ? ווען ? ווער וועט זיין קול הערען ? אזא שרעקליכער מרחק...

און אָט איז א פונק אראָפּגעפאלען... זיך צושאָטען אין שטויב און אויס...

„געיאָגט, געיאָגט און געמאכט מיליאָנען הקפות און לסוף קיין זכר ניט געלאָזען" — זיפצט דער שטערן, און

קוקט אַרום רעכטס און לינקס. — ער וואָלט אַ מיליאָן יאָהרען פון זיין לעבען אַוועקגעשאָנקען אבי צו וויסען וואָס י ע נ ע ד אָ ר ט דענקען וועגען דעם...

„און אפשר האָבען זיי עס גאָר ניט געזעהן ?" — טראַכט ער בעטריבט, און טראַכטענדיג לויפט ער — אַ טויזענד מייל אַ סעקונד, אַ טויזענד מייל אַ סעקונד...

.1910

א הונד

זיין בעל הבית איז געזעסען און זיך געוויגט אויף א שאָקעל־שטוהל אויף דער וועראנדא, און צוגעקוקט ווי די זונן איז פארגאנגען אין מערב.

און ער, א לאנגער הונד מיט אראָפּהענגענדע אויערען, און מיט תמיד־פארטהרערטע אויגען, האָט זיך געיאָגט נאָך א פארשפּעטיגטער פליעג... און געיאָגט האָט ער זי אייגענטליך ניט ווייל ער איז בטבע געווען זשערנע נאָך פליעגען, נאָר פון לאנגווייליגקייט וועגען.

ווען די פליעג איז נעלם געוואָרען האָט ער געכאפּט א קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאן האָט ער זיך דריי מאָל איבערגעקוליעט אויפ'ן גראָז.

נאָך דעם האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אוועק־געלאָפען אין מיטען פון דער ליידיגער גאס און אויס־שטעלענדיג דעם מויל משופּע'דיג קעגען הימעל, געבולען — סתם אין דער וועלט אריין געבולען...

ער האָט ווידער געכאפּט א קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאן איז ער אנטלאָפען הינטער'ן הויז און זיך געיאָגט נאָך א קליינעם קעצעל.

דאָס קעצעל איז האסטיג ארויפגעשפרונגען אויף א נאָהענטען בוים, און אויסבויגעדיג דעם רוקען האָט עס געגומען מיאויקען אזוי רחמנות'דיג אז איהם איז נמאס געוואָרען דער גאַנצער עסק...

ער האָט בעשלאָסען, יהי מה שיהיה, ער וועט געהן צום בעל הבית. מעהר ווי א בריק געבען וועט ער דאָך ניט...

האָט ער פארלעגט דעם עק און איז לאַנגזאַם ארויף צו דער וועראנדא. צוערשט האָט ער א צוויי־דריי מאָל זיך געריבען מיט'ן מויל אָן דעם בעל הבית' פוס, און דאַן האָט ער זיך געמאַכט א הארץ, און ארויפגעלעגט די פאָ־דערשטע לאַפּעס ביי איהם אויף די קניע, און מיט פארטראַכטע אויגען געקוקט אהין וואו דער בעל הבית האָט געקוקט... אָבער דער בעל הבית האָט איהם צו מאָל קיין בריק ניט געגעבען. נאָר געקוקט און געטראַכט...

און דער הונד איז אוועק אין ווינקעל פון דער ווע־ראנדא, זיך אויסגעצויגען אויף אַלע פיער און דעם קאָפּ אויסגעשטרעקט פלאַך צו דער ערד און געקוקט אהין וואו דער בעל הבית קוקט, און שטיל געוואָיעט.

און אין די פארטהרערטע אויגען האָט זיך געשפּיגעלט א טרויריגע הינטישע פראַגע: —

„וואָס זעהט ע ר דאָרט ?..."

.1910

פייער־פליעגען

(אַ יאַפּאַנעזיש מעשה׳לע.—איבערזעצט פון ענגליש).

אַן אַלטער מאַן, האַקענדיג האָלץ אין וואַלד פאַר דעם שיין פון דער לבנה, האָט אויף אַ באַמבוס־צווייג דער־זעהן אַ קליין ליכטיג בעשעפעניס. דאָס איז געווען די קליינע פּרינצעסין „שימער”. און דער האָלצהעקער האָט זי געפאַנגען און געבראַכט אַ מתנה פאַר זיין ווייב...

די פּרינצעסין איז געווען קליין און צאַרט און בלייך, דען זי איז געווען אַ קינד פון דער לבנה. די אַלטע האָבען זי אויפגעהאָדעוועט ביי זיך אין הויז און זי איז געוואָרען שעהנער און רייצענדער פון טאָג צו טאָג, ביז דאָס גאַנצע הייזעל איז געווען אָנגעפילט מיט איהר ליכטיגקייט און חן ביי נאַכט און מיט איהר צערטליכקייט און זיסקייט ביי טאָג. אַלע האָבען דאָס וואונדער־שעהנע פּרינצעסעלע געליעבט, אָבער מעהר פון אַלעמען האָט זיך אין איהר פאַרליעבט דער קייסער פון לאַנד...

די בת־מלכה׳לע האָט דעם קייסער אויך געליעבט מיט איהר גאַנצער נשמה, אָבער זי האָט ניט געקענט מיט איהם חתונה האָבען ווייל זי האָט געוואוסט אז זי קען מעהר ניט לעבען ווי צוואַנציג יאָהר...

דער קייסער פלעגט זיך אַלץ טרייסטען אז זי וועט דאָך פארבלייבען, ביז עס איז אָנגעקומען דער טאָג ווען זי האָט געמוזט אָפּשייד נעהמען...

דאַן איז די קליינע פּרינצעסין אַפּגעפאָהרען אויף א ליכטיגען שטראַהל אהיים, און דעם גאַנצען וועג האָט זי געוויינט מיט קליינע זילבערנע טהרערען, ביז זי איז צו־געפאַלען צו דער ברוסט פון איהר מוטער — דער לבנה, אום קיינמאָל מעהר אין לעבען שוין ניט צו זעהן איהר געליעבטען — דעם קייסער...

און די טהרערען וואָס זי האָט פארגאָסען אויף איהר טרויריגער נסיעה זיינען איינציגווייז געפאַלען צו דער ערד, און דאָרט האָבען זיי פליגלען געקראָגען. און זינט דעם, אין די וואַרעמע נעכט פון זומער, פליהען זיי אום אין די קוסטעס און אין די גראָזען און זוכען דעם קייסער, הגם ער איז שוין לאַנג, לאַנג צוריק געשטאָרבען...

דאָס זיינען די פייער־פליעגען...

.1912

דער גלגול

אמאָל האָט זיך אַ לערכע געקרייזט אין דער לופטען. קומענדיג אַלץ נידעריגער צו דער ערד, האָט זי געקוקט מיט פאַרוואונדערטע אויגען אויף אַ קאָלירטען פעלד־בלי־מעל...

ווי שעהן געפאַרבט עס איז, — האָט דאָס פויגעלע געשמאַכט — איך וואָלט אַלע מיינע טרעלען אוועקגעשאָנקען פאַר זיינע מחיה'דיגע קאָלירען...

אונטען האָט זיך דאָס בלימעל אויפ'ן שטענגעל ארויף־צו געשטרעקט...

וואָס פאַר אַ תענוג עס מוז זיין צו פליהען — האָט עס אין די גראָזען אריינגעזיפצט — הויבסט זיך אויף און שווימסט, שווימסט אין'ם בלאָען הימעל אריין און זעהסט פון אויבען אראָפּ אַ גאַנצע וועלט...

טאָג פאַר טאָג האָבעןביידע געבענקט...

איין פריה־מאָרגען איז די לערכע געלם געוואָרען, און דאָס פעלד־בלימעל האָט געפעהלט...

איבער דער לאָנקע האָט אין דער זונן געטאַנצט אַ שמעטערלינג — דער גלגול פון ביידען'ס בענקענים...

.1912

דאס קרויט־בלאַט

נאָהענט ביים צאם, האָט זיך פלאַך צושפרייט א קרויט־בלאט, אָהן פרעטענזיעס און אָהן ערוואַרטונגען...
עס איז געווען פון בלייגראָען קאָליר ; קיין ריח האָט עס ניט געהאט...

פלעגט אמאָל אהין א ביען פארבלאָנדזשען, פלעגט ער א שמעק טהאָן און מאכען „ויברח"... אָט, זעהט איהר, א וואָרעם א נבזה פאר איהם איז עס גוט גענוג געווען...

דערפאר, פריה־בעגינען האָט דאָס קרויט־בלאט געהאט מאָמענטען פון אמת'ען תענוג... די טראָפּענס פון דעם געבליבענעם נאכט־טהוי האָבען געשיינט אין דער זונן און געבליסטשעט ווי געשליפענע דימענטען...

פלעגט זיך אמאָל אָנזאמלען א גרויסער רונדער טראָפּען, האָט ער דעם גאנצען בלאָען הימעל אָפּגעשפּיגעלט און דאָס קרויט־בלאט האָט זיך געפיהלט געהויבען...

און פלעגט פאסירען אז דער האָהן פלעגט זיך אין יענער צייט אָפּשטעלען נעבען איהם, און ארונטערזופּען דעם דאָזיגען טראָפּען — פלעגט עס פיהלען יסורים של גיהנום.

„האָט ער קיין אַנדערען ניט געפונען ווי אַן אָרעם קרויט־בלאט צו בע'גזל'ען ?"...

.1912

דער זומער־פֿאָדעם

טראָגט זיך לאַנגזאַם, לאַנגזאַם, אין דעם גאָלדענעם זומער־נאָכמיטאַג אַ ווייסער שימערענדער זומער־פֿאָדעם... אַן אָפּגעריסענער, לויזער, צו קיינעם ניט פּעראַנטוואָרט־ליכער זיידענער טרוים...

פֿון וואַנען שטאַמט ער, וואוהין טראָגט ער זיך ?...

קיינער ווייס ניט, ער אַליין אויך ניט... אָבער צו וואָס שטעלען אַזעלכע פֿראַגעס, ווען אַרום איז גרין און רוהיג און די לאָנקע איז בעשפּריצט מיט ראַמאַשקעס און דורך די זאַנגען לאַכען אַרוים די בלאָע קאָרן־בלומען, און פֿון אונטער די דונקעל־גרינע קוסטעס, פֿינקלען די רויטע יאַגדעס, און דער הימעל דרעמעלט אין זיין גאַנצער לויטערער ברייטקייט ?...

וועט זיך דער פֿאָדעם אַמאָל פֿאַרטשעפּען אָן אַ בוים אָדער אָן אַ קוסט, דאַן וועט ער זיך פֿאַרטראַכטען...

און דאַן וועלען דיביידע פֿראַגעס איהם טאָקע קיין רוה ניט לאָזען :

פון וואַנען שטאַם איך, און וואוהין בין איך אייגענ־טליך געגאַנגען ?...

דער קוסט וועט לאַכען :

איצט ביסטו ד אַ, און דיין זונען־שפּאַציר איז געענדיגט...

.1912

די אונגעריכטע נסיעה

איהר זונענסיסטעם איז געװען דער בױם... קױם האָט זי אין איהר לעבען בעװיזען איין צװייג אַרומצו־קריכען, און געזוכט האָט זי, װי אַלע פון איהר גלייכען — שפּייז.

זי איז געװען אַ מילב...

מאַכט זיך אַמאָל, אַז אין איהר שפּייז־זוכענים, איז זי פאַרקראָכען אַזש אויף אַ פליגעל פון אַ קאַנאַרעק, און איידער װאָס־װען, װערט זי שוין געטראָגען אין דעם גרוי־סען בלאָען רוים...

די מילב ציטערט און האַלט זיך פעסט אָן אַ פּע־דערל...

װען זי איז צוריקגעקומען, האָט זי קודם־כל גומל געבענשט... אָבער איהר גליקליכסטע עראינערונג איז דאָך געבליבען א י ה ר א ו נ ג ע ר י כ ט ע נ ס י ע ה א י ן ד ע ר ה ו י ך...

.1912

וואס איך דערצעהל זיך אַליין

ווען דער אבענד קומט, און די שאטענס פאלען געדיכטער און געדיכטער, זיץ איך אין דעם דונקעלען צימער ביים פענסטער און קוק־צו ווי אין הימעל צינדען זיך אָן די שטערען און אונטען ווייט אוועק אין טהאָל, פלאקערט אויף א ים פון עלעקטרישע ליכט. די גרויסע שטאָדט איינגעוויקעלט אין חשך, ציטערט און ווינקט מיט טויזענדער פיבערישע אויגען. ווען־ניט־ווען הערט זיך א פייף פון א צוג אָדער דאָס סוויסטשען פון א דאמפפער וואָס בראָדזשעט ערגעץ וואו אין דעם האָדסאָן. א מאַ־טער פליאָנטער פון קולות הויבט זיך ארויף צו מיר פון דעם נאכטיגען בבל...

איך מאך צו די אויגען און נעהם זיך אליין דער־צעהלען מעשות...

ווילדע אויסטראכטעניסען... איך וויים אליין ניט ווי זיי קומען צו מיר...

.1

אַט דערצעהל איך זיך אַזאַ מין מעשה׳לע:

אמאָל איז געווען אַ בלייכער מאַן, וואָס האָט געהאַט גרויסע שווארצע אויגען און אַ גרויס ליכטיג הארץ. און אין דעם גרויסען ליכטיגען הארצען איז געווען אַ ים מיט ליבשאפט וואָס האָט זיך ארויסגעגאָסען דורך זיינע אויגען און איבער זיינע ליפּען — ווען ער האָט גערעדט...

ער האָט געזוכט געליעבטע און האָט געזוכט פריינד. ער האָט ביידע געפונען. אָבער די געליעבטע האָבען איהם אַלע פאַרראַטהען. וואָלט ער ניט אַזוי הייס געליעבט, וואָלט ער לכל הפּחות זיך געקענט מיט אַ ביסעל גלייכ־גילטיגקייט פאַרמאַסקירען — וואָלטען זיי אפשר צו זיינע פיס געלעגען. אָבער פון זיינע אויגען און איבער זיינע ליפּען איז דער ווארעמער שטראָם פון זיין צערטליכקייט געפלאָסען... און זיינע „לאוראס" האָבען איהם אויס־געלאכט.

און די פריינד האָבען איהם ניט פארשטאַנען. טריי זיינען זיי איהם געווען, אָבער זיין נשמה איז פאַר זיי געווען פארהוילען. זיי וואָלטען פאַר איהם אין פייער און אין וואסער געגאַנגען, אָבער מיט זייער שטאַרקען האַנד־דרוק האָבען זיי איהם אָפט וועה געטהאָן, זיינע בלומען האָבען זיי צוקוועטשט...

האָט זיך דער בלייכער מאַן אַ כּשוף אויסגעלע־רענט און איז אַוועק ווייט פון זיינע פריינד און ווייט פון דער וועלט אין אַ פאַרוואָרפענעם טהאָל, ביי אַ גרוי־

סען רווישיגען ים... דאָרטען האָט ער אַ קליין הייזעל פאַר זיך געבויט, און אַ גאָרטען האָט ער געפלאַנצט, און אין דעם גאָרטען האָט ער איינגעפלאַנצט פערשיעדענע בלומען, פאַר יעדען פריינד אַ בלום...

און אַ גאַנצען טאָג פון דעם ערשטען מאָרגענשפּראָץ ביז דער דעמערונג פון אבענד פלעגט ער זיצען און צו־קוקען זיין בלומען־וועלט... דען, דאָס בעסטע וואָס ער האָט פאַרמאָגט אין זיין לעבען — זיינע פריינד, זיינען איצט געווען פאַרוואַנדעלט אין דופטיגע בלומען...

2.

אַ צווייטע מעשה׳לע דערצעהלט איך זיך און עס הויבט זיך אָן פון אַ מיטען: —

...זיין קאָפּ איז צוריקגעפאַלען אויף דעם רוקען פון שטוהל און שטאַרע ווייסלעך האָבען געקוקט צום סופיט...

אין איין האַנד איז נאָך געווען דער פּינזעל און פון דער אַנדערער איז נאָר וואָס אַרויסגעפאַלען דאָס מאָל־ברעט און איז געלעגען מיט די פאַרבען אַרויף־צו אויף דער ערד...

אויף דעם אויפגעצויגענעם לייווענט איז דאָס בילד כמעט געווען פאַרטיג. דאָס איז געווען אַ יונג־בלאָנד מיי־דעל לאַבענדיג איהר זונענשיין אין דעם טויטען קינסט־לער׳ס געזיכט אַריין...

געפעהלט האָט בלויז דאָס בלימעל וואָס דאָס מיי־דעל האָט געזאָלט האַלטען שפּיעלענדיג צווישען דעם גראָ־בען און דעם מיטעלסטען פינגער... קוים אָנגעמארקירט איז עס געוועזן...

ארום זיינען געשטאַנען די צושראָקענע פריינד פון דעם געשטאָרבענעם, און אַלעמעננס אויפמערקזאמקייט איז געוועזן צוגעקלעפּט צו דעם אָרט אַוואו דאָס בלימעל האָט געזאָלט אויסגעמאָלט ווערען.

וואָס האָט עס געזאָלט זיין: א רויז, אפשר א ליליע? אפשר א בינטעל פיאָלקעס?

די ניט־געענדיגטע קוויט איז פאר זיי געווען די טראַגעדיע פון זיין פּלוצלינגען טויט...

אימעצער האָט זיך אָפּגערופען:

און וויפיעל בלומען זיינען איהם אין קאָפּ פאר־בליבען?...

.3

איך דערצעהל זיך ווייטער סתם אין דער וועלט אריין: —

אין אינדיען ביי דעם טייך גאַנגעס, דאָ־ט וואו די הייליגע לאָטאָס־בלעטער, טרוימען בייטאָג אין די שטראַהלען פון דער זונן, און וויגען זיך סודות־פול ביי־נאַכט אין דעם שיין פון דער לבנה — שטעהט אַן אַלטער טעמפּעל. אין דעם טעמפּעל פון קדמונים אַן שטעהט א בודהא־געשטאַלט געשניטען פון ווייסען מאַרמאָר און בע־ציערט מיט גאָלד.

שטאָט אויגען זיינען שוואַרצע דימענטען אַריינגעזעצט געוואָרען, און דער גלאַנץ פון די עדעל־שטיינער איז געווען הונדערטער יאָהרען אַ היילונג פאַר די קראַנקע וואָס פלעגען אַהין קומען פון אַלע עקען פון אינדיען.

איין טאָג איז אַן אויג פאַרשוואונדען... אַ גאָט־פאַרשוועכער פון פרעמדע לענדער האָט אַ שוואַרצען דימענט אוועקגעטראָגען.

און געוואַנדערט האָט דער גע'גנב'עטער שטיין. ווער קען זיינע גלגולים אויסדערצעהלען ?... צום סוף איז ער אָנגעקומען אין אַ לאַמבאַרד אין פּאַריז...

דאָרט שטעהט ער אין אַ שוי־פענסטער צוזאַמען מיט די פּערעל פון אַ פאַרשטאָרבענער זינגערין, — אַ מתנה פון אַן אויסגעלאַסענעם מאַרקיז וואָס האָט צוליעב איהר זעלבסטמאָרד בעגאַנגען...

און יעדע נאַכט, פונקעלט דאָס איינציגע אויג פון בודהאַ אין דעם טעמפּעל אין אינדיען, און זוכט און זוכט...

און דאָס אויג אין לאַמבאַרד פונקעלט און בענקט נאָך דעם גאַנגעס...

1913.

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז

— וואָס איך זאָג און וואָס איך טהו — זאָגט ער אמאָל צו מיר — איז נוגע די וועלט, אָבער מיט מיר אליין, אזוי ווי מיט מיינע אינגעווייידען, מיט מיין האר־צען און מיט מיין לונג־און־לעבער, האָט די וועלט קיין שום שייכות ניט.

אָבער בסוד וועל איך אייך פערטרויען ווער ער איז :—

ער איז ניט צו יונג און ניט צו אַלט. ער איז נאָך יונג גענוג ליעב צו האָבען מענשען און מלמד זכות צו זיין אויף זייערע שוואכקייטען. אָבער ער איז שוין אַלט גע־נוג זיך צו ערלויבען דעם לוקסוס פון אָפּלאַכען...

און אז ער לאַכט טהוט ער עס הילכיג און הארציג און איהר זעהט אז איהם קומט צו לעבען און געזונד דערפון. אָבער קוקט איהר זיך צו אַ ביסעל נעהנטער, זעהט איהר אז זיינע אויגען זיינען פייכט...

און דאָס איז די איינציגע צייט ווען איהר זעהט ביי איהם אַ סימן פון טהרערען. אפשר וויינט ער אויך ווען עס איז. אָבער ער האָט מסתמא דעם קונץ און די געשיקטקייט זיינע טרעהרען צו פערהוילען.

מיר דאכט זיך צייטענווייז אז ער האָט ערגעץ א זעקעל וואו ער זאמעלט זיי און וואו זיי ליגען אזוי לאנג ביז זיי ווערען פערגליווערט... אויף דער ווייסער וועלט קומען זיי ערשט ארוים אין דעם גלגול פון שארפע ווערט־לעך און וויציגע בעמערקונגען — פון וועלכע ער האָט תמיד א גרויסען זאפאס...

ער איז אָפט א גרויסער שווייגער... ווען ער שווייגט זיינען זיינע אויגען ווי שטילע שוואַרצע שוואָימען וואָס זויגען אריין אייך און אלע אייערע בעוועגונגען מיט דעם דורשט פון א בלימעל וואָס טרינקט זיך מיט רעגען, נאָך א לאנגער טריקענים...

און דערום רוף איך איהם אמאָל אין ערנסט און אמאָל אין שפאס, אן „אוצר הנשמות”... דען וואָס ער זויגט ארוים פון אייך איז אייער נשמה, אָדער א בילד פון אייער נשמה און ער אליין ווערט דאדורך רייכער מיט נשמות פון טאָג צו טאָג...

און רעדט איהר צו איהם, הערט ער זיך צו נייגיריג און אויפמערקזאם און מיט אלע חושים... אָבער הערען הערט ער מעהר דאָס וואָס איהר פ ע ר ש װ י י ג ט ווי דאָס וואָס איהר רעדט ארוים... און ער איז א בריה אויף ארויסצושעפּען דאָס פערשוויגענע, איהר מעגט עס האָבען אויפ׳ן סאמע דעק...

איבריגענס, אינטערעסירט איהם מעהר ד ע ר וואָס רעדט ווי די דבורים אליין...

און דאן זיינען דאָ צייטען, ווען ער אליין רעדט א סך און שנעל און מיט אימפעט, אזוי ווי עס וואָלט איהם אום לעבען געגאנגען.

אָבער ווען ער רעדט צו אייך האָט איהר תמיד דעם איינדרוק, אז דאָס רעדט ער בלויז צו זיך אַליין אויפ׳ן קול...

דאָס לופטערט ער בלויז אויס זיינע געדאנקען, ווי מע לופטערט אויס ספרים פון ציים צו צייט, כדי זיי דער־נאָך ווידער אין שאפע צו פערשליסען...

ער האָט האָלד קליינע קינדער און אין יעדען מענ־שען וואָס ער בעגעגענט זוכט ער ראשית דאָס קינד...

ער זאָגט אז יעדער ילוד אשה איז צו יעדער צייט א דרייבונד פון קינדהייט, מאנשאפט און זקנה... וואו די קינדהייט איז גובר איז א סימן פון גרויסקייט...

אין דער נאטור האָט ער הויפטזעכליך ליעב בלומען און בליהונגען... דער פארטיגסטער עפעל און דער רויטסטער קאַרש זיינען ביי איהם אן אראָפפאַל אקעגען דער ווייסער קוויט פון מאי...

די פרוכט — זאָגט ער — איז דער סיום, און איך האָב ליעב התחלות...

ער געפינט זיך בעליידיגט ווען מע זאָגט אז ער איז א ב ע אָ ב א כ ט ע ר.

א ב ע אָ ב א כ ט ע ר — זאָגט ער — איז א פ ו ר ש מ ן ה צ ב ו ר... צו מאכען פון לעבען בלויז א ספעקטאַקעל הייסט לעבען אָהן שום פעראנטוואָרט־ליכקייט...

ז י י ן בעאָבאכטען — ערקלערט ער — איז בלויז א פערבינדען־זיך מיט דעם לעבען פון אנדערע, א גייס־טיגער קאָמוניזם. וואָס ער זעהט דאָס נעהמט ער אריין אין זיך און ער אליין וואקסט דערפון...

בעאָבאַכטענדיג האָט ער מעהר זאַכען צו ליעבען און מעהר זאַכען צו האַסען...

דען ער איז אויך אַ גרויסער האַסער. האַס — זאָגט ער — לייטערט די ליעבע און בעפעסטיגט זי... ליעבע אָהן האַס וואָלט אַריינפּאַלען אין אַ סאָרט היהנער־פּלעט, אָדער זי וואָלט פון גרויס זיסקייט אָנגעהויבען שימלען...

האַס — לעגט ער צו — איז דאָס זויערטייג פון לע־בען. אָבער דאָס ברויט פון לעבען איז ליעבע...

ער טהיילט מענשען איין אין צוויי קאַטעגאָריען: אין אַזעלכע וואָס האָבען גאָט אין הארצען און אַזעלכע וואָס האָבען נ י ט גאָט אין הארצען. און פרעגט איהר איהם אויס אַ ביסעל גענויער, געפינט איהר אויס, אַז גראָד די פרומע און רעליגיעזע געהערען ביי איהם אָפט צו דעם ל ע צ ט ע ן קלאַס...

ער אַליין איז אַ מאמין. אָבער אין וואָס? דאָס זאָגט ער ניט קלאָר. רונד אַרום קענט איהר זיך אָנשטויסען, און כאַפּען אַן אָנצוהערעניש דאָ און דאָרט, אָבער מעהר ניט ווי אַן אָנצוהערענס...

ער זאָגט אַז קיינער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין אמונה אַזוי ווי ער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין ער־שטער ליעבע — ווען ער איז נאָך פערליעבט...

ער זאָגט אָבער אַז ר ע ל י ג י אָ ן איז דער טויט פון ג ל ו י ב ע ן . . . אַ רעליגיאָן — לויט זיין מיי־נונג — איז געמאַכט פאַר אַזוי פיעל אַז זי פּאַסט קיינעם ניט ריכטיג צו. געגעבענע תורות זיינען טאַנדעטנע גלוי־בענס...

א דאָגמאַ איז אַ קהל'שער טלית... הגם לכתחלה איז עס געווען אַ מלבוש צוגעשניטען פאַר אימעצען לויט זיין מאָס און לויט זיין וואוקס...

ער איז ניט קיין פּוסטער טרוימער. ער האָט אזוי פיעל הנאה פון אַ שעהנער ערפינדונג און פון אַ נייע־אויסגע־קלעהרטער מאַשין ווי פון אַ ריטהמישען געזאַנג... און אָפט פערבייט ער בכיוון די טערמינען ווען ער רעדט וועגען די דאָזיגע זאַכען. אזוי למשל, בעשרייבענדיג אַ געדיכט וועט ער זאָגען, עס איז אַ שעהן שטיקעל אַרבייט, און רעדענדיג פון אַ לאָקאָמאָטיוו וועט ער זיך אויסדריקען אַז דאָס איז „אַ פּאָעמאַ אויף רעדער".

ער זאָגט : אזוי ווי מאַטעריע איז פאַראַן אין דריי פאָרמען — לופט, פליסיגקייט און פעסטער קערפּער, אזוי האָט דעם מענשענ'ס ענערגיע דריי געשטאַלטען — טרוימען, געדאַנקען און טהאַטען.

און אַזוי ווי אייז אונטערשיידט זיך פון וואַסער, און וואַסער פון פּאַרע בלויז אין געדיכטקייט אָדער שיטער־קייט אָבער ניט אין זייער עצם, אזוי איז אַ טהאַט ניט מעהר ווי אַ פערגליווערטער טרוים, און אַ געדאַנקען די לופטיגע פאָרמע פון אַ טהאַט...

טהאַטען זיינען אָבער דער ממשות'דיגער אַטעסטאַט אויף געדאַנקען. ווען מע וואָלט אזאַ אַטעסטאַט ניט פער־לאַנגט וואָלט איטליכער פושער געמאַכט דעם אָנשטעל פון אַ ראַפאַעלאָ און איטליכער שטיינהאַקער וואָלט גע־מאַכט די פּרעטענזיע פון אַ ראָדין... און קיין רענטגען־שטראַהלען צו ענטדעקען געדאַנקען אין אימעצענס מח — האָבען מיר נאָך דערווייל ניט...

דעריבער שטעלט מיין פריינד דער מענשענ־קענער שטענדיג דעם טראַפּ אויף טהאָן, און אַלע זיינע שאַרפסטע ווערטער לאָזט ער אויס אויף דעם חשבון פון חלומות...

ער האָט ליעב זעהר די גרויסע שטאָדט און קוקט אויף איהר ווי אויף א בענשונג פון גאָט... דער כרך — זאָגט ער — איז א רעזערוואואר וואו דאָס בעסטע ווערט אָנגעזאַמעלט, כדי דערנאָך צו בעפרוכפּערען דורך הונ־דערט קאַנאַלען און רינעם דאָס פּערוואָרפענסטע דערפעל...

און דאָס פּערוואָרפענסטע דערפעל מיט א סך גראָז און א סך הימעל, איז דוקא דאָס וואָס ציהט א י ה ם מיט געוואַלדיגער מאַכט...

אין דער גרויסער שטאָדט — זאָגט ער — דאַרף מען קומען קויפען פּראָוויאַנט פאַר דער נשמה, קליידער פאַר'ן גייסט און כלי־מכשירין צום לעבען... אָבער געברויכען די אַלע זאַכען דאַרף מען ווייט אַוועק פון איהר...

די גרויסקייט פון קליינע זאַכען — זאָגט ער — לערנט מען נאָר אויפ'ן ישוב, און דאָרטען לערנט מען אויך די קליינקייט פון גרויסע זאַכען.

און מעהר פאַר אַלצדינג זוכט ער אָריגינאַליטעט. דאָס לעבען — זאָגט ער — איז אַזוי קורץ אַז עס סטאַיעט ניט קיין צייט פאַר ווידערהאָלונגען...

איך וואָלט וועלען זעהן — זאָגט ער אויף זיין אייגענאַרטיגען אופן — אַז יעדער איינער פון די פופצעהן הונדערט מיליאָן מענשען וואָס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט, זאָל טראַכטען א נ ד ע ר ס ווי אַלע איבעריגע. ווען אימעצער חזר'ט איבער אָדער טהוט נאָך א צווייטען אין דער מינדעסטער זאַך בע'גזל'ט ער א וועלט... דען

יעדע נייע מחשבה פון יעדען איינעם פון די אַנדערהאַל־בען ביליאָן, וועט פריהער־שפּעטער ווערען דאָס אייגענ־טהום פון אַלעמען...

דערפאַר איז ער אַזאַ אָפּטימיסט בנוגע צו מענשען און צו דעם מענשליכען לעבען. דער נייער מענש — זאָגט ער — דערנעהנטערט זיך אַלץ מעהר צו די מעטהאָדען פון דער שאַפענדער נאַטור ארום איהם. ער האָט אויפ־געהערט צו ווידערהאָלען, דען ער פערשטעהט אַז דאָס לעבען מוז זיך יעדען מאָמענט באַנייען...

און דאָך האָט מיין פריינד אַ געוואַלדיגע ליעבשאַפט צו דער פערגאַנגענהייט, און אַ האַמערישע לעגענדע אָדער אַ ספּור פון תנ״ך, האָט פאַר איהם גראַד אַזאַ לעבעדיגע בעדייטונג און אַזאַ ווירקליכען ווערטה ווי אַ קריעג אין די באַלקאַנען...

פיינט האָט ער נאָר די שטויב־מענשען וואָס שטודירען זאַכען ווייל זיי זיינען אַלט און טויט...

ער ווייס נאָר פון לעבען, און דאָס אַלטע איז איהם ליעב, ווייל אין זיין געדאַנקען לעבט עס אַזוי ווי די געגענוואַרט...

און די געגענוואַרט איז ביי איהם דער מענש און אַלצדינג וואָס איז מענשליך...

1912.

געהיימניס

ווי א מילגרוים איז פול מיט קערנער, אזוי איז יע־דער מענש פול מיט ווידערשפּרוכען — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

פון דער רגע וואָס דער מלאך גיט דעם קינד א שנעל אונטער דער נאָז, ביז דער מינוט ווען דער טויט־טראָפּען פאַלט פון דעם מלאך־המות שווערד אויף דעם גוסס' לי־פּען, איז דאָס לעבען איין לאַנגער „ויתרוצצו".

אָט נעהמט למשל אונזער יאָגעניס נאָך געהיימע זאַכען, און די גרויסע הנאה וואָס מיר האָבען פון סודות — איז דאָס ניט אין פּלוג א ווידערשפּרוך צו אונזער איינ־געבאָרענער שטרעבונג צו ליכט און אויפקלערונג?

מיט דעם קליינעם גראָשענעם ליכטעל וואָס מיר רופען „פערשטאַנד", זוכען מיר פון פריהמאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, כאָטש א קליין פינטעלע פון דער אויביגקייט זיך צו בעלייכטען, און מיר פרעהען זיך ווען א זעמדעל אין דעם מדבר איז פאַר אונז העל געוואָרען.

און צו דער זעלביגער צייט שמאַכטען מיר נאָך דער אַרומיגער דונקעלהייט און אונזערע בעסטע און גליקליכ־

סטע מאָמענטען זיינען די יעניגע ווען מיר וואַרפען אוועק דאָס שכל־לאַנטערנדעל און פערטרינקען זיך אין דעם גע־היימניספאָלען חשך וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף ניט.

און אזוי האַלטען מיר אין איין ארומשפרינגען פון ליכט אין פינסטערנים, פון העלע מחשבות אין דונקעלע טרוימען, פון ממשות'דיגע פאקטען אין נעבעלדיגע דמיון־וועלטען.

אָהן סודות וואָלט אונז דאָס לעבען ניט איינגע־גאַנגען, און אויב מיר קווענען אָן פון דעם פּיצינקען ברע־קעל רוים וואָס מיר האָבען ארום זיך בעלויכטען, איז דאָס נאָר ווייל ארום דעם ראַנד פון דעם דאָזיגען ליכט־קרייזעל, זיך שפּרייטענדיג אין אלע זייטען, לאַגערט דאָס געדיכטע געהיימנים וואָס מיר וועלען קיין מאָל ניט דורכדרינגען...

דאָרט וואו עס זיינען קיין פערבאָרגעניסען ניטאָ זו־כען מיר זיי קינסטליך צו בעשאַפען. פון די היראָגליפען־שריפט פון די חרטומי־מצרים ביז די אויסגעטראַכטע האָ־קוס־פּאָקוס־צערעמאָניען מיט וועלכע א מיטגליעד ווערט אריינגענומען אין דעם „אָרדען פון א. א. פּ. צ." — ציינט זיך ארוים דער זעלביגער חשק פון דעם מענשען איינ־צו־וויקלען זאכען וועלכע זיינען קלאָר ווי דער טאָג, אין א טוך פון מיסטיציזם. זאָנסט וואָלט די לאָזשע א העלפט פון איהרע מיטגליעדער פערלאָרען...

די שרייבערס פון די אינדישע וועדאַס, דער מחבר פון זוהר אזוי גוט ווי קאָנאַן דאָיל און זיינע דעטעקטיוו־מעשיות — האָבען פערשטאַנען די דאָזיגע הויפּט־סטרונע פון דער מענשליכער נשמה. דען ניט די איבערראַשענדע

אנטפּלעקונג פון אַ געהיימנים איז פאַר אונז דאָס וויכ־טיגסטע. ד אָ ס דויערט בלויז איין הרף־עין. דאָס געהיימנים אַליין, דאָס טאַפּען אין דער פינסטערנים, דאָס בלאָנדזשען און פּרובירען טרעפען — איז פאַר אונז דער עיקר...

מיין שכן דער דעקאַדענטישער דיכטער ווייס פון דעם קונץ. ער בעשרייבט אַ זונען־אונטערגאַנג אַזוי אַז איהר ווייסט ניט אויב דאָס איז אַ שילדערונג פון יציאת מצרים אָדער אַ בילד פון אַ פּאָגראָם. און די לעזער זאָגען אַז ער איז דער אידישער מעטערלינק. זיי הויבען ניט אָן צו פערשטעהן, און דערפאַר זיינען זיי איהם דאנק־באַר...

מיר האָבען אַזוי שטאַרק ליעב סודות אַז אַ פּער־שלייערטער אונזין פאַליובעט אונז בעסער ווי אַן אָפענע חכמה. דעריבער האָבען מיר אַזאַ גרויסען רעספּעקט פאַר אַ טפּש וואָס שווייגט...

סאַלאָמע אונטער איהרע זיבען שלייערם געפעלט אונז בעסער ווי די מוטער־נאַקעטע ווענוס... און ווער קען זאָגען אַז דער לייב פון הורדוס׳ שטיף־טאָכטער איז געווען אַזוי שעהן ווי דער קערפּער פון דער ווייסער וואַ־סער־געטין ? די גריעכען זיינען אויף די זאַכען געווען בעסערע מבינים ווי דער ענגלישער אָסקאַר ווייַלד...

און עס דאַרף צומאָל ניט זיין אַ שלייער וואָס דעקט צו די גליעדער פון אַ יפת תואר. אַ מאַסקע הינטער וועל־כער עס בעהאַלט זיך די פאַרצע פון אַ וואַלד־גזלן אָדער דער פערקרימטער פּנים פון אַ פּאַיאַץ, איז אָפט גענוג...

אריטהמעטיק איז דער גרעסטער שונא פון געהיימ־נים. און דעריבער שייט מען זיך צו צעהלען. מען דענקט עס איז ניט מזל'דיג...

די מקובלים און נאָך פריהער די אלט־גריכישע פי־לאָזאָפען האָבען אפילו ציפערען ניט פערגונען זייער וואָכעדיגע פערשטענדליכקייט, און האָבען געמאכט מיט זיי אלערליי שווארץ־קינסטלערישע דרעהדלעך, אבי פון זיי אויך צו מאכען א געהיימנים.

די אָלימפּישע געטער האָבען קיין קיום ניט געהאט, ווייל זיי זיינען געוועזען תמיד אויף דער זונן... זיי האָבען מיט דער איינבילדונג קיין קונקעל־מונקעל ניט געמאכט, און האָבען זיך ניט געשפּיעלט אין בעהעלטנים. „אָט דאָס זיינען מיר און פארטיג"...

דאָס קריסטענטהום האָט איהרע סקעלעטען איינגע־וויקעלט אין הייליגע סודות־פולע מלבושים און האלט זיך נאָך עד היום...

משה רבינו'ס ז ו נ נ י ג ע תורה וואָלט אפשר געהאט דעם זעלבען שיקזאל ווי דער „קלאָר־אויגיגער" יופּיטער, ווען ניט די ס ת ר י ־ ת ו ר ה , איבער וועלכע מיליאָנען קעפּ האָבען זיך געמאטערט און מיל־יאָנען הערצער גע'חלומ'ט...

אונז ציהט צו דער געהיימנים ווי אונז ציהט צו דע־ערד. „פון געהיימנים ביסטו געקומען און צו געהיימנים וועסט זיין דיין געלוסט" — זאָגט א בת־קול יעדען עופּ־עלע ווען עס ווערט געבאָרען.

מיר האָבען ליעב זיך צו שפּיעלען אין ליכט כדי נאָכדעם צו געניסען בעסער די פינסטערנים. מיר צו־ברעכען און צופּאַלמעסען אונזערע שפּיעלצייג און וויינען דערנאָך ווי קינדער, אימעצער זאָל זיי ווידער צוזאַמענ־שטעלען פאַר אונז...

אין פינסטערנים פיהלען מיר זיך היימיש. פון דאָרט קומען מיר און דאָרט געהערען מיר... דאָרט איז דאָס גרויסע לעבען פון וועלכען אונזערס איז די מילבען־אויסגאַבע...

די נעבעלהאַפטיגקייט פון דער מטושטש׳ער מילכ־שטראַס אַפּעלירט צו אונז מעהר ווי דער גלענצענדער אבענד־שטערען...

ווען דאָקטוירים וועלען אויפהערען שרייבען זייערע רעצעפּטען אין לאַטיין, וועלען זייערע רפואות האָבען א קלענערע ווירקונג.

דער „גאָט־ווייס־וואָס”, וועלכער שוועבט ארום „אַק־ווא פּורא” איז געננג צו מאַכען פון ברונים־וואַסער א כשוף־טראַנק...

צוויבעריי איז אויסגעשפּיעלט און שדים האָבען מורא פאַר עלעקטרישער בעלייכטונג. אָבער ספּיריטיזם איז זייער יורש געוואָרען.

טשעזאַרע לאַמבראָזאָ וועלכער איז געווען וויסענ־שאַפטסמאַן געננג צו מאַכען פון פערברעכען א קראַנק־הייט, און פון גאונות א משוגעת — האָט געגלויבט אין די השבעות פון פּאַלאַדינאָ. און אין דעם זעלבען פערטעל יאָהר־הונדערט אין וועלכען מאַדאַם קיריע האָט דעם

גרעסטען כעמישען סוד אנטפלעקט, האָט אַ מרס. עדדי*) געמאַכט מיליאָנען פערקויפענדיג איהרע „קריסטשיען־סייענס" געהיימניסען אין בוך־פאָרם — דריי דאָלאַר מיט פינף און צוואַנציג סענטס אַ געהיימניס...

דען דער מענש מוז האָבען געהיימנים אַזוי ווי ער דאַרף האָבען לופט און שפּייז.

ער וויל ליכט און זונען־שטראַהלען אין די פענסטער אָבער בתנאי ער זאָל צו יעעדר צייט קענען די פאָרהאַנגען אַראָפּלאָזען און זיך איינגנורען אין זיינע געהיימניסען און זיין חשך...

*) די גרינדערין פון „קריסטשיען־סייענס" (קריסטליכע וויסענשאַפט), אַ גלויבען לויט וועלכען קראַנקהייטען קענען געהיילט ווערען מיט דער מאַכט פון אמונה.

טראכטען און ריידען

מיין פריינד דער מענשען־קענער איז בעזונדערס אינטערעסאַנט ווען ער קומט צו דער טהעמא „טראכטען און ריידען”.

ער אַליין רעדט בלויז פּעריאָדיש. עס געהען אָפּט אַוועק מאָנאַטען כסדר און איהר קענט פון איהם אַ וואָרט ניט הערען. און דאַן, קומט אַן אויסגוס, ווי פון אַ פּלוצ־לינג־געעפענטען פאָנטאַן, און ער שפּריצט ארויס זיינע אָנגעזאַמעלטע בעאָבאַכטונגען אין פּארביגע עפּיגראַמען.

אין איינער פון אַזעלכע השתפכות׳ען האָט ער גע־זאָגט : —

טראכטען איז אַ הכנסה און ריידען איז אַ הוצאה...

פאַראַן אַזעלכע וואָס פערמאָגען קרח׳ס אוצרות און פערגינען זיך ניט אַ פּרוטה אויסצוגעבען, און פאַראַן ווידער אויסבריינגער וואָס ביי זיי קען זיך אַ מטבע ניט איינהאַלטען אַ רגע.

עס איז דאָ נאָך אַן אַנדער קלאַס. דאָס זיינען די וואָס גיבען אַרויס וועקסלען אויף וואָס זיי דאַרפען ערשט אַריינקריגען.

איך האָב געקענט א יונגען מאַן מיט א געשליפענער צונג, וועלכער פלעגט אייך ארויסלאָזען א בעהויפּטונג אָדער א געדאַנקען, מיט דערזעלבער לייכטקייט ווי א שוואַרצקינסטלער ציהט בענדלעך פון א קאַפּעלוש, קלע־רענדיג אז ער וועט שוין ווי עס איז בעגרינדען מיט אַלערליי דרעהדלעך דאָס וואָס ער האָט ארויסגערעדט.

אַן ארויסגעזאָגטעס וואָרט איז א טשעק. געוויסענ־האַפטע סאָלידע מענשען וועלען קיינמאָל ניט אונטער־שרייבען א טשעק אוואו זיי האָבען ניט גענוג קאַפּיטאַל אין דער באַנק.

אָבער וויפיעל זיינען דאָ, וואָס גיבען אייך א טשעק, וויסענדיג גאַנץ גוט אז זיי האָבען ניט אין דער באַנק א צובראָכענעם שילינג, און טראַכטענדיג אז איידער איהר וועט זייער טשעק דעפּאָנירען וועלען זיי שוין ווי־עס־איז די סומע „גוט מאַכען״ ?...

דאַן קומט דער „חלפן״ וואָס לאָזט דורך יעדען טאָג דורך זיינע הענד, הונדערטער און טויזענדער מינצען פון אַלע לענדער און פון אַלע „קורסען״ און איז אַליין א בלוטיגער קבצן...

ער האָט ציטאַטען און פראַזען און פיינע געדאַנקען פאַר יעדער געלעגענהייט, און גיט זיי אייך מיט דער פולער האַנד. וואָס האָט ער צו זשאַלעווען ? מע קען, ברוך השם, די סחורה שטענדיג קריגען. נאַטירליך, איי־דער ער לאָזט אין גאַנג זיינע ארטיקלען, רייסט ער צו־ערשט אראָפּ דעם יאַרליק און מע דאַרף זיין א מומחה אויף זיינע טאַנדעטנע וואַארע צו קענען אויסגעפינען דעם נאָמען פון דעם פאַבריקאַנט...

איך געפֿין אַזעלכען אויס דורך דעם אונטערשלאַג פון זיינע סחורות, דען דער אונטערשלאַג איז זיין אייגענער, און ס'איז רעכט אז אַ ראַצעמאָרענער געדאַנקען אָדער אַ זיידענער זאַץ זאָלען זיין אויפגעסטריגעוועט אויף אָפּגעבליאַקטען קאַרטון...

איך האָב נאָך אַ פּרוביר־מיטעל. איך זוך אויס פון אונטער דער ערד, אַ טהעמאַ וואָס בלויז אַ משוגע'נעם ווי איך קען איינפאַלען, צו דיסקוטירען, און פאַר וועלכער מיין בחור האָט בשום אופן זיך ניט געקענט צוגרייטען... און מיין ציצעראָ הויבט אָן טעלעבענדען מיט דער צונג. דער גרויסער פּראַזען־מעקלער הויבט מיר אָן דאָן ארויסצוגעבען זיינע איינענע פערזשאַווערטע און ווערטהלאָזע פעניגער, און פון זיין גאַנצען פערמעגען איז געוואָרען אַ תל...

דאָס נעקסטע מאָל מיידט ער מיך אויס, און פּרובירט זיין גליק מיט אַנדערע.

פאַראַן פערקעהרט אמת'ע גבירים, וואָס האָבען גאַנצע זאַסיקעס מיט גאָלדענע געדאַנקען, אָבער זיי זיינען אַזוי אונגעלומפּערט, אַז נעהמען זיי איך ארויסצעהלען אַ געוויסע סומע, פאַלט עס זיי פון די הענד... אַזעלכע איז אַ מצוה אויסצוהעלפען. עס לויהנט זיך.

איך האָב געהאַט אַ פעטער אַ לאַנד־חכם. פלעגט ער נעהמען ריידען, איז געוועזען ווי געהן צו קינד. אַ וואָרט צו אַ וואָרט פלעגט זיך ניט קלעבּען, און איהר האָט געקענט הערען ווי די רעדער פון זיין מח־מאַשינע סקריפּען און קרעכצען. איך פלעג נעהמען אויף זיך די ראָלע פון אַ העבאַם, פלעג ממש פאַר די פּיס די געדאַנקען פון איהם

ארויסשלעפּען... און וואָס פאַר׳ע גערעטענע גראַנקען דאָס זיינען געווען! אַ מחיה געווען צו קוקען אויף זיי...

פאַראַן מענשען וואָס האַלטען זייער געלד אין אַ קניפּעל, און ווען זיי נעהמען ארויס אַ בומאַזשקע טהוען זיי עס „ברחילו ורחימא״, און קוקען דערביי אויף אייך אַזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען „ברודערקע, דאָס איז ניט „קיין הובעל־שפּאָן, דאָס איז געלט און געלט דאַרף מען „היטען ווי אַן אויג אין קאָפּ״. און דאָך זיינען זיי בטבע ניט קיין קמצנים.

איך האָב אָנגעטראָפען אַ סך דענקער פון דער דאָזיגער קאַטעגאָריע. זיי זיינען „מלא וגדוש״, אָנגעשטאָפּט מיט בריליאַנטענע געדאַנקען, אָבער נעהמען זיי צו אייך ריידען, פּעקלען זיי זיך לאַנגזאַם אויס, מיט אַ זייטענוואונק צו אייך וואָס גיט אייך צו פערשטעהן, אַז איהר דאַרפט זיך מכין זיין צו הערען עפּעס וויכטיגס...

עהנליך צו זיי איז געווען יענער הומאָריסטישער שריפטשטעלער וואָס פלעגט אַזוי עקאָנאָמיזירען מיט זיינע וויצען אין געשפּרעך, אַז קיין המצאה זיינע איז מיר ניט איינגעגאַנגען. איך פלעג אימער האָבען דאָס געפיהל, אַז ער רעכענט קודם אויס וויפיעל זי איז ווערטה פאַר זיין פערלעגער, און ווען ער שענקט זי מיר, ליידט ער פּשוט אַ געלד־שאָדען...

דער קאָנטראַסט צו זיי אַלעמען איז יענער וואָס עפּענט בלויז אויף זיין מויל, און עס גיבען זיך אַ לאָז גלענצענדע ראַקעטען פון קלוגהייט און שאַרפזין, וואָס האָבען הפּנים לאַנג געלעכצט ארויסצוגעהן אויף דער ווייסער וועלט... און די פונקען פאַלען אייך אין מח און אין

הארצען, און דערביי שפירט איהר גאָר ניט, ווי עמיצער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט אָדער ווי עמיצער וואָלט עפּעס געגעבען און עמיצער גענומען...

און די געדאנקען שפּריצען ארויס אזוי נאטירליך, און מיט אזא אימפּעט, אז אייך דאכט זיך, זיי זיינען נאָר וואָס געבאָרען געוואָרען. און דאָ ג א ר ט איהר זיך.

עס זיינען דאָ „עקס־פּראָמפּטנע״ רעדנער אָבער עס זיינען ניטאָ קיין „עקס־פּראָמטנע״ דענקער. דער דענקער וואָס רעדט אזוי לייכט און אָהן א מאָמענט פערטראכטען זיך, רעדט פון אָנגעברייטען, פון פארטיגען. ער האָט בע־אָבאכטונגען און געדאנקען וואָס ער האָט גאָט ווייס וואו און גאָט ווייס ווען אָנגעקליבען און דורכגעזיפּט און דורכגעקלערט, ווי מע קלערט דורך טהייערען ווייַן — ווע־גען אלערליי זאכען. און וואָס פאר א געגענשטאנד עס זאָל ניט פאָרקומען — ע ר האָט שוין וועגען איהם לאנג צוריק נאָכגעטראכט, מעהר אָדער וועניגער, און איבער־ראשען קענט איהר איהם קיין מאָל ניט.

איך האָב פריהער געזאָגט, אז ריידען איז א הוצאה, אָבער דער תענוג פון אויסגעבען נאָכדעם ווי מע האָט זיך א לאנגע צייט געזעטיגט מיט אריינגעהמען — איז אַן ערפרישונג, אַן ערלייכטערונג און צייטענווייז א בע־דירפעניש.

די גמרא זאָגט : „מעהר ווי דאָס קאלב וויל ז ו י־ג ע ן וויל די קוה איהם ג ע ב ע ן ז ו י ג ע ן״. איך קען אזעלכע וואָס מוזען זיך ארויסרעדען. זיי וואָלטען זאָנסט געקריגען מילך־פיבער.

און זעהר אָפּט פאַסירט, ווי איך ווייס פון מיין איי־גענער ערפאַהרונג, אַז רעדענדיג טויכט ארויס פאַר דעם ריידער אַליין, אַ שפּאָגעל־נייער געדאַנקען...

אינוועניג איז ער געווען צוזאַמענגעקנוילט מיט אַ סך אַנדערע און האָט זיך ניט קלאָר ארויסגעזעהן. אָבער רעדען קען מען ניט אין קנוילען, און ציהט מען אין גע־שפּרעך פאַנאַנדער פאָדעם פאַר פאָדעם ווערט יעדער פאָ־דעם זיך אַליין דייטליכער.

דאָס רוף איך אַ ז י י ט י ג ע הכנסה...

.1912

איינזאַמקייט

איינזאַמקייט איז אַ תענוג צו וועלכען מען מוז זיך צוגעוואוינען — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דער וואָס האָט ניט געלערנט די קונסט פון זיין איינזאַם, דער האָט פערנאַכלעסיגט די בעסטע געזעלשאַפט וואָס ער האָט ווען־עס־איז געקענט האָבען — די געזעלשאַפט פון זיך אליין. דען וואו קענען מיר געפינען אַ חבר מיט וועלכען מיר זאָלען קענען זיך אזוי גוט פערשטענדיגען, מיט וועלכען מיר זאָלען זיין אזוי אויסגעבונדען, ווי מיר אליין?

די וואָס זאָגען אַז דער איינזאַמער מענש שליסט זיך אוים פון דער וועלט, געברויכען בלויז אַ סקארבאָווע פראַזע וועלכע האָט אין דער ווירקליכקייט קיין שום אמת אין זיך ניט.

פ ע ר ש ל אָ ס ע ן זיינען מיר ערשט ווען מיר לעבען תמיד אין דעם גערויש און דעם געפילדער און דער צוזאַמענגעוואָרפענער חאַליאַסטרע פון מענשען, וואו מיר ווערען געדריקט און געקוועטשט אין אַלע ווינקלען

פון אונזער נשמה. קוים קענען מיר אין דעם גערדראַנג א שטיקעל בלאָען הימעל זעהן...

אין דער איינזאַמקייט שפּרייט זיך די וועלט פונאנ־דער אין איהר גאַנצער ווייטקייט. רוים פעהלט אונז מעהר ניט און מיר אליין נעהמען אָן אונזער ריכטיגע, פולע, רונדע געשטאַלט...

דאַן ערשט קענען מיר אויספּעקלען אונזערע גייסטיגע מטלטלין, און זיי געהעריג פונאנדער שטעלען און איינ־אָרדנען און אונגעשטערט פונאַנדערפלעכטען דעם קאָלטון פון פערמישטע איינדרוקען...

און מענשען אליין מוז מען זעהן פון ד ע ר ו ו י י־ ט ע ן, פון דער איינזאַמקייט, אויב מיר ווילען זיי ליע־בען אָדער האַסען. פון נאָהענטען האָבען מיר בלויז דעם אייגענטהימליכען גערוך פון זייער לייב...

אין אונזער איינזאַמקייט, ווערען זיי אַלע נשמות — גוטע אָדער שלעכטע. די קערפּערס פערשווינדען...

און אויב מיר האָבען ניט וואָס האָלט צו האָבען קענען מיר זיך קוויקען מיט אונזער שנאה, ווי מע קוויקט זיך מיט א קרעפטיגען ביטער־טראַנק...

פון נאָהענטען איז בלויז דאָ ענטוועדער פיזישע שכרות, אָדער פיזישער עקעל...

אין איינזאַמקייט, אראָפּקוקענדיג אויף דער וועלט פון דער הויך, האָבען מיר א נצוץ פון יענעם געפיהל וואָס די מלאכים מוזען האָבען ווען זיי שפּאַרען זיך אָן אויף דעם געלענדער פון דעם זיבעטען הימעל און קוקען אראָפּ, טיעף אונטען, אויפ'ן „עולם השפל"...

און אין דער איינזאַמקייט, אַרונטערזינקענדיג אין דעם טיעף־טיעפען ברונעם פון אונזער אייגענעם אינער־ליכען לעבען, קענען מיר אַרויפקוקען און זעהן די שטע־רען, העל און ליכטיג... אין דעם געלען חוצפּה׳דיגען שי־מער פון דער עפענטליכקייט, זיינען די דאָזיגע שטערען ניט אָנצוזעהן געווען.

די איינזאַמקייט, דאָס איז די צייט פון זעען, פון שפּראָצען און פון שטילען וואַקסען, פון ר י י ף־ווערען און פון ר י י ך־ווערען.

די גרויסע געדאַנקען־מאַגנאַטען וואָס האָבען די וועלט בעגליקט מיט זייערע נדבות, האָבען ניט אַ פּעניג פון זייער אייגענטהום אָנגעקליבען אין דער חברותא פון מענשען...

די וועלט איז אַ נעהמערקע און ניט קיין געבערקע. און ווייל אימעצער דער וועלט עפּעס שענקען אויף עולמות מוז ער זיך אָפּגעזעגענען מיט זיינע מיטמענשען און יאָהרען־לאַנג אַרבייטען אַליין אין זיינע דונקעלע גאָלד־גרובען...

אַ טרוים געבאָרען ערגעץ וואו אין אַ ביידעל אין דער שווייץ, מיט קיין אַנדער עדות ניט אַרום, ווי די שטערען און די קאַלטע גלעטשערס, קען ווערען די בעוואונדערונג פון אַ טויזענד־קעפּיגער מאַסע אין אַ פּאַריזער אָדער ניו יאָרקער אָפּערא־הויז, וואו ער, דער טרוים, ווערט איבער־געגעבען אין דעם גלגול פון אַן אַריאַ, געזונגען פון אַ קאָקעטקע־פּרימאַדאָנאַ...

אָבער אין דער אומגעבונג פון דער דאָזיגער מאסע וואָלט ער קיין מאָל ניט געבאָרען געוואָרען...

און איינזאמקייט איז א רייניגונג און א לייטערונג. יעדער מענש אזוי ווי ער מוז האָבען פון צייט צו צייט א באָד פאר זיין גוף, מוז האָבען אזא מין איינזאמקייט־טבילה פאר זיין גייסט... נייע כחות וועט ער דערנאָך שפירען אין זיך.

עפּעס וועט האָבען פערשוואונדען, עפּעס וועט זיין ארונטערגעשוואונקט און די אָפענע געזונד־געוואָרענע הויט־לעכלעך וועלען אריינציהען די לופט און דעם שיין מיט מעהר פרישקייט...

און הויפּטזעכליך די א ו י ג ע ן... לעבענדיג צו לאנג אין געזעלשאפט ווערען זיי פערשטויבט. עס זיינען דאָ אזוי פיעל וואָס ווארפען אונז שטויב אין די אויגען, אז ווי ווענינ עס זאָל ניט בלייבען יעדעסמאָל, זאמעלט זיך מיט דער צייט אָן א דיק הייטעל און די ראיה ווערט קאַליע...

אין איינזאמקייט הויבט מען אָן זעהן בעסער. דען איינזאם־זיין מיינט ניט אנטלויפען פון דער וועלט. איך, פערקעהרט, נעהם די וועלט מיט זיך, אָהן איהר ריהר איך זיך ניט... א פענסטערל מאַך איך דורך וועלכען איך זאָל זיך תמיד קענען זעהן אזוי ווי איך וויל זעהן די פעלדער און די וועלדער ארום זיך...

און העך איך דעם ליארעם פון דער ווייטען איז עס אן אנגענעהמער אבליגאטא צו מיינע אייגענע געדאנקען־מעלאדיען, אזוי ווי דאס רוישען פון ים וואס איך קען אויסטייטשען ווי מיר אליין געלוסט זיך...

— — — — — — — — —

ווען מיר ווערט איינזאמקייט איבערדריסיג ווייס איך אז איך אליין בין זיך איבערדריסיג, און דאן זוך איך דעם טומעל כדי ער זאל מיך געגוג דערעסען מיך צוריקצו־טרייבען אין מיין ווינקעל...

גליקליך זיינען די מענשען וואס האבען זיך ארויפגע־ארבייט צו א שטופע, צו קענען זיין איינזאם אפילו אין געזעלשאפט... איהר רעדט צו אזא איינעם, און ער ענט־פערט אייך און ער לאכט און ער איז פעראינטערעסירט און איז אליין אינטערעסאנט, און דאס אלץ קומט פון זיין גאסט־צימער... אין די אינערליכע קאבינעטען נעהמט ער אייך קיינמאל ניט אריין, אזוי ווי ער אליין, אדער דער בעסטער טהייל פון איהם, געהט פון די דאזיגע קאבינעטען קיינמאל ניט ארויס...

ער איז אי א י ן דער וועלט, אי א י ב ע ר און א ר ו ם דער וועלט... ער ז ע ה ט זאכען און מענ־שען פון דער נאהנטסטער ווייטקייט און ק ו ק ט אויף זיי פון דער ווייטסטער ווייטקייט — אזוי ווי מע דארף אויף זיי קוקען, אום אין זיי ניט בטל צו ווערען...

דען מיר מוזען זיין עקאנאמיש מיט אונזער קוקען, און קוקען מיר צו נאהענט און צו געגוי, וועלען מיר אויף

א שטויב פערשוואונדען די צייט וואס וואלט געקלעקט אויף א גאנצען בארג, און אן ארבעס וועט פון אונזערע אויגען פארשטעלען א גאנצען שטערן...

— — — — — — — — —

היטען זאלט איהר זיך אָבער פון דעם וואס זוכט איינזאמקייט ניט ווייל ער וויל וואקסען, נאר ווייל ער וויל זיין גרויס ניט וואקסענדיג און אהן מיה; ניט ווייל ער וויל בעסער זעהן די וועלט, נאר ווייל ער וויל פערשטאפען זיינע אויערען צו דער וועלט'ס דעקרעט פון זיין נישטיגקייט...

ער וויל אן אייגענע ממשלה גרינדען, כדי צו קענען קעניגען אהן א שום שטערונג, ער וויל אזוי צו־שפאלטען דעם עכא פון זיין איי־גענעם וואונש אז ער זאל קלינ־גען ווי דער הוררא־טומעל פון א גאנצען פאלק...

אזעלכייר מוז אלע פענסטער און אלע לאדען צומא־כען. א קלאנג פון דער דערויסענדיגער וועלט, וועט איהם זיין חלום חרוב מאכען, א בלאז פון ווינד וועט זיין קרוין איהם פון קאפ ארונטערשליידערען...

און אזעלכער ווערט אין זיין איינזאמקייט קלענער און שמעלער. ער איז צופיעל בעשעפטיגט מיט דיע־נען צו זיך, מיט קטורת־רויכערען צו זיין כבוד־לוסט, ער זאל קענען זיך אויסשפרייטען...

און ער האָט צומאָל ניט איין גרויסען רוהיגען האַס וואָס זאָל איהם אויפהאַלטען... ער האָט בלויז פּיצינקע פּאַרדרוסען און פּאַראיבעלס וואָס רייצען און צוברעקלען איהם און פּער׳מיאוס׳ען אין זיינע אויגען גאָט׳ס וועלט, אַזוי ווי זיי פּער׳מיאוס׳ען איהם אַליין אין די אויגען פון דער וועלט...

1912,

נאָכאַהמונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט אמאָל גע־זאָגט צו מיר:

שטודירען מענשען איז שטענדיג ביי מיר געווען אַן אינטערעסאַנטער ספּאָרט. איך האָב קיינמאָל קיין גע־ברויך ניט געמאַכט פון מיינע בעטראַכטונגען. איך האָב ניט געהאַט, ניט דעם טאַלענט און ניט די לוסט צו שריי־בען פּסיכאָלאָגישע ראָמאַנען, און האָב קיינמאָל ניט גע־זאַמעלט שטאָף פאַר סקיצען. עס איז גלאַט פאַר מיר אַליין געווען דער שעהנסטער צייט־פּערטרייב, אויס־צוגעפינען די פערבאָרגענע מאַשינערי, וואָס ארבייט אין דער נשמה פון די מענשען מיט וועלכע איך בין געקומען אין בעריהרונג, און די אינערליכע ווארשטאַט, וואו עס ווערען פאַבריצירט זיינע בעזונדערע בעוועגונגען, מאַני־רען, בליקען און אויסדרוקען.

אַנדערע לעזען צייטונגען, איך פלעג לעזען מענשען.

און מיין מעטהאָדע צו לערנען א מענשען איז גע־ווען זעהר אַן איינפאַכע.

איך פלעג קודם־כל זוכען אויסצוגעפינען ווען ער מאכט נאך, און אזוי שנעל ווי מיר איז געלונגען צו לעגען מיין פינגער אויף דער פערזאן וועלכע איז זיין מאדעל און דער געגענשטאנד פון זיין נאכאהמונג, האב איך געהאט א שליסעל צו אלע קעמערלעך און אלעקער־לעך פון זיין כאראקטער.

דען שוין לאנג צוריק בין איך געקומען צו דער אי־בערצייגונג אז יעדער איינער פון אונז, בעוואוסטערהייד אדער ניט־בעוואוסטערהייד, מאכט נאך אימעצען. אימע־צער וועלכען ער קען אדער פון וועלכען ער האט געלעזען אדער געהערט, שוועבט פאר איהם אלס א מוסטער, און אלע זיינע האנדלונגען, בעוועגונגען און אייגענטהימ־ליכקייטען, זיינען צוגעשניטען און צוגעמאסטען לויט דעם דאזיגען מוסטער.

פאראן מענשען וואס מאכען נאך איינעם. מיט זיי פלעג איך האבען א לייכטע ארבייט. פיעל שווע־רער און פערוויקעלטער איז געווען דער פראצעס, ווען איך האב אנגעטראפען אזעלכע וואס האבען נאכגעמאכט צוויי אדער מעהר אויף איין מאל.

אט האב איך געהאט א בעקאנטען. אין זיינע גאר יונגע יאהרען האט ער געלערענט אין א ישיבה אין סלא־באדקע, נאך פערשיעדענע גלגולים איז ער אנגעקומען אלס קאנטאר אין א רעפארמירטער שוהל. איך האב קיינ־מאל ניט געקענט דערגרונטעווען די ריכטיגע פסיכא־לאגיע זיינע. עפעס האט ער געהאט אזעלכע אייגענ־טהימליכע מיינונגען און אזעלכע מאדנע געוואוינהייטען

און קנייטשלעך. איך האָב פּרובירט מיין „בערטיליאָן־סיסטעם” אויף איהם, אָבער איך האָב צו קיין שלום ניט געקענט קומען. איך האָב עקספּערימענטירט מיט א לאַנגער ליסטע פון גדולים און העלדען, און קיינער האָט ניט געפּאסט. ביז מיר איז איינגעפאלען צו פּרובירען צוויי אויף א מאָל. דער רעזולטאַט איז געווען אויגענבליקליך: אַלצדינג איז מיר געוואָרען קלאָר ווי דער טאָג. ווייסט איהר ווער די צוויי זיינען געווען? איהר וועט לאַכען, אָבער עס איז דאָך אַן אמת: רב יצחק`אלחנן דער ק אָ וו נ ע ר ר ב, און וו א ג נ ע ר...

פון אַקטיאָרען וואָס אַהמען נאָך אין געוועהנליכען לעבען, די הויפּט־ראָלע וועלכע זיי שפּיעלען אויף דער ביהנע — ווייסט איהר געוויס. איך אליין ווייס פון א שוישפּיעלערין וואָס האָט געהאַט א בעזונדערע אַפּעק־טירטע אַרט ווען זי פלעגט זיך זעצען אויף איהר פאָטעל ביי זיך אין דער היים, און א געוויסע קאָמישע מאַיע־סטעט אין דעם טאָן פון איהר שטים ווען זי פלעגט רעדען צו איהר דיענסט־מיידעל. און געקומען איז דאָס איהר ווייל זי האָט געשפּיעלט אויף דער ביהנע די ראָלע פון קעניגין „סעמיראַמיס”...

נאָך אינטערעסאַנטער איז וואָס געוויסע מענשען אַהמען נאָך זיך אליין... איינער האָט אַמאָל אין א פּייערליכען געהויבענעם מאָמענט געכאַפּט א קוק אויף זיך אין שפּיגעל און האָט זיך אריינגענומען אין קאָפּ פון דאַמאָלס אָן צו זיין פּ י י ע ר ל י ך...

א צווייטער האָט אַמאָל אַמוזירט א געזעלשאַפט מיט

וויציגע אנעקדאָטען, און זוכט זינט יענעם טאָג צו זאָגען וויצען, סאַי עס קלעפּט זיך יא, סאַי עס קלעפּט זיך ניט.

און ווער קען ניט יענע אַלטע לייט וואָס זוכען נאָכ־צומאַכען זייער אַמאָליגען יונגען „איך״?

און די דאָזיגע נאָכאַהמונג ווייזט זיך ארוים ניט נאָר אין מאַכען מיט׳ן האנד, אין העויות פון געזיכט, אין דעם ארט פון געהן און אין דער מאַניער פון עסען — נאָר אין דער גאַנצער וועלט־אַנזיכט פון דעם נאָכאַהמער...

ביסלעכווייז וואַקסט זי איין אין דער נשמה, און ווערט די הויפּט־ספּרוזשינע פון יעדען טהאָן און פון יע־דען טראַכטען, און אם שטאַרקסטען איז זי דאָרט וואו זי אַרבייט אונבעוואוסטערהייד, דאָרט וואו דער נאָכאַה־מער וואָלט אייך אַריינגעלאַכט אין געזיכט און גערופען „ליגנער״ אָדער „אידאָט״, ווען איהר זאָלט איהם זאָגען אַז ער מאָדעלירט זיך נאָך אַ פרעמדען טיפּ.

דער מענש איז איבערהויפּט דער שנעלסטער פון אַלע חיות, אויפצוכאַפּען דאָס וואָס ער זעהט און עס תיכף נאָכצומאַכען.

ווען איך האָב געלעבט אויפ׳ן ישוב האָב איך בע־מערקט, אַז דער שווערער שלעפּעדיגער גאַנג פון די פּויערים קומט דערפון וואָס זיי מאַכען נאָך די פערד און די קיה, מיט וועלכע זיי האָבען צו טהאָן אַ גאַנצען טאָג.

אַ ישוב׳ניק׳ס אַ אינגעל האָב איך געקענט, וואָס פלעגט ביים ווייגען, אויסשטעלען דעם מויל משופּע׳דיג אַרויף־צו, און אויסלאָזען זיין געוויין מיט אַ קלאַנג וואָס

איז געווען עהנליך צו א האווקע... דאָס האָט ער געכאפּט דעם שניט פון דעם שווארצען הונט מיט וועלכען ער פלעגט זיך שפּיעלען...

ווען איהר וועט אמאָל זיין אויף א מיטינג ווען א גרויסער רעדנער האלט א גאנצען עולם געשפּאנט מיט זיין פייערדיגער דרשה, וועט איהר בעמערקען, ווי ניט ווילענדיג שפּיגעלט זיך אָפּ אין א געוויסער מאָס, דער אויסדרוק פון דעם דרשן'ס געזיכט אויף די פּנים'ער פון זיינע הערער.

איך האָב בייגעוואוינט ווי א רעדנער האָט אין פער־לויף פון זיין אינטערעסאנטער רעדע, גראד א ביס גע־טהאָן מיט זיינע אונטערשטע צייהן די אויבערשטע ליפּ, און א פּאאר דוצען מענשען וואָס האָבען איהם אויפמערק־זאם צוגעהערט, האָבען מעכאניש א ביס געטהאָן זייערע אויבערשטע ליפּען...

ווי איך בין שפּעטער געוואָהר געוואָרען האָט דער רעדנער דאן געהאט א צאָהן־ווערטאג און האָט פער־ביסען די ליפּ פון יסורים...

דאָס זיינען קליינע און איינצעלנע סימפּטאָמען וועל־כע יעדער קען הונדערט מאָל כפל'ען פון זיין אייגענער בעאָבאכטונג און ערפאהרונג.

וויכטיג אָבער איז דער גרויסער פאקט, מיט וועלכען איך האָב אָנגעהויבען, וואָס יעדער מענש, וויסענדיג אָדער ניט וויסענדיג האָט א געוויסען פאָר־מאָדעל וועל־כען ער טהוט נאָך אָדער וויל נאָכטהאָן. און האָט איהר נאָר אויסגעפונען ווער דער דאָזיגער מאָדעל איז, דאן

ליעגט פאַר אייך אָפען זיין גאַנצער פּסיכאָלאָגישער מעכאַניזם, און איהר וועט כמעט פּלוצלונג קענען בעשטימען ווי אַזוי ער וועט האַנדלען און זיך בעטראָגען אונטער געגעבענע אומשטאַנדען. יעדענפאַלס וועלען אייך קלאָר ווערען אַלע זיינע געוואוינהייטען, אַנזיכטען און מיינונגען וואָס וואָלטען אָהן דעם אפשר בלייבען אַן אויביגע רעטענים.

.1912

דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט מיר אמאָל דערצעהלט:

א גרויסער אידישער דענקער און שריפטשטעלער, וועלכער איז נאָך אין דער פולער רייפקייט פון זיינע יאָהרען, האָט מיר אין אַן אינטימען געשפּרעך אַנטפּלעקט, אז ער פיהלט זיך אַלט און ער האָט מיך נאָך מעהר איי־בערראשט, ווען ער האָט צוגעלעגט אז דאָס געפיהל פון זקנה איז אויף איהם געקומען ניט לאנגזאם, נאָר אין איין רגע...

איך האָב איהם פער'חדוש'ט אָנגעקוקט, אָבער דער שריפטשטעלער האָט פאָרטגעזעצט: —

„איהר ווייסט, מע דערצעהלט זיך וואונדערליכע מעשות פון מענשען וועלכע זיינען אין איין נאַכט אָדער אין איין שעה גרא געוואָרען. די אויסערליכע סמנים פון אַלטקייט ענטוויקלען זיך געוואויהנליך זעהר לאנגזאם, שטופּענווייז, עס נעהמט יאהרען און יאָהרען ביז עס זאמלען זיך אָן קנייטשען, אָדער ווי די ענגלענדער רופען עס, „קראָה־פיס" געגנוג און בית עולם בלעטלעך גענוג

אום אָנצוזאָגען פאַר דער וועלט אַז מיר געהען אַראָפּ בארג. און ווען אַזאַ מין אַלט־ווערען איבער נאַכט פּאַ־סירט, בעטראַכט מען עס אַלס יוצא מן הכלל און אַן אויסעראָרדענטליכען פאַל.

„אָבער מיר אַלע ווערען אין דער אמת׳ן זקנים אין איין מינוט. עס איז דאָ איין געוויסער פּונקט, דער „הר ההר”, און דער קלימאַקס, וואו די וועגען שיידען זיך... און דער פּונקט ווערט דערגרייכט אַמאָל אין מיטען דער נאַכט אויפ׳ן געלעגער, און אַמאָל זיצענדיג אין אַ לוס־טיגער געזעלשאַפט, דורך אימעצענ׳ס אַ בעמערקונג, אַ וואָרט אָדער אַ קוק...

„מיט מיר אַליין האָט עס פּאַסירט גראָד אַזוי אומ־געריכט...

„איך האָב איינמאָל געשריבען אַן אַרטיקעל איבער דער רעוואָלוציאָן וועלכע מוז פריהער־שפּעטער אַריינ־טרעטען אין אונזער לעבען און אין אונזערע געדאַנקען. און געשריבען האָב איך עס מיט דער געוואוינטער קאַמפּף־לוסטיגקייט און מיט דעם ענטהוזיאַסטישען גלוי־בען אין דער גרויסקייט פון דעם „נייעם”, וואָס דאַרף קומען אויף דעם אָרט פון דעם אָפּגעלעבטען „אַלטען” רעזשים. מיין פעדער איז געלאָפען האַסטיג אויפ׳ן פּאַ־פּיר, ביז איך בין געקומען צו אַ געוויסען אויסדרוק, וועלכען איך האָב אַזוי פיעל מאָל פריהער געברויכט, ניט פערטראַכטענדיג זיך אפילו, און וועלכער איז געווען אַזוי נאַטירליך פאַר מיין פעדער ווי די טינט, מיט וועלכער זי האָט געשריבען.

„איך בין געקומען צו אַ זאַץ וואָס האָט זיך אָנגע־הויבען „מיר יונגע"...

„מיין פעדער איז מיט אמאָל געבליבען שטעהן, און ביי מיר אין געדאַנקען איז פון ערגעץ־וואו, אַזוי ווי אַ לאַנג־בעהאַלטענער שד, אַרויסגעשפּרונגען די פראַגע: קען איך נאָך אַלץ מיט רעכט זאָגען „מיר" רעדענדיג פון דער יוגענד? איז שוין ניט צייט צו זאָגען „זיי"?

„איך בין ערשט זעקס און פערציג יאָהר אַלט, איך בין נאָך שטאַרק און געזונד און פול מיט דעם בעגעהר פון אַרבייט, אָבער אין יענעם מאָמענט האָב איך זיך אָפּ־געזעגענט מיט די „יונגע", און האָב זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען די גראָ־האָאָריגע — הגם ביז איצט האָב איך נאָך אפילו קיין איינציג גראָ האָאָר אין מיין קאָפּ ניט געהאַט...

„דער ווענד־פּונקט איז געקומען און אַלע מיינע טענות מיט זיך אליין האָבען ניט געהאָלפען. פון דאַמאָלס אָן האָב איך אויסגעמידען, ווי ווייט איך האָב געקענט, דעם אויסדרוק „יונגע". זאָגען „זיי" האָט דאָס האַרץ ניט גע־לאָזט. עס האָט זיך ניט געוואָלט געבען אַן אויסגעשפּראָ־כענע אָדער געשריבענע הסכמה, אַז איך אַנערקען זיך אַלס אַלט... און זיך רעכענען צו „זיי" ווי פריהער, האָט דער געוויסען ניט ערלויבט...

„ווען איך פלעג זיך צוזאַמענקומען מיט מיינע אינ־גערע פריינד, האָט זיך מיר געדאַכט אַזוי ווי איך בע־האַלט עפּעס פון זיי, און אַזוי ווי זיי שווינען מיך און

ווילען מיך ניט פערלעצען, זאָנסט וואַלטען זיי מיך בע־
האַנדעלט ווי אַן אַלטען..."

צו דער ערפאַהרונג פון דעם שריפטשטעלער זיינען
מיר שפּעטער צוגעקומען, אַ סך עהנליכע ערפאַהרונגען!
וואָס עלטערע מענשען, אין מינוטען פון זעלבסט־אָנט־
פּלעקונג האָבען מיר פערטרויט...

איינער איז אַלט געוואָרען אין אַ טראַמוויי, ווען אַ
יונגער מאַן האָט איהם דעם זיץ אָפּגעטרעטען... אַ צוויי־
טער האָט דערפיהלט דאָס געוויכט פון די יאָהרען, ווען
אַ בעקאַנטער האָט איהם געהאָלפען אָנטהאָן דעם אויבער־
ראָק... אַ דריטער האָט גראַד אונטערגעהערט ווי זיין
בוכהאַלטער אָדער שיק אינגעל זאָגט אויף איהם „דער אַל־
טער"... אַ פירטער האָט אין דעם געבורט פון זיין ער־
שטען אייניקעל אָדער אין דעם ערשטען בעזוך פון אַ חתן
פאַר זיין עלטסטע טאָכטער, געלייענט זיין אורטהייל...

אָבער געקומען איז עס ביי אַלעמען פּלוצלינג, אין
איין געוויסער רגע, און פון יענער רגע האָט די אַלטקייט
זיי איבערגענומען אין איהר רשות...

זיי האָבען גענומען שטעלען מעהר דעם טראָפּ אויף
זייער ערפאַהרונג ווי אויף זייער פעהיג־
קייט, מעהר אויף זייער ווירדע ווי אויף
זייער קראַפט און מעהר אויף ערהינערונג
ווי אויף האָפנונג.

און נאָך טרויעריגער איז צו זעהן די געענדערטע בע־

ציהונגען פון די דאָזיגע נ י י ע ר ע ק ר ו ט ע ן פון זקנה צו די גרייז־גראָע געבויגענע וועטעראַנער...

עס איז ניט מעהר די גרויססמוטהיגע סימפּאַטהי און די נדבנ׳ישע צערטליכקייט, פון דעם וואָס איז נאָך אויפ׳ן פערד צו דעם געפאַלענעם אָדער פון דעם געזונדען צו דעם קראַנקען, נאָר אַ געפיהל פון פּאַטהעטישער חברותא, אַ געפיהל פון מיטגליעדערשאַפט אין דעם זעלבען טרויעריגען וועלט־פעראיין, וואָס שליסט איין אין זיינע ריהען, דעם מאַן מיט דעם ערשטען זילבער־פאָדעם אין זיין באָרד ווי דעם עובר־בטל וואָס וואַרעמט זיך פאַר דער זונן, טראַכטענדיג פון דעם זעקעל „ארץ ישראל ערד" וואָס ער האָט אויף דעם דעק פון זיין קופערט...

.1912

גע‍בורט און ענטוויקלונג פון געדאנקען

נים אלע געדאנקען ווערען רייף און „אויסגעטראגען" אין דעם מח וואו זיי האבען צוערשט ארויסגעשפראצט — זאגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דען אזוי ווי אלע זאכען אויף דער וועלט, האבען געדאנקען אויך זייער מזל. אנדערע איז בעשערט צו וואקסען אויף דעם אורשפרינגליכען בוים, ביז זיי פאלען אראפ דורך דער לאסט פון זייער פארטיגען רייכטהום. און אנדערע האט א קאפריזנער ווינד ארונטערגעטריי־סעלט איידער זיי האבען זייער פולקייט דערגרייכט.

אמאל איז עס גאר ניט דער ווינד. די פרי האט ניט קיין געדולד געהאט און האט זיך אפרייסען געוועלט... אפשר האט זי זיך אין די מאנאטען אדער טעג פעררע־כענט ?...

אזעלכע געדאנקען ווערען ערשט פארטיג אויפ'ן וועג. פון מח צו מח וואנדערען זיי און ווערען אויסגעהאדע־וועט אויף זייער נסיעה, ווי די באנאנאס וואס ווערען

גרינערהייד געבראַכט פון די דרום־לענדער און ווערען גאָלדיג און זאַפטיג, ווייט פון זייער געבורטס־אָרט...

די באַנאַנאַס איז בעשערט צו קריגען זייער רייפקייט ניט אויף דעם היימישען שטאַם און ניט אונטער דעם היימישען זונען־שיין נאָר אין א שטרוי־פערפּאַקונג, אין דער תפיסה פון א פראַכט־וואַגאָן, אין אַן אָרעמער פינ־סטערער אומגעבונג...

אָבער פאַרטיג ווערען זיי, און זייער טעם איז אפשר זיסער און געשמאַקער נאָך דער לאַנגער וואַנדערונג...

וויפיעל געדאַנקען קענען זיך ריהמען אַז זיי האָבען דורכגעמאַכט די גאַנצע „תשעה ירחי לידה״ ? דערפאַר איז אָבער זעהר גרויס די צאָהל פון די געדאַנקען וואָס ווערען געבאָרען „זיבעטלעך״.

זיי בעדאַרפען נאָך מאָנאַטען פון ווייכער וואַטע און וואַרעמקייט, צו זיך צו קומען, און צו קענען די אויגען עפענען. און אָפט ווערען זיי ערשט ריכטיג אויסגעבריהט אין דוקא ניט קיין זעהר געהויבענעם מח.

מיר האָט א דיכטער דערצעהלט, אַז ער האָט אמאָל אָנגעשריבען א קליין געדיכט אויף וועלכען ער האָט כמעט קיין נאָכדרוק ניט געלעגט און וועלכעס האָט זעהר וועניג אויסגעדריקט. איין מאָל איז איהם אויסגעקומען צו הערען ווי אימעצער, א יונגער, ניט איבריגענס אינטעליגענטער ארבייטער, האָט דעקלאַמירט דאָס דאָ־זיגע ליעדעל און ער איז געוועזען איבערראַשט צו זעהן, ווי דער זינן און דער אינהאַלט פון די פערזען האָט זיך פאַ־נאַנדערגעוואַקסען אין דער פאַנטאַזיע פון א פשוט׳ען לעזער... ער האָט זיין אייגען ווערק קוים דערקענט. דאָרט

אין דער פּרעמדס, אין דעם אַרבּייטער'ס מאָרך איז זיין אייגענער דאַרער גערדאַנקען־פּראָדוקט געוואָרען אַ שעהן געראָטען קינד, אַ פרייד פאַר דער וועלט און נאָך מעהר פאַר זיין אַמאָליגען טאַטען...

— ווער איז דאָ געווען דער גרעסערער דיכטער ? —

דער לעזער האָט פיעל מאָל אַ גרעסערען חלק אין דעם פּראָצעס פון שאַפען ווי דער שריפטשטעלער.

דען דיכטער זיינען אַלע. און דאָס וואָס געפינט זיך אין דעם גייסט פון אַ דאַנטע אָדער אַ געטהע, אין אַן אוקינוס־דאָזע, געפינט זיך אין דעם מח פון דעם אונ־ווּיסענדען ווילדען אין אַ בטל־בששים'דיגער פּאָרציאָן...

ניט אַלע קענען דעם ערשטען קערן אַרויסבּרינגען. פאַלט אָבער צו זיי אַריין אַ זאָמען, געפינט ער אַ פרוכט־באַרען, גרייטען באָדען...

פיעל געדאַנקען ווערען געשריבען אין אַ סאָרט ראשי תיבות, און עס פּאַסירט, אַז דער מחבר ווען מע זאָל צו איהם צושטעהן, וואָלט אויך ניט געקענט אויסטייטשען די דאָזיגע ראשי תיבות. קומט אַ לעזער און דעשיפרירט די פערבאָרגענע שפּראַך און דער מחבר האָט אַ נייעם גלוי שכינה...

אפשר האָט דאָס געמיינט יענער תנא ווען ער האָט געזאָגט „ומתלמידי יותר מכולם", און מעהר פון אַלץ האָב איך געלערענט פון מיינע תלמידים...

די שאַרלאַטאַנעס אין קונסט און אין ליטעראַטור ווייסען פון דעם סוד און פערלאָזען זיך לכתחלה אַז די לעזער זאָלען אַריינטראַכטען אין זייערע לעדיגע שורות אַלערליי שעהנע און פּאָעטישע כונות...

דעם גרויסען ענגלישען דיכטער ברוינינג האָט מען אמאָל געפרעגט, וואָס ער מיינט מיט א געוויסען געדיכט? „וואָס פרעגט איהר מיך?" — האָט דער פּאָעט געענט־פערט — „געהט צו דעם „ברוינינג קלוב". זיי ווייסען בעסער".

ער האָט עס אפשר געזאָגט בדרך המצאה, אָבער א סך אמת איז דעריין דאָך געווען.

אַלע פּלאַנצען וואַקסען בעסער און ענטוויקלען זיך גיכער און ווערען שטאַרקער און געזינדער, ווען מע זעצט זיי איבער פון איין בייט אויף א צווייטער אָדער פון איין גאָרטען אין א צווייטען. אין דער מוטער־ערד קענען זיי צו זייער פאָלקאָמענהייט ניט קומען. און אַזוי זיינען געדאַנקען.

און די אויסצייכנונג און דאָס גליק פון דעם מענש־ליכען געשלעכט איז, וואָס אויף יעדער געדאַנקען־געבורט וואַרט א וועלט מיט ניאַנקעס ווי עס וואַרט די גאַנצע בעפעלקערונג פון ביענשטאָק אויף די אייעלעך פון דער קעניגין־ביען...

ווערט דער ולד געבאָרען געהט ער פון האַנד צו האַנד, און מע וואַשט איהם און מע וויקעלט איהם און מע נעהרט איהם ביז ער ווערט א שמשון הגבור...

ווער האָט איהם זיין גבורה געגעבען?

איך בין ניט קיין חסיד פון יענער טהעאָרי וואָס בע־הויפּטעט, אז דאָס קינד פון זיין ערשטען מאָמענט אָן, געהערט צו דעם שטאַאַט... פאַר דער מוטער, הייסט עס, איז גענוג צו געבערען, אויפציהען איז שוין ניט איהר זאַך. דאָס דאַרף טהאָן דער כלל...

אזא מין פער׳יתום׳טע ערציהונג פאַר קינדער פון פלייש און בלוט וואָס האָבען זייער מאַמע׳ס נאָז און זייער טאַטען׳ס אויגען — אַפּעלירט ניט צו מיר. אָבער איך פרעה זיך וואָס יעדעס מח־קינד און איטליך גערדאַנקען־עופּה׳לע ווערט אויפגעהאָדעוועט פון דעם כלל און איז אויף קעסט ביי דער גאַנצער מענשהייט... אַזוי דאַרף עס זיין...

גליקליך איז דער טאַטע פון אַזא געדאַנקען, אויב ער ווערט כאָטש אַמאָל דערמאָנט ווען מען רעדט פון׳ם קינד.

וויכטיג אָבער איז עס ניט, און על פּי יושר טאָר אַ געדאַנקען ניט האָבען אַ פאַמיליען־נאָמען.

די שענסטע געדאַנקען וועלכע די וועלט פערמאָגט, זיינען די וואָס מען ווייס ניט ווער זייערע עלטערען זיינען...

אפשר איז די מאַמע אין קימפעט געשטאָרבען ?...

און אפשר איז אַזוי בעסער — זאָנסט וואָלט די מענשהייט צופיעל יאָהרצייטען געהאַט און „די ארבייט איז פיעל און דער טאָג איז קורץ..."

נאָך אַלעמען האָט די וועלט אויף די יתומים מעהר געאַרבייט און זיך מעהר מיט זיי ארומגעפיהרט ווי די וואָס האָבען זיי געבאָרען...

און דער יישר־כח קומט איהר — דער וועלט...

.1912

די נייע צייט־רעכענונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער געפינט חסרונות אין דער מענשליכער שפּראַך.

ווי שנעל — זאָגט ער — די שפּראַך זאָל זיך ניט איילען צו־צופּאַסען צו דעם לעבען, יאָגט זי דאָס לעבען דאָך אַריבער און זי בלייבט הינטערשטעליג. אַט נעהמט למשל, די אויסדרוקען מיט וועלכע מע בעצייכענט די צייט. וואָס האָבען די דאָזיגע אויסדרוקען אַמאָל בעדייט, און וואָס בעדייטען זיי איצט ?

מיר געברויכען נאָך אַלץ די זעלבינע ווערטער: „טאָג", „וואָך", און „יאָהר", וועלכע אברהם אבינו פלעגט געברויכען, הגם אַלע נסיעות וואָס דער אַלטער פּאַטריאַרך האָט געמאַכט אין זיין גאַנצען לעבען, וואָלט אַ שנעלער אויטאָמאָביל אָדער גאָר אַן עראָפּלאַן דורכגעמאַכט אין איין טאָג.

אויב איך וואָלט געהאַט די מאַכט, וואָלט איך איצ־טער איינגעפיהרט אַן אַנדער צייט־רעכנונג, כדי מע זאָל ניט פערמישען אַ „וואָך" פון היינט מיט אַ „וואָך" פון

פּרעה׳ס צייטען, און א „טאָג״ פון מארקאָני׳ס דור מיט א „טאָג״ פון דעם דור הפלגה.

א יונגער מאן פון צוואנציג יאָהר, אין א גרויסער מאָדערנער שטאָדט, איז, אין דער אמת׳ן גערעדט, עלטער פון מתושלח׳ן, און דער זיבען־הונדערט יאָהריגער חנוך איז געווען א חדר־אינגעל אין פערגלייך מיט דעם אכ־ציג־יאָהריגען טאָלסטאָי.

אפילו איצט, פאר אונזערע אויגען, ענדערט זיך דער ווערטה און דער אינהאלט פון דער צייט נאָכאנאנד. א דור האָט מען אמאָל גערעכענט דריי און דרייסיג יאָהר. ביאָלאָגיש איז דאָס טאקי אמת. אָבער אויב א דור מיינט א שטאפּעל אויף דעם לייטער פון א וואקסענדער קול־טור — דאן איז איטליך יאָהר א נייער דור.

חוני המעגל האָט געדארפט אָפּשלאָפען זיבעציג יאָהר כדי צו געפינען, זיך אויפכאפּענדיג, א נייע וועלט. ווען אונזערער א מענש זאָל איינשלאָפען אויף בלויז א י י ן יאָהר, וועט ער נאָכדעם די אויגען רייבען פון די וואונ־דער וואָס ער וועט געפינען.

ווען מע זאָל קענען מיט א געוויסען אפּאראט אָפּ־פאָטאָגראפירען כסדר דאָס וואָס געהט פאר אין דעם מח פון אַן אינטעליגענטען מאָדערנעם מענשען, זיינע טראכ־טונגען און זיינע געפיהלען, זיינע זיך־תמיד־בענייענדע איינדרוקען און זיינע בליץ־שנעלע פּלענער און אידעען, אין דעם פערלויף בלויז פון א טאָג, און מע וואָלט דאָס אלעם דערנאָך אונז ווייזען אין א רייהע פון בילדער אויף א לייוונט — וואָלט דער סך־הכל געווען פיעלייכט מעהר ווי אלע איבערלעבונגען פון א שלמה המלך...

אונזער ציוויליזאציאָן איז א ציוויליזאציאָן פון לאַנג לעבען און מיט יעדער נייער ערפינדונג קריגען מיר אַלץ מעהר אריכת ימים...

מיר לעבען מעהר און לענגער ווי די עלטסטע זקנים פון א טויזענד און אפילו פון הונדערט יאָהר צוריק.

און דאָך שלעפּען מיר נאָך אַלץ דעם באַגאַזש פון לאַנג־טויטע און זינלאָזע חשבונות וועגען דער צייט.

אונזער וואָך בעשטעהט פון זיבען טעג, און, ערשט נאָך זעקס האָרעפּאַסנע האַלב־מעת־לעת'ען פערגינען מיר זיך א שבת אָדער א זונטאג. טהוט ניט דער ארבייטער פון דעם צוואַנציגסטען יאָהר־הונדערט אויף אַזוי פיעל ארבייט אין איין טאָג, וויפיעל עס האָט אויפגעטהאָן אין א גאַנצער וואָך, דער ארבייטער פון משה רבינו'ס צייטען — פאַר וועלכען דאָס שבת־געזעץ איז געמאַכט געוואָרען ?

יעדער טאָג מוז האָבען זיין שבת, אויב די צייט־רעכענונג זאָל אויסגעגליכען ווערען, און מיט יע־דער נייער ענטדעקונג אָדער ערפינדונג האָט ד ע ר ש ב ת ג ע ז אָ ל ט ו ו ע ר ע ן ל ע נ ג ע ר...

מיר מעסטען נאָך אַלץ די טעג און די מאָנאַטען און די יאָהרען נאָך דער זונן און נאָך דער לבנה. דאָס איז די נאָכוועהענים פון אַמאָליגער שטערען־דיענעריי... מיר דאַרפען מעסטען אונזער צייט מיט ראַדיום...

און אונזער לעבען איז דאַרום געשטיגען ניט דער ערך אין ווערטה, אין פערגלייך מיט דעם לעבען פון פערצייטען...

איך וואונדער זיך ניט ווען איך לייען ווי די פער־אורטהיילטע אין כינא בייגען זייערע קעפּ צו דעם תליון'ס האק מיט אזא קאלטבלוטיגקייט, אזוי ווי דאָס לעבען וואָלט ביי זיי קיין בעטרעף ניט האָבען. דען צייט האָט דאָרט אויך קיין בעטרעף ניט. דאָרט וואו אַ טהעאַטער־פאָרשטעלונג קען געדויערען זעכצעהן שעה אויפ'ן זיי־גער, איז דער טויט אַ גלייכגילטיגע זאַך...

דער עסקימאָ אויפ'ן טויטען־בעט, קוקט רוהיג צו די הכנות וואָס מע מאַכט איהם צו בעגראָבען... מישטיינס געזאָגט, פיעל זיין לעבען האָט ענטהאַלטען, און וואָס ער האָט צו פערלירען...

אַ טאָג פאַר דעם אייראָפּעער איז מעהר ווי דאָס גאַנצע לעבען פון דעם עסקימאָ, און דארום האָט ער אַ רעכט האַלט צו האָבען דאָס לעבען, און דער טויט האָט פאַר איהם טויזענד־שרעקען...

פון כינעזישע השגות און פון עסקימאָ־בעגריפען איז צו אונז אַריבער די ירושה פון טויט־שטראָף...

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווי איך האָב געזאָגט, וואָלט איך געלאָזט איינפיה־רען אַ נייע אויסגעבעסערטע צייט־רעכענונג און איך וואָלט אין גאַנצען אויסגעקאַסירט אַזעלכע ווערטער ווי „טאָג", „וואָך" און „יאָהר", אָדער איך וואָלט געלאָזט אויסאַרבייטען פון היסטאָריקער און וויסענשאַפט־מענער אַ פערגלייכענדע ליסטע וואָס וואָלט געצייגט אַקוראַט, וויפיעל, כדומה, יוליוס צעזאַר'ס אַ יאָהר בעטרעפט לויט טהעאָדאָר רוזוועלט'ס קאַלענדאַר, און וויפיעל אַ וואָך פון

דער שפּאַנישער אַרמאַדאַ מיינט לויט דעם לוח פון אַן ענגלישען „סופּער־דרעד־נאָוט"...

עס וואָלט געווען אינטערעסאַנט, און עס וואָלט ניט פּערפּיהרט...

יעדענפאַלס, וואָלטען מיר זיך אויסגעלערענט צו בע־וואונדערען די גערולד פון דעם מאָדערנעם מענשען, שטאָט וואָס מיר זיינען איצט גענייגט איהם פאָר־צו־ווארפען אַז ער איז אונגערולדיג...

דער מאָנאַך אין מיטעל־אַלטער, וועלכער האָט צוואַנ־ציג יאָהר נאָכאַנאַנד געשריבען אַ געדיכט איבער דער היילינגער יונג־פרוי האָט ניט אַ צעהנטעל אַזוי פיעל צייט געאַרבייט דערויף, ווי איבסען, וואָס איהם האָט גענומען צוויי יאָהר צו שרייבען אַ דראַמאַ... צוויי יאָהר אין איב־סענ'ס צייטען האָבען בעטראָפען מעהר ווי אַ לעבענס־לויף אין אַ פּעריאָדע, ווען אַ פּאָר שיך צו מאַכען האָט גענומען אַזוי פיעל צייט ווי איצט אויפצושטעלען אַ הי־מעל־קראַצער...

אפשר וועט קומען אַ צייט ווען איינער וועט אָנ־שרייבען אַ דראַמאַ איבער נאַכט און מיר וועלען זיין גערולד בעוואונדערען...

— אַ גאַנצע נאַכט אָפּצואַרבייטען אויף איין ווערק — וועלען מיר שטוינען — וואָס פאַר אַ פלייסיגקייט און וואָס פאַר אַן אייזערנער ווילען...

על כל פנים, אונזער רעכענונג פון דער צייט איז אַלט־מאָדיש און מוז אָפּגעשאַפט ווערען...

.1912

מיטלייד

מיטלייד איז די סיראָוואָטקע פון ליעבע — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער. — אין א נויטה־צייט קען מען אפשר דערמיט אויך יוצא זיין, אָבער טאַקע נאָר אין א נויטה. צו דעם עכטען ארטיקעל קומט עס ניט.

צייטענווייז — זאָגט ער — האָב איך מיינע צווייפלען אפילו וועגען ד ע ם , און איך קלעהר, אז אָהן דער דאָזיגער סיראָוואָטקע וואָלט די וועלט פיעל בעסער געווען. לכל הפחות, גערעכטער און עהרליכער.

ווען יושר איז באַנקראָט, און מען קען אפילו מיט סטראַשונקעס פון איהם גאָר ניט ארויסקריגען, קומט די ליעבע און שענקט איהרע מתנות מיט אָפענע הענד. שלעכט איז נאָר ווען דער מיטלייד קומט קלינגענדיג מיט זיינע קליינגעלד, און הויבט אָן זיינע נ ד ב ו ת אויס־טהיילען...

רחמנות איז א מארק־אידענע, וואָס זוכט מציאות. זי געהט תמיד ארום מיט ביליגע ראַמשלעך ליעבע, צו־געשטאָקטע און טוכלע ליעבע... דעם מבין קען זי ניט נארען. ער דערקענט איהר סחורה נאָכ'ן ריח...

רחמנות איז גאוה אין אַ פערשטעלטען נוסח... מיט־לייד איז דער „שישו בני מעי" פון דעם בעל־מזל, דער קניפּ אין דער אייגענער באַק, וואָס דער גליקליכער גיט זיך, זעהענדיג דעם אונגליקליכען, דער הכשר וואָס קרח נעהמט ארויס אויף זיין עשירות...

און דאַן איז מיטלייד צו דעם הונגעריגען אַ טהייערער מיטעל צו פערדייהען אַ פעטען מיטאָג. דער געוויסען סקאַוואוטשעט אונטער'ן טיש און פערשטערט די שמחה, ווארפט מען איהם אַ ביינדעל צו און ער שווייגט...

איך קען אַ סך מענשען, וואָס ווערען געזונד און פעט פון מיטלייד־האָבען. איהר זייט זיי פשוט מחיה ווען איהר גיט זיי אַ געלעגענהייט פאר רחמנות. זיי זיינען אייך דאנקבאר דערפאר. זיי וועלען אייך די נשמה אוועקגעבען, אבי איהר זאָלט זיך לאָזען פון זיי בעדויערען...

איהר זייט אַן עלענדער, אַ דערשלאָגענער, און אלצ־דינג געהט אייך מיט די פוטער אראָפּ, און דאָ קומט איינער און וויזט אייך ארויס סימפּאטהי און זיינע רחמנות־ווערטער פאלען ווי אַן אויל־זאלבונג אויף אייער אָנגעוועהטאָגטען הארצען... אלס אַ געפּיהלפולער מענש און אַ מכיר טובה, ווערט איהר געריהרט פון דער פריינד־ליכקייט און איהר בעשליסט ביי זיך, אַז אזוי שנעל ווי איהר וועט ווערען אַ געהאָלפענער, מוזט איהר קודם־כל קומען צולויפען צו דעם נאָבעלען בעל־רחמן און איהם אָנזאָגען די פרעהליכע נאַכריכט, כדי ער זאָל מעהר קיין שברות־הלב ניט האָבען וועגען אייער צושטאנד.

אָבער אויב איהר ווילט ניט האָבען קיין שונא אויפ'ן גאַנצען לעבען, טהוט עס ניט, ווי גאָט איז אייך ליעב. ער וועט אייך קיינמאָל ניט מוחל זיין, וואָס איהר האָט איהם גערויבט, דעם תענוג פון בעדויערען...

איך אליין האָב אינגעל־ווייז געהאַט אַ מיאוס'ען אָפּשניט פאַר אַזאַ מין חטא פון מיין מוהמע שרה'ן, עס זאָל זיך איהר דאָרטען לייכט סלוקערצען.

די דאָזיגע מוהמע מיינע האָט געהאַט אַ סך מעלות. ראשית איז זי געווען אַ וואויל־קענעוודיגע: זי איז גע־ווען די זאָגערקע אין דער ווייבערשער שוהל. דערצו איז זי גלאַט געווען אַ מיוחסת. איהרער אַן עלטער־פעטער האָט געשטאַמט פון דעם מהר"ל מפּראַג אָדער פון תוספות יום־טוב — איך געדענק שוין ניט גענוי. אָבער דאָס זיינען אַלץ ביי־זאַכען. איהר הויפּט־מעלה איז געווען איהר גוט־הארץ. זי האָט נאָכאַנאַנד רחמנות געהאַט. זי פלעגט אויפשטעהן כלחוך השור און קוים האָט זי אָפּ־געוואַשען נעגעל־וואַסער, האָט זי שוין גענומען רחמנות האָבען, און רחמנות געהאַט אַ גאַנצען טאָג כסדר, ביז זי האָט קריאת־שמע געלייענט אויף איהר געלעגער.

אַן אמת'ע טהייערע אידענע געווען.

מאַכט זיך מיט אַמאָל, אַז אונזער שכן, איצע דער שמיער פאַלט אַוועק קראַנק און ליעגט אין אַ פיעבער. דאָ האָט זיך פאַר מיין מוהמע'ן אויפגעעפענט אַן אמת'ע גאָלד־גרוב פון רחמנות... זי האָט געגאָסען מיט טרעהרען און געבראָכען די הענד אָהן אַן אויפהער און געהאַלטען אין איין קלאָגען: „וועה איז מיר, ווינד איז מיר, וואָס

וועט נעבאך ווערען פון זיין ווייב, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיינע קינדער, וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין אַלטער שווינער, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין איידים..."

אַלע ווײַלע האָט זי מיך אַריינגעשיקט געוואָהר ווערען וואָס דער חולה מאכט.

— מוהמע, ער וואַרפט זיך אויפ'ן בעט און קרעכצט — לויף איך אַריין.

די מוהמע כליפּעט.

— מוהמע, ער רעדט פון היץ — ברינג איך אַ צוויי־טען רעפּאָרט אין אַ האַלבע שעה שפּעטער.

די מוהמע שווימט אין טרעהרען.

— מוהמע, מען האָט געשיקט פעלד־מעסטען — דערצעהל איך אָהן אָן אָטהעם נאָך אַ דריטען בעזוך.

די מוהמע רייסט זיך די האָאָר פון קאָפּ און יאָמערט ביטערליך.

דער מוהמע'ס צושטאַנד האָט מיך אַזוי גערירט ביי דער נשמה, אַז איך בין צוזאַמען מיט איצע'ס איינגלעך געגאַנגען אין שוהל זאָגען תהלים פאַר איהם, בלויז פון מיין מוהמע'ס וועגען, דען איצע'ן אַליין בין איך געווען אַ דם־שונא, פאַר וואָס ער פלעגט מיך ניט לאָזען קלאַפּען אויף דער קאָוואַדלע, און האָט מיך ניט איינמאָל אַרויס־געטריבען פון דער קוזניע. אָבער איך האָב געזעהן, אַז די מוהמע שרה געהט אויין...

היינט ווי איז געווען מיין שמחה ווען איך האָב גע־קענט אַריינלויפען צו דער מוהמע'ן און טהאָן אַ געשריי :

— מוהמע, ער שוויצט. דער רופא זאָגט, ער וועט געזונט ווערען...

די מוהמע האָט מיך עפּעס מאָדנע אָנגעקוקט. איך האָב איבערגעחזר'ט די בשורה מיט מעהר פרישקייט, אָבער די מוהמע האָט בלויז געגעבען א טרוקענעם זיפץ, און דעם עפּעל, וואָס זי האָט געהאַט מיר צוגעזאָגט, האָט זי מיר אויך ניט געגעבען...

איצע'ס שוויצען איז ניט געוועזן אויף איהר פּראָ־גראַם, און זי איז געוועזן אמת ענטטוישט... על פּי יושר האָט איצע געזאָלט שטאַרבען. זי האָט שוין געהאַט א גאַנצען אויסשטייער פון רחמנות אָנגעגרייט פאַר זיינע יתומים. איצט וועט זיך אָנהויבען א נייע הלכתא פון געהן זוכען אנדערע, וועמען דאָס אוועקצוגעבען...

מיר האָט אמאָל א קלוגער אַלטער מאַן דערצעהלט א מעשה. אפשר האָט ער עס אין א בוך געלייענט און אפשר האָט ער עס אַליין אויסגעטראַכט.

גאָט האָט בעשאַפען אַלצדינג אין פּאָרען, ווי עס שטעהט אין חומש „זכר ונקבה ברא אותם”. דאָרט אָבער, וואו קיין פּאָאר קען ניט זיין, האָט ער בעשאַפען פאַר דער זאַך א געגענטהייל, א היפּוך. דער הימעל איז דער געגענטהייל פון דער ערד. דער גיהנום איז דער היפּוך פון גן־עדן און אַזוי אַלע זאַכען, וואָס ער האָט געפורעמט.

ווען ער האָט בעשאַפען די ליעבע, האָט ער צו דער זעלבער צייט אויף דער וועלט געבראַכט ה א ס און איטליכער פון זיי האָט געקריגען זיין בעזונדערע מאַכט און ממשלה, און געוועלטיגט אין זיין קרייז.

האָט אָבער דער האַס מקנא געוועזען דעם מזל און דעם כבוד וואָס די ליעבע האָט אומעטום געהאַט, און ער האָט געוואָלט מיט איהר בייטען ראָליעס. דאָס האָט ניט מעהר געקענט געשעהן. איינמאָל שנאה איז שנאה. און דאַן וואָלט די ליעבע בשום אופן ניט איינגעגאַנגען אויף אזא בייט.

און דער האַס פלעגט קומען טאָג פאַר טאָג צו גאָט'ס טהראָן : —

— רבש"ע, פאַר וואָס האָסטו מיך אזוי געקריוור־דעט, און ליעבע איז אומעטום אָנגענומען און בעליעבט?...

און אזוי לאַנג האָט ער געוויינט און געגראָבען אונ־טער'ן כסא כבוד ביז כביכול האָט זיך אין א בייזער שעה ארויסגערעדט : —

— ווען דו וועסט וועלען זיין בעליעבט און אָנגענו־מען, זאָלסטו זיך פאַרשטעלען אין דעם לבוש פון ליעבע... ווען זי וועט עס ניט מערקען, וועסטו איהר מאַנטעל טראָגען, און מען וועט מיינען דו ביזט ז י . . .

און מעהר האָט דער האַס ניט געדאַרפט...

יעדעסמאָל וואָס די ליעבע האָט ניט געקענט מער־קען, פלעגט ער זיך אין איהר מאַנטעל אָנטהאָן און געהן איבער דער וועלט, און גרויס כבוד האָט מען איהם

ארויסגעצייגט, און א ווארעמען קבלת־פּנים האָט מען איהם אומעטום געגעבען... און געזעצט האָט מען איהם אויבען־אָן, און גערופען: —

„ר ח מ נ ו ת . . . "

און בלויז ווענינגע האָבען געוואוסט, אז דאָס איז נ י ט די ליעבע...

.1912

געני

זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער :

קארלייל בעהויפטעט ערגעץ אז געני הייסט, „די פעהיגקייט זיך צו געבען מיה אָהן א שיעור".

מיר געהט די דאָזיגע בעצייכנונג ניט זעהר צום הארצען. איך קען זיך קיין מאָל ניט דענקען, אז דער גרויסער געני זאָל זיך האָבען „געמיהט" און „געארבייט" אין דעם געוועהנליכען זינן פון די ווערטער, אזוי ווי איך קען זיך ניט דענקען אז דער וואסער־פאַל ניאגארא מאכט אָנשטרענגונגען ווען ער שפּרינגט שוימענדיג און שפּריצענדיג אין זיין קאָכעדיגער קעסעל־גרוב...

דער געני איז ווי די נאטור, ער שאפט אָבער ער האָ־רעוועט ניט, ער טהוט זיין ווערק פריידיג, יאויכצענדיג, און ער טראָגט בערג אויף זיינע שולטערען מיט דעם שמייכעל פון א שפּיעלענדען האלב־גאָט...

און דער געני ענדיגט קיינמאָל ניט זיין ווערק. ער צייכענט אָן מיט דרייסטע פינגער די ליניען און די

שטריכען און שפּעטער וועלען קומען דורות פון מיטעל־מעסיגע האַרעפּאַסניקעס, פון טאַלאַנטען־נאָכפּאָלגער און נאָכאַהמער וואָס וועלען אויספילען דאָס בילד און אויס־אַרבייטען לאַנגזאַם און געדולדיג אַלע פּרטים...

ער איז דער גרויסער לויתן וואָס נעהמט ווי אַ רינג אַרום די גאַנצע וועלט, און די רויגען וואָס ער לאָזט אַרויס פון זיך, אויף גאָט'ס בעראָט, מוזען זאָרגפעלטיג אויסגעבריהט ווערען פון אַנדערע, קלענערע, שוואַכערע...

ער האָט נאָר צייט אויף געבערען — אויסבריהען איז ניט זיין זאַך...

פיעל מעהר צוגעטראָפען איז די בעהויפּטונג פון אי־מעצען, אַז געני הייסט „די פעהיגקייט צו גנב'ען אָהן אַ שיעור און קיינמאָל ניט געכאַפּט צו ווערען".

דער געני וואַקסט אויף גניבות, אַזוי ווי דער בוים וואַקסט בע'גנב'ענדיג די לופט און די ערד און די זונן און די וואָלקענס...

וועלכער וואָלקען וועט זיין חלק דערקענען אין דעם גרינעם בלאַט, אין דער ווייסער בליהונג אָדער אין דער גראָער קאָרע ?

דער וואָלקען אַליין איז גע'גנב'עט פון די טייכען און פון ים, און קיינער מאָהנט ביי איהם ניט.

אויף געטהע'ן האָט מען געזאָגט, אַז ער איז געוועזען דער גרעסטער פּלאַגיאַטאָר וואָס די וועלט האָט געהאַט, און שעקספּיער האָט עקספּראָפּריאירט הונדערטער קליינע מחברים.

געוויסענהאפטע פּאַרשער האָבען זיך געפונען וואָס זיי האָט דאָס האַרץ ניט געשטילט, ביז וואַנען זיי האָ־בען ניט אויסגעזוכט אַלע קוועלען פון וועלכע דער גאון פון דראַמאַ האָט געשעפּט; און ערשט איצט, זעהענדיג די דאָזיגע קוועלען און וויסענדיג פון די גנבות, בעוואונ־דערט איהר נאָך מעהר ווי פריהער, די גאונות זיינע...

גאָט אַליין, ווען ער האָט אָנגעהויבען בעשאַפען די וועלט, האָט געמוזט ערד און הימעל מאַכען פון גאָר־נישט — אַ יש־מאַין, ווייל ער האָט ניט געהאַט פון וואַנען צו גנב'ען. ווען עס איז געקומען צום מענשען, האָט ער איינציגע זאַמדען צוזאַמענגעקליבען פון אַלע טהיילען פון דער ערד, און דערפון געשאַפען זיין גרעס־טעס קונסט־ווערק... אין אַנדערע ווערטער, ער האָט זיך אַליין בע'גנב'עט.

דערפאַר אָבער איהם, דעם גנבי, קען קיינער ניט בע'גנב'ען. ז י י נ ס דערקענט מען נאָך דער ג ר ו י ס. זיין מלבוש איז צוגעשניטען פאַר אַ ריעז. אויף אַ קאַרליק פאַלט ער צוזאַמען אין מיאוס'ע פאַלדען וואָס זאָגען אויס דעם סוד...

גנבות פון אַזאַ ריעז ווערען אויסגעפונען אויפ'ן פלעק, אַזוי ווי אַ גע'גנב'עטער פערד פון פּאַלק — זאָגט שילער — וואָס ברינגט צו שלעפּען דעם גנב וועלכער רייט אויף איהם, צוריק צו דעם מושטיר־פּלאַץ, אַזוי שנעל ווי ער הערט דעם טרומפּייט...

טאַלאַנטען קענען פערגליכען ווערען איינער מיט דעם אַנדערען. זיי קומען אין קלאַסען, אין גרופּען, אין שוהלען.

יעדער געני איז אַ גרופּע און אַ שוהלע פאַר זיך. ער איז אַן אונאָפּהענגיג זונענסיסטעם, וואָס האָט אַרום זיך זיינע פּלאַנעטען און סאַטעליטען... ער איז דער מאָס־שטאָב פון זיך אַליין און קען בלויז פערגליכען ווערען מיט זיך אַליין...

ער ווייס ניט פון קיין פערגאַנגענהייט און האָט ניט קיין טראַדיציאָן... מיט איהם פאַנגט זיך אָן די וועלט...

די גאַנצע פאַרטיגע וועלט וואָס ער געפינט, צוברעכט ער און צורייבט אויף שטויב, מאַכט דערפון אַ תהו ובהו און דאַן שאַפט ער לויט זיין אייגענעם נוסח און לויט זיין אייגענעם קאַפּריז...

אַלץ מוז פערוואַנדעלט ווערען אין רייהען פליסיגען שטאָף, כדי ער זאָל עס קענען אין ז י י ן פורעם אַי־בערגיסען, און ז י י ן אייגענע חתימה דערויף לעגען...

און אין דער געשטאַלט אין וועלכער ער האָט עס אויסגעגאָסען, בלייבט עס דורות און דורות נאָך איהם, און ווערט אַלץ בולט'ער און פעסטער און פערגליווער־טער, ביז עס קומט אַ צווייטער זיין־גלייכען וואָס קען מיט זיין וואולקאַנישען הויך, די פערשטיינערטע פאָרמען ווידער אין לאַוואַ צושמעלצען, און אָנהויבען דעם פּראָ־צעס פון שאַפען, פון דאָס ניי...

און שאַפען שאַפט ער בלויז פאַר זיך, און פון זיין אייגענעם תענוג וועגען. ער האָט ניט קיין יועצים און קיין עדות אין זיין וואַרשטאַט. ער פרעגט ניט קיין הסכמה און וואַרט ניט אויף בייפאַל...

זיין ווילען איז זיין ראַטהגעבער און זיין געשמאַק איז דער בייפאַל וועלכען ער דאַרף...

ער ווייס ניט פון קיין כללים און קיין געזעצען, אָבער ער אַליין ווערט דאָס געזעץ און דער כלל...

איך האָב גערעדט פריהער פון זיין ווילען — איז עס ז י י ן ווילען?...

ער איז דער ד ו ר כ ז י כ ט י ג ע ר ר ע ה ר דורך וועלכען איין שטראָם פון דער אונענדליכקייט פלייצט אריין אין אַ צווייטען, און הינטער דער כוואַליע וואָס רופט זיך ז י י ן ווערק, שפּירט איהר דעם דראַנג פון די מעכטיגע וואַסערען וואָס האָבען קיין ברעג און קיין דעק ניט...

יערעס וואָרט זיינס איז אַ מויער־קעפּעל, צו וועלכען איהר דאַרפט בלויז צולעגען די אויערען, כדי צו הערען דאָס רוישען פון דעם אָקעאַן...

און דער סימן־מובהק פון געני, ווי געזאָגט, איז פרייד — די פרייד פון פרייער ניט־געפּלאַנטער געבורט...

די טראַגעדי פון דעם געני און זיינע יסורים הויבען זיך אָן, ווען ער נעהמט טראַכטען וועגען די קינדער וואָס ער האָט געבאָרען, ווען ער הויבט אָן זוכען תכליתים פאַר זיי — ווען ער הויבט אָן צו פרעדיגען...

פריהער איז ער מיט דעם פּנים צו די שטערען גע־שטאַנען, איצט פאַלט זיין בליק אַראָפּ צו... און דאָס טאָר ער קיינמאָל ניט.

די אויגען מוזען זיך צו א י ה ם הויבען, אויב

ניט היינט איז שפּעטער. ע ר לעבט אויביג, און די וועלט וועט מיט טשערעפּאַכע־טריט איהם דאָך אַמאָל דערגרייכען...

און וואָס וועט ער מיט זיין אונגעדולד געווינען?

אין בעסטען פאַל וועט ער ווערען די מ ע נ ש־ה י י ט . . . פריהער איז ער געוועזן די ג א נ צ ע וו ע ל ט . . .

.1912

פערשידענעס

אונזערע שדים

עס איז שוין פון לאַנג געזאָגט געוואָרען, אז אַלצדינג וואָס דער מענש בעשאַפט, בעשאַפט ער אין זיין אייגענער געשטאַלט, און שדים, רוחות, שפּוקען און גלגולים זיינען ניט קיין יוצא מן הכלל.

אַלע טראָגען דעם פּרצוף־פּנים און די קאַראַקטער־שטריכען פון דעם מענשען און איטליכער פון זיי איז גע־פורעמט אין דעם פורעם פון דעם פאָלק וואָס האָט איהם אויף דער וועלט געבראַכט.

ווען אַלע מענשען זאָלען פערשווינדען פון דעם ערד־קוגעל און עס זאָלען איבערבלייבען בלויז די דעמאָנאָ־לאָגיען אָדער גייסטער־ביכער פון די פערשיעדענע פעל־קער, וואָלט מען שטודירענדיג די שדים זיך געקענט לייכט מאַכען אַ בעגריף פון די נאַציאָנען וואָס האָבען אַמאָל געלעבט.

דער דייטשער „קאָבאָלד”, דער ענגלישער „בוגי־מען”, דער נאָרוועגישער „טראָל”, דער רוסישער „ביעשי” און אונזער אייגענער „ניט־גוטער”, זיינען אזוי פערשיע־

דען איינער פון דעם צווייטען, ווי דער דייטש און דער ענגלענדער און דער נאָרוועג און דער רום און דער איד זיינען אנדערש איינער פון דעם אנדערען.

דער אונטערשייד פון אַ לאָרעליי וואָס קאַמט איהרע גאָלדענע האָאר ביי דעם ברעג פון דעם רהיין און צויבערט דעם נאַאיווען פארליעבטען פישער אין וואסער אריין, ביז דער שוואַרצער פאַנענקע וועלכע קריכט ארויס פון הינ־טער דער הרובע שבת פאר נאכט ווען די בעלי בתים זיינען אוועק צו מעריב — איז אַזוי ווייט, ווי פון אַ בלאָנד־ער דייטשער שיקסע ביז אַ צאינה־וראינה־אידענע, וואָס מע האָט איהר צו דער חופה אָפּגעגאָלט דעם קאָפּ. דאָס קע־ניגרייך פון גייסטער איז זעהר גרויס. עס איז אַ ממשלה פאַר זיך און ווען איהר נעהמט זיך מיט דער דער דאָזיגער לופטיגער בעפעלקערונג נעהנטער בעקענען, ווערט איהר נשתומם פון דער אונגעהייער גרויסער צאָהל פון מינים אין וועלכע זיי זיינען איינגעטהיילט — אלע אָנגעפּרופּ־פערט אין דער רייכער פאַנטאַזיע פון דעם פאָלק.

איך צווייפעל אויב מיר אידען וואָלטען געוואונען דעם פּריז אויף אַ שדים־קאָנקורס. די גויים האָבען אונז, אין דער צאָהל פון מינים שטאַרק אריבערגעיאָגט. מיר האָבען, דאנקען גאָט, גענוג און דארפען זיך בכלל מיט אונזערע שדים ניט שעהמען. אָבער מיר האָבען ניט אַזוי פיעל ז אָ ר ט ע ן, ווי, לאָמיר זאָגען, די דייטשען. אויסער וואָס איהר וועט ביי זיי געפינען די מינים וואָס זיינען אונז אַזוי גוט בעקאַנט, און וואָס האָבען אונז גע־שראָקען אין די פינסטערע ווינטער־נעכט, ווען דער בע־העלפער פלעגט אונז אָפּפיהרען פון חדר — האָבען זיי

אזעלכע ניט־אידישע ארטיקלען ווי, וואסער־מיידלעך, ניק־
סען, בארג־מענשלעך, וואלד־מענשלעך, פעען און נאָך
כהנה וכהנה.

אלס א פּראָדוקט פון דעם פאָלקס פאַנטאַזיע שפּי־
געלט אָפּ די שדים־וועלט אלע זיינע פערשיעדענע שטי־
מונגען, פרעהליכע און אומעדיגע, אלע לוינעס און ליי־
דענשאפטען, צאָרן, ליעבע, אייפערזוכט, בעוואונדערונג,
טרייהייט און אזוי ווייטער.

צווישען דעם מענשענ׳ס בעגעהר און זיינע כחות איז
זעהר א גרויסער מרחק. טויזענדער זאכען וואָס דער מענש
וויל און חלש׳ט טהאָן, איז ער צוליעב זיין פיזישער בע־
שרענקטקייט און אָהנמעכטיגקייט, ניט אים שטאנד צו
פערווירקליכען. דערפאר איז ער זיך נוקם מיט זיין איינ־
בילדונגס־קראפט. ער בעשאפט שדים און גייסטער וועלכע
פעררימטען אלערליי אונמעגליכע ארבייטען און מאכען
אזעלכע קונצען וועלכע ער אליין וויל נעבאך טהאָן,
אָבער קען ניט. דאָס הייסט, אויב ער אליין קען קיין
וואונדער ניט בעווייזען, טהוט ער עס לכל הפחות דורך א
שליח, דורך שדים און גייסטער.

מען קען די דאָזיגע בעהויפּטונג נאָך ווייטער ציהען
און זאָגען, אז יענע זאכען וואָס דער מענש אליין טאָר
ניט טהאָן צוליעב א מאָראלישען פערבאָט, אָבער צו וועל־
כע עס ציהט איהם דער מאגנעט פון זינד — יענע זאכען
לאָזט ער אָפּט טהאָן זיינע שדים און ניט־גוטע, און האָט
אונבעוואוסטערהייד הנאה דערפון... דערביי איז זיין גע־
וויסען ריין, דען נאָך אלעמען טהוען עס דאָך שדים, וועל־
כע זיינען טמא און פערשאָלטען...

ווי פריהער געזאָגט, זיינען אַלע קלאַסען פון גייסטער און שפוקען וואָס געפינען זיך ביי אידען, דאָ ביי גויים אויך. ניט מעהר, ביי אונז האָבען זיי אַן עכט־אידיש אויסזעהן.

דערפאַר אָבער זיינען ביי אונז כמעט ווי ניטאָ קיין גוטע גייסטער, אויסער אפשר דער גולם וועלכען מע קען קוים אריינרעכענען אין דער פאַמיליע פון גייס־טער. ער ווערט בלויז פאַבריצירט אויף אַ געוויסע צייט, און איז תמיד אונטער דער קאָנטראָלע פון זיין פרינצי־פאַל. פערוועלט זיך זיין בעל הבית, פערוואַנדעלט ער איהם אין איין רגע צוריק אין אַ שטיק לעהם, און זיין גאַנצע גדולה איז געענדיגט... דעריבער איז ער דאָך טאַקי אַ גולם...

אָבער אַלע אונזערע אַנגעזעהענע שדים זיינען ביי אונז ניט־גוטע, זיי שאַדען דעם קערפּער און דעם גייסט. זיי לויערען נאָכאַנאַנד אראָפּצופיהרען פון דרך הישר, מיט אַלערליי קונצען. זיי נעהמען אַן אַלערליי גע־שטאַלטען, פון חיות, און בהמות און זאַכען, און טהוען אָפּ אַלע מיני קאָמענדיאַנטסקע שפּיצלעך, אבי דעם מענ־שען'ס נשמה אריינצופאַנגען אין זייער נעץ און איהם אריבערציהען אין דער טומאה אריין...

מיר האָבען לחלוטין ניט קיין נאַטור־גייסטער. אזוי ווי מיר האָבען ווייניג וואָס געהאַט צו טהאָן מיט דעם וואַלד־ און פעלד־ און וואַסערלעבען האָבען מיר ממילא ניט קיין וואַלד־ און פעלד־ און וואַסער־גייסטער. איך מיין איבערהויפּט אַזעלכע וואָס טהוען קיין שלעכטס ניט, נאָר אים געגענטהייל, העלפען נאָך אוים ווען מע בעהאַנ־

דעלט זיי גוט, אזוי ווי למשל די געפעלינגע בארג־מענש־לעך און די ליעבליכע פעען.

אונזערע שדים זיינען לויטער שלעכט. קיין גוטער האָאר איז אויף זיי ניטאָ.

א סך פון די גוי'אישע שדים, ווי ס'איז בעוואוסט, זיינען איינגענטליך ארונטערגעקומענע געטער, ווען דאָס קריסטענטהום איז אָנגענומען געוואָרען צווישען די גערמאַנישע פעלקער, האָבען די גרים ניט געקענט דיר־נישט, מיר־נישט, פּטור ווערען פון זייערע אָפּגעטער, דאָס הארץ האָט פשוט ניט געלאָזען. האָט מען זיי פערוואַנ־דעלט אין גייסטער, גענעבען ווי מען זאָגט, אַן אָטסטאַוו־קע, מיט האַלבען געהאַלט...

מיר האָבען ניט אַזעלכע פּענסיאָנירטע געוועזענע געטער... אַ שד איז תמיד געווען אַ שד, אַ שוואַרצע פּער־זעהענים, וואָס מע מוז דריי מאָל אויסשפּייען, זיין נאָמען דערמאָנענדיג...

דער אידישער גאָט האָט דעם מאָנאָפּאָל אויף אַלצ־דינג וואָס איז גוט, און אויב ער ערלויבט אַז שדים זאָלען זיך אַרומטרייבען, איז דאָס בלויז מיט דעם תנאי, אַז זיי זאָלען זיין שלעכט דורך און דורך, און ניט מאַכען קיין פילאַנטראָפּישע אָנשטעלען...

.1912

קרח'ס ביאָגראַפיע

א זעהר אינטערעסאנטער אלטער מאנוסקריפּט איז ניט לאנג געפונען געוואָרען. דער אייגענטהימער פון דעם דאָזיגען כתב־יד, א שומרוני, זאָגט אז ער האָט איהם געפונען אין א הייהל ניט ווייט פון דעם הר־גרזים.

דער דאָזיגער מאנוסקריפּט גיט איבער די געשיכטע פון קרח'ן גאנץ אנדערש ווי זי ווערט דערצעהלט אין חומש. קענטיג א סך פאקטען וועלכע ווערען בעשריבען אין דעם געפונענעם דאָקומענט זיינען אונטערדריקט גע־וואָרען פון א צענזאָר'ס האנד.

אָט איז די ביאָגראפיע פון קרח'ן ווי זי ווערט אין דעם כתב־יד געגעבען:

ווען די אידען זיינען נאָך געווען אין מצרים און האָבען געקנעטען לעהם און געמאכט ציגעל און גע־קרעכצט מעבודה קשה ומרוב עוני, פלעגט קרח צושטעלען די געצייג פון קנעטען און ציגעל־מאכען צו דער רעגיע־רונג. ארבייטען אליין האָט ער ממילא ניט געדארפט

פרעה האָט איהם געהאַלטען פאַר דעם איינציגען אָרענט־ליכען „זשיד".

ווען משה רבינו האָט אָנגעהויבען אַגיטירען פאַר כנען און פאַר בעפרייאונג; האָט קרח געמאַכט חוזק פון איהם, און האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „דער משוגע'־נער בעל־חלומות".

— „לאָז זיי אַרבייטען" — האָט ער געזאָגט — „צו עסען האָבען זיי און דאָס איז אַלץ וואָס זיי בעדאַרפֿען, און געצייג קריגען זיי אומזיסט פון דער רעגיערונג. אָט האָב איך נאָר וואָס פערקויפט הונדערט טויזענד פּאָב־אייזענס און מויער־געצייג, און אין מדבר וועלען זיי שטאַרבען פון הונגער".

און משה פלעגט איהם ענטפערען: „מיר וועלען אַרויסגעהן פון מצרים און וועלען דיך אויך מיטנעהמען".

און קרח פלעגט אַזש קייכען פון געלעכטער און ווען ער האָט געלאַכט, האָבען זיך זיינע קעשענעס גע־טרייסעלט און עס האָט זיך געהערט די קלינגעריי פון געלד.

אָבער איין פריה־מאָרגען האָט קרח געקריגען אַ בע־פעהל פון פרעה'ן ער זאָל ניט מעהר צושטעלען קיין רידלען און קיין מויער־געצייג דען די „זשידעס" פער־לאָזען מצרים.

און קרח איז געוואָרען בלייך און זיינע הענד האָבען זיך געטרייסעלט ווי די שטעקלעך ביים ברעג פון טייך און זיינע צייהנער האָבען זיך געקלאַפּט פון שרעק און פון אַנגסטען.

אָבער דאָס האָט בלויז געדויערט אַ ווײַלע און דאַן איז ער אוועק צו משה'ן.

ארום משה'ס הויז האָט געשוויבעלט און געגריבעלט מיט מענשען, אַלע אויפגערעגט און ליאַרעמדיג. אָבער קרח'ס אויער האָט געכאַפּט אין דעם ליאַרעם אַז משה האָט געהייסען בּאַרגען גאָלד־ און זילבער־וואַרג און אַלע טהייערע זאַכען וואָס יעדער וועט נאָר קענען...

און קרח האָט געשמייכעלט און איז אוועק צוריק אַהיים און האָט אײַנגעקויפט אַלערליי קליינינקייטען, ווי בענדלעך, קנעפּלעך, נאָדלען און דאָס גלייכען, און האָט זיי אײַנגעפּאַקט אין אַ גרויסען לעדערנעם זאַק.

אויף מאָרגען איז ער שוין געווען אויף דער רייזע מיט אַלעמען צוגלייך.

און קרח האָט געשמייכעלט נאָכאַנאַנד — מעהר אין זיך ווי אויפ'ן געזיכט.

ווען דער עולם איז שוין געווען אַ רעכטען מרחק פון מצרים, האָט קרח גענומען טהאָן מסחר. ער איז געווען דער איינציגער ו.אָס האָט געהאַט געלד און ער האָט איט־ ליכען געפרעגט וויפיעל ער וויל פאַר די גאָלד־וואַרג אָדער זילבער־וואַרג אָדער זיידענע מאַנטלען וואָס ער האָט געבאָרגט ארויסגעהענדיג פון מצרים. ער האָט זיך ניט געדונגען, האָט אימעצער געבעטען צעהן גאָלדשטי־ קער, האָט ער געגעבען צעהן, אויב צוואַנציג איז צוואַנ־ ציג.

— איך האָב ליעב צו צאָהלען אַ גוטען מקח פאַר גוטע סחורה — האָט ער געזאָגט. און אַזוי האָט ער אָפּ־

געקויפט אלע גאָלד־ און זילבער־ווארג און טהייערע קליי־
דער וואָס איטליכער האָט געהאַט.

אין א פּאָר טעג ארום האָט קרח געעפענט אין זיין געצעלט א קראָם פון נאָדלען, בענדלעך, קנעפּלעך און אנדערע קלייניגקייטען.

א פרוי איז געקומען קויפען א שוך־בענדעל.

— פּיעל איז דער פּרייז? — האָט זי געפרעגט.

— צעהן רענדלאך — האָט קרח געענטפערט.

— איהר לאַכט, רב קרח.

— געהט קויפט אייך אנדערשוואו.

און אנדערשוואו האָט מען ניט געקענט קויפען און דער סוף איז געווען אז ער האָט פאר זיינע בענדלעך און קנעפּלעך און שמאָכטעס צוריקגעקריגען אלע געלד־שטי־קער וואָס ער האָט פריהער אויסגעגעבען.

און קרח איז געוואָרען געוואַלטיג רייך.

אָבער ער האָט אויסגעפונען אז ערגעץ־וואו פער־וואלגערט זיך נאָך א גאָלדענער רינג, געבליבען פון א זיידענ׳ס זיידען, אָן אלטע מטבע פון קדמונים, אָדער א קדושין־רינג, און דאָס הארץ האָט איהם ניט געשטילט.

ווען דער מן איז ארויסגעפאַלען איז קרח געווען דער ערשטער אויפ׳ן פּלאַץ, און ווען ער האָט געזעהן ווי אלע נעהמען דעם מן פראַנק און פריי אָהן א פּרוטה געלד, האָט איהם געשטאָכען אין זיבענטען ריפּ, ביז איהם איז איינגעפאַלען א פּלאַן.

ער האָט ארויסגעלאָזען א מודעה: — מן צוגע־שטעלט אין אייער אייגענעם געצעלט אין סטעריליזירטע פלאַשען, פאר פינף פּרוטות. ספּעציעל צוגעגרייטער

מן, פאר קליינע קינדער, זיעבען פּרוטות א פלאש. אויב איהר האָט ניט קיין געלד נעהם איך ווערטה־זאכען.

און קרח האָט גערונגען מענשען פאנאנדערצופיהרען גאָט'ס פרייע גאָב אין ספּעציעלע פלאשען, און ברינגען צוריק א קדושין־רינג, א בראסלעטעל, אן אוירינג. אי־בערהויפּט האָט געווירקט זיין עפּענטליכע ווארנונג, מען זאָל ניט געבען די קליינע קינדער קיין רויהען מן.

און קרח איז געוואָרען רייכער פון טאָג צו טאָג. ביז איהם איז אליין נמאס געוואָרען דער רייכטהום און איהם האָט זיך גענומען געלוסטען כבוד.

ער האָט מנדב געווען א גרויסע סומע פאר א בית מושב זקנים.

ער האָט חתונה געמאכט הונדערט יתומות.

ער האָט צוגעזאָגט צו עפּענען א האָספּיטאל.

און דאָס פאָלק האָט גענומען איהם פערגעטערען פאר זיין גוטסקייט און פאר זיין גרויסמוטה.

אָבער איהם האָט זיך נאָך מעהר כבוד געגלוסט.

ער האָט משה'ן אָנגעבאָטען צו בויען דעם גאנצען משכן פאר זיין געלד אבי ער זאָל זיך רופען מיט זיין נאָמען.

אָבער משה האָט געזאָגט : דעם משכן פון גאָט וועלען בויען אָרעמע עהרליכע מענשען און ס'איז צו שפּעט צו קויפען גאָט'ס גנאָד וועז...

דאָ האקט זיך אָפּ דער מאנוסקריפּט.

.1911

כבוד פאַר רעדוצירטע פּרייזען

דער וואָס האָט בעצייכענט אַ מענשען אַלס אַ „צוויי־פיסיגע חיה וואָס עסט דריי מאָל אַ טאָג" האָט פער־געסען צוצושטעלען „און וואָס האָט האָלד כבוד"... און ווער קען וויסען אפשר האָבען עס אַבעזיאַנעס אויך ליעב, און דארום זיינען אַ טהייל פון זיי געוואָרען מענשען, ווייל אין וואַלד זיינען קיין כבודים ניטאָ, און אַ קליינע ריהרעוודיגע מוראשקע קען פון דעם הויכען בוים, אוואו זי איז פלייסיג ארויפגעקראָכען, אַפּלאַכען פון דעם אומ־געלומפּערטען עלפאַנט ?...

יעדענפאַלס פאַר דעם מענשען איז כבוד אַ נויטה־ווענדינקייט. און פאַר די יעניגע וואָס קענען איהם ניט פערדיענען, האָט דער בעשעפער פון די וועלטען, גע־שאַפען אַן אנדער מיטעל ווי איהם צו קריגען : זיי קע־נען איהם ק ו י פ ע ן . . .

פאַר פופציג גילדען האָט דער פערד־גנב איינגע־האַנדעלט דעם געהויבענסטען מפטיר, און אויב „ששי"

איז צו איהם ניט געקומען פון זיך אליין, האָט ער איהם צו זיך געלאַדען מיט דער מטבע... און דער אריסטאָקראַטישער ששי האָט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט בעטען...

א סברא אז ער האָט דערויף געוואַרט...

דערפאַר האָט ער זיך געלאָזט גוט בעצאָהלען. שטייגען האָט מען געמוזט און דער מקח איז געוועזען א וואוילער. דינגען זיך — מאַן דבר שמיה...

„ווילסט א „מורנו" טאָ זיי־זשע ניט קיין דבר־אחר און עפען דעם בייטעל און גיעב פיעל מע הייסט... גנב'ען פערד איז, ברודערקע, א געשמאַק־זאַך, און אויב ברעכען שטאָהלען פאַליובעט דיר בעסער ווי זאָגען „חצות", מעגסטו עס געזונטערהייד טהאָן... אָבער אָן עליה, זעהסטו, מוז מען משלם'ען, און אויב ניט, איז דאָ רב זרח דער געפּאַלענער גביר, א שלשלת היוחסין, א למדן און א זיידענער איד וואָס איז בילכער..."

און די מאָנאָפּאָל־קראָם פון כבוד האָט געטהאָן גאָלדענע מסחרים. מע האָט געריסען א פּאַס, און מע האָט זיך געלאָזט רייסען...

אָבער מאָנאָפּאָלען קענען לאַנג ניט אָנהאַלטען, און בעזונדערס נאָך אויף אַזאַ גאַנגבאַרען אַרטיקעל וואָס קיין ילוד אשה קען זיך אָהן איהם ניט בעגעהן...

און די כבוד־פּאַבריקען האָבען זיך געפּרוכפּערט און געמעהרט פון טאָג צו טאָג. אַנדערע האָבען זיך גערופען „שוהלען", אַנדערע „לאָזשען", „קלובּס", „וואָהלטהאַט־אַנשטאַלטען", ווי נאָכ'ן אָרט און ווי נאָך די מענשען.

און ס'האָט אַלץ ניט געסטאַיעט. מע האָט געכאַפּט פון די הענד. און כבוד איז געגאַנגען ווי מצה־וואַסער...

אָבער דער פּרייז — שטעהט פעסט ווי אייזען...

קיין מציאות זיינען ניטאָ... אַ הויז, אַ שוך, אַ קלייד, אַ פּראַכט־אויסגאַבע פון אַ אידישען קלאַסיקער, אַ גלאָז סאָדאַ־וואַסער — אַלץ קענסטו קריגען פאַר „רעדוצירטע פּרייזען". כבוד אָבער — דערפאַר מוז מען געבען פיעל מע פערלאַנגט.

און מר. נאָדעלטאַש פון דער גרויסער פירמא „נאָדעלטאַש חאַיוטין עט קאָ." וואָס האָט געמאַכט זיין קאַפּיטאַל פון קויפען און פערקויפען ביליג — זיצט און דער שלאַק ריהרט איהם...

— כאָטש צוויי פּראָצענט אַרונטער ! —

— ניין, מר. נאָדעלטאַש — אויף כבוד איז ניטאָ קיין דיסקאָנט.

— וועל איך וואַרטען — זאָגט דער דורכגעטריבענער הויזען־מאַגנאַט.

מיינט איהר אַז ער האָט זיך ניט דערוואַרט ?...

און געקריגען האָט ער אמת'ע שפּאָטביליגע מציאות.

מעלדט אייך אַז די סחורה וואָס ער האָט דערטאַפּט איז געווען אַביסעל פּעדעם'דיג ערטערווייז, אָפּטמאָל צוגעשימעלט אין אַ ווינקעל — אָבער אַ מציאה איז דאָס געווען, פאַר אַ גנב. ממש פאַר העלפט געלד...

דען מר. נאָדעלטאַש האָט געקויפט כבוד ווי ער פּלעגט קויפען זיינע רעשטלעך אין די אַלטע גוטע יאָה־

רען... און דעם קונץ ווי מע קען אַ שטיקעל צוגעלענגנע סחורה מאַכען אויסזעהן שפּאַנגעל־ניי, האָט דער תחתונים־זשעני גוט געקענט. אַ קאַשער ארונטער אַבי־סעל, אַ פלעט, אַ גלעט, אַ פּוץ, און אפילו דער זייוועל אליין קען דעם אונטערשייד ניט וויסען...

דעם כבוד פערגין איך איהם. ס'איז ברוך השם זאָ מעהר ווי געננג. אָבער דעם ביליגען מקח?...

רבש"ע, פאַר וואָס קומט איהם אַזאַ מציאה! . . .

.1912

חשבון הנפש

(ימים־נוראים׳דיגע געדאַנקען).

געוועזן איז א צייט ווען דער אויסדרוק „חשבון הנפש" — א רעכענונג מיט דער נשמה און מיט זיך אליין — איז געוועזן אַן אָפּט־געברויכטער אויסדרוק, אָדער, לכל הפחות, א גוט־פערשטאַנענער אויסדרוק. איצט קלינגט ער אַלט, פרעמד, פאַרצייטיג, און האָט פאַר דעם געוואוינליכען מענשען זיין אמאָליגען זין פערלאָרען.

ווער פיהרט א קאָנטאָ מיט זיך אליין ? ווער פער־ברינגט א האַלבע שעה פאַר׳ן שלאָף, אויף זיין געלעגער, אין דער איינזאַמקייט — ציהענדיג א באַלאַנס צווישען דעם „דעבעט" און דעם „קרעדיט" פון דער נשמה ?

דאָס וואָרט „רעכענונג" קומט תמיד ביי אונז אין פערבינדונג מיט דעם וואָרט געלד, און מיר ווייסען בלויז פון איין סאָרט בוכהאַלטעריע — די בוכהאַלטעריע פון געשעפט, פון פינאַנציעלע פראָפּיטען אָדער פון פראַק־טישע נוצען. רוחים און היזקות צעהלען מיר אין דאָלאַרס און אין סענטען און רייכטהום און אָרעמקייט ווערען

געמאָסטען מיט באַנק־בילעטען און געוואויגען מיט מטבעות.

אונטער דעם צודעק פון פאַרטגעשריטענקייט האָבען מיר אונזערע תאוות גע'כשר'ט און א פלאַמבע פון אטהע־איזם און פרייען געדאַנקען האָבען מיר אַרויפגעלעגט אויף אונזער פרינציפען־ און געוויסען־לאָזיגקייט.

מיר האָבען די אַלטע מזבחות צושטערט, כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין קרבנות ברינגען און מיר האָבען די פריסטער פעריאָגט כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען קיין מעשר געבען...

מיר האָבען די טעמפּלען אָפּגעשאַפט, כדי מיר זאָלען ניט דאַרפען אהין עולה־רגל זיין... עס איז געווען פיעל בעקוועמער אין דער היים צו זיצען און זאָגען אז גאָט אָדער גאָטלאָזיגקייט איז אומעטום...

און יעדער הייליגטהום־פערניכטער איז א העלד גע־וואָרען און טאַנצען אויסגעלאַסען אויף די חורבות פון א בית המקדש איז געוואָרען הערא־איזם...

דאָס לעבען מוז האָבען בייטונגען. די נאַטור האָט איהר פריהלינג און איהר ווינטער, איהר זונענשיין און איהרע כמאַרנע טעג, כדי איהר לאַנגוויילינקייט צו פער־טרייבען. און דער מענש מוז זיינע שטימונגען האָבען...

און ווען דער גערויש און די פרייד פון דער וועלט ווערען אונז מאָנאָטאָן געהען מיר אויפ'ן בית־עולם אַלטע קברים בעזוכען...

דעם זיסען קומער זוכען מיר, דעם רעליגיעזען שוי־

דער, דעם שימער פון נר־תמיד, דאָס געהיימנים פון טויט...

געהען מיר ניט אין א טהעאטער זעהן א טרויער־שפּיעל?

און געהענדיג אויפ'ן בית־עולם צווישען די קברים, ווען יעדעס בלאַט פון די בוימער איבער אונז רויישט „דער מענש איז גראָז" — האַלטען מיר אָן אויג אויף דעם עסטהעטישען אויסזעהן, אויף דער שעהנהייט און דער קונסט פון די מצבות, און אויף די פארביגע בלימעלעך וואָס וואקסען צווישען די שורות...

דען שעהנקייט זוכען מירי אין אונזערע שטימונגען. מיר זיינען קאפּאַוועל צו וויינען — אָבער פּאָעטיש מוזען אונזערע טהרערען זיין...

פון אונזערע אמאָליגע געטער האָבען מיר סטאטועטען געמאכט פאר אונזער קאבינעט און אונזער שרייב־צימער... אין גיפּס און מארמאָר און בראָנז געפעלען זיי אונז, ווייל זיי פערלאַנגען פון אונז גאָרנישט, און אלס ציערונגען האָבען זיי זייער גלייכען ניט...

א זיעבען־רעהריגע אידישע מנורה שטעהט אויף א גריכישען געשטעל . . . אָן אַלטע פּארמעט־מגלה ליעגט נעבען א יאפּאנעזישען פּאָכער, און דער זוהר שטעהט אין חבר'שאפט מיט א זענד־אוועסטא און אָן אַלקאָראַן...

מיר בעוואונדערען זיי אַלע, מיר לעבען זיי קיינעם ניט...

און דאָך... קומט צו אונז אימעצער וועלכער האָט ניט קיין געצקעס־סטאַטועטקעס ביי זיך אין צימער, נאָר א גאָט, א לעבעדיגען און א ווירקענדען אין הארצען — קומט צו אונז אזעלכער מיט א ברענענדען ליכטיגען וואָרט, פיהלען מיר אזוי ווי עפּעס אין אונז וואָלט אין שטויב צופאַלען, און מיר בויגען אונזער קניע, און וואַר־טען צו הערען וואָס ער וועט אונז לערנען...

און מיר האָבען זיך דאָך אלס „מינדיג" בעטראַכ־טעט, מיר האָבען דאָך זיך אליין פאַר דעם טריבונאַל געמאַכט, פאַר דעם געזעצגעבער און ריכטער פון אלע אונזערע מעשים ?...

מיר האָבען קענטיג אונזערע גוטע מלאכים אין גאַנ־צען ד אָ ך נ י ט געטויט... אין הינער־פּלעט בלויז האָבען מיר זיי אריינגעוואָרפען, מיט זיבען קייטען האָ־בען מיר זייערע פליגלען געקייט און מיר האָבען זיי אריינגעשליידערט אין געפענקנים, אין אונזערע „חדרי חדרים"...

און אונטער אונזער ווילדער באַקכאַנאַליע און אונ־טער אונזער פערשייטען עגאָאיזם־טאַנץ, וואַרטען די דאָזיגע מלאכים אויף ערלייזונג...

קומט א ניי, גלויביג וואָרט, שאַלט עס ווי א טראָמ־פּייט ארונטער אין יענער תפיסה, קלינגט עס ווי א צויבער־שפּרוך און א גוטער גייסט שפּרינגט ארויס בע־פרייט...

אָבער ווי לאַנג האַלט עס אָן ?...

און דאָס וואָס אַ מאָל האָט איטליכער געטהאָן פאַר זיך, דאָס טהוט איצט איינער פאַר אַ מיליאָן אָדער פאַר הונדערט מיליאָן...

אַ טאָלסטאָי טהוט תשובה אין אַ פּערוואָרפענעם רוסישען דאָרף, און אַ גאַנצע וועלט איז יוצא מיט זיין „אשמנו"... מ י ר האָבען קיין צייט ניט, מיר דאַרפען האווען און לויפען, מיר ווילען „ווייו, ווייב און געזאַנג". אָבער פאַר וואָס ניט האָבען אַ שליח־צבור וואָס זאָל פּייניגען זיין נשמה מיט אַלערליי חשבונות און פראַגעס און מוציא זיין פאַר איין גאַנג אונז אויך?...

צו נעילה, ווען אונזער שליח־צבור וועט זיך בעגיסען מיט טהרערען, וועלען מיר אויך קומען, און אפשר זיך שאָקלען אויפ'ן מחזור אַ ווײלע... דען מיר לעבען אין אַ צייט פון ארבייט־פּערטהיילונג. ניט אַלע זיינען ספּע־ציאַליסטען אויף עניוות און אויף הייליגקייט...

איז איינער אַזאַ ספּעציאַליסט, מאַכט ער דעם חשבון הנפש פאַר אונז אויך...

און מיר?... מיר קויפען זיינע ביכער און געפינען אין זיי גענוג מאַטעריאַל דעם אומעט פון אַ ווינטער־אָבענד צו פערטרייבען, און אַז גאָט גיט, האַלטען מיר פּאָרטראַגען איבער זייער „אינטערעסאַנטען" אינהאַלט...

אונזער געוויסען איז לויטער אויערען און דעריבער קענען מיר צו אַ חשבון הנפש ניט קומען...

אונזער געוויסען הערט זיך איין פון אַלע זייטען וואָס מע זאָגט וועגען אונז און וועגען וואָס מיר טהוען...

דער וועלט׳ס הסכמה — אַט דאָס איז אונזער גע־וויסען... און מיר האַלטען זיך אָן איינער אָן דעם אַנ־דערען, דאַרום פאַלען מיר ניט אום, הגם אויף אייגענע פיס וואָלטען מיר א רגע ניט שטעהן געקענט...

דער הינקעדיגער האַלט זיך רייטענדיג אויף יעם בלינדען׳ס רוקען און דער רעדנער פערדעקט זיין רומאַ־טיזם אויף דעם געזונדען קאַרק פון א שטומען אידיאָט...

זונדערט זיי פאַנאַנדער און „עס וועט פאַלען דער העלפער און עס וועט געשטרויכעלט ווערען דער גע־האָלפענער"...

און חשבון הנפש מיינט זיך פרעגען: וויפיעל בע־טרעף איך אליין?

1912.

„לייבאָר-דעי"*)

טויזענדער און צעהנדליגער טויזענד יאָהרען האָט די מענשהייט יום־טובים געמאַכט און פעסט־טעג געפייערט לכבוד איהרע העלדען און פיהרערס, איהרע גרויסע טהוּ־ער און דענקער און דיכטער. זי האָט איהרע בעגליקער און אָפט איהרע פערשקלאַפער מיט בלומען בעשאָטען, מיט שבחים בעזונגען און מיט מאָנומענטען פעראייביגט.

ווער האָט אָן דעם פערשוויגענעם מענשען־לייטער געטראַכט אויף וועלכען דער העלד איז ביז צו די שטערען ארויף?

קעניג רעמסס' נאָמען רופט זיך אויף דעם שטיי־נערנעם פיראַמיד וואָס פערציג טויזענד פּאָאר הענד האָבען צונויפגעמויערט...

אלכסנדר מוקדון'ס רוהם לייכט ווי אַן אויביגער שטע־רען, און ווער דענקט אָן די אונצעהליגע לעגיאָנען וואָס

---

*) „דער יום־טוב פון אַרבייט", וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט סעפּטעמבער.

האָבען מיט זייערע וואפען פאַר איהם אַ וועלט בעצוואונ־
גען, און די פעלדער פון אינדיען מיט זייערע ביינער
פערוויסט, אום איהם אונשטערבליך צו מאַכען ?...

שלמה זאפט איין די טהוי־טראָפּענס פון קלוגהייט,
פון אַ גאַנצען מאָרגען־לאַנד, און ווערט אַן אָקעאַן פון
חכמה.

האָמער פערשלינגט דורות פון הארפען־שפּיעלער און
ליעדער־זינגער און נעהמט אָפּ דעם שכר פאַר זיי אַלע־
מען...

און די פּראָדוקטען פון טויזענד מוחות, העלפען מאַר־
קאָני'ן ווערען אונשטערבליך מיט זיין דראַטהלאָזען טע־
לעגראַף...

קערענדעל צו קערענדעל ווערען געזאַמעלט די אוצרות
פון דער מענשהייט. צינגעל אויף צינגעל ווערט געלעגט
און דער וואָס דערענדיגט דעם בנין קריגט די הורראַ־
געשרייען פון דעם בעוואונדערענדען פּאָלק...

די וועלט מוז אַ נ אָ מ ע ן האָבען. דעם נאָמען
פון דעם לעצטען ו ו י י ס זי. און א י ה ם ווארפט
זי איהר בלומענקראַנץ.

און די אַ נ אָ נ י מ ע ארבייט, די גרויסע טעגלי־
כע אונאויפהערליכע ארבייט וואָס לאָזט ניט איהר חתימה
אויף וואָס זי טהוט, די ארבייט וואָס שאפט ווי דער
פויגעל זינגט און ווי דער גראָז וואקסט און ווי דער
ווינד בלאָזט — די ארבייט האָט קיינער ניט דערמאָהנט...

און די ארבייט האָט געווארט, פערשעהמט און גע־

קריוודעט, טויזענדער יאָהרען אויף אנערקענונג, אויף א וואָרט פון דאנק...

איהר טאָג האָט געמוזט קומען, און ער איז געקומען...
די שטילע, די שפּראַכלאָזע, די טויטע, און די שטומע לעבעדיגע, האָבען א קול געפונען און פון טיעפע מעבּטיגע תהום'ען האָט זיך געריהרט דער לויתן און האָט זיין רעכט פערלאנגט און האָט זיין רעכט ערוואָרבען...

זיין יום טוב האָט ער געוואָלט...

און דאָס פעסט פון ארבייט איז בעשאפען געוואָרען...

אָט געהען זיי די לוסטיגע קרעפטיגע מחנות, און צווישען די הילכיגע טענער פון די מוזיק־אינסטרומענטען, הער איך דאכט מיר ווי די מלאכים פון הימעל פּאטשען „בראוואָ" און גראטולירען...

און הינטער די פּראָצעסיאָנען פון שניידער און שוסטערם און מויערערס און מאלערס, און שמידען און שטיין־האקערס, געהען מיליאָנען און מיליאָנען פון שאטענס — אונזיכטבארע מעכטיגע אָרעמס און פלייסיגע הענד און בראווע הערצער, מארשירען ארוים פון דעם אָפּגרונד פון עבר, און פרעהען זיך און האלטען מיט דעם גרויסען שפּעטען יום־טוב...

אָט געהען זיי, אין רייהען און רייהען, נאקעטע, הונגעריגע, געקייטע, געבייטשטע — די קאנאלען־גרעבער, די פּיראמידען־בויער, די שלאכט־געווינערס, די שפּריכוואָרט־מאכערס די פייפעל־שניצערס — א ל א נ ג ע נ אָ מ ע נ ל אָ ז ע מחנה...

איך הער, מיר דאכט, דעם קלינג־קלאנג פון די מי־

ליאָנען אונזיכטבאַרע שמיד־אייזענס וואָס האָבען אַמאָל טאַפּפער און מוטהיג געקלאַפּט, און מיר רווישען אין די אויערען מיליאָנען קאָסעס וואָס האָבען אַמאָל העלדיש געשניטען תבואה פאַר עמיצען...

אָט געהען זיי, די טריי־הערציגע בעשיעדענע לע־גיאָנען וואָס האָבען געזעעט און געפּלאַנצט, און געבויט און געמויערט... שותפים זיינען זיי אַלע, ווער קען זייערע חלקים פאַנאַנדערטהיילען ?...

צוזאַמען, אין א י י ן ח ב ר ו ת א קומען זיי קריגען זייער לאָרבער־קראַנץ... דען זיי אַלע האָבען בלויז א י י ן נאָמען, און דער נאָמען איז — אַרבייט...

.1912

דאַנקגעבונג

(געדאַנקען וועגען „טהענקס־גיווינג דעי“*)

שעהן איז דער דאַנק וואָס קוועלט אַרויס פון טיעפער האַרציגער אַנערקענונג, און דאַנקבאַרקייט איז דער מאַסשטאַב מיט וועלכען מע קען מעסטען די נאָבעלקייט פון אַ יחיד אַזוי ווי פון אַ פאָלק. פון דעם ערשטען בעגינען פון דער מענשליכער געשיכטע, איז אונדאַנקבאַרקייט געשטעמפעלט אַלס אַ נידעריגע פערעכטליכע מדה, אַלס אַ פערברעכען און אַ זינד. און אין זעלביגען גראַד איז דאַנקבאַר זיין פאַר אַ טובה בעטראַכט געוואָרען אַלס אַן עדעל געפיהל.

דאַנקבאַרקייט פלעכט אַ פערבאַנד פון פריינדשאַפט צווישען איין מענשען און דעם צווייטען, און קניפּט דעם ילוד־אשה מיט אינטימער ליעבע צו זיין גאָט, און בינדט

*) „דער טאָג פון דאַנקגעבונג“ — אַ יום טוב, וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט נאָוועמבער.

איהם מיט צערטליכע פעדעם צו דער גרויסער פרייגיביגער נאַטור.

דער מענש פון פאַרצייטען האָט יעדען טאָג געהאַט אַ געלעגענהייט אויסצואיבען דאָס דאָזיגע געפיהל, און זיין הארץ האָט אַלע ווײַלע געקלאַפּט מיט נייער אַנער־קענונג. ער איז געווען דאַנקבאַר דער רייכער שוואַרצער ערד פאַר די גאָלדענע זאַנגען וואָס זי האָט איהם געשאָנ־קען, ער האָט דעם ווײַנשטאָק געבענשט פאַר די זאַפטיגע פּורפּור־קאַרעלען וואָס ער האָט איהם געבראַכט. ער איז געווען אַ מכיר־טובה די וואָלקען פאַר זייער שפּריי־רעגען און די זונן פאַר איהרע רייפענדע שטראַהלען, און דעם טהוי און דעם ווינד האָט ער מיט ליעבשאַפט תפלות געמורמעלט.

טהוי און ווינד און זונן און וואָלקען האָבען זײַנע דאַנקען ניט געדאַרפט, אָבער די דאַנק־טהרערען וואָס האָבען אין דעם בויער׳ס אויג געגלאַנצט, האָבען זיין נשמה בעפייכטיגט מיט אַ קוויקענדער זאַפט, און האָבען זיין ברוסט געוואַרעמט און זיין גייסט פערשעהנערט. און דאָס אַליין איז שוין געווען לויהן גענוג.

מ י ר גלויבען אין געזעץ...

מיר קענען ניט שילטען און קענען ניט בענשען, מ׳ר קעענן ניט האַסען און קענען ניט ליעבען... און מיר האָ־בען די געהויבענע אייגענשאַפט פון דאַנקען בּיסלעכווייז פערלאָרען...

קוים איז געבליבען די דאַנקבאַרקייט פון מענשען צו מענשען. און אפשר ווערט זי אויך שוואַכער און זעלטע־נער פון טאָג צו טאָג...

דער מענש וואָס האָט עס געהאַלטען פאַר אַ זיסען פריידיגען חוב, צו דאַנקען ווען זיינע פעלדער זיינען געראָטען און זיינע סטאַדעס האָבען זיך געפּרוכפּערט און זיין רייכטהום איז געוואַקסען, האָט צוגלייך געהאַט די טרייסט־ברינגענדע פּריווילעגיע צו קענען אויסגיסען זיין ביטער הארץ ווען ער איז געווען הונגעריג און קראַנק, און ווען ער האָט זיך אין יסורים געקייקעלט אויף זיין גע־לעגער. ווען ער האָט געפיהלט אין זיין הארצען, אַז ער איז ריין פון זינד, און „אין זיינע הענד איז קיין רויב און קיין אונרעכט ניט געווען", האָט ער אין אַ שאַרפען פּראָטעסט זיין שמערץ אויסגעלופטערט, און אין אַ ביי־טערען וכוח איז ער ארויסגעטרעטען... און האָט ער זיינע שמערצען מקבל באהבה געווען האָט ער געשפּירט אַז ער לאָזט זיינס איבערגעהן און האָט זיך געפיהלט געהויבען...

אויף אַ הויפען אַש ליעגענדיג, געפּייניגט פון זיינע וואונדען, דערשלאָגען און פערצווייפעלט האָט דער אונ־גליקליכער איוב געהאַט די גענוגטהואונג פון אַ פּערזענ־ליכער דעבאַטע מיט זיין בעדריקער... ווי גאָל זיינען זיינע אַנגרייפענדע ווערטער געפלאָסען, און אַ טהייל פון זיינע ליידען איז מיט דער גאָל ארויסגערונען און ס'האָט זיין נשמה אַן ערלייכטערונג געבראַכט...

ער האָט געגלויבט אין דער מאַכט פון זיין גערעכ־טיגקייט און אין דער ווירקונג פון זיין וועה־געשריי...

און אַ שטים פון דעם שטורעם האָט איהם געענטפערט און ער איז ווידער אויפגעריכט געוואָרען און ער האָט געבראַכט ד א נ ק־אָפּפער פון דאָס ניי...

דער וואָס דאַנקט קען פלוכען, און פלוכען איז אָפט
אַזוי נויטהיג און אַזוי געזונד פאַר'ן גייסט ווי ליעבען...

מיר פלוכען ניט... מיר האָבען ניט וואו אונזערע קללות צו אַדרעסירען... און דער גיפט פון אונצופריע־דענהייט פלאַצט קיינמאָל ניט אַרויס אין אַ געשוויר פון גאָט־לעסטערונג... ער בלייבט אינעווייניג און צוגיסט זיך אין ציניזם, אין קאַלטער גלייכגילטיגקייט...

אַמאָל איז יעדער זאַנג, וואָס איז אין פעלד געוואַק־סען, געוואַקסען פאַר א ו נ ז , יעדע בלום האָט גע־דופטעט כדי אונז אַ נחת־רוח צו פערשאַפען, יעדער פויגעל האָט געזונגען כדי אונזער האַרץ צו דערפרעהען, דאָס מינדסטע פליגעלע איז פון אונזערטוועגען אויף דער וועלט געקומען, און די גרויסע שטערען האָבען זיך געדרעהט אין די ענדלאָזע רוימען כדי צו ווייזען אונזער מ ז ל...

און דערפאַר איז דער מענש זיי דאַנקבאַר געווען, און דורך זיין דאַנקבאַרקייט איז ער מיט זיי אין אַ נאָהנטער מחותן־שאַפט געווען...

איצטער קימערען זיי זיך קיינער ניט וועגען אונז. פון די שטערען איז שוין אָפּגערעדט... אפילו דער קליינער באַציל מאַכט דיזעלביגע פּרעטענזיעס אויף זעלבסטשטענ־דיגקייט ווי דער „בחיר היצורים"...

און מיר האָבען אויפגעהערט דאַנקבאַר צו זיין...

.1912

זמן חרותנו

(פסח־געדאַנקען).

„זמן חרותנו" — די צייט פון אונזער בעפרייאונג...

אַמאָל פלעגט עס מיך אַזוי אָנפילען מיט שטאָלץ: דאָס אידישע פאָלק איז געווען פון די סאַמע ערשטע וואָס האָבען אַרונטערגעוואָרפען פון זיך דעם יאָך פון דעם־פּאָ טישער זעלבסט־הערשאַפט און אַרויס אויף גאָט'ס בערוֹאַט שמידען זייער אייגענעם שיקזאַל...

הונדערטער יאָהרען ווערט אַ פאָלק פערקנעכטעט, גע־שטיקט אָון דערנידעריגט אין ענגשאַפט און אָרימקייט און פעראַכטונג, און מוז זיין גאַנצע ענערגי פערווענדען אום די נשמה אין גוף צו דערהאַלטען... הונדערטער יאָהרען איז עס אויסגעשלאָסען פון ליכט און פון דער פרייער פעלד־און־גאָרטען לופט, און דאָך, טוליעט עס צום האַר־צען די עראינערונג פון אַ ווייטער פרגאַנגענהייט, און האַלט אויף אַ נר תמיד פון האָפנונג, פון זיכערקייט אויף אַ גאולה און פון ווידער־אויפלעבונג...

וואָס פאַר אַ וואונדער־פאָלק...

אזוי פלעג איך אמאָל טראַכטען...

איצט האָב איך ספקות און מעהר ווי ספקות וועגען דער זאַך... איצט ו ו י י ס איך כמעט אז דאָס אידישע פאָלק איז געווען מ ש ה ר ב י נ ו, און די ששים רבוא האָבען זיך נאָך איהם מיט געוואַלט נאָכגעשלעפּט, ווייל ער איז געווען שטאַרק גענוג מיט זיינע ריעזענ־אָרעמס זיי נאָכצוציהען...

איבער זייערע קליינע גושן־טומלערייען, איבער זיי־ערע פלייש־טאָפּ פערלאַנגען, און איבער זייערע שקלאַ־פען־צאַנקערייען, האָט געהילכט און געשאַלט און גע־וועקט און בעפויהלען דער קול פון דעם גיגאַנט־פּראָ־פעט: —

„נאָך כנען וועלען מיר געהן, און א פריי קרעפטיג פאָלק וועלען מיר ווערען!...”

די אמת'ע קעמפּפער פאר פרייהייט זיינען געווען די העלדען פון דעם שבט אפרים, וועלכע האָבען זיך אויף א נאָט־אַנטפּלעקונג ניט געקענט דערוואַרטען, און לאַנג איי־דער דער „קץ” איז געקומען, זיינען זיי ארויס זיך פריי־הייט מיט געוואַלט צו נעהמען, פאר זי מיט אייגענע הענד מלחמה צו האַלטען... און ז י י ע ר נאָמען ווערט קוים דערמאָנט, קוים האָט זיך אויף זיי א מדרש־לע־גענדע דערבאַרעמט און זיי „הזכרת נשמות” געמאַכט צום — שלעכטען...

שפּעטער זיינען געקומען דורות, וועלכע האָבען יעדע לוסט צו פיהרען מלחמות פערלאָרען... שפּייז האָבען זיי געוואָלט, רוה האָבען זיי בעגעהרט, און זיפצען און קרעכ־

צען האָבען זיי געקענט. אָבער קעמפּפען ?... דער חוט־השדרה האָט זיך שוין צופיעל איינגעבויגען, און דער מח און די השגות זיינען געווען פון לעהם־מישער...

און משה איז געקומען...

האָט ער פון די בני־אפרים געוואוסט ? אפשר איז ער דער גלגול פון זיי אַלעמען געוועזען ?...

„עשרה מכות" האָט ער קעגען פּרעה'ן געברויכען געמוזט, אָבער ווער ווייס וועלכע נאָך שטארקערע מיטלען ער האָט געמוזט געברויכען קעגען די שקלאַפען — אום זיי צו בעצווינגען ?...

ווארום גושן איז זיי ליעב געווען און שטארק איינגעבאקען אין הארצען — דעריבער קען קיין שום צווייפעל ניט זיין...

און אַלע זיינען ארוים פון מצרים...

אויף אַלעמענ'ס ליפּען איז געווען דאָס שעהנע וואָרט „פרייהייט". אָבער אינעווייניג האָט יעדער געמאכט דערפון זיין אייגענעם פּירוש...

„לאָז אונז ארוים פון דיין לאַנד, כדי מיר זאָלען קענען אונזער אייגענעם גאָט דיענען" — דאָס איז געווען די פרייהייט פון דעם גרויסען פיהרער. „אונזער אייגענעם מזבח ווילען מיר האָבען, און קניען צו דעם וואָס איז אונז הייליג, דען די געטער פון מצרים זיינען ניט פאַר אונז".

און די ששים רבוא האָבען אויסגעטייטשט: „דאָס לאַנד כנען איז פרוכטבאר, און גרויסע וויינטרויבען וואַקסען דאָרט און פייגען און מילגרוימען, און האָניג און

מילך פליסען דאָרט, און אונזער רוקען וועט מען מעהר ניט בייטשען".

און אזעלכע זיינען אויך געווען וואָס האָבען גע־קלערט אז „פרייהייט" הייסט, אָנצולייהען ביי די מצריים גאָלד און זילבער און טהייערע קליידער, און מאַכען דער־מיט פליטה קיין כנען...

דען מעהר ווי די פאַרבען וואָס דער רעגענבויגען האָט, און מעהר ווי די שאַטירונגען וואָס דער מערב־וואָלקען האָט בין השמשות — זיינען די אויסטייטשונגען פון דעם וואָרט „פרייהייט"...

און משה האָט ליכטיג אריינגעקוקט אין אַלעמענ'ס הערצער. און אויף זיין שטראַהלענדען פנים האָט זיך גע־קרייזעלט א סודות־פולער שמייכעל... און גערופען האָט ער זיי „פאָלק", „פריסטער פון גאָט", „אויסדערוועהל־טע"... און געוואוסט האָט ער דאָך, אז קיינער פון די דאָזיגע קנעכטישע ציגעל־מאַכערס, וועט פון דעם מדבר א לעבעדיגער ניט ארויס...

אָבער אי ב ע ר זיי און וויטער פון זיי, האָט ער שוין געזעהן די יעניגע וואָס וועלען זיך מיט אזעלכע טאַ־טעם שעהמען... און רעדענדיג צו די איצטיגע האָט זיין בליק געקוקט אויף די צוקינפטיגע, אויף די נאָך־ניט גע־באָרענע...

דען ביי איהם זיינען זיי שוין געווען געבאָרען...

ער, אין הארצען, האָט געטראָגען דאָס גרויסע פאָלק וואָס וועט אמאָל זיין...

ער אליין איז געווען די צוקונפט...

אריבערוועלבענדיג ווי א גרויסער בויגען, יאָהר־הונדערטען און יאָהר־טויזענדטען, האָט ער אויף די ששים רבוא געקוקט מיט דעם מיטלייד און מיט דער ליעבשאַפט פון א גאָט, וואָס האָט וועלטען צו פורעמען און מוז דאָך ניט פערגעסען, פון א קליינער מילב זאָרג צו נעהמען...

א צופוילטער קערן — די דאָזיגע ששים רבוא, אָבער פאַר דעם נביא'ס אויג, האָט שוין פון דעם קערן ארויסגעשפּראָצט דאָס מעכטיגער ריזען־געוועקס, וואָס וויל אזש ביז די שטערן דערגרייכען...

1912.

„עס לעבע דאס לעבען!"

(נײ־יאָהר געדאַנקען).

ס'האָט אין מיטען דער נאַכט,
פון די הונדערטער טורעמס געקלונגען:
לינג־אַ־לאַנג! לינג־אַ־לאַנג!
אין איהר שלונד, האָט די שלאַנג
פון דער צײט, נאָך אַ יאָהר אײַנגעשלונגען...

דאָך אַ יאױכצענדע פרײד
איז געװעזען אויף אַלעמענ'ס צונגען,
און פאַרלאַנג נאָך פאַרלאַנג,
איז פון יעדענ'ס געדאַנק
ביז אַרויף צו די ליפען געדרונגען...

אָ, װי באַנג איז דער קלאַנג,
פון דער גלאָק'ס לינג־אַ־לאַנג,
און װי שטאַרק איז דער דראַנג
פון דעם לוסטיגען לעבען דעם יונגען...

„עס לעבען דאָס לעבען"...

אין מיין צימער האָט זיך פון ערגעץ ווייט אריינ־געטראָגען א טיפער באנגער גלאָקען־קלאנג...

דורך דער ווייסער פראָסטיגער נאכט האָט געציטערט א זיפץ...

דאָס אלטע יאָהר איז שטילערהייד פערזונקען און פון דעם גרויסען געהיימען תהום פון די צייטען האָט ארויסגעטויכט א נייעס...

איך האָב אין דער איינזאמקייט זיך אויסגעמאָלט ווי די שטערען שטעלען אוים גרויסע העלע אויגען און האָר־כען צו דעם ערנסטען באנגען גלאָקען־קלאנג...

דאן האָט עס אָנגעהויבען פייפען און הוזשען און ליארעמען און הילכען פון טויזענדער פאבריקען און לאָ־קאָמאָטיוועו און שיפען, און דער וועה־קלאנג איז פער־טרונקען געוואָרען אין דעם לוסטיגען טומעל און פילדער פון ווילדער פרייד, פון זיכערער האָפענונג... עס איז געווען א וואקכאנאליע פון קולות, און צווישען זיי האָב איך געהערט ווי מיליאָנען געפילטע בעכערס קלינגען איי־נער אָן א צווייטען, און כ'האָב געזעהן ווי געזיכטער פלאמען און אויגען פינקלען און ליפען גליהען, און דער שטילער באנגער זיפץ פון די טהורעם־צונגען איז געווען פערגעסען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

אמאָל האָט מען געלערענט: לעב שעהן כדי דו זאָלסט קענען שעהן שטארבען...

„גערענק דעם טויט" האָט מען גע'חזר'ט פון פריה ביז שפעט.

און מענשען האָבען געלעבט לויט די געזעצען פון טויט...

דער מאסשטאב פון „זיין" איז געווען דאָס „ניט זיין", דער רעגולאַטאָר פון פרייד איז געווען דער שמערץ.

דעם „יא" האָט מען איינגעאָרדענט לויט די כללים פון „ניין", און ליכט געאורטהיילט פון דעם שטאַנד־פונקט פון שאָטען...

מען האָט מקדים געווען דעם טויט איידער ער איז נאָך געקומען, מע האָט זיך אויף חבוט הקבר ניט געקענט דערוואַרטען און מע האָט איהם אויף ד ע ר וועלט איינ־געפיהרט...

דאָס איז געווען די פרוכט פון דעם בעגעהר און דער ערנסטער אנשטרענגונג, צו מאַכען שלום צווישען טויט און לעבען, און אַזוי ווי דעם טויט האָט מען ניט געקענט בייקומען האָט מען גע'פועל'ט ביי'ם לעבען זיינס צו לאָזען איבערגעהן...

אָבער קיין פשרה צווישען טויט און לעבען איז ניטאָ און קען ניט און דאַרף ניט זיין...

די ריכטשנור און דער וועג־ווייזער פון דעם לעבען איז — דאָס לעבען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

„די יאָהרען פערשווינדען"...

דאָס איז דער וואָלקען וואָס איז געהאַנגען פון התמיד

אַז אויף דעם מענשען׳ס מח... אַ מלאך המות חלף מיט אַ טראָפּען גיפט אויף דער שפּיץ, גרייט אַרונטערצוטריפען...

און צו היילען „גלייכעס מיט גלייכען" איז אַ בעטריבטע טרויעריגע רעליגיאָן ערפונדען געוואָרען.

אָבער פון צייט צו צייט ברעכט אַרויס די לעהרע, אַז די העכסטע גאָטעסדיענסט איז „פרייד"...

דען פרייד דאָס איז דער אויסדרוק און דער אויסגוס פון דעם גאַנצען לעבען פון אַלע וועלטען, פון אַלע זונען און אַלע שטערען וואָס זיינען געווען און וואָס וועלען נאָך ערשט זיין...

וואָס מעהר דאָס קליינע נפש׳ל זינקט אין זיך, אַלץ מעהר מרה־שחורה׳דיג ווערט עס. „וואָס וועט פון מיר ווערען?" — בוייערט זיין קליין ווערים׳ש קעפּעל...

אָבער דאָס גרויסע לעבען, דאָס לעבען וואָס שטאַרבט ניט, שאַלט און יאויכצעט אַרויס דאָ און דאָרט. און דאַן ווערט דער מענש אַ גאָט, ער איז די וועלט, ער איז אַ מיליאָן זונענסיסטעמען... ער איז ווינד און גראָז און שטערען, און ער איז די אונענדליכקייט אַליין, און ער ווייס ניט פון קיין עצבות...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

מיר זיינען געזעסען אַמאָל, אַ געזעלשאַפט פון יונגע לייט, און האָבען געפייערט דאָס קומען פון דעם נייעם יאָהר... אין אונזערע הערצער זיינען די נאָך־ניט־צופלאַצ־טע קנאָספּען פון צעהנדליגער פריהלינגס געווען און

בלומענגערטנער „בזעיר אנפין" האָבען די מחות געפּילט...

אַן אַלטער מאַן איז צווישען אונז געווען, אַ קלוגער איד אַ יאָהר אַכציג, ער האָט אונז צוגעקוקט מיט רחמנות...

שפּעטער האָט ער זיך אויפגעהויבען צו געהן אָפּ־ריכטען חצות...

„מע דאַרף אָנגרייטען צדה לדרך" — האָט ער אונז פאַר'ן אַוועקגעהן געזאָגט...

מיר האָבען אונזער פּלוידער אויף אַ ווײַלע אונ־טערבראָכען און זיך פערטראַכט... אָט וואָס מיר האָבען געטראַכט: —

פון דעם גרויסען תהו ובהו האָט אַרויסגעשפּריצט אַ פונק... אַ מאָמענט וועט ער פלאַקערען און דאַן וואַרט שוין אויף איהם צוריק די טיעפע אונדורכדרינגליכע גרענעצלאָזע פינסטערנים...

און דער פונק האַלט ביי דעם לעצטען גלימצער, דער גבול איז געקומען און די מוטער־כאָאָס עפענט שוין דאָס מויל און ס'וועט זיין אוים פונק, אוים ליכט...

און דער פונק פערטושט זיין העלקייט, שעמט זיך מיט איהר, האָט חרטה אויף איהר, און מאַכט הכנות פאַר די פינסטערנים...

דעם לעצטען גלימצער פערגינט ער זיך ניט...

צו וואָס האָט דער תהום איהם אַרויסשפּריצען גע־זאָלט? —

„עס לעבע דאָס לעבען"...

די וועלט איז פרייד...

צו דערזועלביגער צייט וואָס מיליאָנען מענשען הוי־
בען אויף געפילטע כוסות צו די ליפּען און זינגען אַ בע־
גריסונג צו דעם נייעם יאָהר, זאָגען טויזענדער מענשען
זייער וידוי...

צו דערזועלביגער צייט וואָס גאָפּעל און לעפעל קלינ־
גען אויף באַנקעטען און הוליאַנקעס, קלאַפּט ערגעץ־וואו
דעם קברן'ס רידעל צו, אַן אָקאָרשט פערמאַכטען קבר...
צו דערזועלביגער צייט וואָס סאַלאָמע וואַרפט אַראָפּ פון
זיך איהר לעצטען שלייער און דרעהט אין אויסגעלאַסע־
נעם טאַנץ איהרע שלאַנגען־ווייכע גליעדער, ליגט אַ
צווייטע סאַלאָמע מיט שערבלעך אויף די אויגען, און
אפשר מיט לאַפּצעס צוגעדעקט... אָבער צו דערזועלביגער
צייט וואָס אַ טויזענד שטערען וועלען אין רוים צופּול־
ווערט ווערען, וועלען ערגעץ־וואו זיך קרייזען אין שטי־
לער רוהיגער פּראַכט גאַנצע מילכשטראַסען פון געזונדע
הימלישע קערפּערם...

איז ניט גענוג פאַר אונז צו זיין אויף איין ראַנג
מיט די שטערען ?...

די וועלט איז אַן אוקינוס מיט פרייד, מיט ליכט...
עפען דיין נשמה אויף אַ קליין שפּעלטעלע, און דער גאַנ־
צער שטראָם וועט דורכגעהן דורך דיר...

און זיינען מיר קליינזיכטיג גענוג, צו בעטען זאַש־
לינע, און פאָדערען אַ מכם פאַר א ; נ ז א ל י י ן ,

פון דעם ראַזיגען דורכלויפענדען שטראָם — וועלען מיר איהם בלויז פערטרייבען...

אַ דאַנק איהם וואָס ער מאַכט זיין וועג דורך אונז...

און ווער איז דער דאַזיגער שטראָם ?... אויב דו ווילסט ביסט דו עס אַליין...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

.1911

שפּליטער

שפליטער

אונזער מיינונג איבער זאכען און פערזאנען, ווערט הויפטזעכליך רעגולירט פון דעם וואס מיר ע ר ו ו א ר ט ע ן פון זיי. איבערטריבענע ערוואַרטונג איז די מאַמע פון די מעהרסטע פאַראורטהיילען.

* * *

יעדער מענש ווען ער ווערט געבאָרען, ברינגט אויף דער וועלט צוגעבונדען צו זיין נאַפּעל, די מעסט־שנור מיט וועלכער מע דאַרף איהם מעסטען, און אזוי אויך יעדעם קונסט־ווערק.

* * *

זיי נאָהנט גענוג צו מענשען זיי צו ק ע נ ע ן, זיי וויוט גענוג פון זיי, זיי צו ל י ע ב ע ן.

* * *

אמאָליגע דענקער און שריפטשטעלער פלעגען דענקען און שאפען ביחידות. די היינטיגע האָבען שוין ביי די ערשטע חבלי לידה, זייער פובליקום פאַר די אויגען.

* * *

דער גרעסטער טהייל פון דעם פארגעניגען וואָס מיר פיהלען, ווען מיר האָבען אויפגעטהאָן עפּעס גוטעס איז — וואָס מ י ר האָבען עס אויפגעטהאָן.

* * *

פיעל מענשען לעבען, אזוי ווי געוויסע לעזער לייענען ראָמאַנען. זייער אונגעדולד טרייבט זיי תמיד צו מישען די בלעטער פאָראויס און וואָס גיכער אויסצוגעפינען דעם סוף.

* * *

די אָריגינאַליטעט וואָס בעשטעהט בלויז אין זיין דוקאַ דער ה י פ ך פון אַ געוויסען פ אַ ר ־ מ אָ ד ע ל, איז אייגענטליך אויך נאָר אַ פערדרעהטע פאָרם פון נ אָ כ א ה מ ו נ ג.

* * *

נארען און פוסטע קעפּ זיינען שולדיג אַ מאָנומענט דעם ערשטען וואָס האָט געזאָגט, אַז שווייגען איז אַ סימן פון חכמה. אפשר איז ער אליין געווען איינער פון זיי. יעדענ־

פאלם האָט ער פאַר זיי אויסגעקלערט אַ ביליגען מאַנטעל צו פערדעקען זייער טפשות און זייער ליידיגקייט.

* * *

אַ פאַס וואָס איז אין גאַנצען פול אָדער אין גאַנצען ליידיג, לאָזט פון זיך קיין קול ניט הערען.

* * *

אַ קלוגער רב האָט אמאָל געזאָגט: איך האָב שוין געהערט פון מילדע מענשען וואָס האָבען געענטפערט אויף אַ בעליידיגונג מיט אַ פּאַטש. אָבער זינד די וועלט שטעהט האָט נאָך ניט פּאַסירט, אַז אפילו דער גרעסטער האַסער פון חניפות זאָל אָנפּאַטשען דעם וואָס חנפ'עט איהם.

* * *

ווען מען ריהמט אימעצען אַז ער איז זעלטען שעהן, אָדער זעלטען שטאַרק, אָדער זעלטען קלוג, דאַן איז דער אַקצענט תמיד אויפ'ן „זעלטען". דען עס איז מעהר מעלה צו זיין זעלטען, ווי צו זיין שעהן אָדער שטאַרק אָדער קלוג. ווען אויף דער וועלט וואָלט בלויז געווען איין קוה, דאַן וואָלט מען פון איהר געהאַלטען מעהר ווי פון סאַראַ בערנהאַרד.

* * *

בעריהמעריי איז אזוי איינגעבארעון אין דעם מענ־שען'ס נאטור, אז יעדער איינער וועט שוין געפינען מיט וואס זיך צו בעריהמען. איך בין זיכער אז דער פערקריפעלטסטער, ארעמסטער, נארישסטער מענש אויף דער וועלט, ווען ער זאל ניט קענען אויסגריבלען קיין שום אנדער מעלה מיט וועלכער זיך צו בעריהמען, וועט שטאלצירען מיט דעם וואס ער איז דער גרעסטער קריפעל וועלכען די וועלט פערמאגט.

* * *

אז געזעצגעבעריי און רייכטהום האבען א נאהנטע שייכות איינס צום צווייטען, האט שוין דער תלמוד אויף חושך געוועזן. דארט שטעהט אז משה איז רייך געווארען פון וואס עס האט זיך אבגעברעקעלט פון די לוחות.

* * *

אפילו שטארבען פאר אן אידעאל איז אויך א גליקזאך. און אז מען איז א שלים־מזל שטארבט מען ווי אליעזר דער זוהן פון מתתיהו המכבי, וועלכער איז געשטארבען פאר זיין פאטערלאנד דורך דעם וואס א עלעפאנט איז אויף איהם ארויפגעפאלען.

* * *

אין דער אידישער גראמאטיק זיינען דא דריי גראדען: דער גרעסטער, דער סאמע גרעסטער, דער גרעסטער פון די גרעסטע. ווענינער ווי גרעסטער ווערט ניט

געברויכט. אַט כדומה, ווען מען זאָגט אויף איינעם, אַז ער איז דער גרעסטער שריפטשטעלער, הייסט עס אַז ער איז צו דערליידען, זאָגט מען „דער סאַמע גרעסטער" מיינט מען אַז ער איז „נישקשה". זאָגט מען „דער גרעסטער פון די גרעסטע" הייסט עס אַז ער שרייבט „גאָר ניט שלעכט". זאָגען אויף אימעצען בלויז „גרויסער", איז אַ בעליידיגונג.

* * *

עס זיינען דאָ מענשען וואָס טראָגען זייער גאַנצען גייסטינען פערמעגען „נאָהענט צו דער הויט". דרינגט מען אריין אין זיי טיעפער, געפינט מען זיי ליידיג. אַזעל־כע מען דאַרף אויך ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. גאָלד־מינעס זיינען פאַראַן וואָס זייער גאַנצעס גאָלד ליגט פון אויבען בלויז, און אין די אונטערסטע שיכטען זיינען זיי ווערטהלאָזע ערד אָדער שטיין. און דאָך קען מען פון זייער אויבערפלעך נתעשר ווערען.

* * *

אָריגינאַליטעט הייסט ניט זיין אַנדערס פון אַנדערע, נאָר טריי זיין צו זיך אַליין.

* * *

חוצפּה איז מוטה וואָס איז ארוים לתרבות רעה.

* * *

דער וואָס פערשוויינט דעם אמת איז אָפט נידערי־

גער פון אַ ליגנער. דער לעצטער האָט כּמעט דעם מוטה צו זאָגען אַ ליגען. דער ערשטער דאָס אויך ניט.

* * *

פיעל גרעסער איז די צאָהל פון די וועלכע זיינען פערליעבט אין ליעבע, ווי די צאָהל פון די וואָס זיינען פערליעבט. און מעהר מענשען גלויבען אין גלויבען ווי די וואָס גלויבען.

* * *

איך וואָלט שוין געפּועל'ט ביי זיך צו פערגינען דעם שקר זיין ניט־פערדיענטען ערפאָלג. אָבער איך קען איהם בשום אופן ניט מוחל זיין וואָס טראַגענדיג די מאַסקע פון דעם אמת האָט ער דעם לעצטערען'ס רעפּוטאַציע אוועק גע'הרג'ט.

* * *

די מענשהייט אַלס אַ גאַנצעם האָט איהרע שטי־מונגען. יעדער גרויסער געני איז די פערקערפּערונג פון איינער פון די דאָזיגע שטימונגען.

* * *

איך קלער, אַז עס זיינען דאָ אַזעלכע ניט־געוואוינ־ליכע נאַטורען, וואָס ווילען פערמאָגען אַלץ בלויז עס צו קענען דערנאָך מיט פּריוויליגער פעראַכ־טונג פון זיך אוועקשטויסען. זיי ווילען עררייכען כדי צו האָבען דעם שטאָלצען תענוג פון ארונטערקוקען מיט

ביטול אויף דאָס ערוייכטע. ווער קען אָבער, זעהענדיג בלויז דעם אויסערליכען עהרגייץ און שטרעבען, פון די דאָזיגע מענשען, פערשטעהן זייער אינעווייניגסטען, בע־האַלטענסטען מאָטיוו ? אפשר איז ער פאַר זיי אַליין ניט קלאָר.

*   *   *

יעדעס שטרעבען און יעדע אנשטרענגונג איז ער־פאָלגרייך. אויב מיר געווינען ניט ד אָ ס וואָס מיר האָבען געוועלט געווינען, געווינען מיר אָביסעל מעהר אכטונג צו זיך אַליין, אָביסעל מעהר צופרידענהייט מיט זיך אַליין. און נאָך אַלעמען איז דאָס דער ג ר ע ס ט ע ר ע ר פ אָ ל ג.

*   *   *

ווען מע פאָהרט אין דער פינסטער איז אָפט די בעסטע זאַך, זיך צו לאָזען פיהרען פון די פערד.

*   *   *

ביידע זיינען די אויבערשטע — אי שמאַנט, אי שימעל.

*   *   *

מע קען זיך אזוי ווענינ פערלאָזען אויף דעם אידע־אַליזם פון יונגע לייט ווי אויף דער פרומקייט פון אַלטע. אין דעם ערשטען פאַל, בלייבט מען ניט אייביג אין טעות. די וואקסענדע יאָהרען זיינען דער אמת׳ער פרובירשטיין.

שלעכט איז אָבער וואָס די אַלטע ווערען קיינמאָל ניט מעהר יונג, און זייער גלויבען קומט קיינמאָל ניט צו אַ פּראָבע.

* * *

דער וואָס זוכט אַ גאָט גלויבט אין איהם שוין איי־דער ער האָט איהם געפונען. גאָט־זוכענים איז גאָט־גלויבען. די היינטיגע אַזוי־גערופענע גאָט־זוכענים איז אָפט ניט מעהר ווי גלויבען־זו־כענים.

* * *

דער פונק פון גוטסקייט איז פאַראַן ביי איטליכען. איינער טהוט און איז גוט. אַ צווייטער טראַכט גוט. דער פערדאַרבענסטער אפילו איז גוט על ידי שליח, מיט דעם וואָס ער בעוואונדערט דאָס גוטע אין אנדערע.

* * *

די וועלט איז דעריבער ארויסגעקומען אזוי שעהן, ווייל ווען גאָט האָט זי בעשאַפען האָט ער קיין יועצים ניט געהאַט, און זיך מיט קיינעם ניט מישב געווען. ווען עס איז געקומען צום מענשען האָט ער יאָ פּראָבירט זיך בעראַטהען און געזאָגט צו די מלאכים „לאָמיר מאַכען אַ מענשען", אט שוין באַלד האָט ער חרטה געהאַט אויף דעם גאַנצען עסק.

* * *

פון יעדער זאַך לערנען מיר עפּעס אָפּ, הגם ניט אַלעמאָל דאָס וואָס מיר ווילען אָדער מיינען דערפון אָפּצולערנען.

* * *

צווישען וועלען זיין ווי אַנדערע, און וועלען זיין דווקא אַנדערש פון אַנדערע, קומען מיר קיינמאָל ניט צו זיין אונזער אייגענער „איך".

* * *

אַכטונג און פערעהרונג זיינען די אינטערעסען אויף אַ ניט אָפּגעצאָהלטען חוב צו דעם פערעהרטען. דער וואָס וויל קריגען דעם ראָזיגען פּראָצענט, טאָר קיינמאָל ניט זוכען איינצומאָהנען דעם קרן.

* * *

עס שטעקט אַזוי וועניג עניוות אין ריידען פון אייגענע פעהלערען, ווען אַנדערע מוזען פריהער־שפּעטער זיי אַליין בעמערקען, ווי עס שטעקט וועניג העלדישקייט אין דעם זעלבסטמאָרד פון איינעם וואָס איז פעראורטהיילט צו דער תליה.

* * *

דער וואָס איז בכיוון שפּאָרעוודיג אין זיין לויבען, כדי זיין ביסעל לויב זאָל געווינען מעהר אַכטונג, איז ניט בעסער פון דעם וואָס לויבט צופיעל כדי זיך צו־צו־חנפ'ען.

* * *

דער מענש זוכט מיט אַלערליי זעלבסט־נאַרערייען און פּאַראַדאָקסען צו בעגילדען זיינע ליידען. אַזוי איז געשאַפען געוואָרען דער אויסדרוק: אַ ק ר ו י ן פון ד ע ר נ ע ר, וועלכע איז דאָך איינענטליך אַ ווידער־שפּרוך פון ווערטער.

* * *

מיר בעוואונדערען מעהר פאַר אַלצדינג ק ר אַ פ ט. אפילו פערעהרונג פון דעם צדיק איז אויך נאָר די פער־עהרונג פון גבורה. זיטליכקייט און ריינקייט, הגם זיי זיינען עס נ י ט אַלע מאָל אין ד ע ר ו ו י ר ק ל י כ־ק י י ט, זיינען אַלע מאָל ביי אונז אין ג ע ד אַ נ ק ע ן, די סינאָנימען פון שטאַרקייט.

* * *

די אידעאַלען פון אַכצעהן־צוואַנציג יאָהר זיינען ניט מעהר דויערהאַפט ווי די ערשטע קינדער־צייהנער. די דאָ־זיגע צייהנער מוזען צוערשט אַלע אַרויספאַלען און אויף זייער פּלאַץ קומען די ע כ ט ע וואָס דאַרפען דיענען אויף תמיד. — אָבער אפילו אויף די לפי־שעה׳דיגע צייהנער דאַרף אַ גוטע מוטער אַכט געבען, אויב זי וויל אַז זיי זאָלען האָבען גוטע, געזונדע און שעהנע נאָכפאָלגער.

* * *

די ענטטוישונג וועלכע קומט אין די עלטערע יאָה־רען איז ניט אַזוי די ענטטוישונג בנוגע די וועלט און דאָס לעבען בכלל, ווי בנוגע זיך אַליין. מיר זיינען פאַר

זיך אַליין אין די אינגערע יאָהרען ווי א „ספר החתום״, אָדער ריכטיגער ווי א ניט געעפּענטע מינע פון אוצרות און קרעפטען אָהן א שיעור. שפּעטער קומט די ענטדע־קונג פון אונזער אייגענער אָרעמקייט און אונפעהיגקייט...

* * *

פיעל מענשען פון וועלכע מען זאָגט אז זיי האָבען א געפיהל פאַר שעהנהייט האָבען בלויז א געפיהל פאַר אָרדענונג. און זיי ליעבען שעהנהייט בלויז אויף אזוי ווייט ווי זי איז אָ ר ד ע נ ו נ ג. די שעהנהייט פון כאאָס קענען זיי אויף קיין פאַל ניט בעגרייפען. אז שעהנהייט מיינט ניט תמיד אָ ר ד ע נ ו נ ג, קען מען שוין זעהן פון דעם פאַקט אליין, וואָס עס איז דאָ אזא זאַך ווי א י י ן שעהנער פּונקט, א י י ן שעהנער טאָן, און דער ערשטער בעדינג פון אָ ר ד ע נ ו נ ג איז דאָך א צ ו ז א מ ע נ ש ט ע ל ו נ ג פון צ ו ו י י אָדער מעהרערע זאכען.

* * *

זאָג מיר ווער דיינע פ י י נ ד זיינען און איך וועל דיר זאָגען ווער ד ו ביסט.

* * *

דער וואָס זאָגט שטענדיג דעם א מ ת, איהם וויל מען ניט הערען אפילו ווען ער זאָגט ל י ג ע ן.

* * *

ווען גאָט זאָל זיך בעווייזען יעדעס מאָל ווען מע ניט איהם אָפּ שבחים, וואָלט מען איהם אויפגעהערט געבען שבחים.

* * *

דער וואָס זאָגט אז דער אמת בעצאָהלט זיך אָם בעסטען, איז א גוטער געשעפטסמאַן. אָבער ניט קיין ליעבהאָבער פון אמת.

* * *

יעדער מענש האָט זיינע שטונדען פון מרה־שחורה און אָפּהענדיגקייט. צום גליק פאַלען די דאָזיגע שטונדען ביי איטליכען אין אַן אנדער צייט. ווען ניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט.

* * *

דער דיכטער איז שטענדיג א רעוואָלוציאָנער — קעגען דער געגענוואַרט, אמאָל אין דער פאָרמע פון האָפנונג און שטרעבען צו א נייער צוקונפט, און אמאָל אין דער פאָרמע פון ביינקענים נאָך דער פערגאַנגענהייט.

* * *

ווערטער זיינען קיינמאָל ניט גענויע איבערזעצונגען פון געדאַנקען. זיי זיינען בלויז סטענאָגראַפישע פערצייכענונגען. צו קענען פערשטעהן די געדרוקטע אָדער די געשריבענע מחשבות פון א גאון, מוז מען קענען זיין סטענאָגראַפיע.

* * *

דער געוועהנליכער מענש ווען ער דענקט וועגען פרייהייט, האָט אין זינען זיין איינענע פרייהייט, און ווען ער דענקט אָן גערעכטיגקייט — די גערעכטיג־קייט פון אנדערע.

*   *   *

צושפּליטערען גרויסע געדאנקען, כדי זיי אריינצו־שטופּען אין קליינע מוח׳לעך איז אָפּט פערלאָרענע אר־ביים. גרויסע געדאנקען אין זייער פּאָפּולאריזירטער און פערוואסערטער געשטאלט זיינען אָפּט אזוי וועניג עהנליך צו זייער אָריגינאל, ווי א שטיק ווארשט צו דעם אָקס פון וועמענס פלייש עס איז געמאכט.

*   *   *

דער טרוימער איז זעלטען־ווען א שטרעבער און טהור־ער. צו וואָס שטרעבען און טהאָן, ווען ביי איהם אין דמיון איז שוין אַלצדינג אויסגעפיהרט און פּארטיג ?

ביכער פון פערלאַג „יהואש"

נייע שריפטען פון יהואש, 2 בענדער, לייוועגט־באַנד	2.00
ישעיה, איבערזעצט אין לייכטען אידיש פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
איוב, שיר השירים, רות, קהלת, איבערזעצט אין לייכטען אידיש פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
פאַבעלען, פון יהואָש, לייוועגט באַנד, גאָלד־שניט	1.00
הייאַוואַטהאַ, פון לאָנגפעללאָ, איבערזעצט פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
אידיש ווערטערבוך, פון דר. ח. ד. ספּיוואַק און יהואש האַלב לעדער באַנד	2.50
די לעהרען פון די פאָטערס (פרקי אבות), איבערזעצט פון יהואש, אַלבום־אויסגאַבע אין צוויי פאַרבען, פראַכט־באַנד	.35
אין זונן און נעבעל, דיכטונגען אין פערז און פראָזא, פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00
פון דער וועלט און יענער, בילדער, הומאָרעסקען, מעשה׳לעך און געדאַנקען, פון יהואש, לייוועגט באַנד	1.00

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער און ביי :

Yehoash Publication Society

85 Canal St. **New York.**

ספריה עממית בטורונטו * JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO
יידישע ביבליאטעק און פאלקס-אנשטאלט

5015 כרפע.

Ap. 13-57
MAR 24 '59
SEP 24 '68
MAR 8 '68
AUG 3 '79

#2338
פון דער וועלט
און יענער
י. ל. פ.
FICT
899
899
Ap. 13.
MAR 24 '59
SEP 24 '63
פערעץ.
#2338 FICT